

Exodus

Poznámky při čtení biblického textu

Břetislav Fajmon

Email: bretafajmon@rozhovor.cz

WWW: rozhovor.cz

Copyright©2018 Břetislav Fajmon

Tento text můžete volně šířit a tisknout.

Obsah

I	Text biblické knihy Exodus	4
II	Podrobněji k některým motivům knihy Exodus	85
1	Co Bůh řekl Abrahamovi	85
2	Izák – zázračné dítě	88
3	Jákob zápasí s Bohem	91
4	Bůh knih Genesis a Exodus	96
4.1	Otec	96
4.2	Soudce	99
4.3	Bojovník	103
4.4	Král	105
5	Vztah mezi křesťanskou církví a etnickým Izraelem	108
6	Pohled do listu Římanům 9 - - 11	114
7	Kdo tedy může být zachráněn?	120
8	Desatero v souvislostech	123
8.1	Vztah mezi desaterem a Knihou smlouvy	123
8.2	Analogie mezi Starou a Novou smlouvou	123
8.3	Kontrasty mezi Starou a Novou smlouvou	124
9	Dám jim poznat své jméno	127
III	Dodatky	128
10	A. Autorství, vznik a historicita biblické knihy Genesis	128
10.1	Historická věrnost Genesis 1–11	128
10.2	Historická věrnost Genesis 12–50	134
11	B. Autorství, vznik a historicita biblické knihy Exodus	137
11.1	Období 930-400 př.n.l. na území Izraele a Judska a v jejich exilu	138
11.2	1042-930 př.n.l. období sjednoceného království (Saul, David, Šalomoun)	139
11.3	1320 př.n.l. plus minus 80 let vstup Izraele do země Kanaan	141
12	C. Stručný obsah biblické knihy Genesis	147

13 D. Stručný obsah biblické knihy Exodus	150
14 E. Pokus o vystižení poselství biblické knihy Genesis	150
14.1 Poselství Genesis 1-11	151
14.2 Poselství Genesis 12-50	155
15 F. Pokus o vystižení poselství biblické knihy Exodus	157

Úvod

Ve svých mírných výpiscích při čtení Bible pokračuji po knihách Genesis (2006), Matouš (2008) a list Efezským (2010) druhou knihou Tenaku¹ – druhou knihou Mojžíšovou neboli knihou Exodus. Zvolil jsem poněkud mírnější tempo, tyto výpisky plánuji dělat na osm let, protože se jedná jen o výpisky mimo mé zaměstnání, po práci pro evangelium. K překladu textu knihy Exodus z biblické hebrejštiny jsem používal program Davar3.net a online prostředí blueletterbible.org (včetně vestavěného Geseniova lexikonu jako součást prostředí), Hebrejsko-český slovník ke Starému Zákonu (Blahoslav Pípal, Kalich 2006), poznatky z učebnice Jacob Weingreen: Učebnice biblické hebrejštiny (Praha 2008, 2.české vydání, překlad učebnice z roku 1939), a také interlineární hebrejsko-anglický překlad (Kohlenberger). Stejně jako autoři překladu ČSP, i já bych rád navázal na překlad ČEP v tom, že použiji ve většině případů stejná vlastní jména².

Jako doplněk čtení knihy Exodus doporučuji zejména knihu [2]. Pro konkrétní povzbuzení života víry je vhodnější (možná trochu jednodušší a kratší) kniha [1], která se v jedné třetině svého objemu zabývá právě tím, jak Exodus promlouvá k nám dnes (a docela dostatečným výchozím bodem v angličtině je pdf text ke stažení [20]). Český posluchač určitě využije audio ke stažení [19] a českého čtenáře by mohly obohatit knihy [5] a [13] (i když tyto nemluví podrobně o všech kapitolách knihy Exodus, mnohé o této biblické knize je v nich obsaženo). Z vědecktějších komentářů jsou k dispozici Brevard Childs ([3]), Cornelius Houtman ([14],[15],[16]) a William Propp ([17],[18]) – nejdůležitějším výchozím bodem z těchto tří autorů je zejména díky přehledům kritických otázek textu a teologických výkladů v průběhu historie kniha [3].

Na tomto místě se sluší říci, že bych se na knihu Exodus rád díval jako křesťan, čili vždy přemýšlel, jak souvisí s poselstvím o Božím království, do kterého zve Ježíš Kristus. Křesťanské poselství velmi dobře představuje například Ron Hession v knize [21].

Břeťa Fajmon, Brno 2011

¹Vysvětlení tohoto slova viz strana 4.

²Slovy Michala Krchňáka, jednoho z překladatelů ČSP, při rozhovoru o jménech Boha užitých při překladu: Bible v českém národě má svou kontinuitu a je třeba ji zachovat, navázat na dřívější tradici.

Část I

Text biblické knihy Exodus

Knihy Exodus, někdy zvaná též v češtině 2. kniha Mojžíšova, je druhou knihou v Bibli, v její první části zvané Starý Zákon (což je část Bible, kterou sdílí křesťanská i hebrejská víra). Jak říká biblista Jiří Benes³, možná by bylo důstojnější tuto část Bible neoznačovat jako Starý Zákon (neboť není ani starý (ve smyslu „zastaralý“), ani zákon (ve smyslu „zakazující něco konat“)), ale spíše slovem Tenak (někdy též Tanach). Tenak je zkratkovité slovo: T = Tóra (Pět knih Mojžíšových), N = Neviím (Proroci), K = Ketúbím (Spisy). V každém případě kniha Exodus je po knize Genesis v pořadí druhou knihou části zvané Tóra (význam slova Tóra by se měl čtenáři ozřejmit právě při čtení knihy Exodus – podrobněji viz kapitola 12 textu knihy Exodus a poznámky za kapitolou).

Knihy Exodus není prostě jen další knihou v Bibli, ale je s knihou bezprostředně předcházející (Genesis) a bezprostředně následující (Leviticus) ve velmi úzkém vztahu: Mezi událostmi knih Genesis a Exodus uběhlo sice asi 400 let, ale kniha Exodus se ve vyprávění vrací přesně do okamžiku a místa, kde kniha Genesis skončila („toto jsou jména synů Izraelových, kteří přišli do Egypta s Jákobem“)⁴. Podobně kniha Exodus končí postavením stanu setkávání, a následující kniha Leviticus začíná slovy: „Zavolal Hospodin Mojžíše a promluvil k němu ze stanu setkávání“. Každý čtenář si má být vědom, že kniha Exodus je součástí většího příběhu. Prominete-li mi příklad z dnešní kultury, přirovnal bych historický příběh Tóry (co se týká vzájemné provázanosti jeho částí) k vymyšlenému příběhu Pán prstenů: Prvních jedenáct kapitol knihy Genesis popisuje historii tohoto světa od počátku asi do roku 2000 př.n.l. (podobně jako první tři minuty prvního ze série tří filmů Pán prstenů popisují v kostce klíčové události veškeré minulé historie). Kapitoly 12 až 50 knihy Genesis popisují události průběhu asi 400 let spojené s potomky jednoho rodu, jehož praotcem je Abraham (podobně jako další půlhodina prvního filmu Pán prstenů popisuje život hobitů v Kraji). Dále se děj knih Mojžíšových zrychluje – další čtyři knihy (Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium) popisují události pouhých (ve srovnání se vším předchozím) 120 let života Mojžíše (podobně jako dalších dva a půl filmů Pán prstenů popisuje události na jediné výpravě, jejímž cílem je zničit prsten)⁵.

Řecké slovo „Exodus“ znamená „východ, vyjití, odchod“ a mluví o zázračném vyvedení národa Izrael z Egypta. V samotné Bibli jsou zaznamenány tři události, které lze označit slovem exodus⁶:

1. Událost vyvedení Izraele z Egypta cca v 15.-13. století př.n.l.⁷ – zde tím „mesiášem“ = Hospodinovým vyvoleným nástrojem byl Mojžíš.
2. Událostí navrácení národa Izrael zpět do Jeruzaléma a na jejich území v 6.stol.

³Dvanáctka, Praha 2006, str. 13.

⁴Ex 1,1-5 rekapituluje oddíl Gn 46,8-27; Ex 1,6-7 navazuje na Josefovou smrt v Genesis 50.

⁵A to ještě prvních 80 let života Mojžíše je vykresleno v prvních dvou kapitolách knihy Exodus – tj. většina textu Pentateuchu (zbylých 135 kapitol!!) se týká událostí, které se odehrály v průběhu 40 let.

⁶Viz Nový biblický slovník, heslo Mesiáš.

⁷Bližší diskuse o datování exodu viz dodatek 11.

př.n.l. Zde tím „mesiášem“ = Hospodinovým vyvoleným nástrojem byl perský král Kýros, když dovolil hebrejům se po sedmdesátiletém vyhnanství navrátit zpět do své země a znovu vybudovat Jeruzalém.

3. Tím třetím exodem je „vyjití“, ke kterému jsme zváni každý z nás. Tím „mesiášem“ = Hospodinovým vyvoleným nástrojem je Ježíš Kristus. To třetí vyjití či vysvobození není nějak spojeno s územím, ale je spojeno s životem ve svobodě, s vysvobozením z hříchů. Při čtení událostí biblické knihy Exodus můžeme mnohé věci vztáhnout na svůj vlastní příběh „vyjití“ -- její události nejsou jen věcmi historie, ale mohou promluvit i k naší vlastní cestě.

Abych mluvil trochu přesněji, rád bych zde nastínil osnovu prvních šesti knih Bible, z níž bude patrna jak klíčová role knihy Exodus v Tenaku, tak její spojení s dalšími knihami Tóry a s knihou Jozue (mírně upraveno podle J. Milgrom: Numbers (The JPS Torah Commentary, 1990)):

- A) Země zaslíbená (Gn 1 -- 50): kosti Josefa
- B) Egypt souzen (Ex 1 -- 12,36): obřízka, pesach, "zuj si opánky"
- C) Exodus z Egypta (Ex 12,37 -- 15,21): rozdělení moře
- D) Putování v poušti (Ex 15,22 -- 18,27): tři dny, mana, křepelky, voda ze skály
- E) Smlouva potvrzena a sepsána (Ex 19 -- 24): oheň, nedotknutelnost Sinaje
- F) Svatyně naplánována (Ex 25 -- 31): svatá stavba
 - G) Smlouva porušena (Ex 32): zákon Sabatu
 - X) Zjevení Boha (Ex 33): "Moje přítomnost"
 - G') Smlouva obnovena (Ex 34): zákon Sabatu
 - F') Svatyně postavena (Ex 35 -- 40): svatá stavba
 - E') Smluvní pravidla (Lv 1 -- Nu 10,10): oheň, nedotknutelnost stanu setkávání
 - D') Putování v poušti (Nu 10,11 -- 36,13): tři dny, mana, křepelky, voda ze skály
 - C') Vstup do Kanánu (Dt 1 -- Jz 4): rozdělení vod Jordánu
 - B') Kanán souzen (Jz 5 -- 12): obřízka, pesach, "zuj si opánky"
 - A') Naplnění slibu země (Jz 13 -- 24): kosti Josefa

Z uvedené osnovy je vidět, že kniha Exodus je součástí většího příběhu, příběhu o cestě národa Izrael z otroctví do svobody. Je to také „nejakčnější“ kniha z prvních šesti v Bibli v tom smyslu, že se v ní odehraje většina událostí této osnovy (a v tomto smyslu je také Exodus centrální a nejdůležitější knihou Tenaku). Mluví a) o vyvedení Izraele z Egyptského otroctví; b) o vydání pravidel pro život ve svobodě; c) o postavení stanu setkávání, kde Bůh (Stvořitel tohoto vesmíru) bude přebývat na zemi uprostřed lidí. Proto poselství knihy Exodus pro dnešní dobu můžeme z těchto klíčových bodů vytušit: Biblická kniha Exodus nás vede a) k přemýšlení o vyvedení našeho vlastního života z otroctví do svobody; b) k hledání vodítek pro život ve svobodě; c) k setkání se Stvořitelem tohoto vesmíru, který chce s námi navázat vztah jako náš vysvoboditel (= dárce naší svobody) – chce žít uprostřed nás.

Kapitola 1

¹Toto jsou jména Izraelových synů, kteří přišli do Egypta s Jákobem, každý z nich se svou rodinou⁸: ²Rúben, Šimeón, Lévi a Juda⁹, ³Isachar, Zabulón a Benjamín, ⁴Dan a Neftalí, Gád a Ašer. ⁵To byli všichni¹⁰, kteří vzešli z Jákoba¹¹, celkem sedmdesát duší, až na Josefa, který už byl v Egyptě. ⁶A zemřel Josef a všichni jeho bratři a celá jejich generace. ⁷Ale jejich potomci¹² se rozplodili a rozmnožili – stali se velmi početným a zdatným lidem, až jich byla plná země.

Děj knihy Exodus pokračuje, přesně tam, kde kniha Genesis celý popis událostí zanechala – smrtí Josefa, Jákobova syna. Jákob (= úskočný), kterému Hospodin změnil jméno na Izrael (= zápasí Bůh, bojuje Bůh), zanechal své potomky v Egyptě, když jej Hospodin ujistil, že se o ně postará. A skutečně můžeme z verše Ex 1,7 vycítit, že ze 75 lidí (Jákob + Josef + Josefova žena a dvě děti + popisovaných sedmdesát lidí) vzešel zatím v Egyptě početný lid¹³.

Celý verš Ex 1,7 je ozvěnou Hospodinových slov požehnání z Genesis 1,28: 'Plodte se, množte se a naplňte zemi'. Slovy Žalmu 3,9: 'Na tvém lidu spočívá tvoje požehnání'. Hospodin přijal syny Izraele za lid, kterému slíbil, že bude žehnat. Ex 1,7 je tohoto požehnání záznamem – vidíme, že z Jákoba vzniká celý národ, který bude též všude nazýván Izrael. Prvním a hlavním klíčovým slovem první kapitoly je „rozmnožil“, „znásobil“, „velmi mnoho“¹⁴ – je zde důraz na znásobení Hospodinova požehnání navzdory útlaku vedenému proti Izraeli. Čtenář záznamu o požehnání vyjádřeného velkým počtem potomků má zde vyrozumět, že Hospodin byl věrný svému slibu, který řekl praotcům tohoto národa Abrahamovi (Gn 12,2; 15,5; 17,6-8; 22,17-18), Izákovi a Jákobovi – rozmnožení jejich potomků bylo jedním z proudů tohoto slíbeného požehnání. Dalším z proudů byla země, kterou Bůh slíbil jim dát (zejména Genesis 15), třetím proudem bylo, že Hospodin bude bojovat za lid Izrael (viz např. už citované místo Gn 22,17-18), čtvrtým proudem bylo, že Hospodin bude vyučovat lid spravedlnosti (nepřímo v Gn 18,18-19; příměji v Gn 18,25 – Hospodin je soudcem veškeré země). (Více viz motiv 1).

⁸V Egyptě povstal nový král, který už neznal Josefa. ⁹Ten řekl svému lidu: „pohledte, Izraelovi potomci¹⁵ se rozmnožili, jsou zdat-

⁸Doslova: se svým domem.

⁹Vlastní jména jsou převzata z překladu ČEP – přehled českých překladů Bible viz rozovor.cz/preklady/index.php.

¹⁰Doslova: všechny duše.

¹¹Doslova: z beder Jákoba.

¹²Doslova: Ale Izraelovi synové.

¹³Poznámka ke chronologii: Klíčem novějšího přístupu synchronizace oddílů (Soudců 11,26 i 1.Královská 6,1) je jiná interpretace míst Genesis 15,13-16 a Exodus 12,40: uvedených 400 či 430 let je počítáno nikoli od příchodu Josefa či Jákoba do Egypta po okamžik exodu, ale od okamžiku, kdy Hospodin oznámil tuto věc v Genesis 15 Abrahamovi. Tomu odpovídá též lepší výklad slov Genesis 15,16, že mezi smrtí Abrahama (či Jákoba) a narozením Mojžíše neuplyne zase tak hodně let – asi jen čtyři pokolení. Za toto seznámení s novější biblickou chronologií vděčím Zdeňkovi Sovišovi, který se též chystá vydat knihu na téma biblické chronologie. Jedná se o variantu 1 ve verzích chronologie v dodatku 11.

¹⁴Tyto výrazy jsou v různých obměnách a opakováních v kapitole obsaženy asi třináctkrát.

¹⁵Doslova: lid synů Izraele.

nější než my. ¹⁰Jednejme tedy s nimi moudře, aby se nestali tak početným národem, že když nastane válka, přidají se k těm, kdo nás nenávidí, budou proti nám bojovat a ovládnou¹⁶ zemi.“

¹¹A tak ustanovili nad Izraelovým lidem velitele nucených prací, aby je pokořovali v jejich robotě. Izraelský národ tak faraonovi zbudoval města Pitom a Raamses, která sloužila k uskladnění zásob.

¹²Ovšem čím více Izrael pokořovali, tím více se rozmáhal, takže z potomků Izraele¹⁷ dostali strach. ¹³Surově tedy nutili lid Izraele ke službě. ¹⁴Ztrpčovali jim život tvrdou službou s hlínou a cihlami a v práci na poli – při veškeré jejich robotě s nimi jednali surově.

Farao celkem nelogicky a protiprávně (verš 10) zotročuje Izraelský lid, i když oni status otroků nikdy neměli¹⁸. Paradoxní je zde zotročení a kruté zacházení, které má zabránit nenávisti (takové jednání přece nenávist vyvolává!). Farao začíná svou likvidační válku proti Izraeli. Když oficiální moc ve státě likviduje nějakou etnickou skupinu, mají šanci? Zastane se jich někdo? Jak říká Viktor Ber ([13]), farao sice chtěl jednat moudře, ale sám započal řetěz událostí, který se časem ukázal jako ne příliš moudrý – stál jej život. Jak říká kniha Přísloví (Př 1,7 v překladu ČEP): „Počátek poznání je bázeň před Hospodinem“ – a ta asi faraonovi chyběla, takže navzdory svému vysokému postavení ani nezačal vlastně být moudrým.

¹⁵Egyptský král řekl hebrejským pomocnicím při porodu, z nichž jedna se jmenovala Šifra a druhá Púa: „¹⁶když budete pomáhat hebrejským ženám u porodního lůžka a uvidíte, že je to syn, tak jej zabijte – jen pokud to bude dcera, nechte ji žít.“

¹⁷Ale pomocnice se bály Boha a nejednaly podle toho, co řekl egyptský král – nechaly vždy hochy žít. ¹⁸Egyptský král si je zavolal a ptal se jich: „proč jednáte vždy tak, že necháte hochy žít?“

¹⁹„Hebrejky nejsou jako egyptské ženy – jsou tak svěží, že ještě než k nim přijde pomocnice, už samy porodí,“ řekla jedna z nich.

²⁰Bůh pomocnice ochránil¹⁹ a Izraelský národ rostl a byl stále početnější. ²¹A protože se pomocnice bály Boha, on jim dal i rodiny²⁰.

²²Farao ovšem nařídil svému lidu: „Každého jejich narozeného syna hodte do Nilu – jen pokud je to dcera, nechte ji žít.“

¹⁶Tato verze překladu viz [2], str.65-66: Je sice brzy tento závěr považovat za definitivní, ale další dva výskyty stejné fráze v Bibli (Gen 2,6 ... voda vystoupila na povrch země; Ozeáš 1,11 ... zmocnili se země) ji potvrzují. Též Ex 1,12 je spíše v souladu s tímto výkladem – egyptané neměli strach jen z odchodu Izraele, ale z ohrožení své vlastní země.

¹⁷Obrat *b^enē jisrā'el* budu asi překládat jako „lid Izraele“ či „Izraelovi potomci“, i když doslova je zde a v celém Pentateuchu, atd. až v Jozue, atd. „synové Izraele“.

¹⁸viz [13], str. 53-55. Podle Gn 47,11 víme, že farao dal Jákobovi trvalé vlastnictví v zemi Gošen, neměli tedy statut otroků.

¹⁹Doslova: A Bůh prokázal dobro pomocnicím.

²⁰Doslova: učinil jejich domy, učinil jejich domácnosti.

Na začátku knihy Exodus vidíme, jak se stupňuje útlak Izraele: a) nejdříve jsou podrobeni těžké robotě (Ex 1,11); b) následuje surové zacházení (Ex 1,13-14); c) rozkaz porodním bábám k zabíjení synů (Ex 1,15-16); d) a konečně, když porodní báby odmítaly faraona jako autoritu, on přikázal všem Egyptanům, aby usmrtili každého hebrejského novorozence mužského pohlaví v Nilu oni sami (1,22²¹).

Druhým klíčovým slovem první kapitoly je „strach“ (1,12) či „bázeň“ (1,17.21)²² – Egyptané měli strach ze synů Izraele, porodní báby prožívaly bázeň před Bohem. Strach vedl Egyptany k nastolení protiprávní likvidační války (a nakonec ke smrti faraona a všech prvorozených Egypta), strach porodních bab vedl k životu mnohých, a také k životu jejich vlastních rodin (možná Bůh prokázal porodním pomocnicím dobro i v tom, že je zázračně ochránil před zlostí faraona, když odmítly poslechnout jeho protiprávní rozkaz).

Ve svém rozhodování stály porodní pomocnice mezi dvěma autoritami – autoritou faraona, nejvyšší státní moci Egypta (ten jim přikazoval zabíjet syny hebrejů), a autoritou Boha, který stvořil život, který sám stál za rozmnožením počtu Izraelského národa a který měl s tímto národem svůj plán. V tomto konfliktu autorit báby poslechl Boha, který není jen králem poloviny pozemského světa (jako tehdy farao), ale světa celého. Pokud největší zákonná autorita v zemi ukotvila do svých vyhlášek a stanov smrt Izraele, pomocnice četly ve svém svědomí jiný zákon, který vydala ta největší autorita „na nebi i na zemi“²³.

Boží bázeň tedy neznamena „strach a děs před Bohem“. Bázeň před Bohem je spíše úctou, která přesahuje všechny ostatní úcty a autority. Vidíme, že v životě porodních pomocnic se Boží bázeň projevila velmi konkrétně a prakticky – poslechl Boha i v situaci, která pro ně byla nevýhodná a riskantní. A co Egyptané? Měli Egyptané ve svém srdci Boží bázeň v konfliktu s rozkazem faraona (1,22)? Pokud faraona poslechl a protiprávně zabíjeli děti, Bůh pak později odpovídajícím způsobem vedl svou při pravdy a práva už nejen s faraonem, ale s celým Egyptem.

Jakou roli hraje pravda, právo a spravedlnost v mém životě? Koho autoritu poslouchám? Jsem jen tím, kdo jde „cestou nejmenšího odporu“, tj. cestou, kdy se podřídím té nejbližší autoritě větší než já, nebo se ptám na právo a spravedlnost, které vydala ta nejvyšší autorita všech autorit? A když jsem sám, jedním jen podle autority sebe sama, nebo jsem si vědom, že i když jsem sám, vlastně sám nejsem? Dobrým místem v jiné biblické knize, knize Kazatel, je následující oddílek (Kazatel 8,11-13 v překladu ČEP): „Poněvadž nad zločinem není hned vykonán rozsudek, tíhne srdce lidských synů k páčání zla. Přestože hříšník páčá zlo stokrát a lhůta se mu prodlužuje, já vím, že dobře bude těm, kdo se bojí Boha, těm, kdo se bojí jeho tváře. Avšak svévolníkovi se dobře nepovede, život se mu ani o den neprodlouží, bude jako stín, protože nemá bázeň před Boží tváří.“ Zatímco

²¹Pokud v daném odkazu nebude uvedena zkratka biblické knihy, bude se v tomto textu vždy jednat o odkaz do knihy Exodus.

²²Význam značení: tečka v odkazech odděluje verše ve stejné kapitole, tj. tento odkaz znamená: Exodus, kapitola 1, verše 17 a 21.

²³Jak podotkl Carl Armerding ve svém vyučování o knize Exodus, tak Bůh ocenil bázeň porodních bab, že na věky zaznamenal jména dvou z nich (viz [2], komentář k Ex 1: to, že jsou zmíněna dvě jména, nutně neznamena, že porodní pomocnice byly pouze dvě). O jméno toho faraona se dodnes vedou spory mezi učenici (nastal exodus kolem roku 1450, či 1350, či 1250? Blíže na téma časového rozvržení exodu viz dodatek 11), kdežto jména uvedených dvou porodních pomocnic známe – byly to Šifra a Púa. Takový postoj má Bůh k věhlasu a slávě v historii: víry těch, na které historie zapomene, si Bůh cení více než těch, jejichž jména se dozvídáme v hodinách dějepisu.

Exodus 1 mluví případu odolání tlaku zvnějšku, Kazatel 8 nabádá k odolání tlaku uvnitř našeho srdce. Při obojím tomto napětí je dobrým vodítkem právě bázeň před Bohem.

Velkou lekcí o Boží bázní se můžeme učit také ze života prapředka národa Izrael, Abrahama – v Gn 22,12 Bůh oceňuje, že Abraham úctu vůči Bohu dává na první místo ve svém životě, i před svého syna, kterého miloval, který byl tím nejdražším, co měl.

Na závěr kapitoly: Situace lidu Izrael v Exodus 1 (tichá vyhlazovací válka, kde nevraživost se stupňuje), kromě toho, že se udála v historii, je dobrou ilustrací našeho vlastního příběhu vysvobození, ve kterém se můžeme ocitnout – jedná se o vysvobození v situaci, ve které si nejsme schopni sami pomoci. Křesťanské poselství je dobrou zprávou, nikoli dobrou radou (viz [21], str. 14-15). Poselství křesťanství není 'když budeš dělat to a to, tak si sám pomůžeš' – to by byla pouze dobrá rada. Poselstvím křesťanství je dobrá zpráva: v situaci, kde ses už tolikrát snažil, nebo kde nevidíš řešení ve svém otroctví (emocionálním, ekonomickém, nebo jiném), přichází Ježíš Kristus, aby nám nabídl sám sebe – vztah s ním, kdo byl jediným člověkem bez hříchu, bez zraňování druhých lidí nebo Boha.

Kapitola 2

¹Šel muž z domu Lévi a vzal si ženu z kmene Lévi, ²která počala a porodila syna. Viděla, že je krásný²⁴, a tak jej skrývala tři měsíce. ³Když už jej nemohla déle ukrývat, vzala papyrovou ošatku, vymazala ji asfaltem a smolou, položila do ní chlapce a dala ošatku do rákosí na břehu Nilu. ⁴Jeho sestra se postavila opodál, aby věděla, co se s ním děje.

⁵Tu sestoupila k řece faraonova dcera, aby se vykoukala v Nilu. Její dívky chodily po břehu. Když spatřila v rákosí ošatku, poslala svou služebnou pro ni. ⁶Otevřela ji a vidí plačícího chlapce. Zželelo se jí ho, řekla si: „To je jeden z hebrejských chlapců.“

⁷Přistoupila k ní chlapcova sestra: „Mohu jít a zavolat ženu z kojících hebrejek, aby ti chlapce odkojila?“

⁸„Jdi.“

Děvče odešlo a zavolalo chlapcovu matku. ⁹Faraonova dcera ji požádala: „Vezmi si toho chlapce a odkoj mi jej; zaplatím ti zaň.“

Žena si chlapce vzala a odkojila ho. ¹⁰Když vyrostl, přivedla jej k faraonově dceři a ta jej přijala za syna. Dala mu jméno Mojžíš (= Vytahující) se slovy: „Vždyť jsem ho vytáhla z vody“²⁵.

Není známo, jak dlouho trval útlak lidu Izrael. Genesis 15,13 naznačuje, že tento útlak mohl trvat i větší část doby, kterou pobýval lid v Egyptě. V každém případě dále kniha

²⁴Slovo *tōb* má významové odstíny „krásný“ (zde) i „dobrý“ (např Gn 1,4) (viz [2], str. 87) – další výskyty fráze „viděl(a), že ... je dobrý“ (nejen v Genesis 1, ale také v Gn 3,18; 6,2; 40,16; 49,15) vyjadřují citové zaujetí sledujícího, jeho zalíbení či souhlas, touhu mít či udržet objekt svého pohledu (ať už tato touha je pro něj správná, nebo ne).

²⁵*mōše^h* = vytahující (v hebrejštině). Jméno bylo ovšem dostatečně egyptské (viz [2], str. 93), protože „mose“ = syn (v Egyptštině součást jmen ... např. Ahmose, Tutmose).

Exodus mapuje narození Mojžíše a jeho záchranu před smrtí (ten, kdo později se stane nástrojem záchran, nyní sám potřeboval být zachráněn). Není zde řečeno moc, události jsou stručně vykresleny. Jen použití slova *tévá* pro ošatku by mělo ve čtenáři rezonovat – toto slovo je v Bibli použito na jediném dalším místě, a sice o arše, ve které Bůh zachránil Noeho před potopou. Tak i když v těchto deseti verších není zmíněn Bůh, je skryt v pozadí událostí – stejně jako kdysi dal milost Noemu a zachránil jej před potopou (Genesis 6–9), i nyní Bůh chrání Mojžíše, který se má stát jeho nástrojem.

Jak rozumět verši Ex 2,2, společně ještě ve vztahu s blízkou citací v dopise Židům²⁶ (Žd 11,23), že Mojžíšovi rodiče si dítě ponechali, protože viděli, že je „krásné“ (podle ČSP) či „vyvolené“ (podle ČEP)? Znamená to snad, že když dítě se nezdálo rodičům krásné či vyvolené, tak s lehčím srdcem mohli poslechnout faraonovo nařízení o zabíjení chlapců? Co si máme odnést z Ex 2,2; Žd 11,23²⁷?

Mám za to, že ta myšlenka v dané větě je tak trochu skrytá – vyvolený a krásný je totiž u Boha každý člověk. V tom smyslu, že každý člověk už při svém narození je povolán k jistému záměru – životu s Bohem a k určitým úkolům, které jsou pro něj jedinečné²⁸. A Mojžíšovi rodiče stáli před podobnou volbou jako porodní asistentky v Exodus 1: budou se bát Boha a pomohou Mojžíšovi, aby poznal Hospodina (a dostal možnost přijmout Hospodinovo povolání a přidat se k jeho záměrům pro svůj život), nebo se zaleknou faraonova nařízení a podlehnou strachu o sebe sama? Jeho rodiče projeví víru – věděli, že Bůh má záměr se životem jejich dítěte. Stejnou víru u svých dětí můžeme projevit i my dnes. Naše dobrota a krása je v tom, že Bůh má s naším životem záměr – to je důvod, proč žít a nechat žít.

V dnešní době je pro nás nebezpečím to, že kult krásy či kult obdarování se stane cílem sám o sobě. Měli bychom si čas od času položit otázku: k čemu mne Bůh vede? Jaký má Bůh záměr s mým životem? Víme o mnohých svých obdarováních stejně jako Izák (který byl úžasným „dítětem štěstěny“, dítětem Boha), ale víme, kterým směrem Bůh směřuje náš život a k čemu chce naše jedinečné dary použít (více viz motiv 2)?

¹¹Když Mojžíš dospěl²⁹, vyšel ke svým bratřím a viděl jejich robotu. Spatřil jednoho Egyptana, který bil hebreje z jeho lidu.

¹²Obrátil se na všechny strany a viděl, že tam nikdo není, a tak zabil toho Egyptana.

¹³Druhý den Mojžíš vyšel znovu a vidí dva hebreje, jak spolu zápasí. Zeptal se toho, kdo byl v neprávě: „Proč biješ svého druha?“

¹⁴„Kdo tě nad námi ustanovil za velitele a soudce? Chceš mne zabít, jako jsi zabil toho Egyptana?“

Mojžíš dostal strach a řekl si: „Určitě už se o té věci ví.“

²⁶Překlad ČSP označuje tento list názvem „Hebrejům“.

²⁷ČSP uvádí poznámku ke Sk 7,20: „krásný před Bohem“ = „velice krásný“.

²⁸Peter Enns, viz [1], komentář k danému verši, to potvrzuje slovy: 'kterým rodičům by se jejich dítě nezdálo krásné?' O to smutnější je fakt, že my lidé dnes některým dětem nedovolíme ani se narodit, natož abychom jim pomohli Hospodinovy záměry pro jejich život uskutečnit. Doba je jiná, ale mít děti a dobře je vést vyžaduje stejně velkou odvahu jako v době Mojžíše.

²⁹Doslova: A stalo se v těch dnech, že Mojžíš dospěl a ...

¹⁵Farao se opravdu o celé záležitosti dozvěděl a chtěl Mojžíše zabít. Mojžíš před faraonem uprchl a žil v zemi Midján.

Vidíme zde velkou Mojžíšovu touhu pomoci „svým bratřím“ – lidu Izrael. Lze očekávat, že Mojžíš nebyl příliš velký, když jej jeho skutečná matka předala faraonově dceři (mohl mít dva, tři, čtyři roky³⁰), ale stejně se dozvěděl, z jakého lidu pochází. Ani faraonova dcera před ním nezakrývala jeho původ, jak je zřejmé ze jména, které mu dala. Mojžíše Bible vyzdvihuje jako toho, který, ač mohl strávit život v klidu faraonova paláce, dává svůj život k dispozici (Židům 11,24-25). Bez ohledu na interpretaci toho, proč a jak Mojžíš zabil Egyptana, vidíme v Mojžíšově srdci velkou touhu pomoci, ustanovit právo – nejen právo vůči mezi Egypťany a lidem Izraele (verš 11 ... nechci potvrdovat Mojžíšův impulzivní čin – mnozí komentátoři souhlasí v tom, že byl zřejmě nepřiměřený; chci jen vyzdvihnout touhu zabránit bezpráví, i když asi vyústila v nevhodný čin, který se práva nedržel), ale též touhu prosadit právo mezi lidmi z Izraele navzájem (verš 13)³¹.

V každém případě z dosavadního textu můžeme vidět, že Mojžíš neměl moc zachránit svůj lid. To je důležité pro další vývoj událostí – to, že došlo k vysvobození Izraele z Egypta, není Mojžíšovou zásluhou. Mojžíš se přesvědčil, že sám Izraeli pomoci nedokáže. Podobně ani my lidé v mnoha klíčových věcech nedokážeme zachránit ani sami sebe, natož pak někoho dalšího³². A co se týká toho klíčového rozhodnutí, záchrany sebe sama pro věčný život, ani to nedokážeme my sami (ani svým polepšením, ani nakupením dobrých skutků). Jedinou nadějí pro nás je, když by se Bůh rozhodl, že chce, abychom konkrétně vy a já s ním strávili věčnost, odpustil by nám veškerý náš hřích a přijal by nás k sobě, za své syny a dcery.

Mojžíš šel a sedl si u studny. ¹⁶Midjánský kněz Reúel měl sedm dcer, které přišly nabrat vodu do žlabů, aby napojily otcovy ovce a kozy. ¹⁷Přišli též jiní pastýři a odháněli je. Ale Mojžíš vstal, pomohl dívkám a dal vodu jejich stádu.

¹⁸Když se dcery vrátily ke svému otci, zeptal se jich: „Proč jste dnes přišly tak rychle?“

¹⁹„Nějaký Egypťan nás ochránil před pastýři, a také nám i nabral vodu a napojil stádo.“

²⁰„A kde je?“, zeptal se Reúel. „Proč jste ho tam nechaly? Zavolejte jej, ať se nají chleba.“

²¹Mojžíš souhlasil, že bude u toho muže bydlet, a Reúel dal Mojžíšovi svou dceru Sipuru za ženu.

²²Sipore se narodil syn a Mojžíš mu dal jméno Geršóm³³ (= Hos-

³⁰Viz [1], str. 63, kde je zmíněn Driverův odhad čtyři roky, či Houtmanův odhad 2-3 roky vzhledem k běžné praxi kojení dětí v té době.

³¹Pokud se shodneme v tom, že Mojžíšův čin zabití byl spíše negativní, lze nicméně v této kapitole vidět pečeť pravosti historického textu: budoucí vůdce Izraele není příkrášlen, je zobrazen se svými chybami, svou impulzivností. Je to jeden z vnitřních důkazů, že svědectví Bible bylo pravdivě předáváno z generace na generaci, nikoli vymyšleno a vyhlazeno.

³²Richard Rohr uvádí v jedné ze svých knih, myslím, že se jedná o Everything belongs (v češtině: Všechno má své místo), že naše největší problémy jsou na takové rovině, kterou nedokážeme vyřešit sami svým přemýšlením nebo svou snahou – potřebujeme pomoc zvenčí, potřebujeme milost.

³³*gēr* = host, poutník; *šām* = tam.

tem tam) se slovy: „Stal jsem se poutníkem v cizí zemi.“

²³Po mnoha dnech došlo k tomu, že zemřel egyptský král, ale potomci Izraele dál sténali a křičeli ve své těžké službě a robotě. Jejich volání o pomoc vystoupilo až k Bohu, ²⁴který uslyšel jejich úpění a vzpomněl si na svou smlouvu s Abrahamem, Izákem a Jákobem.

²⁵Pohlédl na potomky Izraele a poznal je.

Slova verše 25 (pohlédl na potomky Izraele a poznal je) nelze chápat v tom smyslu, že by Bůh po sto dvě stě let nevěděl, co se děje s potomky jisté rodiny – je zde pouze v lidské řeči vyjádřeno, že Bůh pohlédl na utrpení Izraele a chystá se s ním něco udělat: chystá se uplatnit právo pro tento národ. Kdybychom nemluvili o Bohu v našich lidských slovech a termínech (pohlédl, vzpomněl si, poznal), tak nemůžeme o Bohu mluvit vůbec – jen prostě lidskými slovy je zde vyjádřeno, že Bůh bude jednat.³⁴ Bůh zná každého z nás a ví o naší situaci. Jeho čekání mělo svůj důvod: kromě toho, že v budoucí domovině Izraele (v zemi Kenaán) přesáhla nepravost a zlovůle původních obyvatel míru stanovenou Hospodinem (Gn 15,16), tak také nastal okamžik, aby Bůh oslovil lidský nástroj svých záměrů – Mojžíše. Důvodem Hospodinova čekání je jeho milosrdenství (2.list Petrův 3,9 podle ČEP): „Pán neotálí splnit svá zaslíbení, jak si to někteří vykládají, nýbrž má s námi trpělivost, protože si nepřeje, aby někdo zahynul, ale chce, aby všichni dospěli k pokání.“ Bůh čekal, až se naplní jistá míra, než přikročil k soudu nad Egyptem. Bůh určuje to správné načasování svých záměrů. Pošle k novému králi Egypta Mojžíše, který na faraonově dvoře vyrostl, a proto dobře ví, jak to tam chodí. Ale ještě dříve jej bude muset přesvědčit, že jej opravdu k záchraně „jeho bratrů“ povolal.

Bůh znal Mojžíšovo srdce a viděl jeho touhu pomoci lidu Izraele (Ex 2,11.13.22³⁵), a později si ji použil. Mojžíš ovšem strávil v zemi Midján zhruba čtyřicet let. Bylo to proto, že Bůh chtěl „vyléčit“ Mojžíšovu prudkost a prchlivost? Možná i to bylo součástí Hospodinova načasování³⁶. Hospodin ví, co je v našem srdci, má moc použít naše touhy a obdarování, i když jsme je už třeba ve svém životě zneužili, či částečně promrhali. Podobně možná Jákob nesprávným způsobem usiloval o Hospodinovo požehnání, což mu možná přivodilo jeho některé těžkosti, ale Hospodin nakonec ocenil, že Jákob o požehnání stál (i když se oň hlásil nesprávným způsobem – viz motiv 3 a Gn 28,10-15).

Na závěr kapitoly: Kdybych měl vztáhnout tento záznam Staré Smlouvy na křesťanské poselství Nové Smlouvy, zde je tím povolaným zachráncem Ježíš Kristus, a ta záchrana, ke které zve, je záchranou od hříchu. Ježíš Kristus nemusel být někde na poušti, aby se zklidnila jeho povaha, protože on dělal přesně to, k čemu ho Bůh, jeho Otec, vedl. Přišel do tohoto světa tichý a nepoznaný, dozvědělo se o něm jen pár lidí v Betlémě, kde se narodil. Roy Hession dobře vystihuje, jakou roli hraje Ježíš Kristus ([21], str. 27): Ježíš Kristus 'je odborníkem v oblasti hříchu; hřích ho nešokuje ani nepřemáhá, protože

³⁴V této souvislosti je vhodné zmínit překlad ČEP, který uvedená surová slovíčka překládá velmi poeticky a lze jej těžko překonat: Bůh se rozpomněl na svou smlouvu s Abrahamem, Izákem a Jákobem, Bůh pohlédl na syny Izraele, Bůh se k nim přiznal.

³⁵Dokonce jméno Mojžíšova syna naznačuje, že Mojžíš svým srdcem byl někde jinde než v zemi Midján.

³⁶Viz [7] – Jerome Daley na mnoha biblických postavách ukazuje, že je téměř pravidlem u každého člověka, kterého si Bůh zvláštním způsobem použil, že v jejich životě bylo delší období čekání, než nastalo období jejich intenzivní služby či zviditelnění jejich povolání.

v něm samém je dokonalá odpověď . . Není známý kvůli počtu dobrých křesťanů, které by spokojeně poplácával po zádech - nikdo z nás na to není dost dobrý - ale kvůli hříšníkům, které zachraňuje, přestoupením, která odpouští, nepořádkům, které uvádí do pořádku, vztahům, které uzdravuje, a plností svého života, který vlévá do jinak prázdných srdcí.'

Kapitola 3

¹Mojžíš pásal ovce svého tchána Jitra, Midjánského kněze, a zahnal stádo za poušť, až přišel k Chorébu, Boží hoře. ²A ukázal se mu posel Hospodinův v plameni ohně uprostřed keře. Mojžíš viděl, že keř hoří, ale není stráven ohněm. ³Řekl si tedy: „Odbočím a podívám se na ten velký úkaz, proč keř neshoří.“

⁴Když Hospodin viděl, že Mojžíš odbočil, aby si prohlédl keř, zavolal na něj zprostřed keře: „Mojžíši, Mojžíši!“

„Zde jsem.“

⁵„Nepřibližuj se sem. Sundej si boty ze svých nohou, neboť místo, na kterém stojíš, je svatou půdou. ⁶Já jsem Bůh tvého otce, Bůh Abrahamův, Izákův a Jákobův.“

Mojžíš si zakryl tvář, protože se bál k Bohu pohlédnout. ⁷Hospodin řekl: „Skutečně jsem spatřil utrpení svého lidu v Egyptě a uslyšel jejich nářek, když je ponižují jejich drábové. Zním jejich bolesti ⁸a sestoupil jsem, abych je vysvobodil z moci Egypta a vyvedl je z té země do země dobré a prostorné – do země, která oplývá mlékem a medem, na místo, kde nyní přebývají Kenaanci, Chetejci, Emorejci, Perizejci, Chivejci a Jebúsejci. ⁹Křik lidu Izraele vystoupil ke mně a viděl jsem útlak, kterým je Egyptané týrají. ¹⁰Proto tedy běž, posílám tě k faraonovi. Vyved' z Egypta můj lid, lid Izraele.“

¹¹Ale Mojžíš Bohu odpověděl: „Kdo jsem já, abych mohl jít k faraonovi a vyvést z Egypta lid Izraele?“

¹²„Vždyť já budu s tebou. A toto ti bude znamením, že jsem tě poslal: poté, co vyvedeš lid z Egypta, mi budete sloužit na této hoře.“

Bůh se s Mojžíšem setkává po čtyřiceti letech jeho pobytu na poušti a začíná jej vyzbrojovat a ujišťovat pro jeho úkol vyvedení národa Izrael z Egypta do Kenaanu. Zmiňuje, že se jedná o vyvedení z utrpení a bolesti (verše 7-8). To, že keř hořel a neshořel, je možná symbolickým vyjádřením Hospodinových kvalit – on je Bůh, který je zdrojem, z něho všechno pochází, ale přitom je zdrojem věčným, sám sebe nevyčerpá. Stvořil tento vesmír, ale sám není součástí stvoření – je věčný, vždy existující Bůh. On je Bůh, který dává sílu, a přitom zdroj této síly je nevyčerpatelný. Bůh na rozdíl od nás lidí nepotřebuje po šestnácti hodinách aktivity osm hodin spánku na odpočinek. Viz Izajáš 40,27-29 (podle ČEP): „Proč říkáš, Jákože, proč, Izraeli, mluvíš takto: 'Má cesta je Hospodinu skryta, můj Bůh přehlíží mé právo?' Cožpak nevíš? Cožpak jsi neslyšel? Hospodin, Bůh věčný,

stvořitel končin země, není zemdlený, není znavený, jeho rozumnost vystihnout nelze. On dává zemdlenému sílu a dostatek odvahy bezmocnému.“

Bůh nyní musí dát dostatek odvahy Mojžíšovi, aby Mojžíš, jehož zkušeností je (Ex 2,11-15), že sám nemá moc jednat s Egyptem a s faraonem, poslechl a šel do Egypta. Na Mojžíšovu správnou námitku 'kdo jsem já' reaguje 'já budu s tebou'. Je zajímavé, že Mojžíš Hospodinu musí uvěřit, protože jediné znamení, které Bůh slibuje Mojžíšovi dát, je znamení ZPĚTNÉ – 'poté, co vyvedeš lid z Egypta, mi budete sloužit na této hoře'³⁷. Mojžíš viděl zázrak hořícího keře – ale bude tento 'Bůh hořícího keře' dostatečně silný, aby obhájil právo Izraele? Bůh dává Mojžíšovi své slovo – zaručuje se sám sebou, že on, 'soudce ve škeré země' (Gn 18,25), splní, pro co se rozhodl, a nikdo mu nezabrání. Ale určitě toto znamení mu (a Jozuovi a všem ostatním) mohlo být posilou do druhé etapy Mojžíšovy mise – do uvedení Izraele do slíbené země.

Možná i my, kteří chceme někomu pomoci či uplatnit spravedlnost, bychom měli očekávat, že Bůh nás povolá k věcem, které sice rezonují s přáními našeho srdce, ale jejichž realizaci si nedokážeme představit, protože na ni sami nemáme – ovšem naší rolí je svěřovat své jednání Hospodinu a ptát se, kde chce, aby bylo naše místo. Ve věcech, které jsou už jeho parketou, bude zase jednat on. A i pro naši další pouť může být posilou, jak Bůh v našem životě jednal už dříve.

¹³Mojžíš se Boha zeptal: „Až přijdu k lidu Izraele a řeknu jim 'Bůh vašich otců mne k vám poslal', určitě se mne zeptají: 'Jak se ten Bůh jmenuje?' Co bych jim měl odpovědět?“

¹⁴„JÁ JSEM TEN, KTERÝ JE. Řekneš potomkům Izraele: 'JÁ JSEM mne k vám poslal'. ¹⁵A ještě jim řekni: 'Poslal mne k vám Hospodin, Bůh vašich otců, Bůh Abrahamův, Izákův a Jákobův'. To je navždy mé jméno, kterým si mne bude připomínat generace za generací. ¹⁶Běž, shromáždí starší z lidu Izraele a oznam jim: 'Ukázal se mi Hospodin, Bůh vašich otců, Bůh Abrahamův, Izákův a Jákobův, a řekl mi: Přišel jsem mezi vás a viděl jsem³⁸, jak s vámi v Egyptě jednáte. ¹⁷Rozhodl jsem se, že vás vyvedu z utrpení Egypta do země Kenaanců, Chetejců, Emorejců, Perizejců, Chivejců a Jebúsejců, do země oplývající mlékem a medem'. ¹⁸Starší z lidu Izraele tě vyslechnou³⁹, půjdeš s nimi ke králi Egypta a oznámíte mu: 'Setkal se s námi Hospodin, Bůh Hebrejů. Proto tedy chceme jít na třídní cestu do pouště a chceme tam přinést oběti Hospodinu, našemu Bohu'. ¹⁹Vím, že král Egypta vám nedovolí jít, dokud nebude silou přinucen⁴⁰. ²⁰Vztáhnu tedy svou ruku a budu bít Egypt neobyčejnými činy, které vykonám v jejich středu – až potom vás propustí. ²¹A sjednám tomuto lidu přízeň u Egyptanů a až budete odcházet, nepůjdete s prázdnou. ²²Každá žena požádá svou sousedku či tu,

³⁷Opět za tuto zmínku vděčím Carlu Armerdingovi, jehož nahrávky přednášek z knihy Exodus jsou už více než patnáct let staré a nevím, zda ještě někde existují.

³⁸Vypuštěno: vás i to.

³⁹Doslova: Poslechnou tvůj hlas.

⁴⁰Doslova: Nedá vám jít, než v mocné ruce (užitím mocné ruky).

kteřá bude hostem v jejím domě, o zlaté a stříbrné předměty a o šaty. Dáte je svým synům a dcerám – tak vypleníte Egypt.“

Bůh se Mojžíšovi představuje jako Bůh jeho otce a „Bůh Abrahamův, Izákův a Jákobův“ (Ex 2,23-25; 3,6)⁴¹ – to je klíčové, protože tímto jménem nastává spojení s lidem Izraele a jednáním Boha v předchozí historii popsané v knize Genesis, zejména s Hospodínovým slibem Jákobovi, že vyvede jeho potomky z Egypta a dá jim Kenaan.

Další 'slovo', které má sehrát klíčovou roli, je jméno JÁ JSEM. Lid Izraele možná už po několika desítkách let strávených v utrpení a útisku ztrácí víru, že „Bůh jejich otců“ splní své slovo. Možná uprostřed této vyhlazovací války (Ex 1) začali pochybovat, zda Bůh vůbec existuje, zda není jen legendou, kterou si otcové a starší z lidu Izraele vymysleli, aby dávali lidem naději, která je má posílit v jejich nucených pracích, ale ve skutečnosti nadějí není, protože nemluví pravdivě. Do těchto pochybností snad poslal Bůh Mojžíše, aby ta první slova, která řekne lidu Izrael, byla: poslal mne k vám JÁ JSEM – mám pro vás slovo od TOHO, KTERÝ JE – od Boha vašich otců⁴².

Život funguje tak, že možná každý čtenář tohoto textu prochází těžkými věcmi – věcmi, o kterých pochybujeme, že z nich někdy budeme vysvobozeni či uchráněni. Možná ve své situaci máme pochybnosti nejen o tom, že nastane spravedlnost či vysvobození, ale zda vůbec existuje někdo, kdo tu spravedlnost či vysvobození uplatňuje. I pro nás, do naší situace, zaznívá svědectví Bible, že o naší situaci ví TEN, KTERÝ JE.

Bůh pokračuje (verše 16-22) a vykresluje Mojžíšovi, že celý proces vyvedení nebude jednoduchý – že faraó nepustí lid Izraele dobrovolně. Ale zakončuje, že celá akce se podaří, bude dovedena do zdárného cíle – až zde k hoře Choréb, kde právě s Mojžíšem Bůh mluví, a kde bude stát i celý národ a vyjadřovat svou vděčnost za vysvobození. Lid také neodejde s prázdnou, nazí a zubožení – požádají své sousedy v Egyptě o výbavu na cestu, a dostanou ji, protože Bůh svým jednáním v Egyptě (Ex 12,35-36) zjedná přízeň lidu Izrael⁴³.

Na závěr kapitoly: Jaká jsou naše současná setkání s Bohem v našem životě? A jaké bylo to první? Když by někdo se chtěl setkat s Bohem tak, jak jej představuje Bible, a otevřel Genesis 1, může číst: 'Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi' .. I řekl Bůh: 'Buď světlo'. A bylo světlo (Gn 1,1-5) .. atd. ... V těch slovech čteme o tom, že Bůh Bible stvořil tento vesmír – to je čin, který zatím nikdo jiný nedokázal. A čteme také, že Bůh měl záměr, a jen vyslovil svou myšlenku, ona se odehrála – taková je jeho moc. Bůh se nám v první kapitole Bible představuje jako ten, kdo má nezměrnou moc, a kdo je zde v tomto vesmíru už od počátku. Podobně jedno z prvních setkání Ježíše Krista, krále tohoto vesmíru, kterého Bůh ustanovil, s člověkem lze zakusit čtením Evangelia podle Jana, kapitoly 4, kde je zdokumentováno setkání Ježíše se ženou samařankou. V diskusi nad vodou ze studny říká Ježíš (podle B21, Jan 4,13-14): 'Každý, kdo pije tuto vodu, bude

⁴¹Význam značení: středník odděluje různé kapitoly téže biblické knihy, tj. odkaz znamená Exodus, kapitola 2, verše 23-25, a kapitola 3, verš 6.

⁴²Profesor Heller, Hlubinné vrty, Kalich 2008, 285-286, upozorňuje na variantu BUDU, KTERÝ BUDU (imperpektum = nedokončený děj: budu, stávám se, vždy jsem), tj. nikoli statické, ale dynamické označení Boha. V tomto významu by toto jméno bylo nejen ujištěním, že Bůh je, ale že Bůh vždy bude jejich Bohem, ať se děje cokoliv: nejen ujištění o existenci, ale velké zaslíbení – já vás vyvedu z Egypta a budu vaším Bohem.

⁴³Bůh bude jednat v srdci faraona (= uplatňovatele zákona a práva v Egyptě) i v srdci všech egyptanů.

znovu žíznit,' odpověděl Ježíš. 'Kdo se však napije vody, kterou mu dám já, nebude žíznit už nikdy. Voda, kterou mu dám, se v něm stane pramenem vody tryskající k věčnému životu.' ... V další diskusi vychází najevo, že Ježíš ví o tom, že žena měla pět mužů, a že nyní žije s někým, kdo není její muž. Žena ze Samaří (a my můžeme spolu s ní) objevuje velkou pravdu: Ježíš Kristus, který o ní ví všechno a zní ji lépe než kdokoli jiný, jí navzdory všemu nabízí jiný, věčný život – nabízí utišení její životní žízně natrvalo.

Kapitola 4

¹Ale Mojžíš Hospodinu namítl: „A co když mi neuvěří a nevslechnou mne, ale řeknou: 'Hospodin se ti neukázal'?“

²„Co to máš v ruce?“

„Hůl.“

³„Hod' ji na zem.“

Hodil hůl na zem a ta se proměnila v hada. Mojžíš před ním začal utíkat, ⁴ale Hospodin mu řekl: „Natáhni ruku a chytni jej za ocas!“

Mojžíš natáhl ruku, chytl hada a ten se stal v jeho ruce zase holí. „⁵To aby uvěřili, že se ti ukázal Hospodin, Bůh jejich otců – Bůh Abrahamův, Izákův a Jákobův.“

⁶A ještě mu řekl: „Vlož si ruku na hrud'“.

Mojžíš si tedy vložil ruku na hrud', a když ji vytáhl, byla nemocná – bílá⁴⁴ jako sníh.

⁷„Dej si ruku zpět na hrud'.“ Mojžíš vložil ruku na svou hrud' ještě jednou, a když ji vytáhl, byla zase zdravá.

⁸„A když ti neuvěří a neposlechnou první znamení, tak poslechnou druhé znamení. ⁹A když neuvěří ani těmto dvěma znameními a nevyslechnou tě, tak vezmeš vodu z Nilu a vyleješ ji na zem, a na zemi se tato voda promění v krev.“

¹⁰Mojžíš Hospodinu řekl: „Prosím, můj Pane, nejsem člověk výřečný, nebyl jsem dříve a nejsem ani teď, když jsi promluvil ke mně, svému služebníku. Je pro mne obtížné mluvit, mám neobratný jazyk.“

¹¹„Kdo dal člověku ústa? Kdo rozhoduje, zda je člověk němý, hluchý, zda má zrak či je slepý? Což ne já, Hospodin? ¹²Proto tedy běž – já budu s tvými ústy a budu tě učit⁴⁵, co máš mluvit.“

¹³„Prosím, můj Pane, pošli někoho jiného.“

¹⁴Hospodin se na Mojžíše rozhněval: „A co tvůj bratr Áron z kmene Lévi? Ví, že opravdu dobře mluví. Přijde ti naproti a zaraduje se v srdci, když tě uvidí. ¹⁵Budeš k němu mluvit – budeš mu vkládat slova do úst, a já budu s tvými i jeho ústy a budu vám dávat pokyny, co máte dělat. ¹⁶On bude mluvit tvým jménem k lidu

⁴⁴Slovo „bílá“ je doplněno na vysvětlenou.

⁴⁵Též: ukážu ti, dám ti pokyn. Od tohoto slovesa se odvozuje podstatné jméno „tóra“ = pokyn, naučení, ukazatel.

– bude tvými ústy a ty mu budeš Bohem⁴⁶. ¹⁷A vezmi si do rukou tuto hůl, kterou budeš konat znamení.“

Mojžíšův rozhovor s Bohem skončil: Mojžíš přijal, že Bůh si chce pro vyvedení Izraele z tyranského Egypta použít právě jeho. Hospodin reagoval na všechny Mojžíšovy otázky a pochybnosti. Po reakci na Mojžíšovo „Kdo jsem já?“ (Ex 3,1-12) a „Co jim mám říct?“ (3,13-22) následuje Mojžíšovo „A co když mi neuvěří?“ (4,1-9) a Hospodin dává Mojžíšovi tři znamení, která mají lid Izraele přesvědčit a Mojžíše potvrdit, „autorizovat“. Hebrejova otázka z Ex 2,14 (Kdo tě nad námi ustanovil za velitele a soudce?) je zodpovězena – a navíc Mojžíš dostává znamení, která mají jeho zmocnění potvrdit. Tam, kde Mojžíš bil egyptana (Ex 2,11-12), nyní bude Egypt bít Bůh (Ex 3,20).

Ex 4,10-17: Mojžíšova čtvrtá námitka: „Mám pomalý jazyk, nedokážu mluvit, pošli raději někoho jiného“. Tato námitka má „dvě fáze“, nejprve Bůh říká Mojžíšovi, že on sám bude s ním a bude mu dávat pokyny, co má mluvit, a po Mojžíšově nekonstruktivní poznámce „Pošli prosím někoho jiného“ mu dává i lidskou podporu, jeho vlastního bratra Árona.

Mojžíšovo povolání je v historii jedinečné a neopakovatelné, přesto může být pro nás v mnohém příkladem a povzbuzením, jak v našich velkých celoživotních povoláních (= úkolech), tak v těch drobných povoláních, ke kterým se rozhodujeme každý den. Bůh má pro náš život povolání jak velká, tak každodenní (tím každodenním povoláním často je vytrvat v těch velkých povoláních a činit směrem k nim aspoň malé krůčky). I my můžeme prožívat pochybnosti nejen v těch věcech velkých, ale i v těch malých: Kdo jsem já? Co mám dělat? A co když to nevyjde? Já na to nemám schopnosti. Kéž by bylo naší zkušeností, že Bůh je ve všech těchto pochybnostech oporou: Já budu s tebou; udělej to a to; budu ti říkat, co máš dělat; dám ti lidskou podporu, která ti ve tvém úkolu pomůže.

Tím klíčovým povoláním pro nás dnes je život v Božím království, tj. přijetí Boha jako krále svého života, jako toho, komu jsme zodpovědní. Tím vyvedením z otroctví, které potřebujeme, pod kterým sténáme a úpíme, je otroctví hříchu – věc to mnohem skrytější a náročnější než pouhé opuštění jistého zeměpisného území. Tím setkáním s Bohem, ve kterém nás vyzývá k velkému úkolu, by mohla být slova Ježíše Krista (Evangelium podle Matouše, kap. 5, verše 3-10)⁴⁷. Možná jsme už též zjistili, že sami z některých věcí nedokážeme vyjít. Proto Bůh povolal ještě dalšího vůdce – Ježíše Krista.

¹⁸**Mojžíš se vrátil ke svému tchánu Jitrovi se slovy: „Chci nyní jít a vrátit se ke svým bratrům v Egyptě, abych viděl, zda jsou ještě naživu“.**

Jitro mu na to řekl: „Jdi v pokoji.“

¹⁹**Hospodin ještě oznámil Mojžíšovi v Midjánu: „Vrať se do Egypta, neboť zemřeli ti, co usilovali o tvůj život“⁴⁸**

⁴⁶Viz poznámka z anglické NET Bible k tomuto verši: stejně jako Bůh bude dávat zjevení a pokyny Mojžíšovi, tak Mojžíš bude vůči Áronovi v této věci hrát stejnou roli jako Bůh.

⁴⁷Zde stojí za to pro ilustraci citovat slova Alexandra Solženicina z jeho knihy Souostroví Gulag: „Kdyby to jen bylo tak jednoduché! Kdyby jen někde byli zlí lidé, kteří své činy dělají v ústraní, a ochránit se před zlem by znamenalo se od těchto lidí separovat! Ale dělicí čára mezi dobrem a zlem prochází srdcem každého člověka. A kdo je ochotný zničit kus svého vlastního srdce?“

⁴⁸Doslova v této frázi je vždy: co hledali tvou duši.

²⁰Mojžíš tedy vzal svou ženu a syny, vysadil je na osla a vracel se do Egypta. Vzal si také do ruky Hospodinovu hůl. ²¹Hospodin mu řekl: „Až přijdeš do Egypta, měj na zřeteli, že učiníš před faraonem všechna zázračná znamení, která jsem ti svěřil do rukou. Já zatvrdím jeho srdce, takže nenechá lid Izraele odejít. ²²Nato řekneš faraonovi: 'Takto promluvil Hospodin: Izrael je můj syn – můj prvorozený. ²³Řekl jsem ti: Propuť mého syna, aby sloužil⁴⁹ mně. Tys jej propustit odmítl. Proto nyní zabiji tvého syna – tvého prvorozeného.'“

²⁴Cestou na místě, kde chtěli přenocovat, se s Mojžíšem střetl Hospodin a chtěl jej zabít. ²⁵Ale Sipora vzala nůž, uřezala předkožku svého syna, hodila ji Mojžíšovi k nohám⁵⁰ a řekla: „Jsi můj ženich potvrzený krví“.

²⁶A Hospodin Mojžíše⁵¹ nechal naživu. Slova 'Jsi můj ženich potvrzený krví' řekla Sipora kvůli obřízce⁵².

²⁷Pak Hospodin oznámil Áronovi: „Běž na poušť naproti Mojžíšovi“.

Áron tedy šel, střetl se s Mojžíšem u hory Boží a políbil ho. ²⁸Mojžíš seznámil Árona se vším, co mu řekl Hospodin a proč jej poslal, i se znameními, která mu přikázal vykonat. ²⁹Pak šli a shromáždili všechny starší z lidu Izraele. ³⁰Áron jim oznámil vše, co Hospodin řekl Mojžíšovi, a před očima lidu vykonal zázračná znamení.⁵³

³¹A lid Izraele Mojžíšovi s Áronem uvěřil⁵⁴. Když uslyšeli, že Hospodin přišel mezi syny Izraele a viděl jejich ponížení, padli na kolena a klaněli se mu.

Ex 4,18-23: Mojžíš vyslechl Hospodina a odchází i se svou nejbližší rodinou, aby se vrátil do Egypta. Ve verších 20-23 je shrnuto Hospodinovo slovo ohledně celé mise, k níž je Mojžíš vyslán: Hospodin mluví o Izraeli jako o svém synu, a o faraonovi jako o tom, kdo se bezprávně zmocnil jeho syna a nutí jej sloužit (zotročuje jej). Bůh nechce jen vyjádřit, že on jako soudce celé země přichází zamezit bezpráví činěné na lidu Izraele – je zde vyjádřeno něco více: z pozice nucené služby faraonovi mají synové Izraele přejít ke službě svému otci, tomu, kdo je má na svém srdci a usiluje pro ně o to nejlepší.

Ve verši 4,21 je naznačeno, že Bůh zatvrdí faraonovo srdce – jak tomu máme rozumět? Jedním z možných pohledů je, že Bůh bude konat svá znamení, a faraon k nim zůstane

⁴⁹Varianta: aby mi prokázal čest; aby mne uctil. Je dobré uvědomit si souvislost s Ex 1,13, kde je totéž sloveso: Egyptané Izrael zotročovali, nutili sloužit. Nyní přichází Hospodin a říká faraonovi: Propuť můj lid, aby sloužil mně – ty naň nemáš právo a já jsem jejich otec.

⁵⁰Alternativní překlad: Dotkla se jí Mojžíšových nohou.

⁵¹Ve verších 24 i 26 není řečeno „s Mojžíšem“, „Mojžíše“, ale „s ním“, „ho“ – překládat, že se jedná o Mojžíše, je asi nejpřirozenější, zejména kvůli verši 26: jsi můj ženich.

⁵²Obřízka muže spočívá v odřezání předkožky – části kůže na mužském přirození.

⁵³Mojžíšovo přání nebýt v první linii se mu v tomto verši splnilo – je zmíněn jen Áron jako ten, kdo mluví a činí znamení, i když ta asi prováděl Mojžíš na Áronův pokyn.

⁵⁴V originálu je pouze: A lid uvěřil.

netečný – sám zůstane neústupný navzdory projevům Hospodinovy moci (též Ex 3,19). Bůh vidí do budoucnosti a ví, k čemu povede jeho jednání v srdci faraona.

Ex 4,24-26: Zatímco v celých dvou kapitolách 3 a 4 Hospodin trpělivě s Mojžíšem jedná a reaguje na každou jeho námitku, nyní čteme v kontrastu s tím příkrá slova: Hospodin se přiblížil k Mojžíšovi a chtěl ho zabít. Proč najednou takové drsné jednání od Hospodina? Všechny souvislosti nám nejsou známy, nicméně ze záznamu této epizody lze vyčíst, že rozhodné Hospodinovo jednání souvisí s obřízkou Mojžíšových synů. Stejně jako Ex 4,18-23 shrnuje obsah a vyvrcholení celé mise Mojžíše v Egyptě, ve verších Ex 4,24-26 Hospodin vyučuje Mojžíše o budoucím postoji Izraele vůči obřízce – obřízka v lidu Izrael nebude něco volitelného, ale bude klíčovým projevem víry a poslušnosti, kterou Izrael vůči Hospodinu bude mít⁵⁵. Bůh zde připomíná svůj důraz z Genesis 17: pokud Mojžíš i ostatní Izrael chtějí opravdu navázat s Hospodinem vztah, jaký s ním měl Abraham (pokud se chtějí ztotožnit s tím, že Hospodin je Bůh Abrahamův, Izákův a Jákobův), pokud chtějí, aby Hospodin byl jejich Bohem, mají přistoupit k obřízce svých synů jako vnějšímu znamení jejich víry. Hospodin od Izraele očekává obřízku jako potvrzení z jejich strany, že chtějí být součástí toho, co Bůh slíbil jejich otcům.

Hospodinovo trvání na obřízce v této chvíli se může zdát příkré, ale vychází právě z toho, že Izrael je Hospodinu něco více než jen nárok v útlaku, který potřebuje pomoci – Izrael je „Hospodinův syn“ (Ex 4,22-23). Hospodin svou naléhavostí vůči Mojžíšovi vyjadřuje: pokud nebudete ty a tvoji synové (a všichni synové z lidu Izraele) obřezáni, celé vyvedení z Egypta bude zbytečné – vaše obřízka je stejně důležitá jako vyvedení z Egypta. Právě ty, kteří chtějí být součástí mé smlouvy s Abrahamem (a kteří to vyjádří obřízkou), jsem přišel zachránit.

Podobně bychom v dnešní době mohli říci, že Hospodin má ve svém srdci něco více, než že je soudcem všech lidí a celé planety – Hospodin chce být naším Otcem (a pokud ve vztahu ke svému pozemskému otci jsme prožili zranění, on chce být jiný – chce být dobrým otcem). V dnešní době pro nás křesťany už obřízka není aktuální⁵⁶, ale snad stále platí, že neexistuje neutrální existence⁵⁷. Bůh nás lidi nevede k neutrální existenci, ale k tomu, abychom jej, Boha celého vesmíru, přijali jako Otce. Ukazuje v Bibli, že život je více než jen být zodpovědný sobě samému – vede nás k tomu, abychom byli zodpovědni jemu⁵⁸. Nicméně zodpovědnost a vedení jsou jen některými z aspektů vztahu mezi otcem a synem. Další aspekty lze vidět v celé Bibli – na vztahu Hospodina k Abrahamovi, Izákovi a Jákobovi (v knize Genesis), a zejména na vztahu mezi Bohem Otcem a Ježíšem Kristem (například v Evangelii podle Jana).

A poslední věc na stejné téma⁵⁹, ve svém životě nepotřebujeme pouze vysvobození – uzdravení či vysvobození není tím nejdůležitějším; potřebujeme jiný, nový svět, ve kterém

⁵⁵Viz též [1], str. 133-134: Hospodinovo jednání s Mojžíšem je náznakem budoucího Hospodinova jednání a očekávání vůči celému Izraeli ve věci obřízky.

⁵⁶Viz např. Koloským 2,11 – Hospodinu jde o naše spojení s Kristem. Též Galatským 5,1-12: zde apoštol Pavel pečlivě vykresluje, že skrze své jednání v Ježíši Kristu Bůh ruší obřízku jako součást naší víry a naší reakce na setkání s Bohem.

⁵⁷Slovy písně Boba Dylana: You have to serve somebody (= každý musí někomu sloužit).

⁵⁸Např. Matouš 12,43-45 možná naznačuje, že nechat se někým vést je naší celoživotní potřebou, a přesně to nabízí Bůh Otec.

⁵⁹Richard Rohr: Hledání svatého grálu, str. 17.

bychom jako uzdravení mohli žít. A tento nový život je nám nabídnut ve vztahu k Bohu.

Ex 4,27-31: V těchto slovech je zaznamenáno prvotní setkání Mojžíše s Áronem a se staršími (= představenými, předáky – vedoucími jednotlivých rodin a kmenů) z lidu Izraele. První reakcí lidu Izraele je chvála – děkují Bohu, že „přišel mezi ně“ se svým jednáním a svou přítomností. Jsou vděční za to, že Bůh bude s jejich národem jednat právě za jejich života, v jejich generaci.

Na závěr kapitoly: Klíčové pro nás lidi je rozeznat, že Bůh tohoto vesmíru 'přišel mezi nás', je nám blízko. Ježíš Kristus je v Matoušově evangeliu nazván jménem Immanuel = Bůh s námi. Asi není možné v několika slovech vystihnout tajemství Hospodinovy Trojice (Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý), ale Ježíš mluví o svém vztahu k Bohu Otci až skandálním způsobem (Janovo evangelium, kapitola 14, verše 8-9: učedník Filip říká Ježíši (podle B21): 'Pane, stačí, když nám ukážeš Otce'; a Ježíš mu odpovídá slovy: 'Filipe, tak dlouho jsme s vámi a nepoznal jsi mě? Kdo viděl mne, viděl Otce'). Srdce člověka má zvláštní schopnost 'vrátit se do minulosti' na základě svědectví historických textů a též 'prožít' setkání s Ježíšem, uvědomit si, že v něm přišel do našeho světa Bůh. Ba co víc, můžeme též prožít právě v této chvíli, že Bůh není skrze svého Ducha svatého daleko od žádného z nás (Skutky 17,27).

Kapitola 5

¹Potom šli Mojžíš s Áronem k faraonovi a řekli mu: „Takto promluvil Hospodin, Bůh Izraele: 'Propusť můj lid, aby mi v poušti slavili slavnost.'“

²„Kdo je to Hospodin, že jej mám poslechnout a propustit Izrael? Hospodina neznám a Izrael nepropustím.“

³„Setkal se s námi Hospodin, Bůh Hebrejů. Proto tedy chceme jít na třídenní cestu do pouště a chceme tam přinést oběti Hospodinu, našemu Bohu, aby nás nesrazil morem či mečem.“

⁴„Mojžíši a Árone, proč odvádíte lid od jeho díla? Běžte zpět ke své robotě. ⁵Lid v zemi je početný, jen je zdržujete od služby⁶⁰.“

⁶Farao toho dne přikázal drábům lidu⁶¹ a správcům: ⁷„Už nedávejte⁶² lidu slámu na výrobu cihel jako dříve – ať jdou a nasbírají si slámu sami. ⁸Ale určete jim stejné množství cihel, které dělali dříve. Neslevujte jim, protože jsou líní a pokřikují: 'chceme jít a přinést oběti našemu Bohu'. ⁹Ať muži tvrdě pracují⁶³ a nemyslí na zradu⁶⁴.“

Mojžíš a Áron oslovují faraona a sdělují mu svou prosbu. Farao, určitě premiant kursu asertivity, si sebejistě vede svou – lid Izraele odmítá propustit, vidí jen svůj zájem, že totiž se jedná o početný lid, který udělá svůj kus práce (verše 2 a 4). To by bylo v

⁶⁰Doslova: od jejich roboty.

⁶¹Doslova: drábům nad tím lidem – těm, co pohánějí ten lid.

⁶²Doslova: nepokračujte v dávání, nepřidávejte dávat.

⁶³Doslova: ať se stane pro muže služba těžkou, aby ji dělali a ...

⁶⁴Doslova: ať nevhlížejí ke zrádným slovům (ke slovům o zradě).

pořádku, nebýt dvou věcí: že lid Izraele je vykořisťován neoprávněně a že Hospodin je miluje žárlivou láskou – chce prozkoušet jejich vztah k sobě ohněm, chce být jejich Bohem (verš 3). Hospodin není Bohem, kterého by faraó mohl vypustit ze svých úvah – je Bohem, který stvořil nebe a zemi. Faraó dělá totéž, co radí dnešní doba lidem, kteří začínají Boha vnímat – přidá jim jen víc práce, ať nemají na Boha čas (verše 6-9).

Je možné, že příkrost verše 3 je určena především Izraeli, který nedávno potvrdil svůj vztah vůči Hospodinu a souhlasil s tím, aby Hospodin byl jejich Bohem – a tak byl nyní žárlivou láskou volán k odpovědnosti. Ovšem je možné, že se jedná o první výtku a hrozbu určenou faraonovi⁶⁵: pokud nepůjdeme, raní nás (= vlastně hlavně Egypt) Hospodin morem či mečem). Jak je vidět, faraó nepřímou narážku na přicházející rány související s jeho neústupností nepochopil⁶⁶.

Ale vidíme též počátek vykresleného konfliktu faraó versus Hospodin: faraó i Hospodin volají lid Izraele ke službě, faraó i Hospodin chtějí celého člověka a hrozí trestem. Pro lid Izraele vyvstává stejná otázka jako pro porodní báby před více než čtyřiceti lety: mají ctít víc faraona nebo Hospodina? Faraó jako by říkal: bojte se mne – já jsem ta skutečná hrozba. Kdo má na lid Izraele větší nárok: faraó, který je vykořisťuje, nebo Hospodin, kterému záleží na nich osobně? Ale má Bůh dost moci vyvést lid Izraele? Nejedná se skutečně jen o báhorku, kterou těžká práce Izraeli vyžene z hlavy? Lid Izraele se ocitl v konfliktu, který je nad jejich síly – konfliktu mezi faraonem a Hospodinem. Ale svůj díl už splnili – když se přihlásili k Hospodinu jako ke svému Bohu (verš 3, a též Ex 4,31), dávají mu tak souhlas, aby jednal.

¹⁰Drábové a správci šli a řekli lidu: „Takto promluvil faraó: 'Už vám nebudu dávat slámu. ¹¹Běžte a sami si nasbírejte slámu, kterou najdete. Ovšem není snížena kvóta vaší služby'.“

¹²Lid se tedy rozptýlil po celém Egyptě a sbíral stébla slámy. ¹³Drábové je poháněli⁶⁷: „Splňte svou každodenní kvótu stejně jako tehdy, když jste slámu dostávali!“

¹⁴Faraonovi drábové zbili správce lidu Izraele, které nad ním ustanovili: „Proč jste nenasbírali svou dřívější kvótu pro výrobu cihel, a to ani včera, ani dnes?“

¹⁵Správcové lidu Izraele přišli a volali k faraonovi o pomoc: „Proč tak jednáš se svými služebníky? ¹⁶Nedostáváme slámu, a přesto nám drábové⁶⁸ říkají: 'Vyrábějte cihly!' Pak nás bijí⁶⁹ a obviňují⁷⁰.“

¹⁷„Jste prostě líní, když říkáte: 'Chceme odejít a přinést oběti Hospodinu'. ¹⁸Běžte a vraťte se ke službě! Slámu dostávat nebudete, ale kvótu cihel musíte splnit!“

¹⁹Správcové lidu Izraele viděli, že jsou na tom zle, protože jim bylo řečeno: 'Nesnižujte svou každodenní kvótu cihel.' ²⁰Vrhli se na

⁶⁵Viz [1], komentář k danému verši.

⁶⁶Mor dobytka ... rána číslo 5; pobití prvorozených mečem ... rána číslo 10.

⁶⁷Doslova: drábové spěchali řkouce.

⁶⁸Slovo „drábové“ je do textu přidáno.

⁶⁹Doslova: tvoji služebníci jsou bití.

⁷⁰Doslova: tvůj lid je viněn.

Mojžíše a Árona, kteří na ně čekali, až vyjdou od faraona: „²¹Kéž k vám shlédne Hospodin a rozsoudí, protože jste nás zošklivili⁷¹ v očích faraona a jeho služebníků, a tak jste jim dali do rukou meč, aby nás zabili.“

²²Mojžíš se obrátil k Hospodinu: „Pane, proč jsi způsobil toto zlo lidu Izraele⁷²? Proč jsi mne vlastně poslal? ²³Od té chvíle, co jsem přišel k faraonovi a mluvil ve tvém jménu, on působí zlo tomuto lidu, a tys jej nevysvobodil!“

Synové Izraele volali o pomoc (Ex 2,23), Hospodin přišel vyvést svůj lid. Nyní správcové lidu volají o pomoc k faraonovi (Ex 5,15) a říkají, že jsou jeho lid (závěr verše 16 doslova: kladou nám vinu = tvůj lid je viněn). Velký spor mezi Hospodinem a faraonem začíná: Čí lid je Izrael? Kdo vyslyší jejich volání o pomoc? Čí slova jsou směrodatná (takto promluvil Hospodin (verš 1), nebo: takto promluvil farao (verš 10))?

V každém případě se v této části tohoto příběhu v historii odehrává až příliš pravdivý vzorec – pokud dovolíme Bohu, aby nás zachránil, aby nás jako Otec přijal k sobě, možná tou první reakcí hříchu v našem srdci je to, že si na nás činí ještě větší právo než dosud. A nyní kdo z koho – Bůh nebo hřích? Dobrou zprávou Bible je to, že pokud požádáme Boha o záchranu, tak hřích ani zotročení, ze kterého nemáme sílu se sami vymanit, v našem životě nezvítězí – možná vyhraje mnohé bitvy, ale ne válku. Je těžké vidět skrze okolnosti a věřit, že Bůh mne nechce tím, že dopouští intenzivní tíseň, zabít, ale že chce uprostřed mé tísně bojovat místo mne a provést mne do nového prostoru (Žalm 4,2: Kéž bys mi sjednal volnost v mé tísní!). Tuto skutečnost vidíme i na životě Pána Ježíše: Bůh Otec jej do vzkříšení provedl skrze smrt a těžké okolnosti. My si někdy myslíme, že v těžkých situacích budeme hrdinně čekat na Boha – ale naše hrdinství se projevuje tak, že ve skutečně těžké situaci žádné hrdinství necítíme, a nechceme v těch těžkostech vydržet ani chvíli⁷³. Kéž nám Bůh dá milost ty nesnesitelně těžké situace snášet aspoň chvíli! Kéž nám v nich dá sílu! (Efezským 6,10: Hleďte tedy zmocnění u Pána, najděte svou sílu v jeho síle!)

Na závěr kapitoly: Farao je nyní prototypem člověka, který jde naprosto proti Bohu. Smutnou realitou této historické postavy je to, že farao není jen ojedinělou karikaturou. Právě naopak – každý z nás (i křesťané samotní) má někdy pocit, že Bůh je naším nepřítelem, že je proti nám (tato myšlenka viz [21], str. 43: každý je ve své přirozenosti v nepřátelství s Bohem, jen toto vnitřní nepřátelství má různé podoby podle konkrétní situace. Tento postoj zůstává i u těch nejlepších). Bůh nás v Bibli vyzývá, abychom se mu odevzdali, abychom složili své zbraně, své slabé a silné stránky, k jeho nohám. Výzvy ke smíření s Bohem jsou sice hezké, ale vlastně jsme nikdo z nás stoprocentně neprožili, co to znamená. Na příkladu faraona můžeme spíše vidět, co to smíření s Bohem není: Namyšleně vypočítává jen svůj vlastní prospěch, a odmítá vidět, že dar života i veškerou moc dostal od toho Boha, jehož slova se právě rozhodl ignorovat. Nechápe, že lid, který přebývá v jeho zemi, není jeho, ale Hospodinův. Přestal se ptát, co je dobré pro něj sa-

⁷¹Doslova (idiom): zošklivili jste naši vůni, způsobili jste, že naše vůně zapáchá.

⁷²Doslova: Proč jsi způsobil zlé tomuto lidu?

⁷³Tato myšlenka viz Richard Rohr: Radikální milost.

motného – a kdo je dárcem toho dobrého. Přestal se ptát, komu je on sám zodpovědný – je sám sobě bohem a dělá ze sebe boha i pro ostatní.

Kapitola 6

¹Hospodin Mojžíšovi odpověděl: „Nyní uvidíš, jak budu s faraonem jednat⁷⁴ – působením mé moci dovolí lidu Izrael odejít, ba dokonce je bude nutit, aby odešli z jeho země⁷⁵.“

²Pak Bůh ještě Mojžíšovi řekl: „Já jsem Hospodin. ³Ukázal jsem se Abrahamovi, Izákovi a Jákobovi jako Bůh Všemohoucí⁷⁶, ale jménem Hospodin jsem se jim poznat nedal. ⁴Uzavřel jsem s nimi smlouvu, že jim dám zemi Kanaan, zemi, ve které putovali a přebývali jako hosté. ⁵Slyším sténání lidu Izraele, jak je Egyptané nutí ke službě, a pamatuji na svou smlouvu. ⁶Proto řekni lidu Izraele: 'Já jsem Hospodin, já vás vyvedu z egyptské roboty. Vyкупím vás svou silnou rukou⁷⁷ a velkými soudy. ⁷Vezmu si vás za svůj lid a budu vaším Bohem. Poznáte, že já jsem Hospodin, váš Bůh, ten, který vás vyvede z egyptské roboty. ⁸A přivedu vás do země, o které jsem přísahal⁷⁸, že ji dám Abrahamovi, Izákovi a Jákobovi. Dám vám ji do vlastnictví. Já jsem Hospodin.“

⁹Mojžíš sdělil Hospodinova slova lidu⁷⁹ Izraele, ale pro slabost ducha a těžkou službu jej ani nevyslechli.

¹⁰Hospodin promluvil k Mojžíšovi: ¹¹„Jdi a řekni faraonovi, králi Egypta, ať propustí lid Izraele ze své země.“

¹²„Nevyslechl mne ani lid Izraele, tak jak by mne mohl vyslechnout farao? Vždyť jsem člověk neobřezaných rtů⁸⁰.“

Situace se přiostrňuje – lid Izraele už je skleslý do té míry, že slovům Mojžíše přestává věřit. Mojžíš je tímto skepticismem nakažen, ztrácí též tu správnou perspektivu, že totiž je to Hospodin, kdo bude jednat.

Slova „Nedal jsem se jim poznat jménem Hospodin“ jsou vykládána příznivci teorie dokumentů E,D,P,J jako potvrzení toho, že existuje pozdější zdroj J (Jahve = Hospodin), který byl do knih Pentateuchu doplněn až později, popřípadě jako doklad o tom, že Ex 3,14-15 a Ex 6,3 pocházejí z různých zdrojů (dokumentů). Nemyslím si, že uvedená věta znamená, že by Abraham, Izák či Jákob a lidé v jejich okolí jméno „Jahve“ neznali (a

⁷⁴Doslova: co učiním faraonovi.

⁷⁵Doslova: (přinucen) mocnou rukou je nechá jít, (přinucen) mocnou rukou je vyžene ze své země.

⁷⁶Él šaddai ... akadské šadú = hora jako symbol moci – viz B. Pípal: Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu, str. 164.

⁷⁷Doslova: nataženou paží.

⁷⁸Doslova idiom: zvedl svou ruku.

⁷⁹Doslova: mluvil Mojžíš takto k synům Izraele.

⁸⁰Podle Geseniova lexikonu, blueletterbible.org, se pod neobřezanými rty míní neprořízlé rty (zakryté kůží předkožky), které jsou neschopné zřetelně promluvit – analogicky neprořízlé uši (Jer 6,10) neslyší jasně a neobřezané srdce (Lev 26,41; Ez 44,9) je neschopné jasně vnímat a zvažovat Hospodinovo slovo).

že jméno „Hospodin“ bylo dodatečně doplněno do knihy Genesis) – spíše to znamená, že Hospodin splní Izraeli smlouvu, kterou Abrahámovi v Genesis 15 pouze slíbil. Verši 3-5 Bůh potvrzuje, že pamatuje na smlouvu, kterou kdysi řekl před Abrahamem. Věta „Já jsem Hospodin“ nezjevuje nové jméno, ale navazuje na Genesis 15,7: já nyní splním, co jsem kdysi řekl – že vás vyvedu z Egyptské roboty a přivedu vás do slíbené země Kenaan. Mé jméno nyní bude potvrzeno, když dodrším své slovo.

Mojžíšův povzdech „jsem člověk neobřezaných rtů“ je obratem, který navazuje na znalost významu obřízky (viz Exodus 4,20-26 a myšlenky k těmto veršům): obřízkou lid Izraele ztvdil, že přijímají Hospodina jako svého Boha, že chtějí být součástí plánu, ke kterému je Hospodin zve – a jsou tedy připraveni jej následovat, usilovat o vztah s Hospodinem a pohotovi jednat podle jeho pokynů. „Neobřezané rty“ v tomto smyslu asi užívají daný význam přeneseně – nechtějí říci, že Mojžíš není pohotový jednat podle toho, jak jej Hospodin vede, ale spíše používají známý smysl pojmy obřízky k vyjádření myšlenky „mé rty nejsou pohotové k řeči, neposlouchají mne, nejsem v tomto smyslu obratný či schopný“⁸¹.

¹³Když mluvil Hospodin k Mojžíšovi a Áronovi ohledně lidu Izraele a ohledně faraona, krále Egypta, přikázal vyvést lid Izraele z egyptské země. ¹⁴Toto byli vůdcové předků lidu Izraele⁸²:

Synové Rúbena, Izraelova prvorozeného: Chanók a Palú, Chesrón a Karmí – to jsou Rúbenovy klany.

¹⁵Synové Šimeóna: Jemúel, Jamín, Ohad, Jakín, Sóchar a Šaul, syn Kenaanky – to jsou Šimeónovy klany.

¹⁶A toto jsou jména synů Léviho podle jejich rodopisu: Geršón, Kehat a Merarí – Lévi žil sto třicet sedm let. ¹⁷Synové Geršóna: Libní a Šimeí – a jejich klany. ¹⁸Synové Kehatovi: Amrám, Jishár, Chebrón a Uzíel – Kehat žil sto třicet tři let. ¹⁹A synové Merarího: Machlí a Muší. To jsou klany kmene⁸³ Lévi podle jejich rodopisu.

²⁰Amram si vzal za ženu Jókebed, svou tetu, a ona mu porodila Árona – Amram žil sto třicet sedm let. ²¹Synové Jishára: Kórach, Nefeg a Zikrí. ²²Synové Uzíelovi: Míšael, Elsáfan a Sitrí.

²³Áron si vzal za ženu Elíšebu, dceru Amínadabovu, sestru Nachšónovu, a ona mu porodila Nádaba, Abíhúa, Eleazara a Ítamara. ²⁴Synové Kórachovi: Asír, Elkána a Abíasaf – to jsou Kórachovy klany.

²⁵Áronův syn Eleazar si vzal za ženu jednu ze dcer Pútiele a ona mu porodila Pinchase.

Toto byli vůdcové předků kmene Lévi podle jejich rodopisu. ²⁶To je ten Áron a Mojžíš, kterým Hospodin řekl: 'Vyvedte lid Izraele z Egypta podle jejich rodů.' ²⁷Oni byli těmi, co mluvili s faraonem,

⁸¹Dobrou variantou překladu tedy je „nejsem schopný mluvit“.

⁸²Doslova poněkud kostrbaté: toto vůdcové domu jejich otců. Verše 13-14 slouží jako nadpis celého oddílu.

⁸³Slovo "kmen" se v originále nevyskytuje, ani zde ani ve verši 25, ovšem jméno Lévi je uvedeno se členem – "kmen" je doplněn pro návaznost tohoto pojmu: dvanáct kmenů Izraele se dále dělí na klany.

králem Egypta, aby propustil⁸⁴ z Egypta lid Izraele – to je ten Mojžíš a Áron⁸⁵.

²⁸Když promluvil Hospodin k Mojžíšovi v egyptské zemi, ²⁹řekl mu: „Já jsem Hospodin. Oznam faraonovi, egyptskému králi, vše, co ti říkám.“

³⁰Mojžíš nato řekl: „Jsem člověk neobřezaných rtů⁸⁶, jak by mne tedy mohl faraó vyslechnout?“

Poté, co Hospodin ujišťuje Mojžíše, že bude jednat a splní, co řekl, následuje vsuvka ve verších 13-27; verše 28-30 se vracejí k rozhovoru Mojžíše s Hospodinem, který byl vsuvkou přerušen po verši 12. Vsuvka (verše 13-27) začíná uvádět jména vůdců kmenů Izraele v době, kdy je Hospodin chce vyvést z Egypta – ale místo toho, aby byli uvedeni vůdcové rodin všech dvanácti kmenů Izraele, jsou zmíněny jen první tři kmene (Rúben, Šimeón, Lévi), a pozornost je zaměřena zejména na kmen Lévi, ze kterého pochází Áron a Mojžíš – tedy na ten kmen, jehož vůdcové sehrají klíčovou úlohu v nadcházejících událostech knihy Exodus (a jedná se též o formování kmene Lévi, kmene, ze kterého budou vybírání knězi Izraele – ti budou zprostředkovat vztah mezi Hospodinem a Izraelem, počínaje Mojžíšem a Áronem, a pokračujícíe Áronovými syny). Pozornost je zaměřena na Árona, protože z něj bude pocházet budoucí kněžská linie – pozici Mojžíše v uvedeném rodokmenu můžeme vidět pouze mezi řádky (z verše 20, protože Áron byl jeho bratr). Dalším důvodem, proč je Áronův rodokmen uveden na tomto místě knihy Exodus⁸⁷, je právě opakovaný Mojžíšův povzdech, že je neschopný mluvit (verše 12 a 30) – právě uvnitř tohoto povzdechu je umístěn rodokmen, který připomíná Hospodinovu odpověď Mojžíšovi, že jeho ústy bude jeho bratr Áron (viz též Ex 4,10-17).

Až dosud byli otci neboli předky Izraele míněni Abraham, Izák a Jákob, a otcové lidu, ke kterému přichází Mojžíš. Nyní – verše 14 a 25 – začínají být jako předci označováni ti, o nichž mluví kniha Exodus. Tj. horizont knihy Exodus se posunuje – pozornost začíná být zaměřena na budoucí vyvedení z Egypta, přivedení do Kenaanu a územní identifikaci národa Izrael. Mojžíš, Áron a další vůdcové jsou předky budoucích věcí.

Ještě možná stojí za to uvést další myšlenku z knihy [1]⁸⁸: Na životě Mojžíše a jeho vztahu s Hospodinem lze vidět blízkost, která byla v zahradě Eden přístupná všem lidem (Genesis 2) a kterou svým pádem do hříchu ztratili (Genesis 3), ale kterou lze vztahem k Ježíši Kristu znovu nabýt (Jan 14,26 uvádí slova Ježíše Krista, která se týkají blízkosti s jeho učedníky a neustálého kontaktu s nimi (v překladu B21): „Avšak Utěšitel, ten Duch svatý, kterého Otec pošle v mém jménu, ten vás naučí všemu a připomene vám všechno, co jsem vám řekl.“). Mojžíš mluví k Bohu upřímně o svých pocitech či zklamáních v tom, k čemu jej Bůh vede, a Hospodin trpělivě reaguje a ujišťuje jej.

Závěrem kapitoly: Bůh ujišťuje lid Izraele slovně, že bude učitě jednat, ale oni utrápení

⁸⁴Doslova: oni mluvili k faraonovi, aby vyvedli ...

⁸⁵Krásná chiasmická struktura zakončuje rodokmenovou vsuvku. Chiasmus = symetrické uspořádání slov v oddílu: Áron - Mojžíš - Hospodin jim řekl: vyvedte lid z Egypta - střed celé struktury: podle jejich klanů - mluvili s faraonem, aby vyvedli lid z Egypta - Mojžíš - Áron.

⁸⁶Viz poznámka k verši 12.

⁸⁷Viz [1], str. 178.

⁸⁸Str. 181-183.

a unavení už jeho slova vážně neberou (Ex 6,9): jak moc pravdivé je to i v životě každého z nás, kdy bychom rádi, aby Bůh jednal rychleji, než se děje. Zatímco v této kapitole vidíme jen skleslost Izraele a rodopisnou vsuvku, rád bych se při představě faraona, který bude dál tvrdošijně odmítat lid propustit, zamyslel nad tím, co je to vlastně smíření s Bohem. Mám za to, že původní harmonii či záměr vztahu mezi člověkem a Bohem lze nejlépe vidět v biblické knize Genesis (kapitoly 1-2), kde Bůh dává lidem a) velké úkoly (Genesis 2,9) a schopnosti (Genesis 2,19: člověk měl pojmenovat všechna zvířata), b) výsadu morální volby - zvolit si život nebo smrt (Genesis 2,15-17); c) velké obdarování: jídlo (Genesis 1,29), žena - dar rodiny (Genesis 2,21-25).

Skutečným smířením s Bohem je správná reakce na všechny tyto podněty: ad a) s vděčností za schopnosti hledat úkol, který mi Bůh dal (a zapojit se do něj); ad b) dělat ty správné morální volby - volit život, nikoli smrt; ad c) radovat se ze všech darů s vědomím, že pochází od Boha. Jak lze vidět z prvních dvou kapitol knihy Genesis, Bůh i člověk původně žili v mnohem užším vztahu, ze kterého se člověk odcizil. Když dnes běžný člověk řekne: Jsem celkem slušný člověk (např. ve srovnání s ostatními), proč bych tedy ještě potřeboval něco jako smíření s Bohem? – je to, jako by si manžel říkal: funguji v tom manželství docela dobře – proč bych ještě potřeboval s ní každý den mluvit nebo trávit čas? Ptáme se (viz [21], str.39): Co? Já že potřebuji smíření s Bohem? Obnovení úzkého vztahu s ním? – Je pro nás lidi hodně těžké přijmout pozvání k něčemu, co jsme v plné míře nikdy neprožili. Jak říká Roy Hession ([21], str.42): Tak jsme si zvykli roztáčet spirálu nepřátelství a odcizení vůči Bohu, že každé jeho nabídky vůči nám rozumíme jako výpadu nepřítele, který jen maskuje své nevlídné záměry.

Kapitola 7

¹Hospodin řekl Mojžíšovi: „Hle, učinil jsem tě pro faraona bohem, a tvůj bratr Áron je tvým prorokem. ²Budeš mluvit vše, co ti přikazuji, a tvůj bratr Áron řekne faraonovi, aby propustil lid Izraele ze své země. ³Já zatvrdím faraonovo srdce a rozmnožím v egyptské zemi svoje znamení a zázraky. ⁴Ale Faraó vás nevyslyší. Pak položím ruku na Egypt a vyvedu rody mého lidu, lidu Izraele, z egyptské země s velkými skutky soudu. ⁵Egypt pozná, že já jsem Hospodin, až vztáhnu ruku na Egypt a vyvedu lid Izraele z jejich středu.“

⁶Mojžíš s Áronem udělali přesně to, co jim přikázal Hospodin, aby vykonali. ⁷Když mluvili k faraonovi, Mojžíšovi bylo osmdesát a Áronovi osmdesát tři let. ⁸Hospodin *také* řekl Mojžíšovi a Áronovi: ⁹„Až vás faraó požádá, abyste se prokázali *nějakým* zázračným znamením, řekni Áronovi, aby si vzal⁸⁹ svou hůl a hodil ji před faraonem na zem. *Hůl se promění v hada.*“

¹⁰Mojžíš s Áronem přišli k faraonovi a udělali přesně to, co jim přikázal Hospodin – Áron hodil hůl před faraonem a jeho služebníky

⁸⁹Doslova (rozkazovací způsob): Vezmi svou hůl a hod' ...

na zem, a ta se proměnila v hada. ¹¹Také faraó si zavolal své mudrce a čaroděje, a též oni, egyptští kouzelníci, udělali svými kouzly totéž – ¹²každý z nich hodil svou hůl na zem, a ta se proměnila v hada. Ale Áronova hůl spolkla jejich hole. ¹³Faraonovo srdce ovšem zůstalo neoblomné⁹⁰ a nevyslyšel je, jak Hospodin předpověděl.

Poté, co Mojžíš sklamaně Bohu vyličil v kapitole 6, že situace se spíše horší a je bezvýchodná, Hospodin v Ex 7,1-5 znovu ukazuje Mojžíšovi celkový obraz – opět mu pevně říká, že vše probíhá podle plánu. Vše bylo očekáváno, jak faraonův odpor, tak skleslost a ztráta naděje u Izraele. Po prvním slyšení u faraona (kapitola 5) předstupují Mojžíš s Áronem před faraona podruhé, a nyní dochází už na faraonovu otázku, zda mohou předvést nějaké znamení, že Hospodin Bůh je skutečně poslal. Dochází k prvnímu boji či konfrontaci, a sice k boji mezi hady, jež vykouzlili čarodějové, a hadem vzniklým z Mojžíšovy = Áronovy hole (Mojžíš Áronovi hůl předal). Faraonovi hadi (varianta překladu: draci) jsou sežráni Áronovým hadem (drakem) – tedy „v prvním poločase“ (verše 10-11) se zdá stav konfrontace nerozhodný, ale „ve druhém poločase“ Bůh Izraele přemohl bohy Egypta, protože faraonovi mudrci a kouzelníci si museli po ukončení slyšení jít pořídit nové hole.

Dvě myšlenky z knihy (1), str.196-198: a) Vidíme zde boj mezi duchovními silami (faraonovi kouzelníci také dokážou vykouzlit nadpřirozené věci, tj. duchovní svět jim není neznámý), jehož vítězem je Hospodin – on je mocnější než jiné duchovní síly. b) Může se zdát, že boj jedné Áronovy hole a několika faraonových holí byl vyrovnaný, ale faraona mělo vítězství Áronovy hole přimět k dalšímu zamýšlení (jak říkají anglicky mluvící, „think again“), protože slovo „spolkla“ či „pohltila“ je užito též v Exodus 15,12, na konci boje mezi faraonem a Hospodinem, kdy faraonovo vojsko spolkla = pohltila voda: Pozvedl jsi svou pravici a spolkla je země. Jedná se sice pouze o znamení předvedené před faraonem a jeho dvorem, ale je v něm obsažen budoucí osud celé faraonovy armády.

¹⁴Hospodin řekl Mojžíšovi: „Faraonovo srdce je neoblomné – nechce propustit lid *Izraele*. ¹⁵Běž zítra k faraonovi – ráno si vyjde k vodě. Vstaň a běž mu vstříc na břeh Nilu. Hůl, která se proměnila v hada, si vezmi do rukou. ¹⁶Řekni mu: 'Hospodin, Bůh Hebrejů, mne k tobě poslal se slovy: Propuť můj lid, aby mi sloužili na poušti. Ale ty jsi *mne* až dosud nevyslyšel. ¹⁷Takto promluvil Hospodin: „Nyní poznáš, že já jsem Hospodin“. Hle – udeřím holí ve své ruce na vody v Nilu, a ty se promění v krev. ¹⁸Ryby v Nilu zemřou, Nil bude zapáchat a Egyptané si budou ošklivit pít jeho vodu.’

¹⁹Řekni⁹¹ Áronovi: 'Vezmi svou hůl a vztáhni ruku nad vodami Egypta – nad jejich potoky, řekami, jezery, nad každou jejich nashromážděnou vodou – aby se z nich stala krev. Krev bude i v dřevěných a kamenných nádobách.’“

²⁰Mojžíš s Áronem udělali přesně to, co jim přikázal Hospodin. Áron pozvedl hůl a udeřil do vod Nilu před očima faraona a jeho slu-

⁹⁰Překlad ČEP: se zatvrdilo; jiná varianta: bylo tvrdé, bylo silné; vzdorovalo, zůstalo tvrdé.

⁹¹Doslova: Hospodin řekl Mojžíšovi: Řekni Áronovi: ...

žebníků – a všechna voda v Nilu se proměnila v krev. ²¹Ryby, co byly v Nilu, pomřely. Nil zapáchal a Egypťané nemohli pít vodu, protože se z ní v celé egyptské zemi stala krev. ²²Ale egyptští kouzelníci udělali svými kouzly totéž. Faraonovo srdce tedy zůstalo neoblomné a nevyslyšel je, jak Hospodin předpověděl. ²³Otočil se, odešel do svého domu a ani toto *znamení* si nevzal k srdci. ²⁴Všichni Egypťané kopali kolem Nilu, aby se napili vody, protože vodu z řeky pít nemohli.

První egyptská rána – krev: Je na Hospodinu, aby potvrdil svá slova, že vykoupí, zachrání lid Izraele silnou rukou a velkými soudy (Ex 6,6). Izrael má nyní poznat, že Hospodin, ke kterému se přiznali, je jejich Bohem (Ex 6,7) – že on má veškerou moc a že svým životem mají soužit jemu. Dochází k prvnímu „soudu“, k mocnému skutku viditelnému po celém Egyptě: proměnění vody v krev. Cíl těchto „soudů“ čteme ve verši 17: „Nyní poznáš, že já jsem Hospodin.“ Faraó má možnost vidět jednání toho Boha, o kterém řekl, že ho nezná (Ex 5,2).

Jedná se o konflikt dvou autorit: autority Boha a autority faraona. Jakmile faraó vidí, že tentýž skutek jsou schopni předvést i jeho kouzelníci, jeho ochota uznat autoritu Hospodina znovu upadá (verš 22). Faraó zatím nehodlá Hospodinově výzvě „Propust' můj lid“ vyjít vstříc. Je zajímavé, že důvod této výzvy je uváděn nikoli jako odchod z Egypta natrvalo, ale jako odchod s cílem slavit slavnost Bohu (Ex 3,18; 5,1), přinést Bohu oběti (Ex 5,3.17), sloužit Bohu (Ex 7,16).

Faraó nevidí Boha Izraele jako dostatečný důvod, proč by sám měl ustoupit ve svém nároku na lid Izraele. Ovšem není zodpovědný jen faraó – na vyhlazovací politice proti Izraeli se podílí celý národ. Proto Bůh dopouští rány a začíná mluvit k Egypťanům jako celku, protože je všechny volá k odpovědnosti za osud jeho lidu.

Proč proměnění vody v krev?⁹²

- Možná se jedná o varování – krev ve vodě není nic normálního samo o sobě. V krvi člověka je život. Má to být varování, že pokud bude Egypt vzdorovat Hospodinu, bude krev ve vodě jejich údělem?
- Možná, že čtenáři hebrejského textu rezonuje „shromáždění vod“ (verš 19) s jediným místem, kde zatím bylo toto slovo použito: v Genesis 1,10 Bůh shromáždil vody, aby vznikla souš – tak Bůh stvoření, který z vody povolal život, nyní činí opačné kroky a v nashromážděné vodě ničí život. I kdyby si Egypťané tohoto nebyli vědomi⁹³, krev způsobila, že v řekách pomřel život (verš 18) – možná (a v průběhu dalších ran jim to snad muselo dojít) se jim měly otevřít oči k tomu, že Hospodin není jen nějaká malá duchovní síla, ale ten Jediný: Bůh, který stvořil celý vesmír. Bůh se dává poznat jako ten, kdo dává život a vládne životu, a má i moc život vzít.

²⁵Od okamžiku, kdy Hospodin udeřil na Nil, uplynulo sedm dní.

²⁶Hospodin řekl Mojžíšovi: „Jdi k faraonovi a pověz mu: 'Takto promluvil Hospodin: Propust' můj lid, aby mi sloužili. ²⁷Pokud je odmítáš propustit, hle, raním celé tvé území žábami. ²⁸Nil se bude hemžit

⁹²Následující dvě myšlenky volně podle [1], str.199-203.

⁹³Těchto souvislostí je si vědom spíše pozorný čtenář knih Genesis a Exodus.

žábami, a ty vyjdou a budou ve tvém domě, ve tvé ložnici i na tvé posteli. Budou též v domech tvých služebníků a tvého lidu, budou v tvých pecích i ve tvých nádobách na těsto. ²⁹Žáby ti polezou po těle⁹⁴, i po těle tvého lidu a všech tvých služebníků.“

Některé české a většina anglických překladů Bible čísluje už verše 25–29 jako verše 1–5 kapitoly 8. Zde jsem se přidržel číslování hebrejského (i ČEP, ČSP, B21), i když tematicky tento odstavec náleží už k osmé kapitole, ke druhé egyptské ráně.

Závěrem kapitoly: Je velmi pohodlné číst si o faraonovi, který neuznal Boží moc, aniž bychom si uvědomili, že my někdy jednáme stejně. Ježíš Kristus přišel na tuto zem s neméně revolučním úkolem, aby totiž to dobré, co je v nás, zachránil před tím špatným, co je v nás. Chce ale tuto záchranu dělat jen u těch, kdo jsou ochotni též přijmout jeho vládu ve svém životě, a to je myšlenka, které se my lidi děsíme.

- a) Prvním znamením pro nás je stvoření samotné: když se díváme na tento vesmír, na makrokosmos i mikrokosmos, slovy dopisu Římanům 1,20 (v překladu ČEP): "Jeho věčnou moc a božství, které jsou neviditelné, lze totiž od stvoření světa vidět, když lidé přemýšlejí o jeho díle, takže nemají výmluvu." Člověk (obecně = my všichni) nemá výmluvu, když sleduje život kolem sebe a v sobě, aby poznal, že Bůh existuje a je mocný. Pro většinu z nás (minimálně pro řadu obyvatel České Republiky) toto znamení není dostatečným důvodem, abychom ve svém životě hledali Boha a usilovali o vztah s ním.
- b) Druhým znamením pro nás je svědomí v nás, nebo Hospodinův zákon, podle toho, kolik čeho známe: (Žalm 19,9: Hospodinova ustanovení jsou přímá, jsou pro radost srdci. Hospodinovo přikázání je ryzí, dává očím světlo. x Římanům 2,15: to, co zákon požaduje, mají napsáno ve svém srdci, jak dosvědčuje jejich svědomí, poněvadž jejich myšlenky je jednou obviňují, jednou hájí.) Uvedené místo Římanům 2,15 nemá říci, že naše svědomí je beze zbytku správné – pouze že v některých či mnoha věcech odráží principy a řád, které Bůh sám ustanovil pro život nás lidí. To, že i ty dobré hlasy svého svědomí občas umlčujeme či obcházíme, je už druhá věc.
- c) Třetím znamením pro nás je Kristovo evangelium: Ježíš Kristus přišel na tuto zem a začal lidi zvat do Božího království, kde vládne spravedlnost. Součástí tohoto znamení byl Ježíšův soucit s lidmi, jeho uzdravování lidských nemocí, jak fyzických, tak duševních či emocionálních. Začátkem jeho zvěsti byla slova (Matouš 5,3) "Blaze chudým v duchu, neboť jejich je království nebeské" – přišel pozvat do Božího království ty, kteří uznají, že v oblasti ducha = v oblasti svého vztahu k Bohu, v oblasti života podle Božího zákona jsou chudí. Nabízel plný život těm, kteří uznají, že před Bohem na svou obhajobu nemají vůbec nic. A s čím se setkal? S odmítnutím, které by se dalo označit téměř za univerzální (= společné nám všem a až příliš pravdivé pro nás všechny). Toto odmítnutí lze nejlépe vykreslit slovy vyřčenými samotným Ježíšem, který tak demonstruje, jak dobře věděl, co je v nitru nás lidí

⁹⁴Doslova: Žáby vystoupí na tebe. Užito stejné slovo jako „vyjdou“ ve verši 28 – vyjdou z Nilu, vyjdou na tebe, a na tvůj lid.

(Mt 21,33-39): Když lidé zjistili, že přichází Soudce, řekli si: zabijme Soudce a nebude nás mít kdo odsoudit. To je naše lidská reakce na Ježíšovo pozvání do království.

- d) Čtvrtým znamením pro nás je to, že Bůh si použil naši lidskou nenávisť jako součást svých záměrů, které jsou určeny pro naše dobro: Mt 20,28 (Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za mnohé.) Bible používá termín "vykoupil" pro zaplacení ceny nutné (a dostatečné) pro naši záchranu, pro náš vstup do jeho království a obnovení vztahu k němu. Součástí tohoto znamení je vzkříšení Ježíše Krista a jeho uvedení do pozice Krále (Římanům 6,9: Kristus, když byl vzkříšen z mrtvých, už neumírá, smrt nad ním už nepanuje).
- e) Pátým znamením pro nás je, že Kristus (skrže Ducha svatého a lidi, kteří nesli jeho slova) přichází znovu za námi a zvěstuje nám pokoj – pátým znamením je to, že jsme se o tom čtvrtém znamení mohli dozvědět. (2.list Korintským 5,19: Neboť v Kristu Bůh usmířil svět se sebou. Nepočítá lidem jejich provinění a nám uložil zvěstovat toto smíření.). Hospodinova láska vůči nám lidem je hlubší než naše nenávisť a naše odmítání. Bůh k nám lidem skrže svého svatého Ducha mluví a vyučuje nás o Ježíši Kristu, o Bohu a našem vztahu vůči němu. (Jan 14,26: Přímluvce, Duch svatý, kterého pošle Otec ve jménu mém, ten vás naučí všemu a připomene vám všechno, co jsem vám řekl). Tentýž Kristus, kterého jsme my lidé ukřižovali, nám opět nabízí pokoj a smíření.
- f) A takto bych mohl pokračovat dál – mým cílem není vymyslet deset znamení, která by mohla být analogická deseti znamením knihy Exodus. Jen jsem tady chtěl říci, že možná naše srdce jsou směrem k Bohu stejně tvrdá nebo stejně slepá, jako bylo to faraonovo. Někdy chceme vidět jen něco, a k ostatním věcem ve svém životě či okolo sebe jsme slepí. Možná každá další událost našeho života, která se nám stane, či vše, k čemu dospějeme, je něčím, skrže co Bůh mluví. Rád bych aspoň trochu navázal na znamení knihy Exodus, která byla kdysi před třemi a půl tisíci lety obyvatelům Egypta nepříjemná a ztěžovala jim život. Aspoň pár slov o těžkostech: i když jim mnohdy nerozumíme, přesto jednou ze zpráv všech našich těžkostí je to, že jsme opravdu chudí a nemůžeme si být sami u sebe jisti pokojem, bohatstvím, svou vlastní spravedlností, přijetím, kterého se nám dostává u druhých lidí, či svým zdravím a životem. Jednou ze zpráv v našich těžkostech různého druhu je to, že Bůh o nás stojí, když mu sami už nemůžeme dát opravdu nic. Jako bychom v našich těžkostech fyzických, ekonomických, mezilidských lépe rozuměli tomu, že jsme opravdu chudí i před Bohem. Tato chudoba nás může vést ke vzdoru vůči Bohu, že nám nedává, co dal jiným, ale též nás může vést k tomu, že prožijeme setkání s Bohem a pomoc od něj. Jak to vyjádřila Joni Eareckson Tada, která žije od svých sedmnácti let na invalidním vozíku, je raději na tomto vozíku s Kristem, než zcela zdravá bez něj (několikrát uvedeno v její knize *When God Weeps*, Zondervan 2000). Nechci tady vyvyšovat utrpení a těžkosti – jen jsem chtěl poukázat na podobný aspekt egyptských ran: Bůh se skrže ně chtěl dát poznat. Jeho primárním cílem bylo i skrže těžkosti předat zprávu o sobě samém. Jeho touhu překročit naše odmítání a přijít k nám, ať jsme v jakékoli situaci. Svou nabídku, že nás chce z této situace vyvést a být naším Bohem.

Kapitola 8

¹Hospodin řekl Mojžíšovi: „Pověz Áronovi, ať vztáhne ruku⁹⁵ s holí nad potoky, řekami a jezery a způsobí, že na Egypt vyjdou žáby.“

²Áron vztáhl ruku nad vodami Egypta a způsobil, že z nich vyšly žáby a přikryly Egyptskou zemi. ³Ale *egyptští* kouzelníci udělali svými kouzly totéž a způsobili, že na Egypt *též* vyšly žáby.

⁴Faraó si zavolal Mojžíše s Áronem a řekl *jim*: „Proste Hospodina, aby odňal žáby ode mne a mého lidu – pak opravdu propustím *jeho* lid, aby *mu*⁹⁶ přinesli oběti.“

⁵„A kdy mám za tebe, tvé služebníky a lid prosit, aby Hospodin odňal žáby z vašich domů, jen v Nilu aby zůstaly?“

⁶„Zítřa.“

„*Stane se, jak říkáš*⁹⁷, abys poznal, že není nikdo jako Hospodin, náš Bůh. ⁷Žáby odstoupí od tebe a ze tvých domů, od tvých služebníků i tvého lidu. Zůstanou jen v Nilu.“ ⁸Mojžíš s Áronem odešli od faraona a Mojžíš volal k Hospodinu ohledně žab, které *Hospodin* přivedl na faraona. ⁹Hospodin jednal podle Mojžíšovy prosby – žáby v domech, ve dvorech a na polích pomřely. ¹⁰Sesbírali jich hromady a hromady, až země zapáchala.

¹¹Když faraó viděl, že nastala úleva, tak zatvrdil své srdce a nevyšlyšel je, jak Hospodin předpověděl.

Podobně jako u první rány voda Nilu, jindy životodárná, svou proměnou v krev vedla ke smrti, i nyní u rány žab (podle [1], str.204-205) je i stvoření znamením ničivé síly: je zde možná narážka na stvoření ryb a vodních živočichů v Genesis 1,20-21, kdy se vody zahemžily rybami (hemžení je obrazem životodárné síly). Nyní při invazi žab se Nil zahemžil žábami (Ex 7,28), které vyšly a napadly svět (hemžení je obrazem ničící síly). Hospodin se dává faraonovi a Egyptu poznat nikoli jako lokální božstvo, ale jako Bůh, jenž má moc nad silami, které tvořily tento vesmír.

Hospodin chce dát faraonovi a Egyptu na vědomí, že (Žalm 24,1, v překladu ČEP): **Hospodinova je země se vším, co je na ní, svět i ti, kdo na něm sídlí.** A tak faraó po pochopení této věci bude jednat moudře, když a) nebude stát v cestě tomu, aby Boží lid sloužil Bohu; b) bude zacházet s touto zemí tak, jak chce Hospodin; c) bude mít odpovídající vztah i sám k sobě: přestane bojovat s Bohem a uzná ho jako pána stvoření, tedy i pána jeho samotného (uzná důvody, kvůli kterým ho Bůh stvořil, a bude podle toho žít).

Proč se Bůh dává poznat těžkostmi? Není to proto, že jinak bychom ho ignorovali a šli si svou cestou? Faraó to přesně dokazuje. Když přijdou těžkosti, je ochoten i prosit Boha, aby je odňal (Ex 8,4). Ale jakmile nastane úleva, neustoupí v tom, v čem chybuje a ustoupit má. Nevzdá se lidu, který zotročuje neprávem. Nechce uznat právo Boha na

⁹⁵Doslova imperativ: Vztáhni svou ruku ... a způsob, že vyjdou (= přived)...

⁹⁶Doslova: aby přinesli oběti Hospodinu

⁹⁷Doslova: podle tvého slova.

životy druhých a na tuto zem, a vlastně i právo Boha na něho samotného (vlastně jakýkoli hřích vůči Bohu spočívá v tom, že si bereme něco neprávem). Je ochoten i prosit Boha, ale jen aby nastala úleva v jeho situaci, nikoli aby se ptal, jak má žít a co má dělat. Jestliže Pán Bůh nás chce vysvobodit z našeho otroctví, není to proto, abychom zase my zotročovali a využívali druhé, jako to dělal farao, ale mnohem víc: abychom žili život s ním a dělali to, k čemu nás on vede.

¹²Hospodin řekl Mojžíšovi: „Pověz Áronovi, ať vztáhne⁹⁸ svou hůl a udeří do prachu na zemi, a z prachu se stanou komáři po celé egyptské zemi.“

¹³Áron⁹⁹ vztáhl ruku s holí, udeřil do prachu na zemi, a ten se proměnil v komáry na lidech i u zvířat – z veškerého pozemského prachu v celé egyptské zemi se stali komáři.

¹⁴Egyptští kouzelníci se snažili udělat svými kouzly totéž a přivolat komáry¹⁰⁰, ale neuspěli¹⁰¹. Komáři byli na lidech i u zvířat.

¹⁵Kouzelníci řekli faraonovi: „Zde jedná¹⁰² Bůh.“ Ale faraonovo srdce zůstalo neoblomné a nevyslyšel je, jak Hospodin předpověděl.

Třetí rána na Egypt přichází bez varování, možná jako reakce na to, že farao nedodržel své slovo, že propustí lid. Proč faraonovi kouzelníci byli schopni zopakovat jen znamení podobné první a druhé ráně, ale u třetí rány už neuspěli (podle [1], 209-210)? Možná proto, že jejich moc je svázaná s vodou a Nilem – s božstvem Nilu. Třetí rána naproti tomu přichází z dalšího ekosystému, ze zemského prachu (a čtvrtá rána, komáři, přijde ze vzduchu). Farao zde dostává lekci, že Bůh je pánem nejen jednoho ekosystému, ale celé země – projevy Hospodinovy moci dostávají větší šíři. Farao ovšem dál dělá mrtvého brouka, nalhává si možná, že Bůh nemá moc sáhnout přímo na jeho zájem o lid Izraele.

Otázka zatvrzení faraonova srdce: Hospodinova slova „já zatvrdím faraonovo srdce“ (Ex 4,21 Ex 7,3) navozují otázku, do jaké míry bylo toto zatvrzení dílem Boha, do jaké míry tedy farao nese odpovědnost za svou zatvrzelost. Rád bych poukázal na odpovědi, které rozebírá Brevard Childs ve svém komentáři ke knize Exodus ([3], str. 170-175):

- i) Aktérem zatvrzení je jednou Bůh (mluví v první osobě), podruhé faraonovo srdce (bylo neoblomné, zatvrzelé ... Ex 7,13-14; Ex 7,22 a Ex 8,15), potřetí sám farao (Ex 8,11 a Ex 8,28). To naznačuje podíl obou stran, Hospodina i faraona: Hospodin způsobil určité činy – egyptské rány – a tím v jistém směru oslovil faraonovo srdce, a farao na tuto Hospodinovu aktivitu odpověděl negativně: odmítal jej poznat a připustit si Hospodinovu existenci a moc a právo na lid Izraele. Čili odpovědnost nesou v tomto střetu obě strany – Hospodin i farao.

⁹⁸Doslova imperativ: Vztáhni.

⁹⁹Doslova: A učinili tak: Áron vztáhl ...

¹⁰⁰Doslova: A způsobil, aby vyšli komáři ...

¹⁰¹Doslova: ale nemohli.

¹⁰²Doslova: Zde je prst Boží.

- ii) Jak lze zjistit pečlivým čtením např. Exodus 8,1-15 (druhá egyptská rána - epidemie žab), zmínka o zatvrzení se objevuje v okamžiku, kdy nastává úleva (podobný motiv se opakuje i u dalších ran). Jinými slovy, faraonovo zatvrzení souvisí s poznáním Hospodina – faraon odmítá uznat, že Hospodin skutečně učinil zázrak, kterým by se dal poznat. Když nastává úleva od těžkostí způsobených ranami, objeví se zatvrzení srdce. To trochu lépe vrhá světlo na pojem „zatvrzení srdce“ v knize Exodus: zatvrzení je negativní reakcí na znamení od Boha – faraon odmítá uznat, že Bůh k němu mluví.
- iii) A poslední myšlenka souvisí s bodem ii): všimněme si, že po okamžiku zatvrzení faraonova srdce následuje další znamení od Boha – tedy zatvrzení srdce je důvodem, proč Bůh sesílá další znamení, kterým se chce dát faraonovi poznat. (tyto dva důvody ((ii) a (iii)) jsou pro charakteristiku vztahu egyptských ran a zatvrzení srdce klíčově důležité a je škoda, že někdy zůstanou zastřeny filosofickými diskusemi: zatvrzení je negativní reakcí na znamení od Hospodina, a současně důvodem, proč Hospodin (možná i do našeho života) dává další znamení, jak jej můžeme poznat).

¹⁶Hospodin řekl Mojžíšovi: „Brzy ráno vstaň, postav se před faraona, který si vyjde k vodě, a řekni mu: 'Takto promluvil Hospodin: Propuště můj lid, aby mi sloužili. ¹⁷Pokud můj lid nepropustíš, sešlu mouchy na tebe, tvé domy, služebníky a na tvůj lid. Domy Egyptanů budou plné much, a též i celá země, ve které žijí¹⁰³. ¹⁸Ale v ten den budu jednat jinak se zemí Gošen, kde přebývá můj lid – nebudou v ní mouchy, abys poznal, že já Hospodin *jsem* uprostřed té země. ¹⁹Učiním rozdíl mezi svým lidem a tvým lidem – k tomuto znamení dojde zítra.'“

²⁰Hospodin jednal přesně tak, *jak řekl*. Do faraonova paláce, do domů jeho služebníků a na celou egyptskou zemi přiletěla¹⁰⁴ mračna much. Celá země byla poničena mouchami.

²¹Faraon si zavolal Mojžíše a Árona: „Běžte a přineste oběti svému Bohu *zde* v zemi.“

²²„Není¹⁰⁵ správné to udělat *zde*. Chceme přinést Hospodinu, našemu Bohu oběti, které jsou Egyptanům odporné. Pokud bychom je přinášeli jim před očima, ukamenovali by nás. ²³Půjdeme tři dny cesty na poušť a *tam* přineseme oběti Hospodinu, našemu Bohu, jak nám přikazuje.“

²⁴„Propustím vás přinést oběti Hospodinu, svému Bohu, na poušti – jen ovšem nesmíte jít příliš daleko. Proste za mne!“

²⁵„Odcházím¹⁰⁶ a budu prosit Hospodina – a zítra od tebe¹⁰⁷, od tvých služebníků i lidu odstoupí mouchy. Jen nás znovu nevod' za

¹⁰³Doslova: a též země, ve které oni („jsou“ je v hebrejském vyjadřování nepovinné).

¹⁰⁴Doslova: přišla.

¹⁰⁵Doslova: Mojžíš řekl: Není správné ...

¹⁰⁶Mojžíš řekl: Vycházím od tebe a ...

¹⁰⁷Doslova: a odstoupí mouchy od faraona, jeho služebníků i lidu ...

nos¹⁰⁸, že bys *opět* lid nepropustil lid obětovat Hospodinu.“

²⁶Mojžíš odešel od faraona a předložil svou prosbu Hospodinu.

²⁷Hospodin jednal podle Mojžíšovy prosby a mouchy od faraona, jeho služebníků i lidu odstoupily – nezůstala ani jedna. ²⁸Ale farao zatvrdil své srdce i tentokrát a nepropustil lid *Izraele*.

Při čtvrté egyptské ráně – mouchách – Hospodin nyní sesílá pohromu a ničení ze třetího ekosystému po vodě a zemi přichází útok ze vzduchu, protože farao nemění nic na svém vzdoru. Po seslání rány začíná farao smlouvat: a) obětujte Hospodinu, ale zde v Egyptě (Ex 8,21); b) nechoďte příliš daleko (Ex 8,24). Ne tak, jak to chce Hospodin, ale jinak ... podle mne. Stále sleduje své cíle, nikoli Hospodinovy cíle. Nechápe, že pro Mojžíše a Izrael není uctívání Hospodina jednorázová věc – od chvíle, co vyjdou z Egypta, budou už napořád sloužit Hospodinu, nikoli faraonovi (po obětování Hospodinu dál půjdou nikoli do Egypta, ale tam, kam je Hospodin povede). Farao smlouvá, možná s nevyčtenou myšlenkou: Obětujte rychle Hospodinu, a pak zase přijďte sloužit mně. Dodává: prostě za mne! Prosí o úlevu, ale to je tak vše k obsahu jeho modlitby.

Jak často je naše poslušnost Bohu jen smlouváním: Ano, poslechnu, ale jen podle sebe. Vlastně se neptáme, kam nás Bůh chce vést. Jak často jsou naše modlitby jen prosbami o úlevu v naší těžké situaci. Ale tak se modlil i farao, který jinak odmítal Boha.

Kapitola 9

¹Hospodin řekl Mojžíšovi: „Jdi k faraonovi a pověz mu: 'Takto promluvil Hospodin, Bůh Hebrejů: Propuště můj lid, aby mi sloužili.

²Pokud je odmítáš propustit a stále je zdržuješ, ³hle, moje ruka sestoupí na tvoje stáda na polích – koně, osly, velbloudy, dobytek i ovce a kozy *zasáhne* velmi těžký mor. ⁴Se stády Izraele budu však jednat jinak – na rozdíl od stád Egyptanů nezemře nic z toho, co patří lidu Izraele.' ⁵A určil jsem též okamžik, *kdy k tomu dojde*: 'Zítřka to vše vykonám v celé zemi.'“

⁶Následujícího dne Hospodin jednal *přesně*¹⁰⁹ tak, jak řekl: Pomřela celá stáda Egyptanů, ale ze stád lidu Izraele nezemřel ani jeden kus.

⁷Farao poslal *posly*¹¹⁰, kteří zjistili, že ze stád Izraele nic nezemřelo. Jeho srdce však zůstalo neoblomné a nepropustil lid *Izraele*.

Přichází mor na veškerá užitková zvířata v Egyptě. Pravděpodobně nezemřou všechna, ale zemře jejich podstatná část – v porovnání se stády Izraele, ze kterých nezemře ani jeden kus. Velmi politicky vyslovený verš Exodus 5,3 nyní dochází první poloviny svého naplnění: když farao odmítá propustit lid Izraele, Hospodin, Bůh Hebrejů, ztrestá morem nikoli lid Izraele, ale faraona a lid Egypta.

¹⁰⁸Doslova: Jen ať farao nejedná znovu klamně ...

¹⁰⁹Doslova: učinil věc tu.

¹¹⁰Doslova: farao poslal, a hle, ze stád Izraele nezemřel ...

⁸Hospodin řekl Mojžíšovi a Áronovi: „Vezměte si plné hrsti popela z pece a ať je Mojžíš rozpráší směrem k nebi před faraonovými očima. ⁹Stane se z něj prach, *jenž bude roznesen* po celé egyptské zemi a způsobí vředy lidem i zvířatům, které budou pokryté hnisem¹¹¹“. ¹⁰Vzali tedy popel z pece, přišli¹¹² před faraona a Mojžíš popel rozprášil směrem k nebi – a na lidech i u zvířat se objevily vředy pokryté hnisem. ¹¹Kouzelníci nebyli schopni stát před Mojžíšem kvůli vředům – ty byly na nich i na všech Egyptánech. ¹²Ale Hospodin zatvrdil faraonovo srdce, který Mojžíše s Áronem nevyslyšel, jak Hospodin¹¹³ předpověděl.

Šestá rána přicházející na Egypt se poprvé týká přímo lidí samotných – jsou napadeni vředy (zvířata nevyjímaje ... viz verš 9). Rostoucí intenzita těchto ran je patrna z poznámky o kouzelnících (verš 11): ti nejenže nebyli schopni tyto vředy uzdravit či způsobit podobnou škodu lidu Izraele, ale prostě řečeno, od Mojžíše s Áronem utekli (kulantně řečeno, ke slyšení se nedostavili, ze slyšení se omluvili ... nebyli schopni tam stát či přijít). Šestá rána, podobně jako třetí i devátá rána, přichází bez předchozího varování (není zde zaznamenaná žádná rozmluva Mojžíše s faraonem).

¹³Hospodin řekl Mojžíšovi: „Brzy ráno vstaň, postav se před faraona a řekni mu: 'Takto promluvil Hospodin, Bůh Hebrejů: Propuště můj lid, aby mi sloužili. ¹⁴Proto nyní posílám všechny tyto pohromy na tvé srdce a proti tvým služebníkům a tvému lidu, abys poznal¹¹⁴, že není nikdo jako já na celé zemi. ¹⁵Ted' vztáhnu svou ruku, abych bil ranami¹¹⁵ tebe i tvůj lid, a budeš vyhlazen ze země. ¹⁶Dal jsem ti povstat proto, abych ti ukázal svou moc a rozhlásil své jméno po celé zemi. ¹⁷A ty se stále povyšuješ nad můj lid a nepropouštíš je. ¹⁸Hle, zítra sešlu velmi silné krupobití, jaké nikdy nebylo v Egyptě ode dne jeho založení až dodnes. ¹⁹Proto pošli pro svá stáda a odveď do bezpečí vše, co máš na poli. Na všechny lidi i zvířata, která zůstanou¹¹⁶ na poli a nebudou shromážděna do přístřešku¹¹⁷, spadne krupobití a pomřou.'“

²⁰Ti faraonovi služebníci, kteří se báli Hospodinových slov, zahnali své otroky a stáda do přístřešků. ²¹Ale ti, co si nevzali Hospodinova slova k srdci, nechali své otroky a stáda na poli.

²²Hospodin řekl Mojžíšovi: „Vztáhni svou ruku k nebi, a nastane krupobití v celé egyptské zemi – *přijde* na lidi, na zvířata i na všechny polní byliny v egyptské zemi.“ ²³Mojžíš vztáhl svou hůl k nebi a

¹¹¹Ještě jednou: po celé egyptské zemi.

¹¹²Doslova: stanuli, postavili se.

¹¹³Doslova: Jak Hospodin řekl Mojžíšovi.

¹¹⁴Nebo: Abys věděl.

¹¹⁵Doslova: Bil morem ... narážka na to, že Hospodin vyhladí Egyptány, sáhne jim na život.

¹¹⁶Doslova: bude nalezeno ... ve smyslu: bude se nacházet.

¹¹⁷Doslova: do domu.

Hospodin seslal¹¹⁸ na Egypt hřmění a krupobití a na zem padaly blesky¹¹⁹.²⁴ Krupobití a blesky, které řádily během něho, byly tak silné, že *nikdy dříve* nepřišlo něco podobného na egyptskou zemi od doby, co se z ní stal národ.²⁵ Krupobití udeřilo v celé zemi egyptské na vše, co bylo na polích, od lidí až po zvířata – pobilo¹²⁰ všechny polní byliny a polámalo všechny stromy na poli.²⁶ Nepřišlo jen na zemi Gošen, kde *žil* lid Izraele.

²⁷ Farao si dal zavolat¹²¹ Mojžíše a Árona a řekl jim: „Nyní jsem zhřešil – Hospodin je spravedlivý, ale já a můj lid jsme zlovolníci.²⁸ Proste Hospodina, aby ustalo to silné hřmění a krupobití – pak vás opravdu propustím a nebudete už déle čekat.“

„²⁹ Jakmile vyjdu z města, pozvednu¹²² ruce k Hospodinu – hřmění ustane a krupobití odejde, abys poznal, že země náleží Hospodinu.³⁰ Ale já vím, že ty ani tví služebníci ještě nebudete mít bázeň před Hospodinem Bohem.“³¹ Len i ječmen byly potlučeny, neboť ječmenu dozrávaly klasy a len byl v květu.³² Ale pšenice a špalda poničeny¹²³ nebyly, protože dozrávaly až později.³³ Mojžíš odešel od faraona, vyšel z města, pozvedl ruce k Hospodinu – a hřmění, déšť i krupobití ustalo¹²⁴.³⁴ Když faraο viděl, že vše¹²⁵ ustalo, zatvrdil své srdce a on i jeho služebníci pokračovali v hřichu –³⁵ jeho srdce zůstalo neoblomné a nepropustil lid Izraele, jak Hospodin předpověděl skrze Mojžíše.

Sedmá rána – krupobití – začíná poslední, třetí trijádu ran před příchodem té desáté, nejničivější rány (podobně jako první i čtvrtá začíná tato sedmá slovy Hospodina k Mojžíšovi: Ráno vstaň a běž k faraonovi, postav se před faraonem). Nyní Egyptská země prožije útok na „vše živé“ – na lidi, zvířata, byliny (verš 22) i stromy (verš 25). Faraonovi je poprvé nabídnuta dílčí možnost ochrany před touto pohromou (verš 19) – možná se jedná o test jeho úcty vůči Hospodinu a váze jeho slov? Pokud ano, není zde procentuálně zmíněn podíl těch, co ukryli svá stáda a otroky pod střechu (verše 20-21). Ovšem ječmen a len do druhého dne sklidit nemohli, tj. zkáza na úrodě přišla každopádně ... verše 31-32.

Zmínky o celé zemi ve verších 14-16 dávají větší smysl, pokud je vztáhneme nikoli jen na zemi egyptskou, ale na celý svět: není nikdo jako Hospodin na celé zemi (14); faraο bude vyhlazen z povrchu země, nikoli jen třeba vyhnán z Egypta (15); Hospodinovy skutky budou rozhlášeny po celém světě (16).

Po prvních faraonových drobných ústupcích Hospodinovu volání (Ex 8,21: služte Hospodinu, ale zde v zemi; Ex 8,24: vyjděte ze země, ale ne příliš daleko) se z veršů Ex 9,27-28

¹¹⁸ Doslova (slova se opakují pro vyslovení důrazu): dal zvuky a krupobití ... a seslal Bůh krupobití na zemi egyptskou.

¹¹⁹ Doslova: Na zem přišel oheň.

¹²⁰ Udeřilo, pobilo ... překlad hifilu stejného hebrejského slova n-k-h.

¹²¹ Doslova: Faraο poslal a zavolal k Mojžíšovi a Áronovi.

¹²² Rozprostřu, roztáhnou (p-r-s) dlaně.

¹²³ Potlučeny.

¹²⁴ Doslova: a hřmění ustalo a krupobití i déšť už nebyly vylévány k zemi.

¹²⁵ Déšť, hřmění i krupobití.

zdá, že faraó poprvé přiznává svou chybu před Hospodinem a právo Hospodina na lid Izraele (též viz [1], str.223) – ovšem toto ”pokání” je vyjádřeno jen slovy, nikoli skutkem; jakmile krupobití ustane, k propuštění Izraele zase nedojde. Je to příklad polovičatého jednání (vím, co mám dělat, ale nedělám to), před kterým varuje i novozákonní list Jakubův 1,22 (v překladu ČEP): Podle slova však také jednejte, nebudte jen posluchači – to byste klamali sami sebe!

Poznámka k hebrejskému označení slova Egypt¹²⁶: Egyptané nazývali svou zemi ”Chrám duše Ptahovy”, ovšem Hebrejové ji v Bibli označují slovem Micrajim ... jde o gramatický duál podstatného jména ”sevření” odvozeného od slovesa c-r-r (= sužovat, tísnit, svírat). Duál naznačuje množné číslo v počtu dvou kusů, tj. volně lze Micrajim přeložit jako ”místo dvojího sevření” – odtud se nabízí jednoduchá dedukce, že se jedná o sevření jak ekonomické (otroctví ... Exodus 1), tak náboženské (nebylo jim dovoleno sloužit Hospodinu a následovat ho). Nyní přichází Hospodin se svými ranami a ”svírá” Egypt – nutí faraona, aby pustil ze své ruky (moci) lid Izraele.

Kapitola 10

¹Hospodin řekl Mojžíšovi: „Jdi k faraonovi, neboť jsem zatvrdil jeho srdce i srdce jeho služebníků, abych provedl *všechna*¹²⁷ svá znamení uprostřed nich ²a abys vyprávěl svým dětem¹²⁸ a vnoučatům, jakou sílu jsem prokázal¹²⁹ v Egyptě a jaká znamení jsem vykonal mezi nimi – to abyste poznali, že já jsem Hospodin.“

³Mojžíš s Áronem přišli k faraonovi a řekli mu: „Takto promluvil Hospodin, Bůh Hebrejů: 'Jak dlouho budeš odmítat se mi podřídit? Propuště můj lid, aby mi sloužili. ⁴Pokud odmítáš propustit můj lid, pošlu zítra na tvé území kobylinky. ⁵Ty pokryjí povrch země *tak hustě*, že zemi nebude vidět, a sežerou zbytek toho, co uniklo zkáze a zůstalo vám po krupobití, včetně všech stromů, které vám rostou na poli. ⁶Naplní tvůj dům a domy všech tvých služebníků i všech egyptanů tolik, že to jakživ neviděli vaši otcové a dědové od té doby, co začali přebývat v této zemi, až podnes.“ Otočili se a odešli od faraona.

⁷Faraonovi služebníci mu řekli: „Jak dlouho nás budou *tyto věci* svírat¹³⁰? Propuště ty lidi, ať slouží Hospodinu, svému Bohu. Ještě nechápeš, že Egypt je zničený?“

⁸Přivedli Mojžíše s Áronem zpět před faraona, který jim řekl: „Běžte a služte Hospodinu, svému Bohu. Kdo všechno půjde?“

¹²⁶Viz J.Beneš: Desítka, Návrat domů 2008, str.60, – též odkaz na rozbor v J.Heller, Zákon a proroci, str.25-26.

¹²⁷Namísto 'všechna' je v originálu 'tato'.

¹²⁸Doslova: do uší svých dětí.

¹²⁹Doslova hitpa'él: jak jsem se prokázal (varianta prokázání síly viz GL).

¹³⁰Je zde míněna past, do které se chytne zvěř.

⁹ „Půjdeme mladí i staří, naši synové i dcery, naše ovce, kozy i dobytek – vždyť *chceme slavit slavnost Hospodinu.*“

¹⁰ „Budiž tedy, ať je Hospodin s vámi, když vás propustím i s vašimi rodinami – *no to snad nemyslíte vážně!*¹³¹ Určitě zamýšlíte¹³² zlo! ¹¹Ne, ne – běžte jen vy muži a služte Hospodinu, když o to stojíte.“ A farao je od sebe vyhnal.

¹²Hospodin řekl Mojžíšovi: „Vztáhni ruku nad egyptskou zemi, aby na ni přišly kobyly a sežraly všechny pozemské byliny i vše, co zbylo po krupobití.“

¹³Mojžíš vztáhl svou hůl nad Egyptem a Hospodin přivedl na zemi vítr od východu, který vál celý den a noc. Druhý den ráno¹³³ vítr přinesl kobyly. ¹⁴Ty napadly celou zemi egyptskou a přistály ve velkém počtu na veškerém jejím území – před touto událostí *nikdy* tolik kobylyk nepřišlo, a po ní také ne. ¹⁵Pokryly povrch celé země, až se jimi černala, a sežraly všechny pozemské byliny a veškeré ovoce na stromech, které krupobití zanechalo. Na stromech ani na polních bylinách v celé zemi egyptské nezůstalo nic zeleného.

¹⁶Farao si dal rychle zavolat Mojžíše a Árona a řekl *jim*: „Zhřešil jsem vůči Hospodinu, vašemu Bohu, i vůči vám. ¹⁷Odpusťte mi prosím tedy i tentokrát můj hřích a prostě Hospodina, svého Boha, aby ode mne odňal i tuto zkázu¹³⁴.“

¹⁸*Mojžíš* odešel od faraona a předložil svou prosbu Hospodinu. ¹⁹Hospodin změnil směr *větru* na velmi silný západní vítr, který se zmocnil kobylyk a odnesl je do Rákosového moře – na území Egypta nezůstala ani jedna kobylyka. ²⁰Ale Hospodin zatvrdil faraonovo srdce, který nepropustil lid Izraele.

V osmé ráně, která dolehla na Egypt, kobylyky ničí vše, co zbylo po krupobití. Opět je v této ráně vidět, že jedná Bůh, který stvořil tuto zemi – jedná vlastně „v opačném směru“, protože v celé zemi egyptské nezůstalo po jejich nájezdu nic zeleného (pravý opak třetího dne stvoření, kdy byla země pokryta zelení)¹³⁵.

Možná, že jednotlivé skutky (či spíše neskutky) faraonova zdráhání mohou být pro nás obrazem toho, co je to skutečné vysvobození či poslušnost Bohu: a) ad Ex 8,21 (nechodte, služte tady): máme vyjít; b) ad Ex 8,24 (běžte jen kousek, ne tři dny): ne jen kousek, ale natrvalo; c) ad Ex 9,28 (běžte ... a nebo ne): neotálejte; d) ad Ex 10,11 (běžte, ale jen muži): běž ve všech svých vztazích; e) ad Ex 10,24 (běžte všichni, ale bez dobytka): běž se vším, co máš, se vším svým majetkem a služ Bohu; uctívej Hospodina cele, nenechávej si důvod od něj odejít. V těchto zdráháních faraona je zobrazeno, co to není rozhodné vyjítí z otroctví do služby Bohu. Možná proto, abychom byli též usvědčeni ze své polovičaté poslušnosti v tom, o čem s jistotou víme, že nás k tomu Bůh volá (stejně jako farao s

¹³¹Věta vložena, aby bylo patrné, že předchozí slova byla míněna ironicky.

¹³²Doslova: Zlo (je) před vaší tváří.

¹³³Vypuštěno, co je dnes v češtině nadbytečné: se stalo, že východní...

¹³⁴Doslova: tuto smrt, toto umírání (podle Pípal: Slovník ke Starému zákonu).

¹³⁵Viz [1], str.225.

jistotou věděl, že Bůh volá Izrael, aby odešli z Egypta) – nebo abychom měli vizi toho, že až nastane naše vysvobození, tak bude trvalé a úplné.

²¹Hospodin řekl Mojžíšovi: „Vztáhni ruku k nebi a v Egyptě nastane tma *tak silná*, že ji bude možné nahmatat.“ ²²Mojžíš vztáhl ruku k nebesům – a v celé egyptské zemi byla po tři dny hustá tma. ²³*Egyptané po tři dny neviděli jeden na druhého a nemohli vstát*¹³⁶ žádný ze svého místa. Ale všechen lid Izraele měl ve svých příbytcích světlo.

²⁴Farao si zavolal Mojžíše: „Běžte a služte Hospodinu, jen váš dobytek, ovce a kozy zde zůstanou. Vaše rodiny mohou jít s vámi.“

„²⁵Vydej nám¹³⁷ zvířecí oběti i zápalné oběti, které přineseme Hospodinu, svému Bohu. ²⁶I naše stáda půjdou s námi – nezůstane zde ani kopyto. Vezmeme s sebou *vše*, abychom sloužili Hospodinu¹³⁸. Nevíme, čím mu máme vzdát čest¹³⁹, dokud tam nepřijdeme.“

²⁷Ale Hospodin zatvrdil faraonovo srdce, a ten odmítl lid propustit: „²⁸Běž pryč a dej si pozor, abys mi víckrát už nepřišel na oči. V den, kdy spatříš mou tvář *ještě jednou*, zemřeš!“

„²⁹Jak jsi řekl – už víckrát nespatriím tvou tvář.“

Devátá rána přichází opět bez varování (podobně jako třetí a šestá rána) – na Egypt se snese naprostá tma, kdežto Izrael má ve svých příbytcích světlo. Ti co utiskují a vyhlazují Izrael, prožívají, že Hospodin je skutečně Bohem stvoření. V protipólu toho, jak Bůh první den stvoření řekl „Buď světlo“, nyní prožívají Egypťané, jak Bůh převrací proces stvoření opačným směrem – „odstvořuje“ světlo, a dává tak velmi vážné varování, protože předtím, než bylo světlo, byla jen hluboká vodní propast (místo bez života). Hospodin Bůh není jen lokálním božstvem, ale ukazuje faraonovi, že je pánem nad vesmírem, který má moc vzít veškerý život.

Farao nechce dovolit, aby lid Izraele odešel se svými stády – myslí si, že bez stád by nemohli jít pouští z Egypta pryč¹⁴⁰. Nekompromisně Mojžíše vyhání – a neví přitom, že brzy to bude on sám, kdo bude žádat Mojžíše o audienci, a on sám bude v ohrožení života. Boj na život a na smrt je neustále vyhocen: farao hrozí Mojžíšovi smrtí, a určitě to myslí vážně. A před ním nestojí jen Mojžíš, ale Hospodin, který chce vyvést lid Izraele z otročení a umírání v Egyptě, a určitě to myslí vážně.

Ježíš Kristus, když začíná veřejně působit, ukazuje podobnou moc nad stvořeným světem¹⁴¹ jako Hospodin v knize Exodus: proměňuje vodu ve víno, chodí po vodě, utiňuje bouři, při jeho smrti nastává tma – a ve skutku vzkříšení přichází něco naprosto nové. Za zánikem a smrtí Ježíš Kristus svým vzkříšením k nekončícímu životu otvírá cestu „ven z tohoto vesmíru“.

¹³⁶Doslova: nevstali.

¹³⁷Doslova: Vydej do našich rukou ...

¹³⁸Hospodinu, svému Bohu.

¹³⁹Doslova: Nevíme, čím mu máme sloužit.

¹⁴⁰Viz [1], str. 230.

¹⁴¹Viz [1], str. 232-233.

Kapitola 11

¹ *V té chvíli*¹⁴² Hospodin řekl Mojžíšovi: „Ještě jednu ránu uvedu na faraona a na Egypt – po ní vás propustí. Nejen¹⁴³ že vás propustí, ale naprosto vás odtud *všechny*¹⁴⁴ vyžene. ²Promluv tedy k lidu *Izraele*, aby si každý od svého souseda¹⁴⁵ *Egyptana* vyžádal věci ze stříbra a zlata“ (³Hospodin totiž sjednal přízeň lidu *Izraele* v očích Egyptanů, a též Mojžíš *se stal* velmi váženým mužem¹⁴⁶ v očích faraonových služebníků i lidu).

⁴Mojžíš řekl *faraonovi*: „Takto promluvil Hospodin: O půlnoci budu procházet Egyptem ⁵a všichni prvorození v zemi egyptské zemřou – od tvého prvorozeného *syna*, který sedí na tvém trůnu¹⁴⁷, až po prvorozeného *syna* služebné, který *obsluhuje*¹⁴⁸ mlýnský kámen, a pomřou i prvorozené kusy všech zvířat. ⁶Nastane velký nářek v celé zemi egyptské, jaký nebyl nikdy předtím a nebude nikdy potom, ⁷kdežto vůči lidu *Izraele* *neuslyšíte* ani psa štěknout¹⁴⁹ na zvíře či na člověka, abyste poznali, že Hospodin činí rozdíl mezi Egyptem a Izraelem. ⁸A přijdou za mnou všichni tito tvoji služebníci a budou se mi klanět se slovy: 'Běž, ty i všechen lid, který tě následuje' – a potom vyjdu z *Egypta*.“ *Mojžíš* odešel od faraona rozpálený hněvem.

⁹Hospodin Mojžíšovi řekl: „Faraó vás nevyslyší – to aby pokračovaly mé zázraky v zemi Egyptské.“ ¹⁰Mojžíš s Áronem vykonali před faraonem všechny tyto zázračné činy, ale Hospodin zatvrdil faraonovo srdce, a ten nepropustil lid *Izraele* ze své země.

V desáté ráně vykonané nad celým Egyptem Hospodin pokračuje ve svém reversu stvoření – dar života bude prvorozeným Egyptanům odňat. Kapitola 11 obsahuje pouze oznámení této rány – její realizaci a důsledky zabírají kapitoly 12-13, tj. kapitoly 11,12,13 tvoří jeden celek.

V boji na život a na smrt mezi faraonem a Hospodinem o lid *Izraele* nyní Hospodin vyhrocuje boj za svůj lid – sám prochází Egyptem (verš 4). Mojžíš, nesený a povzbuzený Hospodinem (verše 1-3), předkládá faraonovi s velkou jistotou, co se brzy stane (verše 4-8).

Blíží se chvíle (viz kapitola 12), kdy pomyslný jazýček vah se vychýlí na stranu lidu *Izraele*: zatímco až dosud naříkal ve svém útisku lid *Izraele* (Ex 3,7), nyní začne naříkat

¹⁴²Stále pokračuje slyšení u faraona, které započalo v desáté kapitole. Jinou alternativou překladu je zde: Hospodin už dříve řekl Mojžíšovi (myšleno ohledně desáté rány) ... odkaz na Exodus 3,21-23 nebo na jinou příležitost, která uvádí do souvislosti oznámení této rány faraonovi.

¹⁴³Doslova: Když vás bude propouštět,...

¹⁴⁴V originálu je užito: jistě. Ale „Naprosto vás jistě vyžene“ nezní příliš česky. Proto dodáno „všechny“.

¹⁴⁵Doslova: muž od svého souseda a žena od své sousedky.

¹⁴⁶Vynecháno: v zemi egyptské.

¹⁴⁷Doslovný styl je neosobní: Od prvorozeného faraonova syna, který sedí na jeho trůnu, až po ...

¹⁴⁸Doslova: Který (je) za mlýnskými kameny... dva kameny, které mezi sebou drtí zrna.

¹⁴⁹Doslova: nezostří ani pes svůj jazyk.

lid Egypta (Ex 11,6)¹⁵⁰.

Verše 9-10 upozorňují, že farao není ochoten složit své zbraně ani teď, když mu byla oznámena desátá rána. Mojžíš naplní slova z Ex 9,26, že on sám už za faraonem nepřijde, aby prosil o propuštění – místo toho přijdou za Mojžíšem sami Egypťané (verš 8) a budou ho prosit, aby už odešel.

Kapitola 12

¹Hospodin řekl Mojžíšovi a Áronovi¹⁵¹: „²Tento měsíc *budete počítat jako první měsíc*¹⁵² v roce. ³Řekněte celému shromáždění Izraele, aby si desátého dne tohoto měsíce vzali každý pro svou rodinu beránka nebo kozlíka – jednoho pro každou domácnost. ⁴Pokud je domácnost malá na to, aby ho snědla *celého*, ať přizvou do svého domu i nejbližšího souseda *z pospolitosti Izraele* a určí počet lidí podle toho, kolik každý sní. ⁵Bude to jednoletý samec bez vady, beránek nebo kozlík¹⁵³. ⁶Budou se o něj starat až do čtrnáctého dne tohoto měsíce, a zabijí jej večer před celým shromážděním Izraele. ⁷Vezmou jeho krev a potřou s ní obě veřeje i nadpraží¹⁵⁴ dveří domu, kde jej budou jíst. ⁸V tu noc snědí maso upečené na ohni – snědí je s nekvašeným chlebem¹⁵⁵ a hořkými bylinami. ⁹Nebudou je jíst syrové ani vařené ve vodě, nýbrž pečené na ohni – *snědí hlavu, hrud' i nohy*.

¹⁰A nenecháte z něj nic do rána – to, co zbyde do rána, spálíte na ohni. ¹¹Takto jej budete jíst, s bedry přepásanými opaskem, se sandály na nohou, s holí v ruce. Budete jej jíst ve spěchu – *tak budete slavit pesach*¹⁵⁶ Hospodinu. ¹²Tu noc budu procházet Egyptem a budu pobíjet všechny prvorozené v zemi egyptské, od lidí až po zvířata – a nad všemi bohy Egypta tak vykonám soud; já jsem Hospodin. ¹³Krev bude vaším znamením na domech, ve kterých budete – *když uvidím krev, projdu kolem vás*¹⁵⁷ a nepřijde na vás ničivá

¹⁵⁰Na tuto souvislost upozorňuje [1], str.246.

¹⁵¹Vypuštěno: v zemi egyptské.

¹⁵²Vypuštěno zdůrazňující zdvojení (v češtině lze důrazu dosáhnout spíše stručným a jasným obratem): počátek z měsíců, bude pro vás prvním měsícem v ...

¹⁵³Hebrejské slovo *cón* = ovce a kozy; proto hebrejské slovo *se* = beránek nebo kozlík (obecné, není rozlišeno, obě kategorie jsou tímto slovem popsány). Hebrejščina má též konkrétní slovo pro beránka (samostatně) i konkrétní slovo pro kozlíka (samostatně) – v tomto verši je použito jak slovo obecné, tak jednotlivá slova konkrétní, pro přesnost a zdůraznění.

¹⁵⁴Překlad slova vzat z [13], str.79.

¹⁵⁵S chlebem upečeným z těsta, které nevykvasilo.

¹⁵⁶Od slovesa *pásach*= pominout, projít kolem, ušetřit. Anglické *passover* též dobře vystihuje podstatu; český překlad by mohl být *minutí, přeskočení* či *ušetření, prominutí* ... lid Izraele jedl beránka a jeho krevi pomazal veřeje domu; pak Hospodinův anděl procházel Egyptem a pobíjel všechny prvorozené, ovšem MINUL, přeskočil domy s veřejemi označenými krví a nikoho v těchto domech nezabil. V multikulturním světě dneška je asi vhodné překládat termínem *pesach*, abychom přesně označili jeden ze svátků hebrejské víry.

¹⁵⁷*pásachtí* = minu vás, ušetřím vás ... sloveso od podstatného jména *pesach* z verše 11. Viktor Bér

pohroma, když budu pobíjet Egypt. ¹⁴Ten den si budete připomínat a budete jej slavit jako slavnost Hospodinu – to je trvalé nařízení pro *všechny*¹⁵⁸ generace¹⁵⁹. ¹⁵Budete jíst sedm dní nekvašený chléb, a v první den odstraníte kvásek ze svých domů. Každý, kdo bude jíst v tom týdnu¹⁶⁰ chléb s kvasem, bude vyhlazen¹⁶¹ z Izraele.

¹⁶První a sedmý den toho týdne budete mít svaté shromáždění¹⁶². V tyto *dny* nebude vykonávána žádná práce, kromě jídla, které každý¹⁶³ sníte¹⁶⁴ – *nic jiného*¹⁶⁵. ¹⁷Budete zachovávat Slavnost nekvašených chlebů¹⁶⁶, protože právě v ten den vyvedu vaše rody z Egypta – to bude trvalé nařízení pro *všechny* vaše generace. ¹⁸Od večera čtrnáctého dne do večera dvacátého prvního dne prvního měsíce budete jíst nekvašený chléb. ¹⁹Po sedm dní se ve vašich domech neobjeví kvásek a každý, kdo bude jíst něco s kvasem, bude vyhlazen ze shromáždění Izraele, ať už cizinec, nebo *někdo* narozený ve *vaší* zemi. ²⁰Nebudete jíst nic s kvasem v žádném svém příbytku – **musíte jíst nekvašený chléb.**“

Je zajímavé, že lid Izraele si daný měsíc měl ustanovit jako první měsíc v roce (Ex 12,1). Klíčovým měsícem neměl být první měsíc po žních, jako je to ve dnešním světě, ale první měsíc v nově nabyté svobodě, ke které celý národ přivedl Bůh¹⁶⁷.

Čtenář se při svém čtení Bible dostal zřejmě do klíčové kapitoly Starého zákona: Hospodin se vložil do vyhlazovací války Egypta vůči Izraeli a bojuje za svůj lid, odsouzený k otroctví. Nyní se celý boj dostal ke svému vrcholu, který Hospodin naznačil Mojžíšovi i faraonovi už v Ex 4,23. Nyní bude sám Hospodin bojovat za svůj lid a na Egypt padne strach před Bohem mocnějším než jakýkoli jejich bůh (Ex 12,12). Při instrukcích ohledně klíčové noci je ustanoven svátek pesachu, kterým si bude lid Izraele každý rok připomínat

([13],str.79) nabízí výborný překlad tohoto slovesa „pro pesach vás pominu“ – společně se slovesem uvádí i podstatné jméno „pesach“, aby byl význam slovesa pevně svázán s podstatným jménem, a přitom pak může doplnit ideální sloveso „pominu“, které přesně vystihuje podstatu věci.

¹⁵⁸Vynecháno „vaše“, přidáno „všechny“.

¹⁵⁹Vynecháno ještě: budete jej slavit = budete tento den slavit ... dalším zopakováním vyjadřuje hebrejšťina důraz.

¹⁶⁰Doslova: mezi prvním a sedmým dnem.

¹⁶¹Doslova, např viz Viktor Bér, [13]: vyřadit. Nejedná se o příkaz, který by museli Izraelité vykonat, ale o proroctví, že Bůh rozhodne o tom, že tito lidé budou vyřadeni ze smlouvy Hospodina s Izraelem, protože se rouhali a vykazovali neúctu vůči Bohu (viz [2], str. 283-285).

¹⁶²Doslova: první den toho týdne budete mít svaté shromáždění a sedmý den toho týdne budete mít svaté shromáždění.

¹⁶³Doslova: každá duše.

¹⁶⁴Věta je v pasivu: jen jídlo, co bude jezeno vámi.

¹⁶⁵Hebrejšťina pro vyjádření důrazu opakuje ještě jednou totéž: jen to jediné bude vykonáváno vámi.

¹⁶⁶Označení prvního dne v týdnu pesachu.

¹⁶⁷Tato myšlenka viz Carl Armeding, na kazetách nahraný cyklus přednášek Exodus z 90.let minulého století. Je ovšem též pravda, že měsíc se jmenoval :ávív, čili klas = měsíc klasů; tj. byl to měsíc dozrávání klasů, a současně i měsíc vysvobození z otroctví a nového života, nového začátku. Obě věci jsou tedy spojeny – sedmá egyptská rána v Egyptě zničila celou úrodu ječmene kromě krajiny Gošen, kde žil lid Izraele, tj. úroda v Izraeli přišla jen díky Hospodinově milosti. Klíčová je ovšem Hospodinova záchrana – úroda je jen jedním z aspektů, jak se Bůh o Izrael stará.

vysvobození z otroctví. Ukazuje to na poselství Hospodina pro další generace lidu Izraele, děti těch, co byli zachráněni před smrtí: že totiž i ti, co se dosud nenarodili, byli zachráněni jen díky zásahu Hospodina. Je zde obsažena návaznost v tom, že Hospodin dává život i další generaci, chce jí být Bohem, chce je učít životu.

Klíčovým znamením (Ex 12,13) je krev beránka (či kozlíka – viz poznámku k Ex 12,5) natřená na veřejích domu, ve kterém bydlí kdokoli z pospolitosti Izraele. Tato krev je pro Hospodina znamením, že daní lidi chtějí být vyvedeni z otrokářského živoření do života, kdy bude Hospodin jejich Bohem. Nejenom, že v daném domě budou uchráněni od smrti prvorozených (lidí i zvířat), ale jedná se též o znamení pro Hospodina, že chtějí být součástí „jeho lidu“.

Celá událost je též ukazatelem do budoucnosti, kdy v době, kterou nyní označujeme slovem novozákonní, Ježíš Kristus zemře za hříchy lidí – a každý, kdo věří v jeho krev, tím dává Bohu znamení, že chce být uchráněn před Božím soudem a pro věčný život s Bohem. Toto jádro křesťanské zvěsti je obsaženo například v dopise apoštola Pavla Římanům, kapitole 3, verši 25 (v překladu B21): „Jeho (= Ježíše Krista) určil Bůh za oběť smíření (s Bohem) pro ty, kdo věří v jeho krev“. Věřit v jeho krev znamená věřit v jeho smrt – v to, že smrt Ježíše Krista zaplatila nekonečně velkou cenu, kterou nikdo z nás zaplatit nemohl. Stejně jako nikdo z lidu Izraele se sám nemohl zachránit z otroctví a krví beránka byli prvorození zachráněni k životu, i čtenář těchto řádků se z viny a nespravedlnosti vůči Bohu sám vysvobodit nedokáže, ale může skrze víru „krví Ježíše Krista potřít svoje srdce“ (= vztáhnout smrt Ježíše Krista za hříchy lidí i na sebe), aby naznačil Bohu, že a) chce být vysvobozen z otroctví jiných vlivů a bohů; b) chce být vyveden ze smrti do života – chce, aby mu byl Hospodin Bohem.

V tomto oddíle se setkáváme s druhým výskytem slova „svatý“ v Bibli. V knize Genesis toto slovo nebylo obsaženo, prvním výskytem v Bibli je Exodus 3,5, kde Bůh říká Mojžíšovi: Zuj si boty, neboť místo, na kterém stojíš, je svatou půdou. Jednalo se o svaté místo, protože na něm se Mojžíš setkal s Bohem – na tomto místě stál Bůh. Nyní v Ex 12,16 Hospodin dává výnos o zachovávání pesachového týdne, kdy v prvním i sedmém dnu týdne má lid Izraele mít „svaté shromáždění“ – nemají v ten den vykonávat žádnou práci, jen si připomínat, že Bůh je zachránil z otroctví a ze smrti a přijal k sobě za svůj lid, oddělený lid. Tyto dva první výskyty dobře vysvětlují význam slova „svatý“: zvláštní, oddělený v tom smyslu, že se na daném místě vyskytuje Bůh (který je též svatý = jedinečný a oddělený ve svém charakteru ... se slovem „oddělený“ se nabízí vysvětlení „oddělený od hříchu, od charakteru nás lidí, kteří svým hříchem působíme zlo a bolest“), nebo že se jedná o zvláštní lid oddělený pro život s Bohem – lid, který Bůh přijal za svůj.

²¹Mojžíš si zavolal všechny předáky Izraele a řekl jim: „Vezměte si beránka či kozlíka¹⁶⁸ pro svůj klan¹⁶⁹ a zabijte *jej jako pokrm pesachu*¹⁷⁰. ²²A vezmete si trs ezopu, namočíte v nádobě s krví a potřete nadpraží dveří i obě veřeje touto krví¹⁷¹. Žádný z vás nevyjdete ze

¹⁶⁸Doslova: có:n = z ovcí a koz, ovcí či kozu.

¹⁶⁹Klan = několik domů (rodin) téhož otce – viz Ex 6,14-25.

¹⁷⁰Doslova: zabijte ten pesach.

¹⁷¹Ještě jednou: z nádoby.

dveří svého domu až do rána. ²³Hospodin bude procházet, aby pobíjel Egypt – ale když spatří krev na překladu dveří a obou veřejích, tak mine¹⁷² tyto dveře a nedovolí ničiteli vejít do vašeho domu a zabíjet.

²⁴Budete zachovávat tuto věc jako trvalý výnos pro vás i vaše potomky. ²⁵Až vejdete do země, kterou vám dá Hospodin, jak řekl, tak budete zachovávat službu *pesachu*¹⁷³. ²⁶A když se vás zeptají vaši synové, co je to za službu, ²⁷řeknete: „To je oběť *pokrmu* *pesachu* Hospodinu, který minul domy lidu Izraele v Egyptě, když pobíjel Egypt – naše domy vysvobodil.““.

Lid *Izraele* sklonil hlavu a klaněl se. ²⁸Šli a udělali přesně to, co přikázal Hospodin Mojžíšovi a Áronovi, aby vykonali. ²⁹A o půlnoci Hospodin pobil všechny prvorozené v zemi egyptské, od faraonova prvorozeného, který seděl na trůnu, až po prvorozeného *syna* zajatce, který byl ve vězení, i všechna prvorozená zvířata.

³⁰Tu noc vstal farao, všichni jeho služebníci i všichni Egyptané, a v Egyptě nastal velký nárek, protože nebylo domu, kde by neměli mrtvého. ³¹*Ještě* v noci si zavolal¹⁷⁴ farao Mojžíše a Árona: „Vstaňte a jděte pryč od mého lidu – vy i lid Izraele! Běžte a služte Hospodinu, jak jste chtěli¹⁷⁵. ³²Vezměte si ovce, kozy i dobytek, jak jste žádali, a běžte! A dejte mi své požehnání.“

³³Egyptané naléhali na lid *Izraele*, aby rychle opustili zemi: „Vždyť všichni zemřeme!“

³⁴Lid *Izraele* tedy vzal těsto ještě dříve, než vykvasilo, a nádoby s těstem si zabalili do šatů na ramena. ³⁵Jednali podle slov Mojžíše a vyžádali si od Egyptanů předměty ze zlata a stříbra a ošacení.

³⁶Hospodin jim sjednal přízeň v očích Egyptanů, kteří jim ty věci sami nabízeli. Tak vyplenili Egypt. ³⁷Lid Izraele vyrazil z Ra'msés do Sukkót – asi šest set bojových jednotek¹⁷⁶ a jejich rodiny. ³⁸Také

¹⁷²Tj. = pásach (odtud: pesach = minutí, přeskočení).

¹⁷³Doslova: tuto službu.

¹⁷⁴Zdánlivý rozpor s Ex 10,28-29 lze vysvětlit tak, že se jednalo o faraonův zákaz, že Mojžíš mu už nesmí přijít na oči ze své vlastní vůle. Mojžíšova reakce pak je ta, že s tím souhlasil. Tuto situaci nyní v Ex 12,31 vyvolal farao, který si nechal zavolat Mojžíše navzdory tomu, že už nikdy to nehodlal udělat.

¹⁷⁵Doslova: podle vašeho slova = jak jste řekli.

¹⁷⁶Doslova: asi šest set :eléfů pěších mužů (míněno: schopných boje, v kontrastu se všemi ostatními). Existuje (viz [2], str.297-303) diskuse o tom, jak překládat slovo :eléf. Starší překlad "tisíc" (a tedy: šest set tisíc mužů) neodpovídá představě tábora, který se přesouvá z Egypta do Kanaánu, ani odhadu rozmnožení rodiny o 70 lidech po 400 letech pobytu v Egyptě, ani odhadu velikosti Izraele, který vstoupil do země Kanaán – archeolog Kitchen (On the Reliability of the Old Testament, 2003) tento počet odhaduje na několik desítek tisíc, cca 20-30 tisíc lidí celkem. Ať už tyto bojové jednotky měly vždy stejný počet mužů (např. deset), nebo se tyto počty lišily a spíše se jednalo o skupinu (např. 5 až 15) mužů schopných boje náležejících jednomu rodinnému klanu pěších bojovníků, 600 jednotek zhruba znamená 6 až 7 tisíc bojovníků. Pokud dále uvažujeme zhruba tři lidi, kteří se do boje nezapojili, na jednoho bojovníka (ženy, děti, staré lidi), celkový odhad lidu Izraele vychází zhruba 24 až 28 tisíc lidí celkem, což odpovídá představám logistickým, genetickým (potomci jedné rozsáhlé rodiny) i archeologickým. "Jednotka" je dobrým překladem "bojového oddílu" o nám neznámém počtu mužů.

mnozí další lidé s nimi vyšli, a velký počet ovcí, koz a stád dobytka.³⁹ Pekli těsto, které si odnesli z Egypta. Placky byly z nekvašeného chleba – *v těstu* nebyl kvas, protože byli vyhnáni z Egypta a nemohli se *víc* zdržet a žádné další jídlo na cestu si nepřipravili.

⁴⁰Lid Izraele tedy přebýval v Egyptě 430 let.⁴¹ Po 430 letech došlo k tomu, že¹⁷⁷ Hospodinovy rody vyšly z Egyptské země.⁴² Tu noc Hospodin bděl¹⁷⁸, aby je vyvedl z Egyptské země – to je Hospodinova noc, ve které bude bdít celý lid Izraele po všechny generace.

⁴³Hospodin řekl Mojžíšovi a Áronovi: „Toto je nařízení ohledně pokrmu pesachu: Žádný cizinec¹⁷⁹ jej¹⁸⁰ nebude jíst.⁴⁴ Každý otrok¹⁸¹ koupený za stříbro musí být obřezán, a pak může jíst *tento pokrm*.

⁴⁵Host¹⁸² či služebník najatý za mzdu jej nebudou jíst.⁴⁶ Vše sníte v jednom domě – nevynesete *ani kousek* masa ven z domu a nepolámete jeho kosti.⁴⁷ Celý lid Izraele bude takto zachovávat¹⁸³ pesach.

⁴⁸Pokud cizinci, kteří budou u vás přebývat, budou chtít dodržovat pesach, ať jsou všichni muži obřezáni, a pak mohou přistoupit k jeho slavení stejně jako ti, co se narodí ve *vaší* zemi. Ale nikdo neobřezaný nebude jíst pokrm pesachu.⁴⁹ Toto slovo bude platit pro narozeného v zemi i pro cizince žijícího mezi vámi.“

⁵⁰Celý lid Izraele udělal přesně to, co přikázal Hospodin Mojžíšovi a Áronovi, aby vykonali.⁵¹ V ten den vyvedl Hospodin lid Izraele z Egyptské země – všechny jejich rody.

Uprostřed událostí vysvobození Hospodin ustanovuje pesach jako součást služby, která bude každý rok opakována (slavnost, kdy budou vyjadřovat dík Hospodinu za záchranu a vysvobození). Verše 1-9: výnos do budoucnosti; 10-13 ... konkrétní současné pokyny; 14-20 ... výnos do budoucnosti; 21-27 ... Mojžíš tlumočí předákům lidu, co řekl Bůh, jak konkrétní pokyny, tak výnos do budoucnosti, který se v této chvíli stává slibem i jistotou: Bůh jistě nyní vyvede svůj lid a přivede je do slíbené země; 28-39 ... pobití prvorozených Egypta a vyjití z Egypta; 40-51 ... shrnutí oddílu a zaměření k trvalému výnosu o pesachu v budoucnosti.

Ex 12,28-39: vlastní událost pobití prvorozených Egypta a vyjití. To, k čemu směřovalo předchozích sedm kapitol knihy Exodus, se nyní stalo – Bůh je silnější než faraó, zatímco hebrejové své děti některé dokázali před faraonovým zabíjením ukrýt, před Hospodinovým andělem se neukryl nikdo, kdo neudělal přesně to, k čemu vyzval Bůh. Tato událost rozkryla, a) že je lepší bát se Hospodina, a ne faraona (téma Exodu 1); b) lid Izraele přestává sloužit faraonovi a začíná sloužit Hospodinu, stává se Hospodinovým lidem.

¹⁷⁷Vynecháno: právě v ten den.

¹⁷⁸Nebo též: držel stráž.

¹⁷⁹Doslova: syn cizince, potomek cizince. Použito slovo *néchár* = cizí, ve verši Ex 12,19.48 slovo *gér* = poutník; Ex 2,22 užívá obě slova: byl jsem poutníkem v cizí zemi.

¹⁸⁰Doslova: z něj.

¹⁸¹Doslova: každý mužský služebník.

¹⁸²Host ve vaší zemi, který zde nemá stálé místo.

¹⁸³Doslova: Celé shromáždění Izraele bude vykonávat jej = vykonávat pesach, vykonávat pokrm pesachu. V následujícím verši stejné slovo přeloženo jako a) dodržet b) slavit.

Stejně jako u Abrahama (Genesis 12,3) i v těchto událostech platí, že Bůh si vyvolil jeden národ, aby se skrze něj dal poznat všem lidem na zemi, a aby skrze něj měly požehnání lidé ze všech národů. První stín tohoto požehnání vidíme ve veši Ex 12,38: i mnozí další s nimi šli – pokud někdo při Egyptských ranách poznal Boha jako Pána veškerého stvoření, Pána přírody a vesmíru, mohl se možná účastnit hodu beránka i odchodu Izraele do slíbené země. Jak je pak vidět i ze zmínek o životě ve slíbené zemi (verše 43-49 naznačují, že ti, kdo budou bydlet společně s Izraelem na území slíbené země a budou chtít se stát součástí Hospodinovy smlouvy s danou zemí i lidem, budou moci (po vykonání obřízky u mužů) se k nim přidat, a též slavit o slavnosti pesachu, že Hospodin se stal jejich Bohem a přijal je za své děti).

Vidíme v tomto oddílu Hospodina jako toho, kdo se stará o detaily a je praktický: nařizuje hod beránka, který v budoucnu bude oslavovat záchranu, ale nyní je pokrmem, který dodá sílu na cestu. V budoucnu bude Izrael slavit slavnost nekvašených chlebů, nyní Bůh nařizuje připravit chléb jako obživu na cestu (verš 34-39). Izrael si též vyprosí ošacení (verš 35) a předměty ze zlata a stříbra, které později využijí ke stavbě stanu setkávání Izraele s Bohem.

V Ex 12,49 je použito slovo tóra – většinou ve starších českých překladech překládáno jako „řád“ či „zákon“ ve smyslu nařízení o zachovávání pesachu v budoucích generacích. Pochází ze slovesného kmene, který už v knihách Genesis a Exodus použit byl: Gn 46,28: Jákob poslal před sebou k Josefovi Judu, aby mu ukazoval cestu do Gošenu = aby směřoval před ním do Gošenu (tj. slovesný kmen j-r-h v kauzativu = směřovat, ukazovat cestu). V Exodu 4,12.15, kdy Bůh volá Mojžíše, aby šel a vyvedl lid Izraele z Egypta, mu říká: Proto běž, já budu s tvými ústy a budu tě učit (ukážu ti, vyučím tě), co máš mluvit. Vyučím vás, ukážu vám, co máte dělat, říká Hospodin Mojžíšovi a Áronovi. Tóra není v tomto smyslu něco statického či neúčinného, ale něco, co by křesťan označil jako vedení Duchem svatým – Bůh v aktuální chvíli ukazuje směr a vyučuje, co říct. Mohli bychom volně přeložit tóra = směrovka, ukazatel. Proto Jan Milíč Lochman mluví o desateru, které zanedlouho bude svěřeno lidu Izrael, jako o „směrovkách ke svobodě“¹⁸⁴.

První zmínka o tóře pochází z Genesis 26,5, kde Bůh říká Abrahamovu synu Izákovi: Ve tvém potomstvu si budou žehnat všechny národy země, protože mne Abraham uposlechl a zachoval má ustanovení, příkazy, výnosy i zákony (zde tórótáj = „mé ukazatele, mé směrovky“ je přeloženo jako „mé zákony“). Toto místo pravděpodobně odkazuje na podobná slova, která Hospodin řekl přímo Abrahamovi v Gn 22,18: Ve tvém potomstvu si budou žehnat všechny národy země, protože jsi mne uposlechl. Slovem tóra či zákon se opět má na mysli, že Hospodin vedl Abrahama konkrétními pokyny. V Ex 12,49 je poprvé slovo tóra použito ve smyslu směrnice či řádu, kterou má Izrael dodržet opakovaně, každý rok. Nejedná se ovšem jen o připomínku záchrany, ale o aktuální setkání s Bohem, jak uvidíme ve 13.kapitole.

Později v Izraeli užití slova tóra vidíme např. v Přísloví 1,8: Můj synu, slyš naučení svého otce, nezavrhuvej poučení své matky. Slovo tóra je do češtiny přeloženo jako „poučení“ a nyní se jedná o slova řečená rodiči při výchově dětí – v kontextu celé Bible to znamená, že tato slova poučení říkají rodiče, ale přitom zasvěcují své děti do cesty, která byla započata v Exodu 12, cesty následování Hospodina podle ukazatelů, které vydal on (ještě

¹⁸⁴J.M.Lochman: Desatero – směrovky ke svobodě. Kalich 1994.

jedna věta z knihy přísloví, kapitola 22, verš 6 (v překladu ČEP): Zasně už chlapce do jeho cesty, neodchýlí se od ní, ani když zestárne. Ve snaze překládat „tóra“ moderně a svěže se pokusím překládat jako „slovo“ (to, co řekl Bůh a co je tedy závazné – Bůh nás volá, abychom žili podle jeho slova, v souladu s jeho slovem).

Analogie s Novým zákonem: a) Služba Hospodinovi: lid Izraele sloužil faraonovi a byl vyváděn z Egypta jako domu otroctví – z otrocké služby. Nebyl ovšem vyveden z Egypta do vzduchoprázdna, ale do služby Bohu. I dnes každý z nás jsme před podobnými volbami – každý den, ale i jaksí tak koncepčně, celkově. Buď budeme až příliš moc sloužit druhým jako lid Izraele faraonovi, nebo sami sobě a svým zájmům jako farao, nebo Ježíši Kristu. Sami pro sebe musíme prozkoumat, kdy jsme skutečně svobodní. Ježíš Kristus v Novém zákoně k tomuto našemu rozhodování říká několik myšlenek (v překladu ČEP): Kdo by chtěl zachránit svůj život, ten o něj přijde; kdo však ztratí svůj život pro mne, nalezne jej (Matouš 16,25). Pojďte ke mně všichni, kdo se namáháte a jste obtíženi břemeny, a já vám dám odpočinout. Vezměte na sebe mé jho a učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorného srdce: a naleznete odpočinutí svým duším. Vždyť mé jho netlačí a břemeno netíží (Matouš 11,28-30). Jsme voláni ke službě Ježíši Kristu.

b) Krev: součástí slavení pesachu bude i posvěcení prvorozených (Ex 13,1-16), v jehož kontextu je poprvé v Bibli použito slovo „vykoupení“ (Ex 13,13-15): v událostech exodu a poté v zaslíbené zemi při slavení pesachu byl místo prvorozených synů zabit beránek. Podobně jako krev beránka v Exodu 12 zachránila před smrtí prvorozené z lidu Izraele, v Novém zákoně krev Ježíše Krista zprostředkuje Hospodinovo odpuštění a vykupuje ty, kdo zhřešili, pro věčný život s Bohem (Matouš 20,28, kdy Ježíš Kristus mluví o svém poslání): Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako **výkupné** za mnohé.

c) Beránek či kozlík má být bez vady (Exodus 12,5) – Ježíš Kristus je bez vady = bez hříchu, jen taková oběť může vykoupit lidi z věčné smrti a zaplatit nekonečnou cenu za životy lidí. Jak říká 1.list Petřův 1,18-20: „Víte přece, že jste z prázdnoty svého způsobu života, jak jste jej přejali od otců, nebyli vykoupeni pomíjitelnými věcmi, stříbrem nebo zlatem, nýbrž převzácnou krví Kristovou. On jako beránek bez vady a bez poskvrny byl k tomu předem vyhlédnut před stvořením světa a přišel kvůli vám na konci časů.“ Ukazuje na Ježíše Krista, který jako jediný z lidí byl bez poskvrny, bez hříchu. Ještě více šokující je poselství dopisu Efezským, kde v úvodu je řečeno, že Bůh nás v Kristu (Ef 1,4) „vybral už před stvořením světa, abychom s ním žili svatí, bez poskvrny.“ Vlastně Hospodinovým plánem, pozváním, je život bez hříchu, bez poskvrny. A ke konci listu Efezským (5,25-27) je řečeno o církvi: „Kristus miloval církev a sám sebe za ni vydal, aby ... ji přivedl k sobě slavnou, bez vady či vrásky, aby byla svatá a bez poskvrny.“ V těchto zvláštních slovech je slib pro všechny, kdo budou chtít žít s Kristem, že on je promění do podoby, kdy budou též bez vady na kráse – to je biblický pohled na krásu ve vztahu ke hříchu.

d) Nebyly zlomeny kosti beránka (Exodus 12,46) – toto zvláštní nařízení došlo naplnění při ukřižování Ježíše Krista, jak je zaznamenáno v Evangelii podle Jana 19,33-36: „Když přišli k Ježíšovi a viděli, že je již mrtev, kosti mu nelámali, ale jeden z vojáků mu probodl kopím bok; a ihned vyšla krev a voda. A ten, který to viděl, vydal o tom svědectví, a jeho svědectví je pravdivé; on ví, že mluví pravdu, abyste i vy uvěřili. Neboť se to stalo, aby se naplnilo Písmo: ‘Ani kost mu nebude zlomena.’“

Kapitola 13

¹Hospodin promluvil k Mojžíšovi: „²Zasvěťte mi všechny prvorozené syny, prvního z každého lůna v lidu Izraele – a též i *prvorozené samce u zvířat*.“

³Mojžíš řekl lidu: „Připomínejte si tento den, ve kterém jste vyšli z otrocké služby Egypta. Hospodin vás odtud vyvedl mocnou rukou – nejezte během něj¹⁸⁵ chléb s kvasem. ⁴Nyní odcházíte v měsíci ávívu (= měsíc klasů)¹⁸⁶ ⁵a až vás Hospodin přivede do země Kenaanců, Chetejců, Emorejců, Chivejců a Jebúsejců, o které přísahal vašim předkům, že vám ji dá – zemi, která oplývá mlékem i medem – tak budete v tomto měsíci zachovávat tuto službu. ⁶Sedm dní budete jíst nekvašený chléb a sedmý den *budete slavit* slavnost Hospodinu. ⁷Po sedm dní¹⁸⁷ nikdo ani nespátří na celém vašem území chléb s kvasem ani kvásek. ⁸Tehdy řekneš svému synu: *‘Dělám to proto, co mi prokázal Hospodin, když jsem vyšel z Egypta.’* ⁹*Tato služba ti bude znamením na ruce a připomínkou na čele*¹⁸⁸, že Hospodinovo slovo¹⁸⁹ má být ve tvých ústech¹⁹⁰ – neboť Hospodin tě vyvedl silnou rukou z Egypta. ¹⁰Budeš zachovávat toto nařízení ve stanovený čas, rok za rokem.

¹¹A až tě Hospodin přivede do země Kenaanců, o které přísahal tobě i tvým předkům, a předá ti ji, ¹²tak zasvětiš své prvorozené syny¹⁹¹ Hospodinu, prvního z každého lůna – i všechny samce u zvířat. ¹³A každého prvorozeného osla vykoupíš beránkem či kozlíkem – pokud jej nevykoupíš, zlomíš mu vaz. Musíš vykoupit každého prvorozeného ze svých synů. ¹⁴Až se tě tvůj syn pak zeptá: „Co se to děje?“, odpovíš mu: „Mocnou rukou nás Hospodin vyvedl z otrocké služby Egypta. ¹⁵Když nás farao odmítl propustit, Hospodin pobil všechny prvorozené muže v zemi egyptské – a též prvorozené *samce u zvířat*. Proto teď Hospodinu obětuji všechny prvorozené samce u zvířat a svého prvorozeného syna vykupuji. ¹⁶To bude znamením na tvé ruce a ukazatelem na tvém čele, že nás¹⁹² mocnou rukou Hospo-

¹⁸⁵Doslova: nebude jezen.

¹⁸⁶Měsíc dozrávání ječmene, viz Ex 9,31, speciálně verše 25 až 32 – toho roku byl ječmen zničen krupobitím všude kromě kraje Gošen v sedmé egyptské ráně.

¹⁸⁷Vynecháno ještě jedno opakování: Sedm dní nebude jezen nekvašený chléb.

¹⁸⁸Doslova: mezi tvýma očima.

¹⁸⁹Doslova: tóra Hospodinova, zákon Hospodinův – viz poznámka k textu Ex 12,49.

¹⁹⁰Pozn.: jako připomínka pro něj a poučení pro jeho potomky.

¹⁹¹Doslova: prvního z každého lůna (a že se jedná o syny, je až na konci verše vyjádřeno společně s prvorozenými samci zvířat).

¹⁹²V některých překladech se řeší otázka, zda otcova řeč k synu končí před nebo po verši 16. Podle mého názoru dává verš 16 smysl jen tehdy, když jej zahrneme do otcovy promluvy k synu. Je zde ovšem jeden paradox – otec mluví k synu takovým tónem, že i jeho syna VYVEDL Bůh z Egypta, i když jeho syn v té době ještě třeba nebyl narozen! Zde se právě skrývá návaznost pokolení za pokolením – svým způsobem každý nově narozený potomek byl také vyveden z Egypta, protože při záchraně lidu Izraele z Egypta před

din vyvedl z Egypta.““

¹⁷Když farao propustil lid Izraele, Bůh je nevedl cestou přes zemi Pelištejců, i když byla nejkratší, neboť si řekl: „Aby si to nerozmysleli, když by se setkali s válkou, a nevrátili se do Egypta.“. ¹⁸Vedl lid oklikou po cestě pouští k Rákosovému moři¹⁹³ – ozbrojeni vyšli z egyptské země. ¹⁹Mojžíš s sebou vzal kosti Josefa, který důrazně kdysi zavázal lid Izraele přísahou: „Bůh určitě přijde mezi vás – pak s sebou vezmete i mé kosti.“ ²⁰Vyrazili ze Sukkót a utábořili se u Ětám na okraji pouště. ²¹Hospodin šel před nimi v oblakovém sloupu za dne, aby je vedl, a ve sloupu ohně jim v noci dával světlo, aby mohli jít ve dne v noci. ²²Oblakový sloup se od lidu *Izraele* nevzdálil ve dne, a sloup ohně se od nich nevzdálil v noci.

Jak upozorňuje Viktor Bér¹⁹⁴, v Exodu 11 až 13 je třikrát zdůrazněno, aby to, co nyní Izrael prožívá, bylo připomínáno a zachovááno i v budoucích generacích (a speciálně aby Izraelité dali odpověď svým synům, až se jich zeptají, co to znamená): pokrm Pesachu včetně potření nadpraží a věřejí dveří (Ex 12,26), odstranění kvasu po dobu sedmi dnů (Ex 13,8), a konečně zasvěcení prvorozených synů Izraele Hospodinu (Ex 13,14). Všechny tyto tři dílčí výzvy budou ohlédnutím za konkrétní historickou událostí vyvedení Izraele z otroctví Egypta, ale též slavností Hospodinu, která má svůj vlastní duchovní význam.

Jak cítíme z kapitoly 13 i z těch předchozích dvou, s pobytem Izraele v zaslíbené zemi Bůh pracuje jako s jistotou, které on sám je zárukou – při současných událostech exodu a před těžkou cestou, na které Izrael je charakterizován jako vojenská jednotka (Ex 12,37 a Ex 13,18), kterážto charakteristika též vypovídá o tom, že cesta nebude jedoduchá, dává Hospodin Izraeli perspektivu do budoucna: a) hod beránka byl nyní činem vysvobození Izraele před smrtí – a v budoucnu bude projevem trvalé závislosti na Hospodinu, který dále bude vysvobozovat syny Izraele; b) nekvašené chleby jsou nyní symbolem chvatného odchodu z Egypta, ve kterém si Izraelité ani nemohli nadělat zásoby na cestu, musí se spolehnout na Hospodina, že je zajistí na cestě – a v budoucnu bude tento rys projevem spoléhání se na Hospodina, že jejich život zajistí ze svých zdrojů; c) zasvěcení = vydání prvorozených Hospodinu bude do budoucna spojeno s obnovením závazku být Hospodinovým lidem a přijmout jej za svého Otce (Ex 4,22) – závazku pevně spjatého s událostmi pesachu, kdy Hospodin ušetřil život všech prvorozených a zachránil je z Egypta, aby byli jeho lidem.

Z verše 19 je vidět, že lid Izraele znal události přechozí knihy, Genesis¹⁹⁵, protože vzali s sebou z Egypta Josefovy kosti, jak kdysi jejich předky instruoval.

holokaustem se současně narodily, dostaly život, i všechny budoucí generace. Jejich děti by zde nebyly bez Hospodinovy milosti a záchrany. Proto otec ve verši 16 vyzývá syna, aby převzal zachováání hodu pesachu pro další generace.

¹⁹³Autor textu má zřejmě na mysli poušť, která se rozléhá na dnešním Sinajském poloostrově. Celý Sinajský poloostrov je sevřen zleva Suezským zálivem a zprava Akadským zálivem Rákosového moře, na dnešních mapách spíše označovaného jako Rudé moře.

¹⁹⁴Viz [13], str. 89.

¹⁹⁵I kdyby předávání událostí knihy Genesis se dělo jen ústně, tak si můžeme být celkem jisti, že se tak dělo v nezměněné formě, protože na rozdíl od dnešní filmové doby tehdy znali a soustředili se jen na jeden film – film své vlastní historie.

Na určitých místech kapitol 11 až 13 se setkáváme s první rovinou rozšíření významu Hospodinovy smlouvy s Abrahamem: další národy či lidé se nyní mohou k Izraeli připojit (Ex 12,38), ovšem jen pokud uznají Hospodina jako autoritu a jsou v kontaktu s Izraelem, ke kterému Bůh mluví prostřednictvím Mojžíše a Árona, protože jen Izrael znal způsob, jak zabránit, aby ničitel zabil prvorozené. V budoucnu jsou předvídáni další lidé, kteří budou žít na území Izraele a budou se chtít stát součástí smlouvy Hospodina s Izraelem – tyto lidé jsou též zváni k připojení se k Izraeli, pokud splní několik věcí: 1) obřízku u mužů (Ex 12,48)¹⁹⁶; 2) slavení pesachu (Ex 12,19.48-49).

V dnešní době třetího, nebo možná spíše čtvrtého exodu, a sice exodu všech lidí z hříchu¹⁹⁷, se též můžeme ptát, zda v životě věřících mají nějaké místo rituály, tj. věci, které se v církvi odehrávají opakovaně, nebo respektive minimálně jednou za život; součástí Hospodinovy smlouvy s Abrahamem byla obřízka přirození všech mužů – tato praxe v té době byla celkem rozšířená, ale u Abrahama a jeho potomků dostala jiný význam: Místo významu hygienického či významu rituálu zasvěcujícího do dospělosti či významného postavení (respektive přijetí za představitele rodové linie¹⁹⁸) dostala obřízka v Genesis 17 význam přijetí Hospodinovy smlouvy Abrahamem a jeho potomky. Volá nás Bůh ke slavení nějakých rituálů dnes?

Exkurz 1: Křest a Večeře Páně

Existují v křesťanské víře rituály analogické dvěma prvním rituálům hebrejské víry, a sice obřízce a slavení hodů pesachu? S trochou fantazie bychom mohli říct, že křest je křesťanským ekvivalentem obřízky, a s mnohem pevnější jistotou lze říct, že Večeře Páně (= eucharistie) je křesťanským ekvivalentem slavnosti pesachu (nebo vlastně mnohem víc – protože Ježíš Kristus je naplněním obrazu beránka zabitého při pesachu).

a) Analogií obřízky je víra, vyjádřená ve křtu ponořením do vody nebo pokropením vodou. V některých církvích se křest vysvětluje jako událost analogická události obřízky – podobně jako obřízka se křest odehrává jednou za život věřícího; na rozdíl od obřízky je ovšem křest prováděn u všech věřících, nikoli jen u mužů; další analogii mezi křtem a obřízkou bychom možná našli u těch církví, které křtí i malé děti (nebo děti natolik malé, že křest není jejich vlastním rozhodnutím) – tyto církve upozorňují na fakt, že obřízka byla prováděna u dětí osmý den po narození, tedy v době, kdy se sami rozhodnout nemohli. Budiž – mějme v církvi svobodu křtu dětí i dospělých. Ovšem rád bych upozornil na fakt, že obřízka nezaručovala trvalé přijetí do Hospodinovy smlouvy s Izraelem – vědomé nerespektování nařízení o nekvašených chlebech (viz Ex 12,15-19 a poznámka ke slovu

¹⁹⁶Viz [13], str. 88: Obřízka už přestává být ustanovením výlučně abrahamovským, ale stává se ustanovením pesachovým a mojžíšovským.

¹⁹⁷První exodus – Izrael vyveden z Egypta cca 1446 př.n.l.; druhý exodus – Izrael přiveden z rozptýlení po rozprášení celého státu ve válkách na své dřívější území, cca v letech 545-515 př.n.l.; třetí exodus – vznik státu Izrael v roce 1948, přivedení řady židů zpět na dřívější historické území Izraele po jejich rozprášení ve válkách a rozptýlení během prvního a druhého století n.l.; čtvrtý exodus – vyvedení lidí z hříchu a připojení k Bohu, který vytváří své království – toto vyvedení se netýká žádného konkrétního území zde na zemi, ale Bůh slibuje novou zemi, kde přebývá spravedlnost, všem, kdo následují Ježíše Krista (např. Matoušovo evangelium 5,5).

¹⁹⁸Viz anglická Wikipedie, heslo circumcision – nikdo přesně neví význam obřízky u nejstarších civilizací ve 3. tisíciletí př.n.l.

„vyhlazen“ v těchto verších) znamenalo vyloučení z lidu Izraele (ve smyslu vyloučení ze smlouvy mezi Hospodinem a Izraelem). Podobně si myslím, že ani křest dětí nezaručuje přijetí těchto dětí u Boha – klíčovým je, podobně jako u obřízky, víra a respekt vůči Bohu (Marek 16,16: „Kdo uvěří a pokřtí se, bude spasen“, říká Markovo evangelium – ovšem například Lukáš 23,39-43 popisuje, jak zločinec na kříži vzdává úctu Ježíši, který mu slibuje věčný život, i když není pokřtěn; můžeme tedy při syntéze těchto dvou veršů vyvodit, že klíčová pro záchranu je víra, nikoli křest). Spíše než křest bych tedy raději tvrdil, že analogií obřízky je ve dnešní době víra = obřízka srdce, našeho nejnuitnějšího myšlení a cítění (a křest je jen vyjádřením naší víry¹⁹⁹). Toto je v Bibli doloženo například v dopisu Koloským 2,12 (v překladu B21: V něm jste také obřezáni, a to obřízkou, již nelze vykonat ručně; jde o odložení tělesné přirozenosti, o obřízku Kristovu.) Tj. ve spojení s Ježíšem Kristem skrze víru došlo k proměně našeho srdce, která je nejdůležitější. Ale abych tu otázku nezamluvil – jaký je tedy význam křtu? Tři myšlenky²⁰⁰:

i) křest je vyjádřením pokání (= změny smýšlení), víry, prosby o odpuštění. Při porozumění významu křtu mi nejvíce pomáhají slova z 1. listu apoštola Petra, kapitola 3, verše 20-21 (v překladu B21: Bůh trpělivě čekal, než se postaví archa, v níž se skrze vodu zachránilo jen několik (totiž osm) duší. Naplněním tohoto předobrazu je křest, který nám teď přináší záchranu - nejde o omytí tělesné špíny, ale o závazek dobrého svědomí před Bohem - skrze vzkříšení Ježíše Krista). Podle těchto slov není křest analogií k obřízce, ale analogií k potopě světa (Genesis 6–8). Kdysi hodně lidí zahynulo při potopě kvůli svému hříchu; my nyní ke křtu přistupujeme vědomě, a při ideální variantě jsme celí ponořeni pod hladinu (vody či bazénu). Tím říkáme Bohu, že souhlasíme s jeho ordelem, že si za hřích zasloužíme smrt. Též mu tím ovšem říkáme, že chceme sami pohřbit tento život BEZ NĚHO, život hodný odsouzení, a prosíme ho o milost k takovému životu. Na druhé straně Bůh při potopě skrze vodu zachránil osm lidí – podobně i při vynoření z vody jednak vyznáváme, že chceme žít S NÍM životem těch, které zachránil, vykoupil Bůh – prosíme o Ducha svatého, o sílu k novému životu (po vynoření z vody chci žít svůj život Bohu a ne sám sobě – jeho následovat, dělat věci, které on prohlašuje za dobré).

Dnes se často v některých částech církve vede k modlitbě za vydání svého života Ježíši Kristu – ovšem prvotní církve vedla ke křtu. Křest je zejména modlitbou – prvním krokem na cestě pokání = odkládání života bez vztahu k Bohu, prosbou o Ducha svatého, který mne naučí o Bohu a o tom, co to znamená žít k Boží slávě, být obrazem Boha na zemi, a dá mi sílu tímto novým životem žít.

Dalším, možná klíčovým předobrazem či analogií křtu, je právě vyvedení Izraele z Egypta a provedení lidu Izraele mořem. Tato událost je popsána ve 14. kapitole knihy Exodus – Bůh rozehnal vody a vytvořil z nich stěny, mezi kterými Izrael přešel po pevné zemi do vysvobození před Egyptskou armádou. Tento zázrak znamenal, že „křest vodou“ = průchod vodou byl na počátku jejich cesty k novému životu, kdy přestávají sloužit faraonovi a začínají sloužit Bohu. Podobně i u nás, kteří jsme pokřtěni, vyjadřujeme své rozhodnutí k novému životu, kdy Bůh Bible bude naším Bohem.

¹⁹⁹Podrobnější diskusí o významu křesťanského křtu se zabývá kniha [32], která srovnává mimo jiné Teologii smlouvy (TS) a Teologii Nové smlouvy (TNS) = Reformovanou teologii. Nicméně hlavní argument zde též stručně zazněl poukazem na víru jako podmínku záchranu.

²⁰⁰Na základě mého vlastního čtení Bible a hesla „křest“ v Novém biblickém slovníku.

ii) křest je vyjádřením zapojení do křesťanské církve: i když je křest především modlitbou a událostí mezi člověkem a Bohem, poněkud překvapivě má být jeho vykonavatelem služebník církve k tomu pověřený – tj. Bůh už od začátku volá nás lidi do zapojení mezi křesťany; i když je přirozeností nás lidi²⁰¹ nedůvěřovat druhým a je velmi rozumné být vůči druhým obezřetný, Bůh zde riskuje a svěruje církvi zodpovědnost za nové křesťany (a chce, aby událost významu (i) mezi člověkem a Bohem měla svědky mezi křesťany, stejně jako svatební obřad dvou lidí má další svědky mezi lidmi). Bůh označil křesťany za tělo Kristovo a Krista za hlavu církve (Efezským 1,22-23) – všichni jsme napojeni na hlavu, ale navzájem se potřebujeme jako části jednoho těla, těla věřících. I když způsoby kontaktu mezi věřícími se v různých dobách lišily, křest má dát člověku dobrou zkušenost toho, že skupina křesťanů je mu v jistém smyslu pomocí v jeho osobním vztahu s Bohem²⁰², a naopak možná i místem, kde nový křesťan má co dát druhým ve svém obdarování, které od Boha přijal.

iii) křest je obyčejně chvílí setkání člověka s Bohem, kdy je dán a přijat Duch svatý. Někdy (možná většinou) už samotný křest je událostí, kdy Bůh odpoví na modlitby člověka, který ke křtu přistupuje – a křtěnec prožije setkání s Bohem, přijetí odpuštění od Boha a Daru ducha svatého jako závdavek budoucího života s Bohem v plnosti (Efezským 1,13-14). Někteří lidé přijali Ducha svatého i odpuštění svých hříchů před křtem, jiní nějakou dobu po křtu. U těch, co už ke křtu přistupují „plni Ducha“, snad je klíčovým význam (ii), potvrzení těchto věcí církví; u těch, co ještě odpuštění a přijetí Ducha svatého neprožili, je křest prvním krokem na cestě k těmto věcem.

Ve světle těchto tří skutečností, které naznačují význam křtu, bych velmi rád hlasoval pro to, aby církev, pokud je to možné, ustanovila řád křtu jako něco, co se stane poté, až se člověk k významům i), ii), iii) sám vědomě rozhodne – bylo by škoda, kdybychom křtem děti brali lidem možnost se účastnit události, která by pro ně mohla být i) vyjádřením jejich vlastní víry na cestě pokání; ii) důležitým setkáním s církví, kde mohou mnohé věci přijímat i dávat; iii) setkáním s Bohem, při kterém se odehraje mnohé z toho, co je důležité pro jejich přijetí odpuštění od Boha a Ducha jako závdavek nového života. Možná je dobré ještě jednou připomenout, že podle Bible křest není nutný pro záchranu člověka k věčnému životu s Bohem – nikde v Novém zákoně se neříká, že křest je podmínkou nového narození (Jakub 1,18; 1.list Janův 3,9; Efezským 2,8-10), ani dotykem, kdy se víra člověku zázračně vstíjí. Právě naopak – v Bibli se mluví o tom, že víra je ze slyšení Božího slova (Římanům 10,9-17) ... tedy víra také vstupuje do srdce člověka až skrze jeho vědomí!! Proč tedy nepokřtít děti až potom, co vědomě uvěří, těsně poté, co přijali víru²⁰³?

²⁰¹V dnešní době obzvlášť, a u česků to platí dvojnásob.

²⁰²Např. sbor Bratrské jednoty baptistů v Brně nabízí novým lidem křest, aniž by striktně vyžadoval, že se tito lidé poté zapojí do této církve. Tak je splněn původní význam křtu jako pomoc při modlitbě člověka vůči Bohu – chce být novým křesťanům pomocí, ale tuto pomoc si nenárokuje, dává Duchu svatému prostor, aby člověka dále vedl.

²⁰³Velmi se mi líbí praxe Církve Bratrské v České Republice, která dává svobodu v otázce víry a křtí děti i dospělé podle toho, jak se k tomu jejich rodiče postaví. Přesto bych svůj hlas dal raději té praxi, kdy člověk může prožít význam křtu až poté, co se pro něj sám rozhodl na základě své víry. Bůh je pánem nad lidskou praxí, a to i nad praxí různých církví, ale křest na základě vyznání víry podle mne nejlépe odpovídá významům, jež mu přisuzuje Bible. S tímto je spjata ještě jedna otázka, a sice když jsem byl pokřtěn jako malé dítě a uvěřil Bohu třeba ve dvaceti nebo i později, mám se tedy nechat pokřtít znovu, když vím, že křest je určen až těm, co vyjádřili svou víru? Odpověď zde neexistuje – Bůh je svrchovaný

b) Analogií židovského svátku pesachu je mezi křesťany slavnost Večeře Páně²⁰⁴ (je to slavnost, kterou ustanovil Ježíš de před svým ukřižováním, viz např. Matouš 26,26-29, B21: Když jedli, Ježíš vzal chléb, požehnal, lámal a dal učedníkům se slovy: "Vezměte a jezte; toto je mé tělo." Potom vzal kalich, vzdal díky a podal jim ho se slovy: "Pijte z něj všichni; toto je má krev nové smlouvy, která se prolévá za mnohé na odpuštění hříchů. Říkám vám, že od této chvíle už neokusím plod vinné révy až do dne, kdy ho s vámi budu pít nový v království svého Otce.").

V první řadě budiž řečeno, že Večeře Páně je událostí, na kterou pesach ukazuje: stejně jako krev beránka sloužila k vykoupení synů Izraele (Ex 13,13-15), i krev Ježíše Krista je na vykoupení hříchů lidí (Mt 20,28), skrze jeho smrt se událo odpuštění našich hříchů (nebo možná mnohem více – krev beránka totiž sama o sobě odpuštění nemá moc způsobit; kdežto Ježíš Kristus, který sám byl Bůh, mohl sám vykonat odpuštění, protože právě proti němu jsme zhřešili²⁰⁵); stejně jako při obřadu zasvěcení prvorozených synů během pesachu (Ex 13,1-13) mohli v Izraeli prožít vděčnost za záchranu životů a dar nového života s Bohem, což je vedlo k novému vydání svého života Bohu, i při setkání s Ježíšem Kristem během Večeře Páně můžeme prožít nové odevzdání sebe sama Pánu Ježíši (tuto skutečnost popsal například apoštol Pavel v Galatským 2,20 (při vědomí, že Kristus zemřel za jeho hříchy, Pavel vydává sám sebe Kristu, aby už nežil jen Pavel, ale aby žil Kristus skrze Pavla ... nežiji už já, ale žije ve mně Ježíš); ale na druhé straně všechny detaily hodů pesachu nejsou stejné jako souvislosti Večeře Páně, např. zdržování se kvasu má při Večeři Páně už spíše přenesený význam, a sice (1. list Korintským 5,7-8)²⁰⁶ místo vylučování chleba s kváskem ze stravy Nový Zákon mluví o zbavení se hříchu: zbavme se kvasu zášti a špatnosti (což koneckonců je dobrá analogie stravy bez kvasu – stejně jako v Izraeli si nemohli dělat zásoby jídla, ale očekávali během první pesachové noci Hospodinovo vedení, závislí na jeho časování, i my se máme učit dělat pokání, tj. opouštět život, ve kterém to, co děláme, určuje někdo jiný než Bůh, a znovu se ptát, k čemu nás Bůh vede).

Ve druhé řadě budiž řečeno, že Večeře Páně (v katolické církvi: eucharistie²⁰⁷) je událostí, která je odlišná od slavnosti pesachu v tom, že je výlučně zaměřená na Ježíše Krista,

a zachrání nás, i když jsme byli pokřtěni jen jako děti; na druhé straně, sám jsem byl pokřtěn jako dítě, a ve svých 25 letech znovu, poté, co jsem byl už sedm let věřícím – znamená to, že jsem ve křtu přijal další dary, které ten, kdo není pokřtěn na základě vyznání své víry, mít nemůže? Nemyslím si to – jen jsem svým křtem chtěl vyjádřit své připojení se k tomu hnutí, které bere křest na základě víry jako nejvhodnější biblický výklad významu křtu vzhledem k jeho načasování v životě víry (nicméně, nebo právě proto, slavnost víry ve smyslu (ii) to byla hezká).

²⁰⁴V novější češtině asi: Pánova večeře.

²⁰⁵Jak říká Don Carson v knize *The God Who Is There* (kapitola 2), odpuštění skrze Ježíše Krista má smysl jen tehdy, pokud Ježíš je Bůh. Každý náš hřích totiž není jen vůči nám samotným nebo druhým lidem, ale především vůči Bohu – vůči samotnému Životu, tomu, kdo život stvořil (viz Žalm 51,6: Proti tobě samému jsem zhřešil, spáchal jsem, co je zlé ve tvých očích.). A protože jsme zhřešili především vůči Ježíši Kristu, který nás stvořil s cílem nést jeho charakter, v kterémžto úkolu jsme selhali, má smysl, když on zprostředkuje pro nás odpuštění.

²⁰⁶Tento odkaz viz Peter Enns, [1], str.259-265, který se zamýšlí nad významem rituálu v životě křesťana. Uzavírá, že opakované rituály nebyly nikdy míněny jako suché události bez obsahu, ale jako okamžiky dalšího a nového setkání s Bohem, které proměňuje naši mysl a nově k nám promlouvá.

²⁰⁷eucharistó = vzdávám díky ... z řečtiny; tento název dobře vystihuje povahu Večeře Páně jako vzdávání díky za to, co vykonal Ježíš Kristus, i když se nejedná JEN o vzdávání díky.

na jeho oběť, na to, že On je Pán, na jeho vzkříšení a spojení s naším životem. Ježíš Kristus neřekl, jak často máme vykonávat Večeři Páně, a frekvence této slavnosti se liší pro různé církve. Někteří slaví Večeři Páně každý týden, jiní každý měsíc, jiní zhruba jednou za čtvrtletí při některém z významných svátků v kalendáři křesťanské liturgie²⁰⁸. Musím říci, že jako člověka z protestantského prostředí mne znovu zaujala katolická mše, které jsem nedávno účastnil – nyní jsem byl více schopen ocenit, jak je eucharistie v centru katolické mše. Právě i na mši je vidět, jak skutečnosti prožívané při Večeři Páně jsou stále v centru pozornosti: i) to, že Ježíš Kristus zemřel za naše hříchy, že tedy jeho krev způsobila naše smíření s Bohem – vděčnost, možná znovuprožití této skutečnosti; ii) to, že se máme zbavit hříchu jako kvasu, který vše prokvasí – uvědomit si, že chceme žít především Bohu, před jeho tváří; iii) znovuvydání sebe sama Bohu – nejen díky, ale též otvírání svého srdce, aby Ježíš Kristus žil v nás, skrze nás.

Možná i v protestantském prostředí bychom se mohli učit tomu, že Večeře Páně je centrem naší zbožnosti. Pak lépe prožijeme, že víra není pouze intelektuální věcí, ale vždy především setkáním s Bohem. Proto může být toto setkání vždy živé, protože každý týden můžeme prožít, že Kristus zemřel a vykoupil nás z hříchů, že nás chce vést v tom následujícím týdnu, a probrat tyto všechny věci s ním (centrem naší zbožnosti pak nebude kázání nebo jen setkání s přáteli, ale především setkání s Bohem). Líbí se mi i to, co dělali v jednom protestantském prostředí, že totiž každou neděli večer slavili Večeři Páně – a to tím způsobem, že po jejím provedení ještě hodinu dvě byli společně a modlili se v naprostém tichu v jedné místnosti²⁰⁹, a tak mohli každý sám za sebe probrat s Bohem ty věci, na které ukazuje i hod pesachu: vděčnost za osobní odpuštění a vysvobození, vydání sebe sama Ježíši Kristu (takové večery pak mají potenciál propuknout v noc bdění pro Hospodina, o které mluví Ex 12,42; nemám ale na mysli délku, ale především postoj srdce nechat se vést, jak Bůh mne chce vést tehdy, když je k tomu ten správný čas – stejně jako se to dělo při pesachové noci v době Exodu z Egypta (viz Exodus 12)). Ať už chápeme význam Pánovy Večeře jakkoliv²¹⁰, vždy jde o nové setkání s Bohem.

²⁰⁸Není stanovena žádná frekvence, se kterou se křesťan má či musí účastnit Pánovy večeře – tato je vykonána jako část společného shromáždění či křesťanské bohoslužby, nikoli jako podmínka našeho odpuštění, ale jako setkání s Bohem a připomenutí obsahu víry.

²⁰⁹Všichni sedí a modlí se v tichu, nebo pokud někdo potřebuje, může požádat o modlitbu někoho, komu důvěřuje, ve věci, která je pro něj těžká (zejména v nekatolickém prostředí, kde není oficiálně ustanovena pravidelná zpověď, právě Večeře Páně je příležitostí obnovení naší víry).

²¹⁰Katolická církev se interpretačně oddělila od velké skupiny protestantských církví svým trváním na tom, že když Ježíš říká „toto JE mé tělo“ (v Mt 26,26), tak přece MUSÍ docházet k transsubstanciaci (česky: změně podstaty) = proměně hostie v Ježíšovo skutečné tělo. Naproti tomu, protestantské výklady si uvědomují limitace našeho jazyka a jsou si vědomy toho, že naše vyjadřování není často striktně matematické ve smyslu rovnosti množin či struktur. Např. Don Carson, *Exegetical Fallacies*, str. 57-60, uvádí, že někdy příliš omezujeme význam slovíčka JE, zatímco ono (i v Bibli samotné) se používá na několika různých rovinách: i) totožnost celku či části (Římanům 7,7: JE zákon hříchem? Jan 1,1: to slovo BYLO Bůh); ii) vlastnost, atribut (Marek 10,18: Nikdo NENÍ dobrý, jedině Bůh); iii) příčina (Římanům 8,6: mít tělesnou mysl JE smrt ; iv) podobnost (Jakub 3,6: jazyk JE oheň); v) naplnění prorocství (Skutky 2,16: Toto JE to, o čem mluvili proroci). Katolické výklady až příliš rychle podle Carsona omezily sémantický rozsah slova JE na odstín (i)= totožnost, ale to je lingvistická metodologická chyba, protože při prvotním chybném vymezení sémantického rozsahu už se pak někdy správného výkladu nelze dobrat. Klasické protestantské výklady berou při výkladu verše Mt 26,26 sémantický odstín (iv)= podobnost. Pro zájemce o ponoření do úskalí v této náročné diskusi

Kapitola 14

¹Hospodin promluvil k Mojžíšovi: ²„Řekni lidu Izraele, ať se obrátí a utáboří u Pí-chírótu, mezi Migdólem a mořem naproti Baal-sefónu. ³Farao si řekne, že bloudíte v zemi a svírá vás poušť. ⁴Zatvrdím jeho srdce a bude vás pronásledovat – ale oslavím se na něm a na jeho armádě, aby Egyptané poznali, že já jsem Hospodin.“

Lid Izraele poslechl Hospodina. ⁵Panovníkovi Egypta bylo oznámeno, že Izrael uprchl. Farao i jeho služebníci obrátili²¹¹ své srdce proti nim: „Co jsme to udělali, že jsme je propustili z našich služeb?“ ⁶Farao zapřáhl za vůz a vzal s sebou svůj lid, ⁷šest set nejlepších vozů i všechny ostatní egyptské vozy s jejich veliteli. ⁸Hospodin zatvrdil srdce faraona a panovník Egypta začal pronásledovat lid Izraele, který vítězně²¹² odcházel. ⁹Farao se všemi svými vozi, koňmi, jezci²¹³ a s celou svou armádou dostihli lid Izraele tábořící u moře u Pí-chírótu, naproti Baal-sefónu.

¹⁰Když se farao přiblížil a lid Izraele spatřil²¹⁴, jak egyptané jedou za nimi, dostali velký strach a volali k Hospodinu. ¹¹Řekli Mojžíšovi: „Což nebylo v Egyptě dost hrobů, žes nás vyvedl zemřít až na poušť? Proč²¹⁵ jsi nás vyváděl z Egypta? ¹²Už v Egyptě jsme ti říkali, abys šel pryč, že chceme sloužit Egyptu – je pro nás lepší sloužit Egyptu než zemřít na poušti.“

Několik slov ohledně geografie cesty Exodu: základní interpretační dělení je určeno dvěma otázkami, které spolu souvisí: a) kde se nachází místo u Pí-chírótu naproti Baal-sefónu, o kterém mluví Ex 14,2; b) kde se nachází hora Choréb = Sinaj, Boží hora, ke které slíbil Hospodin v Ex 3,1-12, že přivede Izrael.

ad a) Je Rákosové moře, které lid Izraele přešel za pomoci Hospodinova zázraku, dnešním Suezským zálivem nebo Akabským zálivem Rudého moře? Většina tradičních interpretací umísťuje přechod Izraele přes moře a zkázu faraonova vojska do Suezského zálivu (nebyly zde nalezeny žádné důkazy v usazeninách, ale po třech a půl tisíci let by to bylo pochopitelné). Dokument [23] nabízí některé důkazy pro umístění těchto událostí do Akabského zálivu – je zde jedno sugestivní místo, ke kterému existuje jediná přístupová cesta horským kaňonem k moři, na jehož dně byly nalezeny korálové útvary tvarem připomínající kola a rozbité vozy (výzkum probíhal v letech 1997-2000).

ad b) Podle Bible se Mojžíšovi ukázal Hospodin v hořícím keři u hory Sinaj = Choréb (viz Exodus 3,1-12) a slíbil mu, že poté, co vyvede Izrael z Egypta, budou Bohu sloužit

doporučuji rozhovor katolického kněze s protestantským kazatelem o rozdílech mezi eucharistií a Večerí Páně na adrese <http://www.apologet.cz/?q=articles/category/34-ekumenicke-hnuti/id/211-vecere-pane-vs.-euchariste-muze-zde-nastat-jednota/page/1>, nebo též článek "Five solae" na anglické Wikipedii o pěti principech reformace.

²¹¹Doslova: Bylo obráceno srdce faraona a ...

²¹²Doslova: s rukou vyvýšenou.

²¹³Pravděpodobně se jedná o osádku vozů, do kterých byli koně zapřaženi.

²¹⁴Doslova: pozvedli oči a hle, ...

²¹⁵Doslovný překlad by ztrácel na údernosti: Co jsi nám to udělal, že jsi nás vyvedl z Egypta?

na dané hoře. Kde se ovšem v tom okamžiku nacházel Mojžíš – byl v Arábii, tradičním území obývaném Midjánci, nebo na Sinajském poloostrově? Dokument [23] navrhuje jednu konkrétní polohu hory Sinaj v Arábii, tradiční výklady, např. prezentované Kennethem Kitchenem ([25]), nabízí několik hor na Sinajském poloostrově.

Spojíme-li interpretaci otázek a)+b) dohromady, přechod skrze Akabský záliv by dával smysl, protože možnost polohy hory Sinaj na území východně od zálivu lze brát v úvahu. Tomu by odpovídaly některé archeologické nálezy prezentované v dokumentu [23], a jsem přesvědčen, že v dnešní době i na Youtube (v angličtině, když zadáte heslo: alternative routes of exodus). Na druhé straně je docela možné, že kočovní Midjánci, ke kterým se přidal Mojžíš, se nacházeli v dolní části Sinajského poloostrova – to by znamenalo, že není nutné hledat důkazy pro výskyt hory Sinaj mimo Sinajský poloostrov. Časové hledisko nám příliš nenapovídá o výskytu hory Sinaj, protože umístění v jižní části Sinajského poloostrova nebo v Arábii za Akadským zálivem odpovídá údajům o čtyř týdních cesty (Ex 16,1) v obou případech. Další detaily v těchto dvou otázkách musíme nechat na budoucích archeologických nálezech a jejich interpretaci. Přechod přes Rákosové moře a následná zastávka opět u Rákosového moře (Numeri 33,11) téměř vylučuje kombinaci přechodu Suezského zálivu a hory Sinaj v Arábii, na druhé straně nezvratný průkaz přechodu Akabského zálivu by potvrdil interpretaci hory Sinaj v Arábii a vyvrátil polohu Sinaj na Sinajském poloostrově.

Při výkladu Ex 14,2 je důležité též sloveso „obrátili se“ v Ex 14,2 – obrátili se a šli kam? Při interpretaci Rákosové moře = Suezský záliv „obrátili se“ znamená začali se vracet na území Egypta a byli utábořeni na západ od Suezského zálivu v okamžiku, kdy je dohnalo egyptské vojsko. Při interpretaci Rákosové moře = Akabský záliv by „obrátili se“ v Ex 14,2 znamenalo „obrátili se z tradiční cesty do Midjánu, která obchází Akadský záliv, do hornaté pouště na západním břehu Akadského zálivu, ze které neexistuje žádná cesta ven“²¹⁶.

V každém případě můžeme říci, že způsob, jakým Bůh vedl lid Izraele, se zdál faraonovi zvláštní (Ex 14,3) – jejich „obracení“ se mu zdálo blouděním a možná uspíšilo jeho rozhodnutí, že Izrael je v pasti a bude možné jej vojensky snadno zlikvidovat či diplomaticky přinutit, aby se vrátili do otroctví Egypta. Srovnání armády Izraele (Ex 12,37 – šest set malých jednotek schopných boje) s faraonovou armádou (Ex 14,6-9 – šest set vybraných, nejkvalitnějších vozů, dále koně, jezdcí a pěší armáda) jednoznačně naznačuje drtivou převahu Egypta – převahu ve výzbroji (šest set vozů proti šesti stům malých pěších jednotek), převahu v počtu bojovníků ([23]: historik Philo odhadoval armádu Egypta na 250 tisíc mužů) lze odhadnout na desetinásobnou, ale možná že tato převaha byla ještě větší, co se týká bojovníků Izraele schopných boje. Pro většinu z lidu Izraele se nabízel jediný závěr: když se dívají na to, co mají před očima (velikost egyptské armády a svou

²¹⁶Diskuse o obou otázkách bude asi pokračovat, protože najít většinu zeměpisných míst po třech a půl tisících letech je téměř nemožné. K nejasnosti přispívá též strohost biblického záznamu. Vyrazili z Ra'amsés do Sukkót (Ex 12,37); nešli nejkratší cestou (Ex 13,17); šli pouští k Rákosovému moři (Ex 13,18) – znamená to, že před přechodem Rákosového moře už přešli Sinajskou poušť? Utábořili se u Étam na okraji pouště (Ex 13,20) – jako Étam je označována poušť na části Sinajského poloostrova (přešli už poušť Étam, nebo je teprve přechod čeká?); obrátili se (Ex 14,2) ... Rákosové moře blíž Egyptu se zdá být lépe mapovatelné faraonem a jeho lidmi; na druhé straně je celkem možné, že i kdyby už byl Izrael v hloubi sinajského poloostrova, i tak farao poslal zvědy, aby sledovali jejich pohyb.

pozici, kdy nemohou nikam utéci – před sebou moře, za sebou egyptskou armádu), nabízí se jim jen jeden závěr, a sice že je čeká jednoznačná porážka a fiasko celé jejich výpravy. Vychází najevo jejich pochybnosti o celé akci, které byly v jejich srdci už v Egyptě.

Proč je faraonovi v Ex 14,5 řečeno, že lid Izraele uprchl – copak on to neví²¹⁷? Ale ví, jenže možná počítal s tím, že poté, co se Izrael vzdálí tři dny cesty a obětuje Hospodinu, vrátí se zase zpět. Jenže Bůh ani Mojžíš nikdy neřekli, že se plánují vrátit zpět (např. Ex 5,1-3) – nyní chce Izrael sloužit Hospodinu i dál a půjdou tam, kam je Hospodin povede.

¹³Mojžíš řekl lidu: „Nebojte se – stůjte pevně a sledujte Hospodinu záchranu, ke které vás dnes přivede. To, co se dnes stane Egyptům, už nikdy znovu nevidíte. ¹⁴Hospodin bude bojovat za vás, tak ztichněte.“

¹⁵Hospodin řekl Mojžíšovi: „Co mne voláte²¹⁸? Řekni lidu Izraele, aby vyrazili. ¹⁶Ty zvedni svou hůl a vztáhni ruku nad mořem a rozděl je, aby lid Izraele prošel přes pevnou zem prostředkem moře. ¹⁷Já zatvrdím srdce egyptanů, kteří potáhnou za nimi, a oslavím se na faraonovi i na celé jeho armádě, vozech a jezdcích. ¹⁸Tehdy Egypt pozná, že já jsem Hospodin²¹⁹.“

¹⁹Posel Boží, který šel před táborem Izraele, se přesunul, aby šel za nimi, a též oblakový sloup se postavil za ně ²⁰mezi tábor Izraele a tábor egyptanů, aby vytvořil tmu pro egyptany a dával světlo lidu Izraele v tu noc, takže se jedni k druhým během noci nepřiblížili. ²¹Mojžíš vztáhl ruku nad moře a Hospodin hnal po celou noc moře silným východním větrem a proměnil je v pevninu, kolem které se vody otevřely. ²²Lid Izraele vešel na pevnou²²⁰ zem mezi vodami, ze kterých se utvořily stěny nalevo i napravo. ²³Egyptané je pronásledovali a všichni faraonovi koně i jezdci na vozech vjeli na pevninu uprostřed vodních stěn. ²⁴Při ranní hlídce pohlédl Hospodin na tábor egyptanů ze sloupu ohně a kouře a způsobil v něm rozruch ²⁵tím, že kola vozů vytrhl z *náprav*, takže je vezli jen s obtížemi. Egyptané si řekli: „Utečme raději před Izraelem, protože Hospodin bojuje za ně proti nám.“

²⁶Tehdy řekl Hospodin Mojžíšovi: „Vztáhni ruku nad moře, a vody se vrátí zpět na egyptany s jejich vozy i jezdci.“

²⁷Mojžíš vztáhl za rozbřesku ruku nad moře a vody se vrátily zpět na své místo. Egyptané utíkali, ale Hospodin je smetl do moře. ²⁸Vody se zavřely nad vozy s jezdci i nad celou faraonovou armádou, která vešla doprostřed moře – nezůstal z nich nikdo naživu. ²⁹Ale lid Izraele přešel po pevné zemi mezi vodami, které měli jako stěny nalevo i napravo. ³⁰V ten den Hospodin zachránil Izrael před mocí

²¹⁷Viz [1], str. 271.

²¹⁸Doslova: Co mne voláš?

²¹⁹Vynecháno zopakování pro důraz hebrejštiny: až se oslavím na faraonovi, jeho vozech i jezdci.

²²⁰Doslova: suchou zem – je použito slovo jabbášá = souš, které bylo použito též ve zprávě o stvoření v Genesis 1.

Egypta. Izrael viděl mrtvé egyptany na břehu moře.³¹ a poznal velkou moc, kterou Hospodin prokázal na Egyptu. Synové Izraele měli bázeň před Hospodinem a složili svou důvěru na něj i na jeho služebníka Mojžíše.

Nyní Bůh jednoznačně potvrdil to, co řekl už Jákobovi v Genesis 32,29, že totiž jisrá-:él = zápasí Bůh – Bůh sám nyní bude zápasit za Jákobovy potomky, které hebrejský překlad velmi expresivně nazývá v průběhu celého Starého Zákona „synové Izraele“. Bůh bojuje za Izrael v situaci, kdy z jejich lidského pohledu už neexistuje řešení, ocitli se v pasti, v situaci, ze které není úniku. Srdce lidu Izraele není v této chvíli moc šťastné, protože vidí jen dvě alternativy – otroctví Egypta, nebo smrt na poušti; zapomněli, že při hodu pesachu (Exodus 12) Bůh jednoznačně potvrdil, že je dovede až do slíbené nové země, kterou se jim chystá dát. Jejich vnitřní zrak víry má krátký horizont. Na rozdíl od knihy Daniel, kdy jistí lidé, co uctívají Hospodina, když jim je vyhrožováno, že pokud neodvolají, budou hozeni do rozpálené pece, reagují takto (Daniel 3,17-18 v překladu B21): „Jestli nás Bůh, kterého ctíme, bude chtít zachránit, zachrání nás z rozpálené ohnivě pece i ze tvé moci, králi. A i kdyby ne, vezmi na vědomí, králi, že tvé bohy ctít nebudeme a zlaté soše, kterou jsi vztyčil, se nepokloníme.“ Nyní národ Izraele na začátku své historie se chce raději vrátit do Egypta, než by pořád následoval „neuvěřitelné“ Hospodinovo vedení – události exodu nejsou těžko přijatelné jen pro nás dnes; ony byly těžko přijatelné i pro samotné lidi, kteří se ho zúčastnili.

Bůh ovšem bojuje za Izrael, i když oni ztrácí víru a nevidí východisko. Bitva Hospodina s Egyptem uzavírá celý kruh – kdysi v Ex 1 házeli Izraelské děti do vody, aby je zabíjeli; nyní jsou vhozeni do vody vojáci Egypta a nacházejí v ní smrt. Ve stejné souvislosti pokračuje i motiv bázně a strachu z Exodu 2: Izrael se bojí Egyptského vojska (Ex 14,10); egyptané uprostřed moře vidí, že Hospodin bojuje za Izrael (Ex 14,25), a poté, co Hospodin poráží přesilu Egyptské armády, se Izrael začíná bát Hospodina (Ex 14,31), jehož moc je větší než moc Egypta. Bázeň Izraele nachází ten správný rozměr: souvisí s poslušností (též Ex 9,20-21); egyptské rány měly prokázat Hospodinovu moc a vzbudit bázeň v srdci faraona a jeho dvora (Ex 9,30); nicméně Bůh vzbudil svou záchranou bázeň v lidu Izraele, který v něj sloužil svou důvěru.

Souvislost s Novým zákonem: Provedení vodou je též hlavním předobrazem budoucího křesťanského křtu (více viz Exkurz za kapitolou 13). K té klíčové události historie, vysvobození z moci ďábla a hříchu, totiž už v historii došlo v životě, smrti a vzkříšení Ježíše Krista. Pro každého, kdo tomu věří, je křest vhodným vyjádřením a oslavou víry – stejně jako Izrael byl vyveden z Egypta, aby sloužil Bohu, člověk dnes je provedený křtem, aby vyjádřil svou odpověď na Hospodinovo pozvání jej následovat a žít s ním.

Musíme mít neustále na mysli, jaká je povaha svobody. Izrael byl vysvobozen z bezprávi do života ve spravedlnosti. Podobně i dnes nás Bůh vysvobozuje z hříchu do spravedlnosti, z bezvládní či krutovlády k té správné vládě. Bůh svými činy Izraeli otevřel oči – kromě varianty otroctví Egypta a varianty zahynutí v boji s těžkostmi je zve ke třetí variantě: aby se nechali vést jím každý den až do cíle (slíbené země), dovolili mu být jim Otcem²²¹, učili se od něj spravedlnosti a věřili, že on bude bojovat za ně. Kdysi byl

²²¹Ozeáš 11,1 v překladu B21: Když byl Izrael ještě dítětem, zamiloval jsem si jej; tehdy jsem povolal

Mojžíš prostředníkem mezi lidem Izraele a Hospodinem – nyní je Ježíš Kristus v podobné roli mezi lidmi a Bohem Otcem (např. Efezským 1,5: Bůh nás s láskou přijal skrze Ježíše Krista k sobě za své syny a dcery).

Kapitola 15

¹Tehdy Mojžíš i lid Izraele zazpívali Hospodinu tuto píseň:

Chci zpívat Hospodinu, protože se skutečně vyvýšil,
koně i jezdce svrhl do moře.

²Hospodin je mou silou a písni,
on se stal mou záchranou.

On je můj Bůh, kterého obdivuji,
Bůh mých otců, kterého vyvyšuji.

³Hospodin je válečník, Hospodin je jeho jméno.

⁴Faraonovy vozy i armádu svrhl do moře,
nejlepší velitelé jsou utopeni v Rákosovém moři.

⁵Propast se nad nimi zavřela,
klesli do hlubin jako kámen.

⁶Tvoje pravice, Hospodine, je proslulá svou mocí,
tvoje pravice, Hospodine, drtí nepřítelé.

⁷Ve své veliké důstojnosti svrháváš své protivníky,
sesíláš své rozhořčení a stravuješ je jako strniště.

⁸Dechem tvého chřípí byly nakupeny vody,
proudy vod byly vztyčeny jako kopce,
propasti ztuhly v nitru moře.

⁹Nepřítel si řekl: Budu je pronásledovat, dostihnu je,
získám podíl na kořisti, moje duše se jimi nasytí,
tasím svůj meč, má ruka je zničí.

¹⁰Zadul jsi svým dechem, zavřelo se nad ním moře,
klesl jako olovo do ohromných vod.

¹¹Kdo je jako ty mezi bohy, Hospodine?

Kdo je jako ty proslulý svou svatostí, ctěný za chvályhodné činy?
Kdo koná zázraky?

¹²Vztáhl jsi svou pravici a polyká je země.

¹³Ve svém milosrdenství povedeš lid, který jsi vykoupil,
ve své moci je přivedeš ke svému svatému příbytku.

¹⁴Národy to uslyší a zhrozí se,

strach zachvátí obyvatele Palestiny.

¹⁵Vyděsí se princové Edómu,
vůdce Moábu zachvátí strach,
vytratí se všichni obyvatele Kenaanu.

¹⁶Padne na ně hrůza a strach,
pro sílu tvé paže budou mlčet jako kámen,
dokud na ně nepřijde tvůj lid, Hospodine,
dokud na ně nepřijde lid, který jsi vykoupil.

¹⁷Přivedeš je a usadíš na hoře svého dědictví
– na místě, které sis připravil k přebývání, Hospodine,
ve svatyni, kterou postaví tvé ruce, náš Pane.

¹⁸Hospodin bude kralovat na věčné věky.

¹⁹Když vjel kuň faraonův, jeho vůz i jezdci do moře,
obrátil na ně Hospodin mořské hlubiny
– lid Izraele však přešel po pevné zemi uprostřed moře.

²⁰Prorokyně Miriam, sestra Áronova, si vzala do rukou tamburínu, a všechny ženy ji následovaly s tamburínami a tancem. ²¹A Miriam na ně volala²²²: „Zpívejte Hospodinu, neboť se skutečně zvýšil, koně i jezdce svrhl do moře.“

Lid Izraele zpívá píseň chvály Hospodinu za vítězství, které on vybojoval. Místo skepticismu a beznaděje nyní jsou naplnění bázní a hlubokou důvěrou. Bůh dostal svému slovu, že bude bojovat za ně. Až nyní jsou patrné zpětně Hospodinovy záměry – to, co se zdálo jako bezvýchodná situace, se ukázalo jako lest válečníka, který chce svůj lid dovést k vítězství. Izrael nyní radostně zpívá, že Hospodin je jeho silou (verš 2). Lid Izraele získává důvěru – takovou důvěru, že z tohoto mezního skutku záchrany usuzuje, že takto to bude vždycky (verše 6-7 ... ti, co vystupují proti těm, co patří jemu, jsou i Hospodinovi nepřátelé, které on svrhává a stravuje), respektive jejich víra nyní obsáhne i Hospodinův slib, že je uvede do země, kde budou moci žít (verše 13-18).

Lid Izraele chválí Boha jako toho, kdo je pánem nad stvořením – ten Bůh, který nyní zachránil Izrael, také kdysi stvořil nebe a zemi. Tyto náznaky lze vidět v některých slovech písně:

- Použití slova „propast“: Slovíčko t-hóm = propast je užito v Gn 1,2, kdy Bůh prokazuje svou moc nad propastí bez života a vytváří světlo, oblohu a pevninu, aby mohl vzniknout život ve své mnohotvaré pestrosti – podobně v Ex 15,8 Bůh vládne nad propastmi moře, které ztuhly jako mléko utlučené v máslo a staly se z nich stěny, mezi nimiž Izrael bezpečně prošel. Na druhé straně, v Gn 7,11 Bůh otevírá propasti, aby z nich proudila voda a společně s deštěm zaplavila zemi a zničila vše živé v Hospodinově soudu – podobně v Ex 15,5 Bůh si používá propasti moře, aby

²²²Doslova: odpovídala.

pohltily armádu Egypta a vykonaly jeho soud. Bůh je Pánem hlubin, provede jimi Izrael k záchraně a použije si je jako služebníky soudu.

- Použití slova „souš = pevná zem“: V Ex 14,16.22.29; Ex 15,19 je použito méně časté slovo, které kromě Ex 4,9 se dosud vyskytlo jen v Genesis 1,9-10, kde Bůh stvořil souš jako protiklad k mořským hlubinám. Bůh měl moc vytvořit pevninu, která umožnila život mnohé vegetaci, zvířatům i lidem – podobně i v Exodu 14 Bůh měl moc zahnat vody a „vytvořit“ pevnou zem, která umožnila lidu Izrael život.
- Použití slova „usadíš, zasadíš“: Usadíš je v zemi (Ex 15,17), doslova „zasadíš“ je v zemi ... použito stejné slovo jako v Gn 2,8, kde Hospodin vysadil či zasadil zahradu Eden, svou zahradu, ve které přebýval sám a do které umožnil lidem přístup – podobně nyní Izrael chválí Boha, že on je zasadí do té správné země, ve které bude s nimi přebývat a bude jejich Bohem.

V kapitole 15 pokračuje též motiv bázně versus strachu: Hospodinovy nepřátele zachvátí strach (Ex 15,14-15), kdežto v srdcích lidu Izraele roste bázeň před Hospodinem (Ex 14,31)²²³.

Po dvou výskytech slova „svatý“ v Bibli (v Ex 3,15 ... místo, kde se setkal Bůh s Mojžíšem na hoře Choréb, je svaté a Ex 12,16 ... svaté je shromáždění v týdnu nekvašených chlebů, kde si lid Izraele připomíná svou záchranu z Egypta), Exodus 15 obsahuje tři další výskyty. První z nich – Ex 15,10-12 – rozšiřuje pohled na slovo „svatý“: je překvapivé, že Bůh je svatý ve svém soudu nad svými nepřáteli (a skutek soudu je současně skutkem záchrany utiskovaných). Velikost a důstojnost (verš 7) Boha je v tom, že svrhává své protivníky. Jeho oddělenost, jinakost a jedinečnost spočívá též v tom, že je Soudcem, který koná soud. Další dva výskyty, verš 13 (přivedeš Izrael ke svému svatému příbytku) a verš 17 (ke svatyni, kterou sis připravil k přebývání), mluví pravděpodobně o hoře Sijón v Jeruzalémě, kam Bůh dovede lid Izraele (v tom je potvrzen verš Ex 3,5, že svaté místo, je místo, kde přebývá Bůh a setkává se s lidmi).

Souvislost s Novým Zákonem: I jako křesťané můžeme Boha chválit za vysvobození, které nám dává – naše současná vysvobozování jsou příslibem budoucího vysvobození a uvedení do odpočinku a pokoje. V našem životě má proto místo hudba a chvály, zpívání Bohu (viz [1], komentář k danému oddílu: při chvále jsme zaměřeni na Boha a na to, co dělá on). Hlavně je důležité říci, že záchrana skrze Ježíše Krista je skutkem vysvobození, které je zárukou budoucího plného uvedení do slíbené země. Paradoxně, při smrti Ježíše Krista též platí, že skutek soudu je současně dílem záchrany. Někteří zde namítají: jak je možné, aby Ježíš zemřel místo mne? To přece není žádná spravedlnost, když někdo ve škole má kázeňské problémy, aby za něj byl potrestán nějaký student z druhé třídy²²⁴.

Předchozí námitka nemá váhu kvůli křesťanskému učení o Trojici – když Bůh potrestá Krista, tak nepotrestá mého bratra nebo studenta ze druhé třídy, ale potrestá sám sebe

²²³Timothy Keller, Smysl manželství, Biblion 2014, str.61: Servilní strach = strach, kdy se přehnaně bojíme spíše než máme úctu, se při záchraně zmenšuje – proto, pokud záchranou bázeň před Bohem vzroste, musí se jednat o něco jiného: o hluboký zájem a úctu (též viz Ex 15,11 ... Bůh je ctěný).

²²⁴Tento model představuje Boha, který prostě musí dát ránu. Ať už viníkovi nebo nevinnému. Takovýto Bůh nedokáže odpustit jen tak ... Skutečně je spravedlivé, aby za viníka trpěl nevinný? Řeší to problém hříchu? ... myšlenky a ilustrace vzaty z materiálu Milana Barbořika o hříchu (studium číslo 2).

(Ježíš Kristus v tom příměru musí být učitelem, vůči kterému se daný student hříšník provinil). Není zde problém, protože hříchem urážíme přímo Krista i Otce i Ducha, všichni tři o tom vědí a všech třech se to týká²²⁵.

Lidé zhřešili tím, že přestoupili Boží přikázání. Bůh i tak přichází k lidem v osobě Ježíše Krista a usiluje o vztah s nimi. Lidi jej ovšem mají v nenávisti a zabijí jej. Bůh přichází k lidem a nechá se od nich soudit. Lidi projevují svou povahu a zlé srdce a zabíjejí samotného soudce. Bůh ale vstane z mrtvých a říká, že nikdo další už zemřít nemusí – jestli totiž byl potřeba nějaký trest, on jej vzal na sebe; pokud bylo potřeba zaplatit nekonečnou sumu, on ji zaplatil sám penězí, které nikdo z nás neměl, ani ti nejbohatší. Jak je na smrti Ježíše vidět lidská nenávist a ohavnost hříchu, který zabíjí nevinného Boha, stejně mocně je vidět i Boží láska a její krása, Bůh totiž prohlásil, že tato smrt je dostatečná a žádné další smrti není třeba. Hřích musel být potrestán, ale Bůh říká: Já jsem zemřel namísto vás – a naplnil jsem všechna přikázání také namísto vás. Chcete-li mít tuto novou kvalitu života, která největší skutek bezpráví obrací v největší skutek lásky, přijďte ke mně. Já stále stojím o to žít s vámi.

Možná, že Trojiční dynamika je ještě trochu jiná, moc nejsme zvyklí v ní uvažovat, například: Otec stvořil svět pro to, aby byl jeho obrazem, a stvořil lidi pro Krista. Lidi ale odmítli žít s Kristem a odešli od Boha. Kristus přesto přišel za lidmi a svým životem i smrtí za ně prokázal svou lásku k nim a to, že se jich nikdy nevzdá – že ubrání každý satanův argument. Pokud satan řekne, že spravedlnost musí být naplněna dokonalostí, Ježíš řekne, že on sám je za nás dokonalý (a my jsme ukryti v něm); pokud satan řekne, že trest za hřích musí být smrt, Ježíš řekne, že vzal tuto smrt sám na sebe (a zemřel místo nás). Tak Ježíš Kristus obhájí každou satanovu výtku a obžalobu.

V zázraku přechodu lidu Izraele a zániku faraonovy armády je teprve završeno vyvedení z Egypta, které ve svém zárodku započalo v Exodu 1. Všechny rány, které dopadly na Egypt, by byly marné, kdyby ke konečnému vysvobození nedošlo – Bůh tak potvrzuje svou velikost a důstojnost a stálost, ve které dostal svému slovu. Tyto události nás mohou povzbudit na naší vlastní cestě:

a) smrt je situací, kdy je člověk zatlačen životem do neřešitelné situace, ve které si sám nedokáže pomoci – zdá se nám nemožné, že by nás Bůh mohl provést smrtí k novému, pokračujícímu životu. Přesto událost exodu podává svědectví, že ani v této klíčové bezvýchodné situaci nemusí přestat naše očekávání a naděje²²⁶.

b) Pro mnohé je událost exodu především předobrazem jejich vlastního začátku života s Bohem. Někdy prožíváme podobné pocity jako Izraelci, které dostihla faraonova armáda. Na začátku života s Bohem se nám zdá propast mezi námi a Bohem nepřekonatelná: jak

²²⁵To, co se odehrálo v životě Ježíše Krista, a dopad jeho života pro nás nelze vysvětlit běžným potrestáním někoho jiného místo mne – klíčové na celé věci je, že tím potrestaným je Bůh. Celý příběh o trestu pro nezdárného školáka je věrnou ilustrací jen tehdy, pokud do něj zakomponujeme Trojici a vzkříšení z mrtvých, např.: Studenti nemají rádi svého učitele, který je usvědčuje z jejich lajdáctví a nedospělosti, a tak se domluví a učitele zabijí. On ale vstane z mrtvých, protože existuje spravedlnost a smrt nemůže udržet nevinného ve své moci.

²²⁶Většinou je k okamžiku smrti přirovnáván až přechod Jordánu v knize Jozue před obsazením Kenaanu – kdy Izrael vešel do odpočinku, které Bůh připravil. Nicméně bychom mohli též říci, že podobně jako exodus byl počátkem života lidu Izraele s Bohem, i náš průchod smrtí je počátkem nového života v plnosti. Žalm 23 mluví o cestě údolím stínu smrti, a je tak dobrým Hospodinovým slovem provázejícím na této cestě.

by nám mohl On odpustit? Jak by nás mohl provést k novému životnímu stylu? Sami nevidíme ani na krok, spíše vnímáme bezvýchodnost situace. Přesto provedení lidu Izraele vodou svědčí o tom, že Bůh má moc provést v našem životě radikální změnu. Co se týká naprostého začátku, lze se hodně učit z podobenství o marnotratném synu²²⁷: Když na začátku svého setkání s Bohem přiznáváme, že jsme před ním chudí a nemáme nic, On se nám nevysměje, naopak – jako otec v tom podobenství nás chce skutečný Otec přijmout, i když jsme svá obdarování a úkoly promarnili. Bůh jak svým odpuštěním, tak svou pomocí překonává bariéry, třebaže pro nás lidi je to zprvu nepředstavitelné.

²²Mojžíš vedl Izrael od Rákosového moře a vyšli na poušť Šúr. Šli pouští tři dny, ale nenašli žádnou vodu. ²³Přišli do Mary, ale nemohli tam pít vodu, protože byla hořká – proto nazvali to místo Mara, což je „Hořká“.

²⁴Lid si stěžoval Mojžíšovi: „Co budeme pít?“

²⁵Mojžíš volal k Hospodinu, a ten mu ukázal strom, který když Mojžíš hodil do vody, ta zesládla. Tak je Hospodin zkoušel – a proměnil tento soud²²⁸: ²⁶„Pokud budeš opravdu poslouchat hlas Hospodina, svého Boha, a budeš dělat to, co je správné v jeho očích, pokud obrátíš uši k jeho příkazům a budeš zachovávat všechny jeho výnosy, žádnou z nemocí, které jsem přinesl na Egypt, tě nezasáhnu – já jsem Hospodin, ten, který tě uzdravuje.“

²⁷Přišli do Élim, kde bylo dvanáct pramenů a sedmdesát palem – u této vody se utábořili.

Cesta lidu Izrael do slíbené země pokračuje. Ale tři dny po zázračném přechodu Rákosového moře přichází další zkouška (Ex 15,25): lidé nemají vodu a přicházejí k místu, kde je voda hořká. Odehrává se situace podobná první Egyptské ráně (Ex 7,21); kdysi egyptané, a nyní ani lid Izraele nemohli pít vodu. Začínají reptat, ale Bůh se stará o to, co potřebují. Nejen že je nezasáhly rány Egypta, Bůh dělá něco víc: proměňuje hořkou vodu ve zdravou (Ex 15,26) a ukazuje, že se chce starat o ty, co jej následují²²⁹. Při následování Hospodina a jeho pokynů si lid Izraele přivlastní požehnání, které Bůh připravil.

Kapitola 16

¹Všichni²³⁰ z lidu Izraele vyrazili z Élim a přišli na poušť Sín, která leží mezi Élim a horou Sínaj – byl patnáctý den druhého měsíce po jejich vyjití z egyptské země. ²Na poušti všichni²³¹ reptali

²²⁷Lukáš 15,11-24 ... užito v komentáři David Garland: Mark, edice NIVAC, 1996, myšlenky k veršům Mk 1,14-15.

²²⁸Doslova: tam Hospodin vydal výnos a soud a tam je zkoušel. A řekl...

²²⁹Viz [1], str.323: Bůh nejen že nedává prokletí egyptských ran, on dělá naprostý opak – přináší požehnání, dává dobré dary.

²³⁰Doslova: celé shromáždění, celá pospolitost.

²³¹Vynecháno: shromáždění lidu Izraele.

proti Mojžíšovi a Áronovi²³²: „³Kéž bychom zemřeli v Egyptě Hospodinovou rukou – tam jsme sedávali u hrnců masa a jedli chleba do sytosti. Ale vy jste nás vyvedli na tuto poušť, abyste způsobili celému tomuto shromáždění smrt hladem.“

⁴Hospodin řekl Mojžíšovi: „Hle, sešlu vám pokrm²³³ z nebe, a lid půjde a nasbírání si dost na celý den – to abych je zkoušel²³⁴, zda jednají podle mého slova nebo ne. ⁵A šestý den si přinesou a připraví dvojnásobek toho, co v jiné dny.“

⁶Mojžíš s Áronem řekli všemu lidu Izraele: „Večer poznáte, že vás Hospodin vyvedl z Egypta, ⁷a ráno uvidíte jeho slávu, protože Hospodin slyšel vaše reptání vůči němu – vždyť kdo jsme my, že reptáte proti nám? ⁸Hospodin vám večer bude dávat maso k jídlu a ráno chléb k nasycení. On slyšel vaše reptání, kterým si stěžujete vůči němu – vždyť nereptáte proti nám, ale proti Hospodinu.“

⁹Mojžíš řekl Áronovi, aby vyzval celou pospolitost lidu Izraele: „Předstupte před Hospodina, který slyšel vaše stěžování.“

¹⁰Když Áron mluvil ke všemu lidu Izraele, otočili se k poušti a hle, ukázala se sláva Hospodinova v oblaku ¹¹a Hospodin řekl Mojžíšovi: „¹²Slyšel jsem reptání lidu Izraele. Pověz jim, že večer budou jíst maso a ráno se nasytí chlebem – tak poznáte, že já jsem Hospodin, váš Bůh.“

¹³K večeru se snesly k táboru křepelky a celý jej přikryly. Ráno se snesla okolo tábora rosa. ¹⁴Když opadla, povrch pouště byl pokryt tenkou vrstvou podobnou jinovatce. ¹⁵Lid Izraele to spatřil a říkali jeden druhému „man-hú“ – Co je to? – protože to neznali. Mojžíš jim odpověděl: „To je chléb, který vám Hospodin dává k jídlu. ¹⁶Přikazuje, abyste si nasbírali²³⁵ tolik, kolik každý sníte – ómer pro každého ve svém stanu²³⁶“.

¹⁷Lid Izraele poslechl a nasbírali jedni více, jiní méně. ¹⁸Pak odměřili *potřebné množství* ómerů, aby ten, kdo nasbíral více, neměl přebytek, a ten, kdo nasbíral méně, neměl nedostatek²³⁷.

¹⁹Mojžíš jim řekl: „Nikdo ať si nenechává do druhého dne.“ ²⁰Ale muži ho neposlechli a nechali si část do druhého dne – *ten chléb však byl druhý den plný červů a zapáchal*. Mojžíš se na ně rozhněval.

²¹Sbírali tedy tento *chléb*²³⁸ každé ráno podle toho, kolik každý snědl, a když začalo hřát slunce, tak *pokrm roztál*.

²²A šestý den nasbírali pokrmu dvojnásobek, dva ómery pro kaž-

²³²Vynecháno: A řekli jim synové Izraele.

²³³Doslova: chléb, ale nyní v širším významu jako pokrm – ráno chléb, večer křepelky.

²³⁴Prověřil, podrobil zkoušce.

²³⁵Doslova: Toto je to slovo, které přikázal Hospodin: Nasbírejte z toho ...

²³⁶Ómer je pravděpodobně objemová jednotka, viz též verš 36.

²³⁷Vynecháno zdůraznění: každý nasbíral = dostal podle toho, kolik sní.

²³⁸Lze překládat i slovem „pokrm“. ale Ježíš Kristus se na tento pokrm odkazuje jako na chléb, a tak není na škodu užít i tohoto slova (Janovo evangelium: Já jsem ten pravý chléb z nebe).

dého – vůdcové pospolitosti přišli a oznámili to Mojžíšovi. ²³On na to řekl: „Takto promluvil Hospodin: 'zítra bude den odpočinku²³⁹, svatý Sabat *určený* Hospodinu – upečte tedy a uvařte více, a co vám *dnes* zůstane, si odložte do zítřka.““

²⁴Tak si odložili *pokrm* i na další den, jak jim přikázal Mojžíš – a *stalo se, že chléb druhý den nezapáchal a nebyli v něm červi.* ²⁵Mojžíš jim řekl: „Snězte chléb dnes, protože dnes *nastal* Hospodinův Sabat, dnes *pokrm* na zemi *kolem tábora* nenajdete. ²⁶Šest dní jej budete sbírat, ale v sedmý den bude Sabat a *pokrm* nespadne.“

²⁷A i když v sedmý den někteří z lidu šli sbírat *chléb, žádný* nenašli. ²⁸Hospodin řekl Mojžíšovi: „Jak dlouho budete odmítat dodržovat mé příkazy a mé slovo? ²⁹Mějte na zřeteli, že Hospodin vám dal Sabat, a proto vám v šestý den dá chléb na dva dny. Zůstaňte každý ve svém stanu – ať nikdo z vás v sedmý den nevyhází!“

³⁰Tak lid Izraele v sedmý den odpočíval²⁴⁰. ³¹Pokrm nazvali mana, protože byl bílý jako semínka koriandru a chutnal jako koláč s medem. ³²Mojžíš řekl: „Toto přikazuje Hospodin: 'Uchovávejte míru *jednoho ómeru many* pro pozdější generace²⁴¹, aby viděli chléb, který jsem vám dával jíst na poušti, když jsem vás vyváděl z Egypta.““

³³Mojžíš pak požádal Árona, a on²⁴² ³⁴přesně podle Hospodinova příkazu *vzal džbán s odměřeným ómerem many* a postavil jej před *Hospodina* na svědectví²⁴³ *pozdějším generacím*²⁴⁴.

³⁵Lid Izraele jedl manu po čtyřicet let, až do svého příchodu do obydlené země. Jedli manu, dokud nepřišli k hranicím země Kanaan ³⁶(jeden ómer je desetina éfy).

Po událostech kapitol 14 a 15 můžeme říci, že lid Izraele konečně odešel z Egypta, a vědí též, že je Hospodin vede do země, kterou jim připravil k přebývání. Nevědí ovšem, co vše je na cestě čeká a jak dlouho ta cesta bude trvat. Jsou na cestě právě měsíc (Ex 16,1) a po nedostatku vody začínají prožívat další těžkosti – nedostává se jim jídla. Až příliš brzo zapomněli na to, že Bůh je tím, kdo se chce o ně starat, a tak sdělování toho, co potřebují, probíhá formou stěžování si a reptání²⁴⁵. Problémem je to, že se nejedná o obyčejné pochybnosti, ale o vzpuru nevíry²⁴⁶.

²³⁹Doslova: sloveso š-b-t = ustat, přestat, tj. den zastavení se, den přestání.

²⁴⁰Doslova: přestal, ustal v tom, co dělal předchozí dny ... sloveso š-b-t.

²⁴¹Doslova: pro vaše generace.

²⁴²Doslova verš 33: „Vezmi džbán, dej do něj míru jednoho ómeru many a postav jej před Hospodina, aby byl uchovávan pro pozdější generace“ (část přesunuta do verše 34).

²⁴³Doslova: postavil jej před svědectví, ke svědectví – má se na mysli místo, kde byly shromážděny věci, které Bůh určil jako svědectví, zejména Desatero přikázání = desky svědectví, jak budou tato slova nazvána v druhé části knihy Exodus (Ex 25,16: Desatero = svědectví). Zmínka je zde v časovém předstihu, protože stan setkávání Hospodina s lidem Izraele bude postaven až v Ex 35 – 40. Uvnitř truhly smlouvy ve svatyni stánku pak bylo Desatero, nádoba s manou a Áronova hůl.

²⁴⁴Výrazy označené v tomto verši kurzívou jsou přesunuty z verše 33.

²⁴⁵Ex 16,2-3, reptání je tradiční slovo používané např. v překladu ČEP.

²⁴⁶Viz [1], str.330-331.

V této kapitole lze dobře vidět, jak je Mojžíš v mnoha věcech prostředníkem mezi lidem Izraele a Hospodinem²⁴⁷: svůj nedostatek chleba a masa vyjadřují reptáním proti Mojžíšovi. Na druhé straně, když jim Bůh dává manu a oni neposlechnou a nechají si část many do druhého dne, je to Mojžíš a ne Hospodin, kdo se rozhněvá (16,21). Tak Mojžíš (s Áronem) neustále představuje prostředníka mezi lidem a jejich Bohem. Když reptají proti Mojžíšovi, jako by reptali proti Bohu (Ex 16,7-8). Na druhé straně, když neposlechnou Boha, je to Mojžíš, který vyjádří své rozhořčení, nikoli Bůh. Šestý den (Ex 16,24) sbírají dvojnásobek many, jak jim přikázal Mojžíš, ale vlastně Mojžíš pouze tlumočí Hospodinův příkaz.

Lid Izraele vyjadřuje své potřeby reptavým způsobem, ale Bůh reaguje na obě věci, po kterých oni prahnou – sesílá chléb i maso. Křepelky přikrývají tábor (verš 13) – to je opět kontrast vůči Egyptským ranám: zatímco Egypt přikryly kobyly (Ex 10,5), které potravu zničily, tábor lidu Izraele přikrývají křepelky, které potravu přinášejí. Bůh nejen že nuluje prokletí sesílané na jeho odpůrce, ale přináší požehnání své přítomnosti sesílané na jeho rodinu, lid, který přijal za své syny a dcery. Stejně slovo užito i v Ex 14: vody přikryly Egyptany; Hospodin zakrývá ty, co mu vzdorují, svým soudem, kdežto, ty, kteří k němu přišli jako k Otci, přikrývá svým požehnáním.

Hospodin chce lid Izraele zkoušet (Ex 15,25; 16,4). Co znamenají tyto „zkoušky“? Určitě v nich něco vyšlo najevo, bylo prozkoušeno, ale je zde i další rozměr.

- a) Bůh lid Izraele zkoušel, prověřoval jejich víru. Když přijdou do oázy, kde je hořká voda, budou dál věřit v jeho dobrotu? Budou čekat na jeho pokyn (= příkaz), kterým nyní bylo hození dřeva do hořké vody (Ex 15,25-26)? Budou místo reptání prosit, ponechá si jejich víra naději? Při instrukcích o maně, budou respektovat, že Bůh nechce, aby si dělali zásoby do druhého dne? Budou důvěřovat Hospodinu, že druhý den zase sešle manu a nasytí je (Ex 16,19-22)?
- b) Bůh též lid Izraele chtěl v těchto zkouškách učit – co to znamená sloužit jemu, následovat ho. Bůh sliboval lidu Izrael dobrotu a hojnost – v těchto zkouškách neměli znovu a znovu prokazovat, že si Hospodinovu přízeň zaslouží (což vlastně nebyla pravda, protože Bůh se pro ně rozhodl ze své milosti), ale spíš si přivlastňovat ty dobré věci, ke kterým je Bůh vede²⁴⁸. Měli se například učit, že Bůh jim chce dát vodu a vést je k uzdravení nejen vody, ale celého života (Ex 15,26 ... Hospodinova přítomnost v jejich středu odnímá prokletí země z Gn 3 a uzdravuje i fyzicky jejich svět); měli se učit, že Bůh o Sabatu nepracuje a pozývá lid Izraele, aby se k němu též přidali tím, že Sabat bude pro ně odděleným a zvláštním dnem (Ex 16,23-29). Měli se učit znovu důvěřovat Bohu každý den, že jim dá najíst a postará se o ně (Ex 16,19).

Tajně schovaný chléb na druhý den zapáchal, podobně jako voda či žáby při první a druhé ráně na Egypt (Ex 7,21; Ex 8,10). To je malým znamením Hospodinova nesouhlasu s pokynem, aby si nic z nevyužité many do dalšího dne nenechali.

V kontrastu s tím stojí velké svědectví sedmého dne, kdy chléb připravený z many vydržel v dobré kvalitě z předešlého dne. Jejich víra byla shledána nedostatečnou, když si

²⁴⁷Též viz [1], komentář k Ex 14.

²⁴⁸Tato myšlenka viz N.T.Wright, Deuteronomy, série NIBC 1996, komentář ke kapitole 28.

nepovolené zásoby nechali do druhého dne, ale je též posilována a budována, když každý sedmý den Bůh zasahuje, aby mohli užívat dne ustání od své práce a mohli se soustředit na svůj vztah k Bohu. Ve své víře se mohou učit, že na své cestě do slíbené země nejsou hříčkou přírody, ale stará se o ně Bůh, který je nad přírodou.

Tato kapitola je klíčovou pro porozumění Sabatu: Sabat se odehrál nejprve v životě Izraele, až pak bude ustanoven formálně v Exodus 20²⁴⁹. Sabat se stal svátkem (= oddělenou, svatou věcí), protože Izrael v něm ustal ve svých běžných činnostech a trávil svůj den s Hospodinem ve svých stanech. Svatý Sabat = den zasvěcený Hospodinu, oddělený pro Hospodina. Šestý výskyt slova "svatý" – toto slovo se v knize Exodus vyskytuje asi sedmdesátkrát²⁵⁰. V Gn sice není slovo svatý užito, ale vyskytuje se tam sloveso posvětit – v Gen 2,1-3 je spojen Sabat se svatostí: Bůh požehnal sedmému dni a oddělil ho (= posvětil ho), protože v něm přestal konat veškeré své dílo. Tím, že Bůh v Genesis ustal od práce stvoření, nebo v Exodus 16 ustal v poskytování many, pozývá lid Izraele (kromě toho, že mu to i přikazuje), aby se k němu přidal ve zvláštním obsahu toho dne²⁵¹. Bůh ustává od svých skutků, aby mohl trávit čas s lidem Izraele.

Souvislost s Novým Zákonem: Ježíš Kristus o sobě v Janově evangeliu prohlašuje²⁵², že on je ten chléb z nebe, který dává život světu (Jan 6,31-35), a že on je ta voda života, kterou kdo pije, tak zůstane naživu (Jan 7,37-39), a tak naráží na obě události reptání na cestě Izraele, a současně posunuje celou zkušenost pro nás na jinou rovinu: i dnes jsme na cestě do země, kterou Bůh slibuje v plnosti – a na této cestě je tím zdrojem života Ježíš Kristus.

Praktická stránka těchto slov je téměř stejná jako v době Mojžíše, s tím rozdílem, že nyní čekáme na pokyny Ježíše Krista, učíme se od něho, hledáme sílu u něj vzkříšeného a vyvýšeného na nebe (Efezským 6,10: Svou sílu hledejte u Pána, v jeho veliké moci). Ježíš říká v Janově evangeliu, že on je tím nezbytným, kterým se máme sytit a kterého potřebujeme – že máme se učit v každé situaci důvěřovat jemu a sloužit jemu, nově každý den věřit, že on nás nasytí a povede. On na náš život sesílá zkoušky nejen proto, aby se v nich prokázala nebo selhala naše víra, ale aby nás učil o sobě a naši víru posílil a povzbudil – abychom si přivlastnili ty věci, které nám chce dát.

Kapitola 17

¹Celá pospolitost lidu Izraele vytáhla z pouště Sín, šli podle Hospodinových pokynů a utábořili se v Refidím, kde nebyla voda, takže se lid nemohl napít. ²Hádali se s Mojžíšem: „Dej nám vodu, abychom se mohli napít.“

„Proč se se mnou hádáte? Proč pokoušíte Hospodina?“

²⁴⁹Sloveso š-b-t bylo dosud použito v Bibli jen na několika místech: Gn 2,2-3 ... Hospodin ustal, přestal se svou prací v sedmý den; Ž 8,3 ... Bůh zastavil nepřítele (hifil = způsobil, že ustal); Ex 5,5 ... odvádíte lid od práce (působíte, že přestal pracovat); Ex 12,15 ... odstraníš kvas = způsobiš, že ustane; Gn 8,22 ... neustane setba i žeň, horko a chlad, léto a zima, den ani noc.

²⁵⁰Bohuslav Pípal, Hebrejsko-český slovník, heslo „qódeš“.

²⁵¹Myšlenka C.S. Lewise: Bůh nás pozývá k jistým věcem tím, že nám je přikazuje.

²⁵²Viz [1], str.335-336.

³Lid tam měl žízeň a reptali proti Mojžíšovi: „Proč²⁵³ jsi nás vyvedl z Egypta? Abys zahubil²⁵⁴ žízní nás, naše děti i stáda?“

⁴Mojžíš volal k Hospodinu: „Co mám dělat? Ještě chvíli a ukamenují mne.“

„⁵Projdi před lidem a vezmi s sebou předáky Izraele. Vezmi si též do ruky hůl, kterou jsi udeřil do Nilu. Běžte ⁶ke skále na Chórébu – tam budu stát s tebou a udeříš do skály. Vyjde z ní voda, aby lid mohl pít.“

Mojžíš to vše vykonal před očima předáků Izraele. ⁷A nazval to místo Massá (Pokoušení) a Merivá (Hádka), protože synové Izraele se hádali s *Mojžíšem* a pokoušeli Hospodina slovy: „Je Hospodin uprostřed nás nebo není?“

Další potřeba vody u lidu Izraele vyúsťuje opět v konflikt, který bude připomínán označením Massá (Pokoušení) a Merivá (Hádka = Svár). Dovede lid Izraele opět k napadání Mojžíše – opět zapomínají, že celá skupina je vedena podle Hospodinových pokynů, tj. Bůh má zde nějaký záměr a chce je učít důvěře v to, že se o ně stará (má moc vyvést vodu i ze skály, tj. utišuje jejich žízeň i v situaci zdánlivě bezvýchodné.

Dobrou reakcí zde bylo: být tiše a čekat na Hospodina – vždyť Bůh ví o jejich situaci, co potřebují ještě dříve, než oni to vysloví (více viz poznámky za kapitolou 16, která též mluví o zkouškách přicházejících od Hospodina). On má plán – chci čekat Pane na tvůj pokyn, tvoje řešení v mé situaci, mém putování. Někdy jdeme podle Hospodinových pokynů, ale nevidíme další krok. Vyvedení vody ze skály není důsledkem jejich hněvu a napadání Hospodina, Bůh to zamýšlel už předem.

⁸Přišli Amálekovci, aby v Refidím bojovali proti Izraeli. ⁹Mojžíš řekl Jozuovi: „Vyber si muže a běž zítra bojovat s Amálekovci. Já se postavím na kopci s Hospodinovou holí v ruce.“

¹⁰Jozue jednal podle toho, co mu řekl Mojžíš, a bojoval s Amálekovci. Mojžíš, Áron a Húr vystoupili na kopec. ¹¹Když *druhý den při boji* měl Mojžíš zdvižené ruce s holí, vyhrával Izrael – a když měl své ruce složené, vyhrávali Amálekovci. ¹²Mojžíšovi *zdvižené ruce* ztěžkly, a tak vzali kámen²⁵⁵, *Mojžíš* si naň sedl a Áron s Húrem mu ruce podpírali, každý z jedné strany. *Mojžíš* měl pevně *zdvižené ruce* až do západu slunce ¹³a Jozue přemohl Amáleka a jeho lid ostřím meče²⁵⁶.

¹⁴Hospodin řekl Mojžíšovi: „Napiš to do knihy jako připomínku a vštípiš do paměti²⁵⁷ Jozuovi, že určitě vymažu zpod nebes vzpomínku na Amálekovce.“

²⁵³Doslova je zde přímo obvinění Mojžíše: Proč to? Vyvedl jsi nás z Egypta, abys nás zahubil (oznamovací způsob, obviňování Mojžíše, rozpoutávání hádky).

²⁵⁴Zabil, způsobil smrt (stejně jako v Ex 16,3).

²⁵⁵Vynecháno: položili pod něj.

²⁵⁶Tento obrat viz ČEP.

²⁵⁷Doslova: do uší.

¹⁵Mojžíš tam pak postavil oltář a nazval jej „Hospodin je můj vítězný prapor“, ¹⁶a řekl: „Ruka na praporu²⁵⁸ Hospodinově povede Hospodinův boj proti Amálekovcům z generace na generaci.“

Ruka na praporu Hospodinově ... jaký je význam? a) Možná se jedná o modlitbu k Bohu, aby bojoval za Izrael; b) ale jedná se o více než jen modlitbu, protože Mojžíš zvedl hůl přímo na Hospodinův pokyn ... hůl zde hraje funkci praporu, standardy, který znamená (pro Izraelity i všechny ostatní), že Bůh vyvádí svůj lid mocnou rukou a vztaženou paží = velkou silou ... hůl je hlavně ukazatelem na Hospodina, který bojuje za Izrael. Hospodinova hůl zde není magickým předmětem, ve kterém je skryta moc, ale jen symbolem, ukazatelem na moc, kterou bojuje Bůh.

To, že Mojžíš používá hůl tak důležitou v Egyptě (pozvedané při ranách krupobití a náletu kobylek), naznačuje, že vítězství v tomto boji lze chápat jako další ránu, kterou Bůh uštědřuje nepřátelům Izraele²⁵⁹, kteří podobně jako Egypťané chtějí vyhladit Hospodinův lid – proto Hospodin opět tento boj musí chápat osobně. I když Jozue vede Izrael do boje (mají bojovat, ne jen zůstat stát), v konečném důsledku mají z vítězství podmíněného zdviženou holí vědět, že je dává Hospodin.

Je dobré též si všimnout²⁶⁰, že Amálekovci věděli, že bojují proti Hospodinu – Izrael totiž doprovázel Hospodinův oblak, který byl z dálky viditelný. Věděli, že bojují proti lidu, který byl zázračně vyveden z Egypta (zpráva, která byla tak neobvyklá, že se určitě rozšířila), tj. jejich napadení lidu Izrael mělo hlubší kořeny, a proto Hospodin též vyslovuje tak příkrá slova, protože Amálekovci jsou proti Hospodinovu záměru, že vyvede lid Izraele z otroctví a dá jim zemi.

Vybudování oltáře (verš 15) spojuje Mojžíše i lid Izraele s jejich předky Abrahamem, Izákem a Jákobem, kteří též budovali oltáře jako výraz vděčnosti za to, jak Bůh jedná v jejich životě, a připomínku dalším generacím na tyto Hospodinovy skutky.

Souvislost s Novým zákonem: Snad zde nejsme vyzýváni, abychom na klíčových místech svého života budovali oltáře, ale²⁶¹ my sami jsme živými oltáři, živou připomínkou (pro druhé i pro sebe sama) toho, co Bůh udělal pro lidi prostřednictvím Ježíše Krista – jeho život, smrt a prázdný hrob jsou ukazatelem na jeho konečné vítězství v bitvě s hříchem i v našem životě. My sami máme svým životem vyjadřovat vděčnost za to, co pro nás Bůh udělal a dělá. Máme a) bojovat boje, do kterých nás Bůh volá (a to především

²⁵⁸Diskuse při překladu (např. viz [3], str. 311-312, lingvistická poznámka k danému verši): a) ruka ke trůnu Hospodinovu (kés = trůn ... netradiční tvar tohoto podstatného jména, znamenal by, že vztyčenou holí se Mojžíš modlí k Bohu, aby dal Izraeli vítězství) ... pravděpodobně se jedná o chybu při prepisu textu, protože větší smysl dává následující alternativa: b) ruka na praporu Hospodinově (nés = prapor, standarda ... lépe odpovídá jménu oltáře z verše 15 a vysvětluje důvod tohoto jména, ve vysvětlení by se mělo objevit stejné slovo (např. Ex 2,22 apod.), znamená, že hůl, kterou Mojžíš držel v rukou, je praporem = znamením, že za Izrael bojuje Bůh.

²⁵⁹Peter Enns, [1], str. 350, upozorňuje na Deuteronomium 25,17-19, kdy před vstupem do zaslíbené země Hospodin znovu připomíná Izraeli Amálekovce jako nepřitele, který nemá bázeň Boží a chce tedy podobně jako Egypt zabránit Hospodinovým záměrům s Izraelem. Protože Amálekovci jsou též mezi obyvateli Kenaanu, Bůh při jejich prvním střetu s Amálekovci ujistil svými výroky Izrael o tom, že jim dá v jejich budoucím boji vítězství.

²⁶⁰Tato myšlenka viz Ronnie Stevens, cyklus předášek O krizích ve světě, Zubří u Nového Města 2015, konference Evangelikálního společenství Brno.

²⁶¹Následující myšlenku připomíná [1], str. 362-363.

boje pokání, vycházení ze starého přemýšlení a života lidí žijících bez Boha, a vcházejících do nového přemýšlení, přivlastňování si požehnání a darů, ke kterým nás volá Bůh); b) vědět, že Bůh náš boj s hříchem a dalšími silami v našem životě chce brát osobně a nechce nás v tomto boji nechat samotné.

Kapitola 18

¹Jetro, Midjánský kněz a Mojžíšův tchán, uslyšel o všem, co Bůh vykonal pro Mojžíše a pro svůj lid Izrael – že je vyvedl z Egypta.

²Vzal Sipuru, Mojžíšovu ženu, kterou Mojžíš už dříve poslal zpět, ³a její dva syny Geršóma („= *Hostem tam*“; nazvaného podle toho, jak „*Mojžíš*“ řekl: stal jsem se poutníkem v cizí zemi) ⁴a Eliezera (= Bůh je moje pomoc; nazvaného podle toho, jak Mojžíš řekl: Bůh mého otce mi *přišel* na pomoc a zachránil mne před faraónovým mečem) ⁵a **přišli všichni**²⁶² na poušť za Mojžíšem, který tábořil u Boží hory.

⁶Jetro vzkázal Mojžíšovi: „Přišli jsme za tebou já, tvoje žena i tvoji dva synové.“ ⁷Mojžíš vyšel, aby svého tchána přivítal – uklonili se, políbil jej a ptali se jeden druhého, jak se jim vede. Vešli do stanu ⁸a Mojžíš svému tchánovi vyličil, jak jednal Hospodin s faraonem a Egyptem kvůli Izraeli, i všechny potíže, se kterými se setkali na cestě a z nichž je Hospodin vysvobodil.

⁹Jetro měl radost z toho dobrého, co Hospodin vykonal pro Izrael²⁶³: „¹⁰Požehnán buď Hospodin, který vás vysvobodil z moci Egypta a z moci faraonovy – on vysvobodil lid *Izraele* z područí Egypta. ¹¹Nyní vím, že Hospodin je větší nade všechny bohy, protože ve věcech, kterými se pyšnili, je převýšil²⁶⁴.“

¹²Jetro přinesl Bohu zápalnou oběť i zvířecí oběti a Áron i předáci Izraele **přišli a jedli s Jetrem ten pokrm před Bohem.**

Právě skončil boj s Amálekem, ale Jetro má radost z toho základního jako jediného celku, ze kterého Hospodin svůj lid vysvobozuje – z područí Egypta. Boj s Amálekem je jen jednou součástí téhož celku: Bůh se rozhodl ukázat na lidu Izraele svou moc a svůj charakter: nejen že je vyvedl ze služby jiným Bohům, ale též jim dává prostor a vodítka k novému životu.

Dochází k naplnění (nebo aspoň k prvnímu zaznamenanému obětování v Izraeli po vyvedení z Egypta, po kterém se obětování stane pravidelnou součástí zbožnosti Izraele ... též viz [1], str.369) Hospodinovy výzvy, a též poslušné reakce lidu Izraele obětovat zvířecí oběti Hospodinu, jak to bylo zmíněno v Ex 3,18; 5,3; 8,22-24; 10,25-26. Z krátkého náznaku se zdá, že se jednalo o oběť za hřích, zmiňovanou v Leviticus 1 (zvaná též zápalná oběť či oběť pozdvihování – jednalo se o to, že celá oběť se zapálila a byla určena jen Bohu), následovanou pokojnou obětí (nebo její obdobou zhruba srovnatelnou se zvířecími

²⁶²Místo doslovného: Jetro, Mojžíšův tchán, a jeho žena i jeho synové.

²⁶³Vypuštěno ještě jedno vysvětlující: když je vyvedl z moci Egypta

²⁶⁴Doslova: (byl) nad nimi.

obětmi popsanými v Leviticus 3, která vyjadřovala vděčnost za smíření s Bohem a vztah pokoje mezi Bohem a lidmi a vděčnost za požehnání přicházející od Boha), kdy jen některé části obětovaného zvířete byly určeny přímo Hospodinu, jiné části snědli lidští účastníci obětního obřadu v Hospodinově přítomnosti při radostné hostině²⁶⁵.

¹³Druhého dne Mojžíš usedl, aby soudil lid – od rána až do večera přicházel lid Izraele za Mojžíšem. ¹⁴Mojžíšův tchán viděl, co vše Mojžíš vykonává v lidu, a zeptal se: „Proč to vše děláš? Proč sedíš před lidem sám a všichni před tebou stojí od rána do večera?“

„¹⁵Lid ke mně přichází, aby se ptal Boha. ¹⁶Když mají nějakou záležitost, přijdou za mnou, já rozsoudím mezi oběma stranami a dám jim vědět Hospodinův²⁶⁶ výnos a jeho pokyny.“

„¹⁷To, co děláš, není dobré. ¹⁸Naprosto se vyčerpáš ty i tento lid²⁶⁷. Je to těžká práce – nemůžeš ji dělat sám. ¹⁹Poslouchej, poradím ti, a Bůh bude s tebou: zastupuj lid před Bohem a budeš před něj přinášet záležitosti lidu. ²⁰Budeš jim vysvětlovat výnosy a pokyny Hospodinovy. Budeš jim uvádět ve známost cestu, po které mají jít, a skutky, které mají dělat. ²¹Ale vyber z lidu schopné muže, kteří se bojí Boha, jsou pravdiví a nenávidí nespravedlivý zisk, a určíš je za vůdce nad tisíci, vůdce nad stem, vůdce nad padesáti a vůdce nad deseti. ²²Ti budou stále rozsuzovat lid. Důležité záležitosti přinesou před tebe, a menší záležitosti budou rozsuzovat sami. Ulehčíš²⁶⁸ si práci a oni ponosou to břemeno s tebou. ²³Pokud tak budeš jednat a přikáže to i Bůh, budeš moci vytrvat a též i lid se bude v pokoji vracet do svých stanů²⁶⁹.“

²⁴Mojžíš poslechl radu svého tchána a vykonal vše přesně tak, jak mu on navrhl. ²⁵Vybral z celého Izraele schopné muže a ustanovil je veliteli nad lidem, vůdci nad tisíci, sty, padesáti i deseti, ²⁶aby stále soudili lid, před Mojžíše přinášeli jen těžké záležitosti, a menší věci rozsuzovali sami. ²⁷Pak Mojžíš propustil svého tchána a ten se vrátil do své země.

Mojžíš měl vždy na srdci právo a prosazování práva, zde si Bůh použil Mojžíšovu touhu z Exodus 2 rozsuzovat lidi podle práva. To ukazuje i na jeden aspekt Hospodina – je to Bůh, který nás lidi učí právu a spravedlnosti. Mojžíš věděl, že nejde jen o to Izrael vysvobodit, ale jde o to učit je právu a spravedlnosti. Důležité je, že se nejedná o Mojžíšovu moudrost či spravedlnost, ale o Hospodinovy pokyny, na které se Mojžíš dotazuje a sděluje je oběma stranám sporu.

²⁶⁵Lechem z verše Ex 18,12 se zpravidla překládá jako chléb, zde ovšem spojitost jídla s obětováním ukazuje na možnost překladu „pokrm“, podobně jako v případě křepelek v Ex 16. Stručný popis obou typů obětí viz Allen Ross: Holiness to the Lord, Baker Academic 2002, úvod ke kapitolám Leviticus 1 a 3.

²⁶⁶Doslova: Boží = od Boha.

²⁶⁷Vynecháno: který je s tebou

²⁶⁸Doslova pobídka: ulehčí si.

²⁶⁹Doslova: na své místo.

Mojžíš, a pak vůdcové lidu soudili, rozsuzovali Izrael – verš 16 opět zmiňuje slovo tóra (= pokyny), a opět je zde užito ve smyslu konkrétního vedení v daném sporu, které bychom možná dnes spíše označili jako vedení Duchem svatým či moudrost Ducha, slovo od Boha do dané konkrétní situace. První zkušeností lidu Izrael s Hospodinovým vedením a zákonem (= Hospodinovým slovem) nebyl psaný text, ale setkání s člověkem, který je vede a dotazuje se Hospodina, a pak předává slovo do jejich situace podle Hospodinova srdce.

Jetro upozorňuje na těžkosti obou stran – Mojžíš je vyčerpaný celodenní službou, lid je vyčerpaný tím, jak stojí a čeká, až na ně přijde řada. Skrze Jetra nyní mluví Bůh – to je potvrzeno verši 23 a 24; Mojžíš se dotázal Boha, zda má Jetrovu radu poslechnout, a Bůh souhlasil. Mohli bychom též říci, že si Bůh použil Jetra, aby promluvil k Mojžíšovi ve věci důležité, a současně pro Mojžíše osobní, co se týká jeho sil na celé cestě. Možná i to je klíčové pro pozdější úkoly Mojžíše, který bude pravděpodobně psát Pentateuch pro další generace lidu Izraele (Bůh dává Mojžíšovi prostor, aby vyhranil své zodpovědnosti a vytvořil si prostor pro ty klíčové věci, na které se má zaměřit (= vyučovat lid celkově Hospodinovu slovu a cestě). Předává část zodpovědnosti druhým v úkolech, na které sám nestačí, aby se mohl věnovat věcem, které za něj nikdo jiný nemůže udělat.

Souvislost s Novým Zákonem: Dnes v době třetího Exodu, kdy následujeme Ježíše Krista, který nás vyvádí z našeho hříchu, se nekonají už zvířecí oběti, ale naše zbožnost je doprovázena vděčností a díky za oběť Ježíše Krista jednou provždy za náš hřích – v našich modlitbách se stále vracíme k tomu, že setkávat se svatým Bohem se můžeme jen díky prolité krvi Ježíše Krista (nemůžeme být plni optimismu, pokud prožijeme dobrý den, nebo příliš negativní a slabomyslní, pokud prožijeme den, kdy jsme např. usvědčeni z hříchu a procházíme věcmi, ze kterých nemáme radost – naše zbožnost má mít pevnější základ, a sice v dobrý den vědomí milosti, kdy si nás Bůh třeba použil pro dobré věci a dal nám sílu a prostor je uskutečnit, v náročný den vědomí, že Bůh se nás nevzdává a že má rád ty, které kárá; v oba dny pak vědomí, že do vztahu k Bohu nejsme přijati na základě svého pokání v dobrý den, nebo nám není vzat na základě našeho selhání ve špatný den, ale vždy máme jistotu jen na základě odpuštění, ke kterému došlo díky oběti Ježíše Krista za náš hřích²⁷⁰).

Druhým aspektem této kapitoly je dotazování se na Boží vůli, respektive hledání odpovědi při sporu nebo konfliktu názorů v našem životě – v této věci v dnešní době neexistuje přímý prostředník, jsme sami zodpovědní za to, jak vnímáme Boha Bible a jaké pokyny slyšíme od něj pro svůj život a situaci. Ale podobně jako Mojžíš a Izrael přicházel k Bohu, i my nyní přicházíme k Ježíši Kristu a díváme se na jeho charakter – naše následování Boha není věcí neosobního textu, ale vztahu s Kristem, který třebaže byl člověkem, je též současně i Bohem. Je ovšem možná i pomoc dalšího člověka – pokud radu druhého člověka, věrného Bohu, nechápeme jako jeho pokus nás ovládat nebo manipulovat, ale jako možnost nestranné korekce našeho vnímání Boha, a pokud tento člověk je schopný se odpoutat od svých osobních zájmů a tuto nestrannou zpětnou vazbu dát, můžeme jeho modlitby a radu vnímat jako Boží hlas²⁷¹.

²⁷⁰Myšlenka je inspirována knihou Don Carson: Scandalous, 2010, kapitola Zjevení 12, komentář k verši Zjevení 12,10-11.

²⁷¹Více viz Bruce Waltke: Hledání Boží vůle, Návrat domů 2005, kapitola 6.

Kapitola 19

¹Třetí měsíc po vyjítí lidu Izraele ze země egyptské přišli na poušť Sínaj²⁷². ²Izrael vytáhl z Refídím, přišli na Sínaj a utábořili se tam²⁷³ vedle hory. ³Mojžíš vystoupil k Bohu²⁷⁴ a Hospodin na něj zavolal z hory: „Toto řekneš domu Jákobovu a oznámíš synům Izraele: ⁴Viděli jste, jak jsem jednal s Egyptem, nesl jsem vás jako orlice na křídlech²⁷⁵ a přivedl k sobě. ⁵Pokud nyní opravdu budete poslouchat můj hlas a zachovávat mou smlouvu, budete mým vzácným klenotem mezi všemi lidmi, i když mi patří celá země. ⁶Budete mi královským kněžstvem²⁷⁶ a svatým národem.’ Tato slova vyříd²⁷⁷ lidu Izraele.“

⁷Mojžíš šel, zavolal si předáky lidu a sdělil jim vše, co mu přikázal Hospodin. ⁸Veškerý lid společně odpověděl: „Budeme dělat vše, jak to řekl Hospodin.“ A Mojžíš vyřídil Hospodinu slova lidu *Izraele*.

⁹Jakmile tak učinil²⁷⁸, Hospodin mu řekl: „Nyní k tobě přijdu v hustém oblaku, aby lid slyšel, jak k tobě budu mluvit a navždy ti věřili. ¹⁰Jdi²⁷⁹ k nim a posvěť je dnes i zítra – a ať vyperou své šaty. ¹¹A třetí den budou připraveni, neboť třetí den sestoupím před očima všeho lidu na horu Sínaj. ¹²Vymeziš lidu hranice a řekneš jim: ‘Mějte se na pozoru vystoupit na horu nebo se dotknout jejího okraje. Kdo by se jí dotkl, bude zabit. ¹³Kdo se jí dotkne rukou, určitě bude ukamenován či zastřelen, ať už zvíře, nebo člověk²⁸⁰. Při dlouhém troubení *teprve* budou smět vystoupit na horu.“

¹⁴Mojžíš sestoupil z hory k lidu, posvětil je a vyprali své šaty. ¹⁵Řekl jim: „Budte připraveni po tři dny a nedotýkejte se svých žen.“

¹⁶Třetí den ráno nastalo hřmění a blesky a těžký oblak *přikryl* horu a ozvalo se silné troubení na šófar²⁸¹, až se všechen lid v táboře zachvěl. ¹⁷Mojžíš přivedl lid z tábora vstříc Bohu a postavili se na úpatí hory. ¹⁸Sínaj byla přikryta kouřem, protože na ni Hospodin sestoupil v ohni – kouř stoupal vzhůru jako kouř z pece a celá hora se zachvěla.

¹⁹Zvuk šófaru se rozléhal a byl velmi silný. Mojžíš mluvil a Bůh

²⁷²Vynecháno: v ten den.

²⁷³Doslova pro důraz: Utábořili se na poušti Sínaj a Izrael tábořil tam naproti (vedle) hory.

²⁷⁴Ve smyslu: Mojžíš vystoupil na horu – jedná se o horu Sínaj = Chóréb, kde Mojžíš se setkal s Hospodinem v Ex 3.

²⁷⁵Doslova: Nesl jsem vás na orličích křídlech.

²⁷⁶Doslova: královstvím kněží, kněžským královstvím. Ale „královské kněžstvo“ překladu ČEP je asi nepřekonatelný překlad.

²⁷⁷Doslova: Toto (jsou) slova, která řekneš ...

²⁷⁸Zkrácení plného: Neboť oznámil Mojžíš slova lidu Hospodinu. To ukazuje na vážnost situace, kdy Hospodin čekal na reakci lidu Izraele – jedná se o ANO podobné odpovědi při svatebním obřadu.

²⁷⁹Vynecháno opakované: A Hospodin řekl Mojžíšovi.

²⁸⁰Vypuštěno: nebude (ve smyslu: ani dobytek, ani člověk už nebude).

²⁸¹Druh trubky vyrobený ze zvířecího rohu, jiné slovo než „jóvé“ = roh, trubka ve verši 13.

mu svým hlasem odpovídal²⁸². ²⁰Hospodin sestoupil na vrcholek hory Sínaj a zavolal na Mojžíše, který vystoupil na vrchol *za ním*. ²¹Hospodin mu řekl: „Sestup a napomeň lid, ať nepřekročí *vymezené území směrem ke mně, aby nezahynuli*²⁸³. ²²Podobně i kněží přistupující ke mně se musí posvětit²⁸⁴, abych nevyrazil proti nim.“

²³„Dobře, lid nebude moci vystoupit na horu Sínaj, protože jsi nás napomenul: 'Vymezte hranice kolem hory a posvěťte ji'.“

²⁴„Nyní běž a sestup dolů. Pak vystoupíš *za mnou jen ty s Áronem. Kněží a lid nepřekročí vymezenou hranici a nevystoupí ke mně, abych nevyrazil proti nim*.“

²⁵Mojžíš sestoupil k lidu a *vše jim* řekl.

Ex 19,1-3: Uzavírá se kruh, který započal v Exodu 3 – Mojžíš nyní vystupuje k Bohu na horu, kde se s ním Hospodin setkal v hořícím keři, a tak se splňuje, co řekl Hospodin v Ex 3,12, že na této hoře bude Izrael sloužit Hospodinu a prožije zde významné setkání s Hospodinem.

Ex 19,4-8: Jedná se o analogii svatebního obřadu, Mojžíš jako prostředník mezi Hospodinem a lidem Izraele předává pokyny, lid odpovídá ANO na Hospodinovu nabídku, že jim chce být Bohem a vést je svým slovem. Je důležité, že tento slib je vysloven ještě předtím, než Izrael uslyší Hospodinovo slovo v kapitolách 20–24; jejich vztah k Hospodinu totiž není založen na tom, že si Hospodinovo slovo nejprve vyslechnou, a pak se rozhodnou, zda mu tedy budou věřit²⁸⁵. Jejich vztah k Hospodinu je založen na tom, že Bůh jim dal život – stal se jim Otcem, vyvedl je z otroctví. Povaha jeho skutku záchrany svědčí o Hospodinově charakteru. Tím, že až dosud poslouchali Hospodinovo slovo, dosáhli vysvobození z Egypta – to je dostatečný základ pro jejich „ano“.

Na druhé straně, v těchto slovech zaznívá i velké očekávání z úst Hospodina: Oznamuje Izraeli, že chce žít uprostřed nich. Ve slovech o tom, že mu budou královstvím kněží, je skryt i jeho plán ([1], str.388), že lid Izraele bude plnit kněžskou službu = službu prostředníka mezi Hospodinem a dalšími národy – aby i další národy poznaly tohoto Hospodina skrze jeho lid.

Ex 19,9-15: Ze stejného slova jako v Ex 13,1 (posvěť je) lze usoudit i na význam: Mojžíš má celý Izrael, nikoli jen jeho prvorozené, vést k vydání sebe sama Hospodinu, k přijetí Hospodina jako svého Boha. Lze dobře popsat jako analogii křtu (nebo potvrzení významu křtu, jak jej dnes chápeme my jako křesťané): vydání svého života Bohu, fyzické obmytí je jen vnějším symbolem vzdání se ostatních bohů a vlivů. Lid Izraele se má na

²⁸²Viz [2], str.431: b-qól lze překládat jako „hlasem“ (nahlas, hlasitě) či „za hřmění“ (stejně slovo popisující hřmění ve verši 16 nebo při popisu bouře v kapitole 9, pouze nyní v jednotném čísle). Též [13], str.116, pozn. 52 potvrzuje možnost překladu „hlasitě“ nebo „za hřmění“.

²⁸³Doslova: aby viděli a padl z nich mnohý; nebo: podívat se a padl z nich mnohý.

²⁸⁴Varianta: se musí oddělit (do vymezených hranic). Tj. kněží mohou jít dále než běžný lid, ale ne tak daleko jako Mojžíš s Áronem. Viz poznámky k veršům 16-24 za textem kapitoly. Též ve verši 23 znamená posvětit horu = oddělit ji pro Hospodina.

²⁸⁵Respektive, lépe řečeno, po vyslechnutí Hospodinových slov, v Ex 24,1-11, lid Izraele opět říká, že poslechne Hospodinova slova – jejich „ano“ je tedy jakýmsi inkluším = obálkou kolem kapitol 20–23, kdy mluví Hospodin. Tedy kapitoly 19–24 vytváří jeden celek, ve kterém je vyslovena i ratifikována smlouva Izraele s Hospodinem.

čas zaměřit na setkání s Hospodinem, které bude výjimečně²⁸⁶: dát si své nejlepší šaty (a nezašpinit se), vzdát se dobrých věcí běžného života a čekat na Hospodina.

Ex 19,16-24: Lidu Izrael je dlouhým troubením dán signál, aby přišli k Hospodinu. Podle všeho přicházejí k úpatí hory do míst, kam směli vkročit, jen když se jim dostane signálu troubením. Vzhledem k Ex 24²⁸⁷ existovalo jakési meziúzemí, kam mohlo 70 starších a kněží, ale nemohl zde už lid. Jsou zde tedy tři úrovně odpovídající stanu setkávání: Mojžíš s Áronem (odpov. svatyni svatých ... verš 21), prostor pro 70 starších (odpov. vstupu do stánku ... viz Ex 24), a konečně prostor pro ostatní lidi (odpov. nádvoří stánku ... verš 12) – tedy budoucí stánek je odrazem hory Sinaj, platí stejná pravidla pro přiblížení se k Bohu už při prvním setkání Izraele s Hospodinem, při kterém k nim bude mluvit své slovo. Mojžíš vymezil vnitřní kruh (Ex 19,21). Pak vymezil, ještě užší prostor, kam budou moci kněží a starší lidu v Ex 24 (verš Ex 19,22). A nakonec vymezil nejužší prostor kolem hory, kam bude moci jen on s Áronem (Ex 19,24). Alternativou k tomuto výkladu je, že Bůh v této chvíli (Ex 19) mluví třikrát o témže kruhu určeném pro všechny, a toto trojí opakování jen podtrhuje vážnost zákazu překročení vymezeného území.

Mojžíš i lid Izraele, všichni na jedné úrovni, poslouchají Hospodinův hlas, jenž zazní v Ex 20.

Kapitola 20

¹Pak Bůh promluvil a řekl toto:

²„Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, který tě vyvedl z otrocké služby Egypta.

¹³Nebudeš²⁸⁸ mít jiné Bohy mimo mne.

²⁴Nevyrobíš si modlu či obraz toho, co je nahoře v nebi, zde na zemi nebo ve vodách pod zemí. ⁵Nebudeš se jim klanět a sloužit jim, vždyť já jsem Hospodin, tvůj Bůh – žárlivý Bůh, který trestá špatnost otců na potomcích ve třetí i čtvrté generaci těch, kdo mne nenávidí; ⁶ale jsem též i Bůh, který jedná milosrdně s tisíci těch, kdo mne milují a dodržují mé příkazy.

³⁷Nebudeš přísahat jménem Hospodina, svého Boha, lživě²⁸⁹, neboť Hospodin nezproští viny toho, kdo bude jeho jménem přísahat

²⁸⁶Viz [2], komentář k Ex 19,14-15.

²⁸⁷[1], str.391.

²⁸⁸Při překladu "nebudeš zabíjet, nebudeš krást, atd." jsem se přidržel klasického budoucího času chápaného jako výzva či rozkaz. Jirí Beneš v [5] navrhuje překládat imperfekta originálu přítomným časem – "nezabíjíš, nekradeš, atd." a chápat je nikoli jako příkaz, ale jen jako konstatování proměněného života u lidí, kteří se setkali s Hospodinem a byli jím vysvobozeni a proměněni (v tomto duchu by pak Starý zákon nebyl vůbec zákonem, který zakazuje něco konat!!). To se zdá, že neodpovídá realitě, protože někteří, co byli vysvobozeni z Egypta, neposlouchali Hospodina a nedůvěřovali mu. I gramaticky je potřeba říci ([13], str.127-128), že i když možnost překládat imperfekta přítomným časem je legitimní, tak záporné imperfektum v hebrejštině zcela běžně vyjadřuje zákaz – a tak Viktor Bér překládá gramaticky možné a teologicky pravděpodobnější "nesmíš vraždit, nesmíš krást, atd." (přítom teologové uznávají, že Starý zákon není jen zákonem, ale spíše smlouvou mezi Hospodinem a lidem Izrael, tj. odtud např. i označení Stará smlouva v překladu ČSP).

²⁸⁹Doslova: Nepozvedneš jméno Hospodina, svého Boha, ke lži.

lživě.

4⁸Pamatuj na den Sabatu a považuj jej za svatý. ⁹Šest dní budeš sloužit a dělat svou veškerou práci. ¹⁰Ale sedmý den *ti bude za Sabat Hospodinu, tvému Bohu – nebudeš dělat žádnou práci ty, ani tvůj syn, dcera, sluha nebo služka, ani tvá zvířata, ani cizinec, který žije ve tvém městě*²⁹⁰. ¹¹Vždyť Hospodin v šesti dnech utvořil nebe, zemi, moře a vše, co je v nich, ale sedmý den odpočíval – Hospodin požehnal dni Sabatu a posvětil ho.

5¹²Važ si svého otce i matky, aby se prodloužil počet tvých dnů v zemi, kterou ti dá Hospodin, tvůj Bůh.

6¹³Nebudeš zabíjet.

7¹⁴Nebudeš smilnit²⁹¹.

8¹⁵Nebudeš krást.

9¹⁶Nevydáš proti druhému člověku klamně svědectví.

10¹⁷Nebudeš dychtit po domě či ženě druhého člověka, ani po jeho sluhovi nebo služce, ani po jeho býku a oslu – nebudeš dychtit po ničem, co mu patří.“

Tyto verše jsou označovány jako „deset slov“ či „desatero přikázání“ a jsou začátkem souboru instrukcí a pokynů, která řekl Hospodin lidu Izrael v kapitolách 20 až 31 knihy Exodus. Tyto instrukce jsou důležitým dalším krokem po vysvobození Izraele z Egypta – byli vysvobozeni k životu s Bohem, a tak dostávají ukazatele o tom, co mají dělat jako „Hospodinovy děti“ (kapitoly 20 až 23) a jakým způsobem bude Bůh přebývat uprostřed nich a oni se s ním setkávat (kapitoly 25 až 31, a tyto instrukce pak pokračují skrze celou další biblickou knihu Leviticus a budou ukončeny až v desáté kapitole následující knihy Numeri).

Počet přikázání 10 je uveden až v Ex 34,28. Dělení na těchto „deset slov“ (jak je deset přikázání označeno v originálu) není jednotné²⁹². Zejména verš 2 je často považován za první přikázání (:ánóchí :ádonáj = já jsem Hospodin, ...). Verš 3 je někdy považován za první přikázání a stojí samostatně, jindy stojí jako jeden celek všechny verše 3-6. Podobně verš 17 (nebudeš dychtit) se někdy rozděluje na dvě přikázání, jindy je jedním nedílným celkem. Jiří Beneš bere v souladu s dělením hebraismu verš 2 jako samostatné první přikázání, ze kterého tak vyplývá dalších devět. Vzhledem k tomuto vztahu mi případně přirozenější označit verš 2 jako výchozí předpoklad a přikázání začít číslovat až od verše 3²⁹³. Přikázání 3 až 9 (v dělení vyznačeném v textu) jsou jednoznačně určena jako jednotky a existuje zde shoda o jejich vymezení – ovšem zatímco katolická církev označuje např. verš 13 (nebudeš zabíjet) za páté přikázání, všechny evangelické a evangelikální církve rozdělují verše 3-6 na dvě přikázání a na „nebudeš zabíjet“ tím pádem vychází číslo šest,

²⁹⁰Doslova: cizinec ve tvých branách.

²⁹¹Tento překlad vzat z ČSP.

²⁹²[5], str. 20-21, uvádí čtyři různé způsoby číslování.

²⁹³Verše 2.5-6.11.12b se zdají být vysvětlujícími souvislostmi platícími pro desatero jako celek a všechny jsou uváděny jako součásti jednotlivých přikázání, až na verš 2 – proto by verš 2 mohl být stejně dobře zahrnut do prvního přikázání nebo jej vytvářet. Zdá se mi, že je ovšem lepší verš 2 považovat za klíčový předpoklad celého Desatera (či za označení a shrnutí Desatera, ale nikoli za přikázání číslo 1).

atd. A tak největším problémem je někdy v diskusi to, že někdo řekne, že se provinil proti šestému přikázání, ale přitom je necituje konkrétně, takže početné skupině lidí toto číslo vyvolá v paměti jiné přikázání, než má na mysli mluvčí²⁹⁴. V textu je vyznačeno dělení evangelické a evangelikální.

Některé věci v Desateru byly pro lid Izraele jistě nové – například přikázání o dodržování Sabatu vzniklo krátce předtím, než Bůh promluvil desatero (Exodus 16; Sabat se stal znamením Hospodinovy smlouvy s Izraelem (Ex 31,13-17) ... ovšem v okamžiku vydání Desatera se též nejedná už o nic nového, jen o ukotvení něčeho, co už ve vztahu mezi Hospodinem a Izraelem probíhalo). Ovšem většina věcí (například: nebudeš zabíjet, nebudeš smilnit) byla jen zopakováním řádu spravedlnosti, který Bůh žádal od lidí i dříve – nikoli že by se stal spravedlivým a žádal spravedlivé jednání až od událostí u hory Sínaj²⁹⁵.

Někdy se přikázání 1 až 4 považují za duchovní přikázání neboli slova upravující vztah vůči Bohu, přikázání 5-10 za světská přikázání neboli ukazatele promlouvající k provinění vůči lidem. Toto dělení je ovšem svým způsobem zavádějící²⁹⁶, protože celé Desatero je vydáno Bohem a nerespektovat je znamená především provinění vůči Bohu. Jinými slovy, i provinění proti „nebudeš zabíjet“ je především proviněním vůči Bohu, proti jeho plánům a ukazatelům pro náš život.

1.přikázání (Ex 20,3): Nebudeš mít jiné bohy mimo mne. Toto přikázání klade lidu Izrael na první místo Hospodina – ale Hospodin nemá být jen na prvním místě, ale má být Jediný (Též Deut 6,4-9). Na otázku, zda toto přikázání platí pro nás dnes, odpovídá Ježíš Kristus (Matouš 5,17-20, tzv. kázání na hoře): ano a ještě více: pro ty, které zve do svého věčného království, musí jejich spravedlnost přesáhnout ukazatele Desatera. Desatero není tedy konečným maximem dokonalosti, ale pouze ukazatelem na dokonalý charakter Boha. Desatero kdysi (a pro nás v dnešní době Nová smlouva) se ovšem liší ode všech prohlášení a programů v historii pronesených, protože ten, kdo je prohlašuje (u Desatera Hospodin či u Nové smlouvy Ježíš Kristus) už sám má tento charakter, ke kterému vyzývá. Ano, do jisté míry jsou v Desateru příkazy a výzvy, ale Desatero je též pozváním, aby lid Izraele (a v dnešní době Nové smlouvy i lidé z jakéhokoli národa) se setkal s tím Bohem, který už takový je (a možná právě při setkání s Ním našel sílu k těm pokynům, ke kterým jej Bůh vyzývá). Stejnou či větší sílu v Nové smlouvě nese např. list Římnům 8,38-39: Ježíš Kristus vykoupil lidi, které mu Otec svěřil, a nic je nemůže odloučit od Boží lásky prokázané v Kristu – Kristus porazil všechny bohy tohoto vesmíru a vytrhl jim z náruče Boží lid.

2.přikázání (Ex 20,4-6): Nevyrobíš si modlu či obraz ... nebudeš se jim klanět ... Přikázání velmi aktuální jak v době Izraele 2.tisíciletí před naším letopočtem (který je přestoupí v Exodus 32 tím, že si udělá zlaté modly, zatímco Mojžíš na hoře Sínaj zapisuje Hospodinovy pokyny!), tak v dnešní době, kdy za modlu lze označit cokoli, co nás odvádí od toho, abychom věnovali pozornost především skutečnému, živému Bohu. Novosmluvním zesilujícím protipólem je např. 1.list Janův 2,15-17; 5,21: máme se vyhýbat

²⁹⁴Až na uvedený problém vyvolaný falešným předpokladem, že všichni víme, o čem je řeč, diskuse o číslování přikázání je pouze formální – bez ohledu na to, zda považujeme verš 17 či celek 3-6 pouze za jedno přikázání, je jasné, že tyto celky obsahují každý dvě myšlenky, tj. samotné neshody v číslování nezmění obsah Desatera.

²⁹⁵Viz Carson: the God who is there, str. 63.

²⁹⁶Viz [1], str.419; viz [32] na více místech.

modlám a nemilovat tento svět, ale milovat Boha.

Vysvětlující část „trestám špatnost otců na potomcích“ bývá někdy špatně chápána²⁹⁷ – nejedná se o to, že Bůh potrestá syny za hříchy jejich otců, ale že potrestá syny, pokud nepřestanou dělat tytéž modlářské činy jako jejich otcové. Tedy Bůh nás vyzývá k tomu, abychom v jistých věcech došli dál než naši otcové a změnili zvyklosti svých rodin, pokud vidíme, že jsou v rozporu s Bohem.

3.příkázání (Ex 20,7): Nebudeš přísahat jménem Hospodina ... Slovo dané Izraeli zesiluje Ježíš Kristus v kázání na hoře (Matouš 5, 33-37), když říká, aby lidé nepřisahalí vůbec, ale raději plnili své slovo.

4.příkázání (Ex 20,8-11): Pamatuj na den Sabatu. Zde je znovu uvedena motivace pro den Sabatu a možná i pro další slova Desatera: Budte jako Bůh. Vždyť on už i při stvoření sedmý den ustal od veškeré své práce. Možná toto příkázání znamená především výzvu, aby se člověk setkal s Bohem – Bůh nepracuje, a proto má na nás čas! Je potřeba ovšem říci, že slavení Sabatu bylo znamením smlouvy Hospodina s Izraelem (Exodus 31,13-17), a tedy v době Nové smlouvy bylo zrušeno, protože odpočinutí Sabatu (jeden den v týdnu) je v Nové smlouvě nahrazeno jistotou odpuštění a záchrany skrze Ježíše Krista (Hebrejům = Židům 7,12; ale zejména Hebrejům, kapitoly 3 a 4), tedy nepřetržitým spočinutím ve vztahu k Bohu skrze Ježíše Krista a Ducha svatého. Podrobněji více viz pdf online kniha [32]²⁹⁸.

Nicméně, v Nové smlouvě existuje společné setkávání křesťanů, které nemají lidé zanedbávat (Židům 10,24-25), možná z toho důvodu, že o své záchraně skrze Ježíše Krista se dovídáme zvnějšku, nikoli na základě své vlastní meditace. Dalším důvodem je zachovávání slavnosti Pánovy večeře, ke kterému byli křesťané vyzváni. Jako den setkávání má řada církví stanovenou neděli, v kterýžto den byl vzkříšen Ježíš Kristus, a tak celé křesťanské poselství dostalo smysl. Není stanoven žádný povinný interval těchto společných setkání s tím, že každý skutečný křesťan rozpozná, že tato společná setkání k modlitbě a sdílení víry sám potřebuje.²⁹⁹

5.příkázání (Ex 20,12): Važ si svého otce i matky ... Příkázání ukazuje na úctu k rodičům a péči o ně, když to oni potřebují. Možná se toto slovo netýká jen osobního rozměru³⁰⁰ a prodloužení délky života daného člověka, ale stejně jako u ostatních příkázání, též prodloužení bydlení celých generací v zemi slíbené Hospodinem (v tomto kontextu též vážít si otce i matky znamená vážít si Hospodinova učení, které mi otec i matka předávají, protože právě od otce a matky dospívá v ideálním případě člověk k poznání Hospodina, viz Příslóví 1,1-8, kde tóra, modrost či ukazatele od Hospodina jsou představeny jako otcovo napomínání a matčino vyučování – tj. v tomto příkázání není obsažena jen odpovědnost

²⁹⁷Viz [2], str. 454.

²⁹⁸Několik biblických odkazů ohledně Sabatu z knihy Kamenné desky, kapitola 7: Sabat byl pro Izrael znamením celé smlouvy (Ex 31,12-18), tj. byl to čas, kdy měl člověk uvést svůj život do souladu se smlouvou a chválit Boha (Ez 20,11-20). Sabat byl stejně jako ostatní svátky naplněn v Kristu, viz Koloským 2,13-17 ... dlužní úpis přibitý na kříž a svědčící proti nám je Desatero!! Lev 23,3 ... Sabat souvisel jak se svatým shromážděním, tak s ustáním práce ve všech příbytcích.

²⁹⁹Viz exkurz 1: Křest a večeře Páně, str.50-54. Též Paul Reisinger, Kamenné desky, str.43, mluví o Pánově večeři jako náhradě Sabatu: ve Staré smlouvě byl Sabat činěn, aby člověk pamatoval na své povinnosti, v Nové smlouvě je zachovávána Pánova večeře, aby člověk pamatoval na Ježíšovu smrt, přemýšlel, co to znamená vykoupení z hříchu (Kristus na Golgotě) a nové stvoření (v Kristu).

³⁰⁰Viz [1], str. 421.

děti vůči rodičům, ale též odpovědnost rodičů vůči dětem). Na druhé straně, trest smrti měl podle Staré smlouvy následovat i za pohrdání či znevážení otce a matky (Ex 21,17), ovšem podobný trest v Nové smlouvě nenajdeme. Novosmluvním protipólem 5. přikázání je např. list Efezským 6,1-4: vidíme zde i povinnost rodičů vůči dětem, i postoj dětí vůči rodičům – tou největší autoritou ve vztahu rodičů s dětmi má být opět Pán Ježíš Kristus.

6.přikázání (Ex 20,13): Nebudeš zabíjet. Přikázání o nezabíjení dané Izraeli zesílil Ježíš Kristus ve svém kázání na hoře podstatně: I když tvůj bližní má něco proti tobě, nejen ty proti němu, udělej vše možné pro vzájemné smíření (Matouš 5,21-24).

7.přikázání (Ex 20,14): Nebudeš smilnit. Toto přikázání též Ježíš Kristus v Nové smlouvě zesílil: Nebudeš hledat radost, kterou dává sex, nikde jinde než u své manželky (Matouš 5,27-32, včetně pohledu Ježíše Krista na rozvod; dále slova v listu Efezským o životě v rodině, Efezským 5, apod.).

8.přikázání (Ex 20,15): Nebudeš krást. Toto slovo též nová smlouva rozšiřuje (nebo spíše „zužuje“ basketbalový koš na mnohem užší koš?) – například Efezským 4,28: máme dnes v době Nové smlouvy nejen nekrást, ale naopak podporovat ty, kdo naši pomoc potřebují.

9.přikázání (Ex 20,16): Nevydáš proti druhému člověku klamně svědectví. Toto přikázání, které snad mělo svůj výchozí bod v právnických situacích, Nová smlouva rozšiřuje nejen na pravdomluvnost (Efezským 4,25), ale i na úkol budovat a povzbuzovat druhé vším, co říkáme (Efezským 4,29-32), odpouštět jim a prokazovat lásku.

10.přikázání (Ex 20,17): Nebudeš dychtit po domě či ženě druhého člověka ... Toto poslední slovo Desatera je překvapivě novosmluvní v tom smyslu, že se týká i myšlenek vůči druhým lidem. A tak přikázání 10 svým způsobem zesiluje slova 8 a 9. Nová smlouva podobně nabízí silnější a náročnější pohled, jak už bylo zmíněno u přikázání 8 a 9 – zde například lze odkázat na 1.list Korintským 13, mluvící o tom, že naše činy a myšlenky vůči druhým nemají být negativní, ale pravý opak, že máme usilovat o to nejlepší pro druhého.

Závěrem k Desateru to nejdůležitější:

- Pokud se ptáme na platnost Desatera dnes, tak jak už to bylo řečeno u jednotlivých přikázání, v Nové smlouvě, až na přikázání o Sabatu, zesiluje Ježíš Kristus pokyny a příkazy dané původně v Desateru lidu Izrael, tj. pro vstup do věčného Božího království a život těch, kdo chtějí žít s Bohem, evangelia i novosmluvní listy apoštolů kladou mnohem silnější požadavky. Charakterem Nové smlouvy ovšem není pouze Matouš 5,20 (v překladu ČEP: **Nebude-li vaše spravedlnost o mnoho přesahovat spravedlnost zákoníků a farizeů, jistě nevejdete do království nebeského**), ale též naplnění starosmluvního proroctví Ezechiel 36,26-27 v Nové smlouvě (v překladu B21): **Dám vám nové srdce a do nitra vám vložím nového ducha. Vezmu vám z těla srdce z kamene a dám vám srdce z masa. Vložím vám do nitra svého Ducha a způsobím, abyste se řídili mými pravidly, dodržovali mé zákony a jednali podle nich.** Tedy Nová smlouva má mnohem přísnější záběr, ale díky daru Ducha svatého nás Bůh uschopňuje v tomto jiném a novém životním stylu žít. Právě ve vztahu s Kristem skrze Ducha dostáváme sílu k novému životu. Začátkem je milost a odpuštění skrze dílo Ježíše Krista, pak jako součást naší vděčnosti následuje život s Bohem. V novosmluvním pohledu my

milujeme, neboť on první miloval nás (1.list Janův 4,19 v překladu B21).

Žádný člověk nebyl schopen dodržet ani Desatero v jeho původním, zúženém smyslu – tj. Desatero samotné je ukazatelem k Bohu a ke Kristu, abychom prosili o odpuštění a sílu k takovému životu (řekli Bohu, že na takový život sami nemáme, jen čerpat od Něj je pomoci). Naší zkušeností by mělo být (v tom smyslu, že Bible říká v listu Římanům, kap 1 až 3, že takoví jsou všichni), že sami nejsme schopni dodržet ani ta pravidla, která žádáme od druhých – proto odpuštění od Boha potřebujeme my sami především.

- Ve srovnání s dnešními zákony, které jsou vyčerpávající a vyzývají k plnění výčtu všech možností a situací, je Desatero z Ex 20 modelové³⁰¹: Desatero ukazuje základní princip (vyplývající ze vztahu mezi Hospodinem a lidem Izraele, z Hospodinova charakteru a z pozvání či výzvy Hospodina vůči Izraeli, aby byli obrazem Boha, svým životem byli vyslanci Boha na zemi), který ovšem je možné uplatnit v různých situacích – a zejména, původní přikázání Desatera nemusí uvádět všechny případy daného principu. Proto mnohé z Desatera znovu v jistém smyslu zazní v kapitolách Ex 21,22 a 23, ale ani tam se nemusí jednat o všechny případy daného principu: Například Ex 21,15 (kdo by bil svého otce i matku, ať umře) mluví o trestu v souvislostech 5.přikázání, ovšem dané místo by bylo použitelné pro trest, i kdyby napadl svou babičku, i když o ní výslovně není řeč. Podobně Ex 21,18 (neuhodíš svého druha kamenem nebo pěstí) je uvedeno v kontextu přikázání 6, ale dále je určitě použitelné i v situaci, kdy někdo někoho uhodí kusem dřeva, i když ten není výslovně zmíněn. Apod. viz další příklady a situace (už bylo řečeno u přikázání 5, že ctění otce i matky v sobě zahrnuje též i zodpovědnost rodičů za výchovu dětí, i když to není zmíněno výslovně).
- Vymezení desatera je značně obecné (viz též [1] nebo viz předchozí bod) – ukazuje spíše na pokračující vztah k Bohu, ve kterém člověk má rozeznat Hospodinovo vedení v mnoha konkrétních případech a situacích. V tomto smyslu je Desatero i též představením Boha samotného. Jakoby jím Bůh říkal: chcete mít život, ve kterém nebudete zabíjet, krást, škodit druhým? Učte se to ode mne, já takový jsem.
- Jaký je vztah mezi Starou a Novou smlouvou? Jisté srovnání už bylo řečeno, ale toto téma si zasluhuje samostatný článek – viz motiv 8 a zejména materiál [32]. Zde jen stručně: Bůh vyvedl Izrael z Egypta jako celek, ovšem jak ukazují následující osudy na cestě do zaslíbené země, mnozí z lidu Izraele Bohu nevěřili. Jejich "záchrana" z Egypta automaticky neznamenala záchranu pro věčný život. Novosmluvní záchrana je záchrana jednotlivců pro věčný život (zpečetěná darem Ducha svatého jako neodvolatelným závdavkem skrze víru), kdežto starosmluvní záchrana popsána v Exodu je záchrana národa jako skupiny, ale mnozí jedinci v této skupině vztah k Bohu nenašli, i když (!) prošli rozděleným mořem a slyšeli na Sínaji jeho hlas. Jak je uvedeno v Numeri 14,22, mnozí z lidu Izraele Boha desetkrát neposlechli a pokoušeli – tj, naplnili stejnou míru nevíry jako nevěřící egyptané v deseti ranách na Egypt. Můžeme se dívat na Exodus 14 jako předobraz budoucí záchrany jednotlivců a na

³⁰¹Viz [2], str. 441-442.

Desatero jako pozvání lidu Izraele do vztahu s Bohem, které měli žít jako vyjádření vděčnosti, ale musíme mít na paměti, že i když používáme při popisu exodu a Staré smlouvy slova jako "záchrana", "milost", "vztah k Bohu", mnozí z této skupiny nakonec vztah k Bohu nenašli a neposlechli, stejně jako Egypťané v čele s faraonem.

¹⁸Lid slyšel hřmění a viděl blýskání, *slyšel* trubení šófaru a *viděl* kouřící horu – když to vše spatřili, zachvěli se a stáli opodál. ¹⁹Řekli Mojžíšovi: „Mluv k nám ty, my ti budeme naslouchat. Ať k nám Bůh nemluví *přímo*, abychom nezemřeli.“

²⁰„Nebojte se, vždyť Bůh přišel, aby vás prověřil – abyste měli před očima jeho bázeň a nehřešili.“

²¹Lid stál opodál a Mojžíš se přiblížil k oblaku³⁰², ve kterém byl Bůh.

Někteří lidé dnes říkají: Ať tedy Bůh sestoupí na zem a jasně se prokáže, aby všichni viděli jeho moc a slyšeli jeho hlas. Přesně k tomu došlo na hoře Choréb = Sínaj: Hospodin sestoupil fyzicky a prokázal svou moc!!!! Lidé prožívali bázeň před Bohem, možná i svou nehodnost – cítili, že stačí, aby Bůh jen promluvil své výnosy, a oni před ním neobstojí. Proto Bůh mění celou scénu: přestává mluvit nahlas ke všem lidem a kapitoly 21-23 (a později i všechny další instrukce) oznámí jen Mojžíšovi. Nicméně, celý lid Izraele slyšel Hospodinův hlas v Desateru.

²²Hospodin promluvil k Mojžíšovi: „Řekneš lidu Izraele: 'Viděli jste, jak jsem k vám mluvil z nebe. ²³Nedělejte si tedy bohy ze stříbra či zlata³⁰³. ²⁴Budete mi dělat³⁰⁴ oltář z hlíny a obětovat na něm své zápalné oběti a pokojné oběti, ovce, kozy i dobytek. Všude, kde uvedu ve známost³⁰⁵ své jméno, přijdu k vám a požehnám vám. ²⁵A když mi postavíte kamenný oltář, neuděláte jej z opracovaných kamenů – pokud byste použili svůj nástroj, tak *oltář* poskvrníte. ²⁶A nevystupujte na můj oltář po schodech, aby na něm nebyla vidět vaše nahota.'“

Bůh se chce odlišit uprostřed Izraele jako Bůh, který nepotřebuje, aby si jej lidé získali krásou svých oltářů či obrazů – při obětování obětí, které budou podrobněji rozepsány v knize Leviticus, budou používat obyčejných kamenů a hlíny na výrobu oltáře a očekávat, že Bůh sestoupí do jejich jednoduchosti ve své věčné výjimečnosti. Bůh nechce být známý jako nehybná modla, ale jako Bůh, který jedná.

³⁰²Varianta: k temnému oblaku.

³⁰³Doslova symetrie pro důraz: Neuděláte mimo mne bohy ze stříbra, ani bohy ze zlata neuděláte sobě.

³⁰⁴Doslova ve verších 24-26 jednotné číslo: uděláš, postavíš, ...

³⁰⁵Doslova: Způsobím, že bude pamatováno mé jméno.

Kapitola 21

¹A toto jsou soudy³⁰⁶, které jim předložíš: ²Když si koupíte³⁰⁷ Hebrejce za služebníka, šest let vám bude sloužit, ale sedmý rok svobodně odejde, aniž by platil³⁰⁸. ³Jak dobrovolně přišel, tak i svobodně odejde, a pokud je ženatý, jeho žena odejde s ním. ⁴Když mu dáte³⁰⁹ ženu a ona mu porodí syny a dcery, ta žena i děti zůstanou vám³¹⁰ a on odejde sám. ⁵Ale pokud ten služebník jasně řekne: „Mám rád svého pána, svou ženu a děti a nechci svobodně odejít³¹¹“, ⁶jeho pán jej přivede před Boha a u veřejí dveří³¹² propíchne šídlem jeho ucho – *od té chvíle* mu služebník bude sloužit³¹³ už napořád.

⁷Když někdo ovšem prodá svou dceru jako služebnou, ta nebude moci *v sedmém roce* odejít podobně jako služebníci. ⁸Pokud její pán ji nepovažuje za dobrou a ještě ji nepřijal *za manželku*³¹⁴, může ji prodat – ovšem nemá právo ji prodat cizímu národu, *to by se vůči ní zachoval* proradně. ⁹Když ji přijme *za ženu* pro svého syna, bude s ní jednat podle práva dcer. ¹⁰A když přijme³¹⁵ druhou ženu, neomezí té první jídlo, ošacení či manželské závazky. ¹¹Pokud s ní nebude jednat některým z těchto tří způsobů, smí ona odejít svobodně bez vyplacení³¹⁶.

Tyto Hospodinovy soudy (pokyny, ukazatele) ohledně služebníků (21,1-11) a zabití či ublížení na zdraví (21,12-36) navazují na zkušenost lidu Izraele v Egyptě – sami byli otroky v Egyptě, kteří byli úkladně zabíjeni. Hospodin sjednal právo lidu Izrael, a nyní je vyučuje o životě ve svobodě: nemějte svobodu za příležitost k prosazování takového jednání, kvůli kterému jsem soudil Egypt.

Verše 1-11 mluví o postoji ke služebníkům a otrokům – nikoli o postoji, který by druhého vykořisťoval, ale spíše o potřebě zajistit všechny lidi ekonomicky. Verš 1 začíná mluvit o situaci, kdy někdo z Hebrejů – tedy z těch, jimž je Hospodin Bohem – je v takové sociální a ekonomické situaci, že si sám nevydělá na živobytí (nemá svou vlastní živnost), tak je koupen jako služebník jiným Hebrejem a slouží mu po sedm let, a sedmého roku může odejít.

Pokud pán tomuto služebníkovi dal ženu (což je zřejmě spojeno s dalšími ekonomickými výdaji, jako je zajištění věna, na což tento služebník sám nemá prostředky), po sedmi

³⁰⁶GL: mišpá(t) ... výnos soudce ve sporu, ale též výnos a ustanovení, které vede ke spravedlivému životu.

³⁰⁷Doslova: Když si koupíš ...

³⁰⁸Doslova: vyjde na svobodu zdarma.

³⁰⁹Doslova: Když mu jeho pán dá ženu, ...

³¹⁰Doslova: Jeho pánu.

³¹¹Doslova: Neodejdu na svobodu.

³¹²Doslova: a přivede jej ke dveřím nebo k veřejím dveřím a propíchne ...

³¹³Doslova: a (on bude) služebníkem jeho navždy.

³¹⁴V originálu je mírná alternativa podle toho, zda bylo v hebrejštině *ló*: (= zápornka *ne-*), nebo *ló* (= *sobě, k sobě*): tj. lze překládat „k sobě přijal ji“ nebo „nepřijal ji“, a odtud diskuse o významu verše.

³¹⁵Doslova: dá mu (otec synu).

³¹⁶Doslova: bez stříbra, tj. bez finanční platby.

letech má služebník možnost se rozhodnout, zda zůstat s touto ženou u svého pána natrvalo, nebo za odejít a snažit se o další živnost nebo hledat jinou situaci. Tím se snad současně řešila a) svoboda služebníka odejít; b) možnost zůstat, pokud je jeho pán dobrý; c) finanční otázky, pokud sám služebník neměl na vyplacení ženy od svého pána.

Ve verších 7-11 se zdá, že ženám přijatým za služebnice bylo upřeno stejné právo jako mužům ... ale nemohou být stejná práva u těch, kdo mají různé role; a stále bylo zřejmě prioritou zajistit všechny, jichž se to týkalo, včetně jejich dětí. Klíčem k pochopení je asi fakt, že přechodem do služby k někomu se pán zavazoval nejen k finanční odměně za službu, ale k celkové zodpovědnosti za danou ženu i v otázce jejího manželství, rodiny a dětí – buď ji sám přijme za manželku, nebo ji dá za manželku svému synu a bude s ní jednat sociálně i ekonomicky jako se dcerou, nebo ji prodá jinému. Cena za prodej znamenala podobnou zodpovědnost za budoucnost ženy, jakou měl její původní pán. Tj. z těchto souvislostí lze snad usoudit, že u žen se jednalo o více než přijetí do služby – o její zajištění do budoucnosti. Tím snad chtěl Hospodin zajistit, aby v lidu Izrael nebyly žádné bezprizorní ženy, a také žádné bezprizorní děti (tj. s přijetím ženy do služby měl pán právo, ale i zodpovědnost postarat se i o zajištění jejich budoucích dětí).

Podle verše 10 pán (nebo jeho syn) mohl mít více žen – to je zvláštní pokyn, který snad souvisel s prioritou postarat se o všechny ženy v dané společnosti (například povinnost postarat se o manželku svého bratra, pokud ten zemřel – včetně zplození potomka, kterému by předal část svého majetku a plnoprávně jej prohlásil za syna svého bratra), ale v Nové smlouvě je převýšen věrností jediné ženě; Ježíš Kristus (Matouš 19,5-9) později říká, že propustit manželku je ústupek, který byl v zákoně pro tvrdost lidského srdce – neukazuje na Boha a jeho věrnost do té míry, jaký Bůh skutečně je. Snad podobné vysvětlení lze vztáhnout i na tehdejší možnost více žen pro jednoho muže³¹⁷.

A poslední drobnost – pán nemá prodat ženu mimo národ Izrael, tj. mimo komunitu lidí, jimž je Hospodin Bohem a kteří věří Hospodinu. Smlouva s Hospodinem je součástí zodpovědnosti za služebníky a jejich rodiny – vše se má dít ve vztahu k Bohu a účtě k životu, který jim on dal.

¹²Když někdo bije člověka, který pak umře, též musí být zabit.

¹³Pokud jej nezabil záměrně³¹⁸, ale Bůh dopustil jeho smrt³¹⁹, určím vám místo, do kterého uteče *ten, kdo zabil*.

¹⁴Ale když se někdo povyšuje nad svého bližního a úkladně jej zabije, vezmete jej *třeba i* od mého oltáře a zabijete.

¹⁵Kdo by zbil svého otce nebo matku, musí být zabit. ¹⁶Když někdo někoho unese a prodá jej, nebo bude u něj³²⁰ *ten člověk nalezen, únosce* musí být zabit. ¹⁷Kdo zlehčuje³²¹ svého otce nebo matku, musí být zabit.

³¹⁷1.list Timoteovi 3,2 v překladu ČSP: „biskup tedy má být bezúhonný, muž jedné ženy“ – manželství s jednou ženou má charakterizovat staršího křesťana jako příklad pro ostatní.

³¹⁸Doslova: nečíhal na něj, neusiloval o jeho smrt.

³¹⁹Doslova: Bůh mu jej vydal do rukou.

³²⁰Doslova: v jeho ruce = v jeho moci.

³²¹Překlad BK: kdo zlořečí. Překlad KJV: kdo pohrdá.

Téma zabití bylo už v knize Exodus aktuální: Mojžíš viděl, jak egyptský dráb bije Hebreje (Ex 2,11-12), tak jej zabil. Druhý den dva Hebrejové bili jeden druhého a Mojžíš chtěl mezi nimi rozsoudit – tj vidíme, že v Egyptě byli biti (a zabíjeni) Hebrejové (Ex 5,14-16), ale také se bili navzájem (a potřebovali řád i pro bratrské soužití, nikoli jen pro „vnější vztahy“). Hebrejské slovo n-k-h má dvojí překlad: „bít“ nebo „zabít“, tak jsou některé varianty překladu nejednoznačné. Je možné např. přeložit ve verši 15 „kdo by zabil ...“, ale z verše 17 vidíme i zmírnění v podobě ponižování, svolávání zla, tj. „musí být zabit“ je trest vyřčený u více úrovní špatného vztahu vůči rodičům.

Vidíme zde dva druhy výzev za přečiny zabití – první je smrt za úkladnou vraždu či únos, nebo za přečin vůči nejbližší rodině, druhým trestem (či jeho řešením) možnost utéct do města, kde by toho, kdo zabil neúmyslně, nikdo neměl právo zabít v tomto případě na oplátku (verš 13). Velký trest za vraždu ukazuje na velkou úctu vůči druhému člověku, kterou Bůh žádá³²². Otázky zabití a ublížení druhému či jeho majetku pokračují až do konce kapitoly 21:

³²²A jak bylo řečeno v poznámkách k Ex 20, Ježíš Kristus zesílil tento výnos i na nenávisť či znevažování bližního v Mt 5.

Část II

Podrobněji k některým motivům knihy Exodus

1 Co Bůh řekl Abrahamovi

Při setkání s Hospodinem v knize Exodus vidíme, že Bůh pamatoval na svou smlouvu s Abrahamem, Izákem a Jákobem (2,24). Hospodin se Mojžíšovi představuje jako Bůh Abrahamův, Izákův a Jákobův (3,6). Kniha Exodus je tedy rozuzlením vztahu Abrahama, Izáka a Jákoba k Bohu. Možná před ponořením se do jejího děje je důležité se podívat, co ve vztahu k Bohu prožili tito praotcové Izraele. Podívejme se do knihy Genesis nejprve na Abrahama a na jeho setkání s Bohem v průběhu jeho života (minimálně na ta setkání, která máme zaznamenána v Bibli).

Bůh nejen mluvil – Bůh především jednal v životě Abrahama. Nyní ale mým zájmem v tomto oddílku je prozkoumat, co Bůh řekl Abrahamovi „do budoucnosti“ – co mu slíbil ve vztahu k Abrahamovým potomkům. To je totiž téma dále rozvíjené v knize Exodus.

Především a zejména, Abraham prožil svůj vlastní Exodus – vyvedení od služby jiným Bohům ke službě Hospodinu (Gen 15,7; Gen 24,7; Jozue 24,2-3). Vysvobození z otroctví a život ve svobodě byl důvodem, proč Abraham poslechl Hospodinovo volání, a tak jeho cesta byla prototypem pozdějšího exodu Izraele – a na podobnou cestu Bůh volá každého člověka i dnes. Jádrem Hospodinova sdělení Abrahamovi byla věta **budu Bohem tobě i tvému potomstvu** (Gn 17,7-8) – a ve stejném duchu každého člověka Bůh oslovuje i dnes: nabízí, že bude našim Bohem. Nikdo z nás nepochází z rodiny, která by žila „ve vzduchoprázdnu“ – o rodině každého z nás lze říci, že „naši otcové sloužili jiným bohům“, ať už se jedná o boha soběstačnosti, boha rozumu či samostatnosti, nebo boha nespokojenosti a stěžování si a beznaděje. Každý člověk a každá rodina má své vlastní autority a „bohy“ – síly či vlivy, kterým věnuje sebe sama a svůj život. Bůh svým originálním způsobem promlouvá k životu každého z nás a nabízí nám, že bude našim Bohem – zve nás k životu ve svém království, k přijetí svého požehnání. V mnohém se toto požehnání neliší od toho, co Bůh slíbil Abrahamovi.

1. Klíčové verše první promluvy Hospodina k Abramovi je vhodné asi citovat (Gn 12,1-3; podle ČEP): I řekl Hospodin Abramovi: 'Odejdi ze své země, ze svého rodiště a z domu svého otce do země, kterou ti ukážu. Učiním tě velkým národem, požehnám tě, velké učiním tvé jméno. Staň se požehnaním! Požehnám těm, kdo žehnají tobě, proklejí ty, kdo ti zlořečí. V tobě dojdou požehnání veškeré čeledi země.'

Někteří¹ vidí v této promluvě, kdy Bůh Abrama vyzývá a povolává ho k nové budoucnosti, sedm věcí (sedm vět, které říká Bůh ve verších 2-3). Já bych si v této chvíli rád všiml jen jediné věci z Hospodinova slibu, a sice Hospodin říká, že Abrama

¹Např. Bruce Waltke: Genesis. Zondervan 2001, str. 203.

rozmnoží ve velký národ. Je zde skryta velká pravda, že Bůh má moc uchránit rodinu lidí, aby se rozvíjela a rostla. On má moc znásobit a zachovat život.

V poselství Ježíše Krista, které je dnes určeno každému člověku na této zemi, lze vidět podobný proud požehnání – slib blízkých vztahů rodiny pro každého, kdo Bohu věří. Tento slib se ovšem netýká výlučně pokrevních svazků. V Mt 12,47-50 Ježíš Kristus naznačuje, že existují ještě bližší vztahy než pokrevní, vztahy blízké sounáležitosti ještě bližší než té, co je určena rodinou. Souvisí to s obsahem jeho zvěsti, že ty, co přijme Bůh Otec, se navzájem stanou sourozenci „v nové rodině“ – Mt 19,27-30 (ukazuje na vztahy, ve kterých bude obsaženo „stokrát víc“ než v těch pokrevních). Podobně jako v manželství se dva lidé stávají jedním tělem, zvěstí křesťanství je to, že Bůh vytváří „v Kristu“ (s Kristem, skrze Krista) jedno tělo, jehož je Ježíš Kristus hlavou a které se buduje a podporuje v lásce – Efezským 4,11-16. Je zde slib blízkých vztahů, které přetrvávají až do věčnosti.

2. Gn 12,7 (ČEP): I ukázal se Hospodin Abramovi a řekl: 'Tuto zemi dám tvému potomstvu'.

V tomto dalším oslovení Abrama Hospodin přidává poznání budoucích věcí – vymezuje zemi, kde bude národ slíbený Abramovi žít. Je to země Kenaanská (též Gn 10,19). Abram pak v této zemi žil, aniž se dočkal naplnění Hospodinova slibu (za jeho života přešlo do Abrahamova vlastnictví pouze pole, kde byl později jeho hrob – nic víc). V Genesis 15 (klíčové to kapitole ve vztahu Abrahama a knihy Exodus – doporučuji celou kapitolu si přečíst) Bůh uzavírá s Abramem smlouvu, ve které mu jednostranně slibuje, že on sám je zárukou toho, že jeho potomstvo obdrží zemi Kanaan jako své dědictví².

Věřím tomu, že každého člověka Bůh volá k podobnému daru, k jakému zavolal Abrama – k daru země, daru bezpečného prostoru, kde budeme moci žít. Nikoli ústy Abrahama, ale ústy Ježíše Krista (Mt 5,5 podle ČEP): "Blaze tichým, neboť oni dostanou zemi za dědictví" – Pán Ježíš zde mluví o svém království, které bude natolik chráněným místem, že v něm bude přebývat spravedlnost a pokoj³. Podobně jako Abraham, i my čekáme v naději na „město, jehož stavitelem a tvůrcem je sám Bůh“ (Židům 11,10, v překladu ČEP). Podobně jako v Gn 15 Hospodin ukázal ohnivou pochoděň jako záruku, že naplní svůj slib, nyní během novější historie ukázal na kříži svého syna jako oběť za hříchy lidstva – Ježíš Kristus a jeho oběť je zárukou, že Bůh nám prominul naše hříchy a že budeme moci vstoupit do jeho země.

3. Třetím proudem Hospodinova požehnání Abrahamovi byl jeho slib „budu bojovat za vás“. Tento slib byl Abrahamovi řečen v jiné formě – když Abraham vybojoval ten největší boj sám se sebou, že dal Bohu přednost před tím nejcennějším, co měl

²Viz audiopřehled Otakar Vožeh: Proroctví. Rádio TWR, části 3-4: Tím, že zvířata byla rozpůlena, se dokumentovalo, že je to smlouva na život a na smrt. Tím, že uprostřed těchto rozpůlených zvířat přešel sám Bůh se svou pochodně, tak učinil jednostranný slib – jen na Bohu záleží, že země Kanaan připadne Izraeli do dědictví. Bůh sám je zárukou, že tento slib bude naplněn.

³Vlastně celý oddíl Mt 5,3-10 je pozváním do tohoto Hospodinova království.

(svým synem, podstatou své budoucnosti), Hospodin slibuje, že bude dávat vítězství Abrahamovým potomkům (Gn 22,16-18) slovy „tvé potomstvo obdrží bránu svých nepřátel“ (tj. tvé potomstvo ovládne, podmaní si své nepřátele). Bůh nejen chce dát Abrahamovi rodinu a zemi, ale chce mu též dopřát pokojný život v této zemi, život vítězný, kdy si zemi uchrání, obstojí před svými nepřáteli. A tento proud požehnání nebyl Abrahamovi pouze řečen – Abraham jej mohl prožít v některých událostech svého života, kdy Bůh za něj bojoval dost silně. Např. Genesis 20 mluví o tom, že i poté, co Abrahamovi se Sárrou bylo sděleno, že se Sáře narodí syn, tak Abraham nebojoval za svou manželku a nechal si ji odvést do Abímelekova harému – Bůh sám jednal s Abímelekem ve věci Abrahama a jeho ženy, i když Abraham nebyl ochoten ji bránit sám.

Podobně i nám dnes Bůh slibuje, že bude bojovat za nás a že nám dá vítězný život i navzdory našim nepřítelům. Počátek těchto slibů můžeme číst v proroctví při narození Ježíše Krista (Matouš 1,21 podle ČEP): „Porodí syna a dáš mu jméno Ježíš, neboť on vysvobodí svůj lid z jeho hříchů“. Čili to vítězství se týká ne nějakého boje s lidmi, ale boje poněkud jiného charakteru – našeho boje s hříchem, našeho boje s volbami, které působí Bohu bolest a jdou proti právu a spravedlnosti. Ježíš též pak sám například řekl v podobném smyslu (Jan 8,32 podle ČEP): „Poznáte pravdu a pravda vás učiní svobodnými“. Na podobné téma mluví též apoštol Pavel v Efezským 6,10: „Svou sílu hledejte u Pána (Ježíše Krista), v jeho veliké moci.“

4. Čtvrtý hlavní proud Hospodinova požehnání lze v životě Abrahama vypořádat tak nějak „mezi řádky“. Nejedná se nyní o slib či příkaz, ale o slova řečená jaksi „mimochodem“, která jsou přesto klíčově důležitá. V Genesis 18,1-15 Bůh potvrzuje v jistém zázračném setkání i Sáře, že se jí narodí syn. A potom Bůh vysílá své posly, aby poskytl možnost poslední zkoušky zkaženým městům Sodoma a Gomora, a jakoby mimochodem říká Abrahamovi o svém záměru zničit zlovolné lidi v těchto městech. Dochází k prvnímu velkému teologickému rozhovoru, který je v Bibli zaznamenán (Gn 18,16-33) – nebo se vlastně jedná současně o modlitbu, kde Abrahám říká: Bože, ty jsi spravedlivý, tak nemůžeš zničit spravedlivého, prosím uchraň kvůli spravedlivým celé to místo. V Genesis 19,29 čteme, že Bůh uchránil spravedlivého Lota a jeho rodinu nejen na základě své podstaty, ale též proto, že Abraham souhlasil s tím, že Bůh je spravedlivý a jedná spravedlivě. Abraham potvrdil a prosil o Hospodinovu spravedlnost. Tím čtvrtým proudem Hospodinova požehnání je to, že **Bůh je soudce vši země a jedná podle práva** (Gn 18,25). A tak Bůh jako soudce vši země jedná spravedlivě a vychovává ke spravedlnosti, vede ke spravedlnosti. Proto Bůh v Genesis 18,18-19 říká nahlas, jaké jsou jeho myšlenky (podle ČEP): „Abraham se jistě stane velikým a zdatným národem a budou v něm požehnány všechny pronárody země. Důvěrně jsem se s ním sblížil, aby přikazoval svým synům a všem, kteří přijdou po něm: Dbejte na Hospodinovu cestu a jednejte podle spravedlnosti a práva, ať Hospodin Abrahamovi splní, co mu přislíbil.“ Součástí Hospodinova požehnání bude i výchova v právu, výchova k životu ve svobodě – dbejte na Hospodinovu cestu a jednejte podle spravedlnosti a práva.

Bůh je autorem práva a usiluje o to, aby toto právo bylo zachovááno. To souvisí

se všemi ostatními proudy jeho požehnání: Bůh slíbil rozmnožit národ Izrael, ale ne na úkor prostoru druhých. Bůh bojoval za Izrael a prokázal moc nad Egyptem, ale ne v rámci siláckého chvástání, ale jako soudce veškeré země – jako soudce, který chtěl zabránit etnické likvidaci národa Izrael (viz Exodus 1,22). Bůh slíbil dát Izraeli zemi Kenaán, ale ne jako silácký válečník, ale jako spravedlivý soudce – použil si Izrael jako nástroj soudu nad Kenaanci, kteří „završili svou míru nepravostí“, tj. žili životem bezpráví, násilí a zlovůle (Genesis 15,16). Bůh slíbil Izraeli, že bude bojovat za ně – ale pouze boje, které jsou spravedlivé, jen boje podle práva. Jeho cílem bylo naučit Izrael životu v právu, ve spravedlnosti – nikoli životem násilníků, kteří si měli myslet, že jim všechno projde. Toto úsilí o právo vidíme už i u záznamu o potopě: Bůh jako spravedlivý soudce nad násilím a bezprávím přivedl potopu, a zachránil jen Noeho, který jediný byl spravedlivý, jednal podle práva (Gn 6,5-9). I v jednom z prvních záznamů o hříchu Bůh říká, že mu jde o to, aby člověk žil podle práva, vzdoroval hříchu, volbě zlého a bolesti (Genesis 4,7) – říká, že úkolem člověka je žít podle práva, vládnout nad hříchem.

Stejný rozměr Boha, který jedná podle práva a vychovává k právu, setrvává dodnes: veškeré Písmo je dobré k výchově ve spravedlnosti (2.list Timoteovi 3,16). Křesťané, kteří přijali od Boha odpuštění, mají propůjčovat svá těla spravedlnosti (Římanům 6,7-13). I když spravedlnost před Bohem, spravedlnost, na základě které nás Bůh přijímá, nám je darována, my se máme učit prakticky uplatňovat spravedlnost jako charakterovou vlastnost, která odráží charakter Boha. Efezským 5,10 mluví o ovoci života, jehož základem je propojení s Ježíšem Kristem a s Bohem, a říká, že charakteristikou takového života je dobrota, spravedlnost a pravda – praktický dopad toho, že jsme navázali k Bohu osobní vztah.

Všechny tyto čtyři rozměry Hospodinova požehnání (rodina, země, vítězství, spravedlnost) jsou tedy stejně platné a živé jako kdysi. Hospodinův charakter se nemění.

2 Izák – zázračné dítě

Izák je v mnohém smyslu dítětem zázraků, dítětem nemožného. Izák se svým rodičům narodil v době, kdy už „nebylo naděje“, nebylo na co čekat, protože Abraham se Sárrou byli staří (Gn 17,17; 18,11-15). Abraham i Sára se smáli – už snad nevěřili, že by se jim mohl narodit syn. Bůh na toto jejich pochybování reaguje svým způsobem a říká, aby dali dítěti jméno Izák (hebrejsky *jic-chák* = směje se), snad aby vyjádřil, že se také směje a že pro něj není nic nemožného (Římanům 4,16-21). Jako by Bůh schválně čekal až do nejzazší chvíle, aby bylo jasné, že Izák je jeho darem, že je darem nadpřirozené milosti, darem od Hospodina.

Přesto toto zázračné dítě, tento „dar od Hospodina“, má své sporné stránky. Možná nejvyšším bodem jeho života je, že byl ochoten se svým otcem nechat svázat a obětovat, protože to bylo součástí Hospodinova pokynu (Genesis 22)⁴. Ovšem zdá se, že v další fázi svého života se zaměřuje spíše na jednotlivé dary než na Hospodina samotného (Gn

⁴Tato myšlenka viz jedno z kázání Ronnieho Stevense.

25,28) – chce vyvýšit svého oblíbeného syna, místo aby se ptal Hospodina, jaký je jeho plán s jeho syny, a tomuto plánu se podřídil. O Jákobovi bylo jeho matce Rebece řečeno, že i když je druhým synem v pořadí, tak převezme hlavní požehnání od svého otce (Gn 25,21-23). Věděl o tomto Hospodinově slově Izák? Pokud ano, tak se později (Genesis 27) pokusil Boha obelstít a požehnat svému oblíbenějšímu synu Ezauovi. Opravňovalo toto Ezauovo jednání Rebeku k tomu (Gn 27), aby podvedla svého muže? Určitě ne. Každopádně přetahování mezi Rebekou a Izákem o budoucnost jejich dětí nevěstí pro tuto rodinu nic dobrého – rodina bude natrvalo rozbita, Rebeka svého oblíbeného syna do své smrti už neuvidí (Genesis 28).

Pokusím se nyní vystopovat čtyři hlavní proudy Hospodinova požehnání (které byly nastíněny u Abrahama) též v životě Izáka. Hospodin byl také Izákovým Bohem, navzdory všemu, co se v Izákově rodině odehrálo. Mohli bychom říci, že na to, že se o Izákově rodině píše v Bibli a že hraje tak významnou roli, jsou vztahy v ní docela složité. Ale v tomto je poselství Bible nadějí i pro nás – že Bůh může jednat i v normálních, obyčejných rodinách, jako je ta naše, do které jsme se narodili nebo byli s ní spojeni manželstvím.

1. Požehnání rodiny (rozmnožení potomků): Velkým bodem Izákova života bylo, že se modlil za neplodnou Rebeku. Zatímco anabáze narození syna Abrahamovi je popsána téměř v deseti kapitolách knihy Genesis (12-21), u Izáka je analogické období zobrazeno jediným veršem (Genesis 25,21 podle ČEP: Izák prosil Hospodina za svou ženu, protože byla neplodná. Hospodin jeho prosby přijal, a jeho žena Rebeka otěhotněla.) Tak se můžeme od Izáka učit velké lekci modlitby. Možná Izák při modlitbě Hospodinu připomínal právě jeho slib daný Abrahamovi, že jeho potomci přijdou z Izáka (Gn 21,12; a toto také Bůh sám Izákovi potvrdil v Gn 26,2-5).

V tom je lecke i pro náš život modlitby – můžeme Hospodinu a Ježíši Kristu připomínat jejich sliby, které řekli pro náš život (pro život těch, co chtějí být poslušni Bohu a následovat Ježíše Krista v Duchu svatém). Které sliby platí pro život nás křesťanů dnes?⁵ Namátkou: a) Mt 9,37-38 neříká, že ovlivníme svým životem davy – zmínka o blízké žni spíše naráží na to, že čas je omezen; máme vědět, že času je málo, a podle toho k jeho využití přistoupit (můžeme prosit o moudrost); b) Mt 28,18-20 nezaručuje, že získáme mnohé pro Krista a budeme se jim moci věnovat, ale určitě říká, že Ježíš Kristus v naší veškeré snaze bude s námi (můžeme prosit o směr, kam jít) a že budou lidi, kterým budeme moci ukazovat na evangelium; c) jde jen o to poznat vůli Hospodina pro svůj život v oblasti rodiny a blízkých vztahů, a pak vykročit v tom, k čemu jistě vím, že mne vede – nic méně a nic víc.

2. Požehnání země: Bůh promlouvá k Izákovi a říká mu, aby žil v „zemi zaslíbené“ a neodcházel do Egypta (Gn 26,2), a potvrzuje, že slib země se týká Izákových potomků. Tak Izák stejně jako jeho otec Abraham žije ve slíbené zemi jako cizinec (Žd 11,9). Můžeme číst, že Hospodin Izákovi žehnal (Gn 26,12), že Hospodin byl s ním (Gn 26,28). Přesto Izák zmiňuje Jákobovi (když už konečně uznal Hospodinovu volbu, že požehnání země slíbené Abrahamovi náleží jeho synu Jákobovi, nikoli

⁵Při hledání odpovědi musíme být velmi pečliví v tom, co Bůh řekl, že se splní už za našeho křesťanského života zde na zemi, a co slíbil k plnému uskutečnění až při druhém příchodu Ježíše Krista.

Ezauovi) v Gn 28,3-4 (podle ČEP): „kěž obdržíš zemi, v níž jsi hostem a kterou Bůh dal Abrahamovi“.

Jako křesťané máme už nyní žít nebe a „neodcházet pro zajištění do jiných zemí“ – protože jsme byli napojeni na Ježíše Krista, zdroj skutečného života, máme ve všem tak nějak čerpat z tohoto zdroje (Ef 6,10 podle ČEP: Hleďte svou sílu u Pána, v jeho veliké moci). Co to může znamenat konkrétně? Hodně věcí, ale zejména být si vědomi toho, že toto spojení s Pánem Ježíšem je to nejdražší, co máme (Jakub 1,16-18, podle ČEP): „Neklamte sami sebe, milovaní bratři! Každý dobrý dar a každé dokonalé obdarování je shůry, sestupuje od Otce nebeských světél. Z jeho rozhodnutí jsme se znovu zrodili slovem pravdy, abychom byli jakoby první sklizní jeho stvoření.“ Z toho pramení i moudrost a život v moudrosti, který sestupuje od Pána z nebe do našich nynějších dní (Jakub 3,13-18).

3. Bůh bojuje za Izáka: Navzdory Izákovu a Rebeččinu soupeření o přízeň jejich dětí, které téměř vedlo k tomu, že jeden syn zabil druhého (Gn 27), Bůh nevezal zpět slib učiněný Abrahamovi a sám se angažoval při řešení sporů „na život a na smrt“ – jak u dětí Izáka, tak u dětí Jákobových později (= ochrana před nebezpečím zevnitř).

Bůh též naklonil srdce abímeleka – pelištejského krále v oblasti, kde Izák přebýval se svými stany a stády. Smlouva učiněná s abímelekem jen potvrdila to, co navzdory sporům prožíval Izák: že Bůh mu nakloňuje i srdce králů a dává mu prostor k životu (abímelekův argument, když přišel uzavřít s Izákem smlouvu o pokoji (podle ČEP, Gn 26,28): 'Shledali jsme, že je s tebou Hospodin'). (= ochrana před nebezpečím zvnějšku)

Toto požehnání je ještě více vykresleno v životě Jákoba – viz následující oddíl. Zde jen připomenu několik veršů, které nás mohou vést k nějakému využití v našem životě víry: a) Přísloví 16,7 (Bůh vede ku pokoji s námi i naše nepřátele); b) Mt 5,44 (navzdory předchozímu verši nás nepřátelé budou zraňovat, proto se musíme naučit jim odpouštět; musíme se vyzbrojit na běh na dlouhou trať, protože může trvat delší čas, než s našimi nepřáteli budeme pokojně smířeni); c) Gal 1,10-12 (stále budou lidé, jejichž očekávání sklameme; navzdory našemu úsilí o pokoj nesmí být naším cílem zalíbit se lidem, ale pokládat si otázku: „K čemu mne vede Bůh? Které jsou ty Hospodinovy boje, ke kterým mne zve a chce za mne vybojovat?“).

4. Požehnání vedení, práva a spravedlnosti: Izák se také v životě setkává s otázkami práva a spravedlnosti – nejvíce je to vidět na hádkách o studny s obyvateli země (Gn 26,15-25). Izák je ve zvláštní situaci – v té zemi pobývá jako host; i když se vrátil ke studnám, které používal Abraham, nemá na ně vlastnické právo. A tak dělá něco velmi moudrého – nehájí věci, které mu nepatří. Věří, že Hospodin mu dá prostor v zemi, kde jej povolal žít, což se skutečně nakonec děje (Gn 26,22). Bůh k němu sám promlouvá podruhé, potvrzuje své sliby a mimo jiné říká (Gn 26,24, ČEP): „Neboj se, jsem s tebou.“ Bůh žehná Izákovi a dává mu dostatek majetku i zajištění potravou a vodou.

Tento oddíl zřejmě nepotěšil odborníky na asertivitu. Ani Pán Ježíš někdy nevyzývá k asertivitě – naopak je někdy pro nás pokušením si brát věci dříve, než by chtěl

Bůh (viz též Mt 4,8-11 ... Ježíš též čekal, až mu Otec dá mnohé věci svým časem).

Na druhé straně, právě nad Exodus 2 si můžeme uvědomit, že podobně jako v životě Mojžíše, i touhy našeho srdce Bůh zná. Stejně jako si použil Mojžíše, i nás možná chce použít ve věcech, které jsou pro nás blízké, ve kterých bychom se rádi angažovali. Určitě je varováním záznam o tom, že Mojžíš svou prudkou aktivitou si (z lidského pohledu) zcela zamezil možnost nějak pomoci svému národu (byl obviněn z vraždy a musel utéci a skrývat se)⁶. Nicméně jak říká zbytek knihy Exodus, opět Hospodin jednal tak, že si dokázal použít Mojžíše tam, kde lidské zdroje už byly možná vyčerpány. Možná je Izákova strategie dobrou inspirací – být aktivní tam, kde věřím, že mne vede Bůh, nebo které jsou pro mne důležité (viz kopání studní), a dát prostor Bohu, zda se ke mně přizná a potvrdí moje povolání či poslání. A tak není pravda, že bychom na životě Izáka viděli jen pasivitu.

Izák (a ani později Jákob) nejsou prototypy naprosto věrných a oddaných věřících – vidíme zde spíše lidi, se kterými se můžeme ztotožnit: lidi, kteří věří, když jim z toho plynou jisté výhody (Gn 25,28). Lidi, kteří v jistých obdobích svého života nevnímají Hospodinovo vedení a plán – sami vidí věci jinak (a tak Bůh by nás rád vedl, ale musí zápasit hlavně s námi samotnými, když nechceme jeho vedení přijmout). A přesto tyto lidi Bůh neopustil a „byl s nimi“ se všemi proudy svého požehnání – rozmnožil je, potvrdil jim slib země, učil je právu a spravedlnosti, chránil je před nebezpečím zvnějšku i zevnitř. Byl jejich Bohem. Možná je Izák pro nás až příliš blízkým – příliš někým, jako jsme my. I my jsme „zázračné děti“: každý z nás je něčím jedinečný, neopakovatelný. Každému z nás bylo svěřeno něco, pro co se nemusíme namáhat – jistá obdarování, jisté vlohy, schopnosti. Můžeme jimi druhé omračovat, vyvádět z míry – a přesto je zde nebezpečí, že se přestaneme ptát, jaké je místo našich obdarování a našeho života v Hospodinově plánu. A tak naše obdarování, naše osobnost nemusí sloužit k šíření pokoje, ale k vyvolání sporu a napětí. Nejsme dobrými správci svých životů, ale spíše zneužíváme to, co nám bylo svěřeno, pro své cíle – zapomínáme, že obdarování nám svěřil Bůh. Stejně ovšem i o nás může být jednou napsáno či řečeno, že „Bůh mu požehnal“ či „Bůh byl s ním“, protože Bůh nemůže zapřít sám sebe. I když Izák v jedné fázi svého života chtěl Hospodinovo požehnání předat svému favoritovi a neptal se Boha, tak Bůh stejně oceňuje jeho víru (Židům 11,20) – že Izák věřil ve stálost a platnost Hospodinova požehnání a jednal podle toho.

3 Jákob zápasí s Bohem

Ve slovech Hospodina k Rebece při narození jejich synů (Gn 25, 22-23⁷) je řečeno, že starší bude sloužit mladšímu, že Bůh si vyvolí spíše Jáka než Ezaua. Nešlo o to, že Bůh si zamiloval Jáka a Ezaua apriori nenáviděl, a tak mu neumožnil se zapojit do

⁶Nicméně Hospodin vidí touhu v Mojžíšově srdci a později jej povolává, aby vyvedl z otroctví lid Izraele: Bůh vidí do našeho srdce a používá si našich tužeb, dokonce i navzdory překážkám, naší netrpělivosti a prchlivosti, se kterou se o naplnění svého srdce hlásíme.

⁷Vlastně třetí zaznamenané slovo od Hospodina k Izákovi a Rebece – kromě Gn 26,2-5 a Gn 26,24.

jeho záměrů. Bůh se vždy dívá na srdce člověka a na jeho skutky – a Jákob byl muž bezúhonný⁸ (Gn 25,27), kdežto Ezau nevolil skutky blízké Hospodinovým záměrům.

Jákob byl bezúhonný, řekli bychom „slušný člověk“, nebo asi ještě nějaký lepší superlativ. Ovšem velké problémy celé rodiny byly způsobeny tím, že tento slušný člověk se několikrát dopustil podvodu. Na rozdíl od Ezaua toužil po vedoucí roli ve své rodině, ale chtěl se jí zmocnit tím, že využil bratrovi slabosti (Gn 25,29-34). Toužil též po hlavní části Hospodinova požehnání pro jejich rodinu, ale spolupracuje s matkou na podvodu, když přichází ke svému otci v době, kdy otec už je slepý, a vydává se za svého bratra (používá Boha pouze jako cestu něco získat, nevádí mu, že lže svému otci: Gn 27,19-20)⁹. Jákob přitom chce získat dobré věci, protože vedoucí role v rodině či požehnání od Hospodina jsou věci dobré – ovšem získává je způsobem, který není úplně čistý.

Podívejme se nyní na Jákobova setkání s Bohem v průběhu jeho života, která jsou zaznamenána v knize Genesis¹⁰. V zrcadle událostí Jákobova života lze snad zahlédnout i mnohé spojitosti s naším životem:

- A) První Hospodinovo slovo Jákobovi se odehrálo skrze sen (Gn 28,10-15): když už utíká Jákob od svého bratra, který se na něj hněvá, a jde ke svému strýci Lábanovi, Bůh mu ve snu potvrzuje mnohé z toho, co řekl jeho otci a dědečkovi: navzdory způsobu a problémům, které si Jákob svými podvody způsobil (a způsobil :-), Bůh bude s ním – bude ho chránit (= bude bojovat za něj), zemi Kanaan dá jeho potomstvu (požehnání země), v něm dojdou požehnání všechny čeledi země (požehnání rodiny). Pro Jákoba je v této chvíli aktuální to, že odchází od své rodiny do nejistoty, neví, co ho čeká a kdy se bude moci vrátit. Proto nazývá dané místo Bétel (= Dům Boží) a zavazuje se slibem (Gn 28,19-22) – pokud ho Bůh bude chránit a dopřeje mu vrátit se ke svému otci, tak mu bude Bohem napořád.

Čtvrtý proud Hospodinova požehnání – požehnání spravedlnosti – není přímo řečen, ale je tak trochu skrytý: Až se Jákob setká s Lábanem a bude jej žádat o ruku jeho dcery Ráchel, bude podveden, dostane za ženu Leu, setká se tedy se stejnou úskočností, jaké se dopustil v životě on¹¹. Bude tedy mít dost času přemýšlet o své vlastním charakteru, o životě a o spravedlnosti.

Bůh je nicméně Jákobovi věrný v tom, že Jákob se skutečně setkává v daleké zemi s rodinou své matky, získá zde ženy Leu a Ráchel, narodí se mu synové – až i Lában poznává, že Bůh je s Jákobem (Gn 30,27 ... zjistil jsem, že Hospodin mi

⁸'Muž bezúhonný' je v anglických překladech uváděno jako 'the man of integrity' – tj. bezúhonnost je ekvivalentem dnešního slova 'integrita, celistvost, celost' – takový charakter, kterému nelze nic vytknout.

⁹Tak je to vlastně i v naší dnešní společnosti, složené ze samých hezkých, hodných a slušných (téměř bezúhonných :-) lidí, kteří sem tam udělají nějakou podlost. Věřím, že proto se s životem Jákoba můžeme snadno ztotožnit. Jeho jméno znamená „držící za patu, podrážející, úskočný“ – z tohoto pohledu bychom se mohli dívat na celou historii lidstva jako na „prodloužený stín Jákoba“ (Viz Paul Stevens: *The Disciplines of the Hungry Heart* (Zondervan 1993), kde v úvodu kapitoly 5 cituje výrok Kennetha Leeche).

¹⁰Dělení na oddíly se nebude už týkat čtyř oblastí požehnání, ale spíše souvisí s jednotlivými etapami Jákobova života.

¹¹Viz Paul Stevens, *The Disciplines of the Hungry Heart*, kapitola 5: Jákob se setkává s „Jákobem“ ve významu tohoto slova, protože po odhalení podvodu záměny nevěsty říká Lábanovi: Proč jsi mne oklamal = proč ses mi stal Jákobem? (Gn 29,25)

kvůli tobě žehná) a dává mu i materiální zabezpečení a majetek.

Bůh chce být s námi v průběhu našeho života. Podobně jako k Jákobovi na prahu jeho dospělosti Bůh mluví a říká mu, že bude s ním (v jeho úkolu najít si ženu, v jeho zaměstnání = zaopatřování živobytí), stejně věřím, že Bůh je podobným způsobem i s námi v našem zaměstnání, v naší rodině. Je s námi jak v našich blízkých vztazích, tak v našem získávání živobytí. Věřím, že i ke každému z nás přichází Bůh na prahu našeho života a nabízí nám, že bude naším Bohem, se vším, co to znamená. Slyšíme jeho hlas?

- B) Druhé podstatné slovo Hospodina k Jákobovi se odehrálo, když Hospodin vyzval Jákoba k návratu k jeho otci (Gn 31,3-13): říká Jákobovi, že on sám je zdrojem jeho požehnání a že on bude s ním i při jeho návratu. Vede jej ke kroku, před kterým má možná Jákob strach. Bůh nemluví jen k Jákobovi, ale jedná také s Lábanem (Gn 31,22-24) – bojuje za Jákoba, označuje sebe sama za Jákobova ochránce. Jákob vidí Boha jako činitele spravedlnosti, protože Bůh rozsoudil mezi ním a Lábanem (Gn 31,42).

Po dvaceti letech života Jákob (i za pomoci Hospodina?) něco už dokázal (má rodinu, má nějaký majetek), a něco zase nedokázal, a Bůh ho volá k návratu do zaslíbené země – k návratu k podílu na jeho smlouvě; k návratu k povolání, které Bůh svěřil Jákobovu dědovi a otci. Možná i my jsme po dvaceti letech života něco dokázali, a něco zase nedokázali, ale Bůh nás volá zpět k sobě – zpět ke vztahu s ním, zpět k tomu, abychom žili především s ním a ptali se, jaké povolání, jaké úkoly má pro náš život.

- C) Třetí velké Jákobovo setkání s Bohem se odehrálo před a při jeho setkání s bratrem Ezauem (Gn 32,23-33): Toto setkání bývá někdy označováno jako „Jákobův zápas s Bohem“ a někteří učitelé Bible říkají, že až toto setkání Jákoba s Bohem vedlo k jeho plnému vydání se Bohu – k jeho „obrácení“¹². Jak říká Paul Stevens, od Jákobova výroku v Gn 27,19 (lež: já jsem Ezau, tvůj prvorozený) k jeho výroku Hospodinovu poslu v Gn 32,28 (Jak se jmenuješ? – Jákob) uběhla dlouhá cesta¹³:

Před dvaceti lety jej Ezau chtěl zabít, a teď přijíždí se čtyřmi sty mužů! Jákob znovu spřádá plány, jako obyčejně. Ale modlí se a v noci o samotě pak bojuje s Bohem v podobě člověka. Z Jákoba se stává zlomený muž. Je přinucen setkat se sám se sebou. Bůh-člověk mu pokládá otázku, které se po dvacet let vyhýbal: „Jak se jmenuješ?“ (Gn 32,28). A Jákob poprvé říká své jméno. „Jákob“, odpověděl. Zní to tak jednoduše. Ale Jákob před

¹²Při rozhovoru se svým otcem v Gn 27,19 říká Jákob Izákovi „tvůj Bůh“ mi dopřál ulovit úlovek – do jaké míry byl Bůh tehdy jeho Bohem? Při prvním velké promluvě Hospodina k Jákobovi se Jákob zavazuje slibem do budoucna (Gn 28,19-21), stále ještě to není krok odevzdání. Pak Jákob prožívá Hospodinovo požehnání u Lábana a ochranu při rozchodu s Lábanem – ale až toto třetí setkání Jákoba s Bohem je setkáním „tváří v tvář“.

¹³Do třetice z kapitoly 5 knihy Paula Stevense: The Disciplines of the Hungry Heart.

Bohem musí být *sám sebou*, ne svým bratrem, a dokonce ani ne Jákobem, jakým by chtěl být. Žádná falešná hra, žádné sliby, plány a podvody – prostě „Jákob“. Musí dovolit Bohu, aby jednal se skutečným Jákobem, s tím já, které se mu Bůh po dvacet let trpělivě snažil ukázat.

Jákob se skrze zápas s Bohem učí o Hospodinově milosti – byl sice odvážný (Gn 32,27: nepustím tě, dokud mi nepožehnáš), ale ví, že požehnání od Boha získá jen tehdy, když Bůh chce (záleží na Hospodinově milosti). Bůh také mění Jákobovi jméno na Izrael = zápasí Bůh (Gn 32,29), které Jákobovi bude připomínat jeho modlitby a jeho zápas s Bohem (jeho obrácení), ale též bude jeho potomstvu ukazovat celý jeden proud Hospodinova požehnání – že za ně zápasí Bůh.

Bůh tedy bojoval za Jákoba i při Jákobově setkání s Ezauem, takže Jákob po tomto obávaném setkání, když získá přízeň u svého bratra (Gn 33,10), prohlásí: „Smím vidět tvou tvář, a to je jako bych viděl tvář Boží“ (vidí v Ezauově přijetí současně i Hospodinovo přijetí, Hospodinovu práci).

Bůh nás volá k uzdravení našich vztahů. Na prvním místě je náš vztah k Bohu, ale vztah k lidem následuje hned nato. Ba co víc, Bůh je často cestou, jak se dva lidé mohou přiblížit k sobě navzájem, protože nás učí o modlitbě a odpuštění, dává sílu dosáhnout smíření. I v nejbližších vztazích se vyskytují hluboká nedorozumění a zranění. Dobrou zprávou je, že je možné znovuobnovit důvěru.

- D) Po dramatických okolnostech vyvraždění města Šekem (Gn 34) Bůh promlouvá k Jákobovi počtvrté (Gn 35,1-13). Připomíná Jákobovi jeho slib z Gn 28,22 (možná kdyby Jákob hned splnil, co kdysi slíbil a usídlil se hned v Bételu a vystavěl tam Hospodinu oltář, nedošlo by vůbec ke dramatickým věcem z Gn 34). Celý čin Jákobových synů vyvraždění města Šekem byl nepřiměřený – nebyl spravedlivý. Bůh se v tomto okamžiku prokázal jako Bůh odpouštějící, protože Jákobovým synům bylo nutno odpuštěno. Nicméně byl to i Bůh zápasící za Jákobovu rodinu, protože navzdory ohrožení celé jejich rodiny (Gn 34,30 ... bylo zde riziko, že proti násilí Jákobových synů vystoupí další města Kenaanu) obyvatelé těch míst proti Jákobovi nepovstali (Gn 35,5 ... na okolní města padl strach od Boha).

Jákob v Bételu vede k Bohu celou svou rodinu a všechny, co jsou v této chvíli s ním (Gn 35,2). Bůh potvrzuje svůj slib rozmnožení Jákobovy rodiny (Gn 35,11), slib země (Gn 35,12 ... i když Bůh nevede lid Izrael k obsazení města Šekem, protože ještě nepřišel ten správný čas k obsazování země Kenaan). Synové Jákobovi ještě nyní neberou Hospodinovu spravedlnost do svých rukou a s jinými obyvateli Kenaanu začínají žít v míru.

Bůh chce, abychom k němu vedli svou rodinu. Velkou výzvou nejen pro Jákoba, ale i pro nás je vést celou svou rodinu k Bohu tak, aby věděli, kdo je Bůh, jak jsme mu zodpovědni a co pro nás dělal a dělá. Bůh nechce být jen mým Bohem, ale Bohem celé mé rodiny.

E) Poslední a páté velké setkání Jáкова s Hospodinem souvisí opět s jeho rodinou a týká se událostí spojených s jeho oblíbeným synem Josefem. Jákovovi synové prodali svého bratra Josefa do otroctví do Egypta (Gn 37). Josef se v Egyptě stává správcem Potífarova domu, ale nespravedlivě obviněn se dostává do vězení (Gn 39). Tam využívá svého daru od Boha a vyloží sen nejprve faraonovu číšníkovi a pekařovi (Gn 40), a později samotnému faraonovi (Gn 41). Vychází najevo, že za všemi událostmi spojenými s bolestí, kterou bratři Josefovi způsobili, stojí Bůh, neboť skrze schopnosti, které Bůh Josefovi dal, byl Josef ustanoven správcem celého Egypta a po sedm let shromažďuje obilí a připravuje zemi na nadcházející sedmileté období hladu. Tento hlad dolehne i na Jákovovu rodinu, a tak ti, co před lety prodali svého bratra za otroka, nyní přicházejí do Egypta a jejich bratr Josef nepozná je podrobuje zkoušce – jedná se pořád o tytéž bratry, kteří si před dvaceti lety nevážili svého bratra, nebo pro ně jejich rodina a otec znamená už něco více?

Ve všech událostech se projevuje zejména vnitřní rozměr Hospodinova boje za Jákovovu rodinu (a za jakoukoli rodinu), kdy Bůh působí uzdravení rodinných vztahů: poté, co Hospodin Jákovovi žehnal a dal mu dvanáct synů a jim další rodiny, dochází k tomu, že tito synové „se začínají likvidovat navzájem“ – může něco ustanovit mír, nastolit spravedlivé vztahy už v životě nejbližších Jákovových potomků? K této spravedlnosti a smíření nakonec dochází, a sice i skrze nespravedlivé jednání, kterého se vůči Josefovi dopustili. S Josefem byl Hospodin, takže ho provázal zdar (Gn 39,2.23), třebaže tento zdar byl někdy v Josefově životě skrytý a Josef byl po dvacet let odloučen od svého otce a od své široké rodiny.

Bratři v Josefově zkoušce obstojí a ukáže se, že dvacet let života je semklo, že činili pokání (= litovali svého činu s Josefem a chtěli se chovat už dál jinak) a nevzdali se svého bratra Benjamína, když jej Josef chtěl nechat v Egyptě (Gn 42). Juda se sám za Benjamína zaručuje svým životem (Gn 43–44 ... Juda říká v Gn 44,34: což bych se dokázal dívat na utrpení, které by mého otce postihlo?¹⁴) Dochází ke smíření rodiny, Josef odpouští svým bratrům. Vidí, že Bůh si použil i nespravedlnosti v jejich rodině, aby pomohl Jákovově rodině jako celku (Gn 45,5 ... vyslal mne před vámi Bůh pro zachování života; Gn 50,20: vy jste proti mně zamýšleli zlo, Bůh však zamýšlel dobro). Bůh poníženého Josefa učinil pánem Egypta (Gn 45,9).

A tak k pátému velkému slovu Jákovovi od Hospodina dochází poté, co jde Jákob do Egypta se všemi rodinami svých synů, aby se setkal s Josefem, o kterém si myslel, že už nežije. Obsahem tohoto Hospodinova slova (Gn 46,2-4) je: Opravdu se setkáš s Josefem + NEBOJ SE SESTOUPIT DO EGYPTA, JÁ TEBE I TVOU RODINU URČITĚ VYVEDU. Zde je slib, že Bůh přivede Jákovovy potomky zpět do země, kterou Jákovovi slíbil. Jákob se skutečně setkává s Josefem (Gn 46,29-30) a vidí jeho tvář, kterou si myslel, že už nikdy nespatri (Josef se k němu vrací zpět „vzkříšený“). Po Jákovově smrti jej jeho synové pohřbí v zemi Kanaan a vrací se žít do Egypta a čekají na Hospodinův pokyn k návratu.

¹⁴Byl to právě Juda, který v Gn 37 navrhl prodat Josefa do otroctví. Na Judově charakteru vidíme v knize Genesis největší proměnu.

Bůh má moc uzdravit vztahy mezi našimi dětmi a zajistit jim budoucnost. Když člověk stárne a nechává své děti a svou rodinu na tomto světě, aby šel někam jinam, učí se modlitbě – učí se prosit Boha za své blízké a svěřovat mu věci, ve kterých sám už nedokáže jednat. Také děkuje Bohu, že on sám má ještě větší péči o naše potomky a o další generaci, než my sami. Ve svých vztazích nemusíme vidět jen problémy či strach o budoucnost, ale můžeme se radovat, že zde je Hospodin – to, že nám dává a proměňuje naše vztahy, je součástí toho, že je naším Bohem.

Jákob ve svých nejbližších vztazích prožil ve svém životě dvě setkání s lidmi, jejichž význam lze též přirovnat k setkání s Bohem – nejprve se po dvaceti letech setkává se svým bratrem Ezauem (Gn 33,10 ... bylo to setkání, jehož se nejvíc bál), a pak se po dvaceti letech setkává se svým synem Josefem (Gn 46,30 ... bylo to setkání, po kterém nejvíc toužil a o kterém nevěřil, že se ještě někdy uskuteční). A tak snad je tímto historickým příběhem i symbolicky vyjádřeno, že Bůh je též uprostřed všech našich setkání a vztahů, nejen těch extrémních (těch, co se nejvíc bojíme + těch, po kterých nejvíc toužíme), ale též všech setkání a vztahů „mezi tím“ – vztah k Bohu souvisí s našimi vztahy ke druhým lidem. Bůh je prostředníkem všech mezilidských vztahů a vede k jejich uzdravení.

4 Bůh knih Genesis a Exodus

Po stručném pohledu do Genesis 12–50 se podívejme současně v jednom zamyšlení do Genesis 1–11 i do knihy Exodus, zda tam najdeme stejné požehnání od Hospodina, jaké se odehrávalo v životech Abrahama, Izáka a Jákoba, tj. stejné motivy rodiny, země, výchovy ke spravedlnosti a faktu, že Bůh bojuje a vyhrává boje, na které my sami nestačíme.

4.1 Otec

Různé události historie mohou promlouvat v různém smyslu do našeho života. Genesis 1–11 mluví o tom, jak Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem – tj. výzva k tomu, abychom poznávali Boha (pustili se do hlubokého zodpovězení otázky, jaký ten Bůh vlastně je) a byli stejnými jako on v různých oblastech svého života, odráželi jeho charakter. Tato výzva mít Hospodina za svého Boha souvisí s pozváním k přijetí synovství – nechat se Bohem přijmout do výchovy, mít jej jako svého otce.

Bůh je Otec. To přesně si vybavím, když čtu slova z první kapitoly knihy Genesis:

- Genesis 1,26: I řekl Bůh: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby.“

Děti jsou rodiči učeny životu, žijí v jejich blízkosti. V mnohém dorůstáme podoby svých rodičů. V podobném ohledu byl stvořen každý člověk – aby žil v blízkosti Bohu, učil se od něj a dorostl do jeho podoby.

- Genesis 2,8: A Hospodin Bůh vysadil zahradu v Edenu na východě a postavil tam člověka, kterého vytvořil.

Bůh vytvořil zahradu, která byla jeho, ve které on sám přebýval (byla to zahrada Hospodina). Tím, že do této zahrady postavil člověka, jej pozval k velmi blízkému vztahu.

- Genesis 2,18.21-22: I řekl Bůh: „Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou.“ ... I uvedl Hospodin Bůh na člověka mrákotu, až usnul. Vzal jedno z jeho žeber a uzavřel to místo masem. A Hospodin Bůh utvořil z žebra, které vzal z člověka, ženu a přivedl ji k němu.

Člověk nežije na zemi jako jednotlivec, ale v rodině těch, co jsou mu oporou v úkolech, ke kterým ho Bůh volá. Bůh je zdrojem vztahů a lásky, a tak se můžeme učit od něho, co je to rodina a jak v ní žít. Pokud Bůh věděl, že člověk potřebuje cítit a prožívat podporu a oporu, nezůstalo to jen u teorie, ale prakticky jednal a přivedl k muži ženu. Můžeme vidět, že Bůh moc dobře ví, co člověk potřebuje, a neváhá mu to dát. Jde mu o naši podporu, a tak do našeho života dává blízké lidi, ať už manželské partnery nebo jiné lidi, kteří jsou nám pomocí – a tak sám jedná jako otec, ten, komu jde o to nejlepší pro nás.

- Genesis 2,25: Oba dva byli nazí, člověk i jeho žena, ale nestyděli se.

Vztah muže a ženy je velmi blízký a čistý, beze studu. To vyjadřuje vzájemnou důvěru, nepřítomnost strachu, vztah bez zneužití, bez ponižování, bez zraňování. Ukazuje to krásu světa, který Bůh dal lidem – i když neznali všechny možné způsoby špatnosti, tak to dobré ve svém životě prožívali. I když Bůh jim určité věci nechtěl svěřit, dal jim vše dobré, co měl.

- Genesis 3,4-5: Had ženu ujišťoval: „Nikoli, nepropadnete smrti. Bůh však ví, že v den, kdy z něho pojíte, otevřou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé.“

Při pokušení jíst zakázané ovoce, kterému první lidé nakonec podlehli, had argumentuje, že lidé, když snědí ovoce, budou jako Bůh. Je paradoxem, že Hospodin Bůh chtěl dosáhnout stejného cíle – chtěl, aby lidé byli jako Bůh pevní a nedali se zviklat ke zlu – právě tím, že lidé ze stromu nebudou jíst. Ve stejném paradoxu je skryto, že pojezením zakázaného ovoce se lidé stali takovými, jaký Bůh nikdy nebyl – tím, že otevřeli stavidla zla, aby vešlo v jisté míře do světa, přestali jednat podle obrazu Boha, který sice zná dobro i zlo, ale sám nemůže být pokoušen a sveden ke zlým věcem.

- Genesis 4,3: Po jisté době přinesl Kain Hospodinu obětní dar z plodin země.

Bůh se lidí nevzdává ani po vyhnání ze zahrady, jejich vzájemný vztah pokračuje v jisté míře dál. Svou obětí (použito slovo „minchá“ označující dar) vyjadřují vděčnost Bohu. Stále tedy existují okamžiky setkání člověka s Bohem.

- Genesis 4,13-15: Kain Hospodinu odvětil: „... Stal jsem se na zemi psancem a štvancem. Každý, kdo mě najde, bude mě moci zabít.“ Ale Hospodin řekl: „Nikoli, kdo by Kaina zabil, bude postižen sedmeronásobnou pomstou.“ A Hospodin poznamenal Kaina znamením, aby jej nikdo, kdo ho najde, nezabil.

Kain, první bratrovrah, prožíval jisté zvýšené prokletí (= omezení dobrých věcí); přesto Bůh chrání Kainův život a dává mu (viz následující verše) prožít dobré věci: založit rodinu, postavit město, atd. (jeho potomci se věnují hudbě, pastevectví, obrábění mědi i železa). Ke konci čtvrté kapitoly knihy Genesis se hřích lidí stupňuje – setkáváme se s Lámechem, který též zabil člověka. Hospodin zintenzivňuje svou ochranu nad Lámechem (verš 24: Bude-li sedmeronásobně pomstěn Kain, tedy Lámech sedmdesátkrát a sedmkrát).

- Genesis 5,22-24: A chodil Henoch s Bohem po zplození Metúšelacha tři sta let, a zplodil syny a dcery. Všech dnů Henochových bylo tři sta šedesát pět let. I chodil Henoch s Bohem. A nebylo ho, neboť ho Bůh vzal.

Překvapivé svědectví Bible o tom, že Henoch nezažil smrt, protože pokorně chodil s Bohem a Bůh ho vzal – k sobě, mimo tento svět a vesmír. Ukazuje na touhu Boha po vztahu s lidmi, na velký zájem Hospodina o člověka.

- Genesis 6,5-8: I viděl Hospodin, jak se na zemi rozmnožila zlovůle člověka a že každý výtvar jeho mysli i srdce je v každé chvíli jen zlý. Litoval, že na zemi učinil člověka, a trápil se ve svém srdci. Řekl: „Člověka, kterého jsem učinil, smetu z povrchu země, člověka i zvířata, plazy i nebeské ptactvo, neboť lituji, že jsem je učinil.“ Ale Noe našel u Hospodina milost.

Schyluje se k potopě, ale Bůh se rozhodne zachránit osm lidí z rodiny Noeho. Byl Noe člověk dokonalý, někdo, kdo nepotřebuje odpuštění? I když o Noem mluví Bible jako o spravedlivém, nemusí to nutně znamenat, že Noe byl dokonalý a nikdy nezhrěšil – může to znamenat, že Noe vždy, když zjistil, že sám na život nemá, hledal pomoc u Boha, a tak zakoušel, že Hospodin Bůh se odměňuje všem, kdo ho hledají (též viz Židům, kapitola 11, verš 6: Bez víry však není možné zalíbit se Bohu. Kdo k němu přistupuje, musí věřit, že Bůh je a že se odměňuje těm, kdo ho hledají), a mohl žít ze síly a zdrojů, které mu dal Bůh.

Bůh dává milost těm, kdo ho hledají, kterým není lhostejný. Je pevný a zásadový, ale s každým, kdo ho hledá, jedná jako otec – dává mu milost, odměňuje ho, dává mu zažít dobré.

Tento motiv (synovství a Bůh jako Otec) dál pokračuje v knize Exodus – Bůh přijímá lid Izraele jako svého syna do rodiny, která patří jemu:

- Exodus 4,22: Nato řekneš faraonovi: 'Takto promluvil Hospodin: Izrael je můj syn – můj prvorozený. Řekl jsem ti: Propusť mého syna, aby sloužil mně.'

Bůh mluví o lidu Izrael jako o svém synu. Navíc se v Exodu 4¹⁵ dozvídáme o tom, že Hospodinovo otcovství a záchrana před bezprávím vlastně nelze oddělit – Bůh odmítá vysvobodit lid, který by nepřijal jeho výchovu (nepřijal jej za svého Otce a Boha), nepřijal toto bratrství a sesterství v rodině vztahu k Hospodinu (nechce zachránit někoho, kdo pak bude stejně nezodpovědný nebo krutý jako jeho dřívější utiskovatelé). Zaslíbení přijetí do rodiny a lidu je vlastně též i velkou zodpovědností – Otec se cítí zodpovědný za své děti, a

¹⁵Blíže viz komentář za kapitolou 4.

jeho děti očekávají, že Otec je bude vést a vychovávat. Zaslíbení rodiny není pozváním do neosobní neutrality (existuje vůbec neutrální postoj?) Člověk vždy někomu nebo něčemu slouží. Tak je motiv požehnání rodiny patrný a prohloubený i v knize Exodus (prohloubený v několika směrech, například za prvé v tom, že z rodiny se stává národ bratrů a sester). V kapitolách 25–40 knihy Exodus Bůh dokazuje svůj otcovský vztah vůči Izraeli – nařizuje postavit stan setkávání, tj. chce žít uprostřed lidu Izrael a setkávat se s ním.

V dnešní době Bůh chce, aby lidé našli k němu vztah jako k Otci skrze Ježíše Krista (Efezským 1,5: Bůh nás v Kristu přijímá k sobě za syny – více viz komentář k listu Efezským, strany 34-36¹⁶).

4.2 Soudce

Události knihy Exodus začínají mluvit o bezpráví, páchaném na národě Izraele, a Hospodinu, který toto bezpráví viděl a rozhodl se s ním něco dělat. V podobném smyslu si můžeme pokládat otázky v souvislosti s tím, jaké bezpráví prožíváme ve svém životě my – možná bychom mohli porozumět Hospodinovu hlasu, který mluví o tom, jak nás vysvobodí z bezpráví a naučí spravedlnosti, abychom my podobné bezpráví nešířili dále, ale žili spravedlivě¹⁷. To je motiv výchovy k právu a spravedlnosti. V knize Exodus byl Izrael vyveden z otroctví Egypta, v dnešní době jsme my vyváděni z otroctví hříchu. Co v této analogii s knihou Exodus pokulhává, vyplývá z povahy toho, co je to hřích – nejsme jen těmi, kteří jsou oběťmi zotročení a násilí – jsme též i faraony, kteří toto násilí či zotročení působí druhým. Nejsme jen oběťmi, ale též i otrokáři, co nejenže nechtějí sloužit Bohu, ale též v tom brání druhým a jsou vinni před Bohem.

V Bibli se poprvé se slovem „spravedlnost“, „spravedlivý“ setkáváme v šesté a sedmé kapitole knihy Genesis, při událostech potopy:

- Genesis 6,9: Noe byl muž spravedlivý, bezúhonný ve svém pokolení; Noe chodil s Bohem;
- Genesis 7,1: I řekl Hospodin Noemu: „Vejdí ty a celý tvůj dům do archy, neboť vidím, že ty jsi v tomto pokolení jediný můj spravedlivý.“

Je vidět, že se jedná o klíčové slovo v událostech potopy, protože Bůh chtěl Noeho uchránit právě proto, že byl spravedlivý on jediný, kdežto ostatní lidi spravedliví nebyli. A tak i když toto slovo v prvních pěti kapitolách Bible není použito, určitě v nich musí být definováno, aby člověk jednoznačně věděl, co je spravedlivé a co ne, a aby Bůh mohl život lidí objektivně posoudit. Pokusme se tedy pojetí spravedlnosti v prvních kapitlách Bible vystopovat:

- Genesis 1,3-4: I řekl Bůh: „Buď světlo!“ A bylo světlo. Viděl, že světlo je dobré.
- Genesis 1,31: Bůh viděl, že všechno, co učinil, je velmi dobré.

¹⁶Viz rozhovor.cz/efezskym/poznamky.pdf.

¹⁷Viz Jim Houston a jeho poukaz v knize King David, kapitola 1, na to, že každý hřích je vlastně bezprávím.

Bůh sám je autorem měřítek, podle kterých posuzujeme, zda je něco „dobré“. A nejen autorem (to by bylo málo), ale sám dělá věci, které jsou dobré, které vytářejí život a přispívají k životu na této zemi.

- Genesis 2,8-9: A Hospodin Bůh vysadil zahradu v Edenu na východě a postavil tam člověka, kterého vytvořil. Hospodin Bůh dal vyrůst ze země všemu stromu žádoucímu na pohled, s plody dobrými k jídlu, uprostřed zahrady pak stromu života a stromu poznání dobrého a zlého.
- Genesis 2,15-17: Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil. A Hospodin Bůh člověku přikázal: „Z každého stromu zahrady smíš jíst. Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti.“

Bůh vysazuje zahradu, o které se poději v Bibli mluví jako o Hospodinově zahradě – každý strom v této zahradě je žádoucí na pohled (krásný) a má plody dobré k jídlu (= zralé, připravené k jídlu). Z jednoho z těchto stromů – stromu poznání dobrého a zlého – zakazuje Bůh lidem jíst. Setkáváme se zde s dalšími kategoriemi:

krása: všechny stromy v zahradě jsou krásné, žádoucí na pohled (jedná se o jinou kategorii než „dobré“, protože ovoce z jednoho z těchto krásných stromů není dobré jíst; proč ne, k tomu se ještě vrátíme);

vhodnost: ovoce ze všech stromů v zahradě má plody dobré k jídlu, a tedy zralé, zrající, jen jen si kousnout (zralé ovoce je zde jiná kategorie než „dobré“, protože i když zralé ovoce jen jen prosí o to, aby se jedlo a zužitkovalo, když už tady jednou je – přece by Bůh nenabízel něco, co je špatné – přesto Bůh o ovoci z jednoho stromu řekl, že nepřinese dobrý užitek, ale smrt).

příkaz: „příkaz“ je zvláštní kategorie – v Genesis 1 Bůh řekl „buď světlo“, a nastalo světlo; nyní Bůh říká lidem „nejezte z tohoto stromu“, ale nestane se to automaticky, člověk dostal možnost dotvářet Hospodinovo dílo zde na zemi a podílet se na něm. Jinými slovy, Bůh kategorií „příkaz“ říká: Já chci, aby to, co se dále dělo, bylo tak a tak = je dobré, aby se dále dělo to, co jsem vám řekl.

svoboda i etika: – člověk má svobodu¹⁸ si vybrat ze všech stromů v Hospodinově zahradě, ale jíst z jednoho z těchto stromů není etické vůči Bohu, protože porušuje jeho příkaz, a není etické vůči člověku, protože vede ke špatným důsledkům – ke smrti (a není etické vůči zemi = prostředí, protože by vedlo k environmentálním potížím).

zlo, zlé: Co to znamená „poznat zlé“? V Genesis 1-2 vidíme, že „zlé“ je to, co není dobré. „Dobré“ je označeno to, co vede k životu, co přispívá k hojnému životu na této zemi, „zlé“ je to, co vede ke smrti (v den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti) a co se vzdává úkolů tohoto života (Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil).

¹⁸Spojení kategorií „svoboda“ a „etika“ v jedné myšlence navrhuje Christian Bensel ve svém zamyšlení Smysl života, k dispozici v překladu na stránce rozhovor.cz/poselstvi/0026mysl-zivota.php.

Když se díváme na českou etymologii slova „spravedlnost“, vidíme, že se jedná o něco, co je „s právem“ = v souladu s právem, podle práva; tj. spravedlivé jednání je totéž jako etické jednání – je to jednání v souladu s příkazem, který řekl lidem Bůh. Je to jednání, které vytváří dobrý řád pro život, na kterém se člověk podílí, když poslechne Hospodinův příkaz. Další rozměr slova „spravedlivý“ by mohl být „ten, kdo dostojí svému slovu“, ten, kdo dodrží své slovo; bez ohledu na dosud snad jen intuitivní chápání slov „život“ či „smrt“, Bůh jasně řekl člověku následky, které bude mít pojezení ze stromu poznání dobrého a zlého – člověk se nemůže divit, když po pojezení ovoce ze stromu poznání dobrého a zlého „propadne smrti“¹⁹.

- Genesis 3,1-6: Nejzchytralejší ze vši polní zvěře, kterou Hospodin Bůh učinil, byl had. Řekl ženě: „Jakže, Bůh vám zakázal jíst ze všech stromů v zahradě?“

Žena hadovi odpověděla: „Plody ze stromů v zahradě jíst smíme. Jen o plodech ze stromu, který je uprostřed zahrady, Bůh řekl: - Nejezte z něho, ani se ho nedotkněte, abyste nezemřeli.“

Had ženu ujišťoval: „Nikoli, nepropadnete smrti. Bůh však ví, že v den, kdy z něho pojíte, otevřou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé.“

Žena viděla, že je to strom s plody dobrými k jídlu, lákavý pro oči, strom slibující vševědoucnost. Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní, a on též jedl.

Had svádí lidi nejprve tím, že popírá, že by pojezením propadli smrti (verš Gn 3,8) – můžeme tedy poznávat hada či satana (Hospodinova nepřítel) jako toho, který zpochybňuje pravdivost slov, která řekl Bůh (had zpochybňuje, že porušení zákazu bude mít negativní důsledky). Za druhé, had nabízí lidem něco dalšího: otevřou se vám oči (= prozřete, získáte novou moudrost). Strom „slibující vševědoucnost“ v překladu ČEP je poněkud nadnesený termín, v hebrejském originálu je spíše doslova „žádoucí k získání moudrosti“. Bůh opravdu v Genesis 3,22 říká: „Teď je člověk jako jeden z nás, zná dobré a zlé.“ V jakémisi smyslu opravdu lidé prozřeli – ale je otázka, zda jim toto prozření přinese lepší život, když začínají prožívat strach, vinu a stud. Možná to prozření souvisí i s tím, že jasně vidí, že dříve prožívali to dobré, ale nyní začínají prožívat to zlé.

- Genesis 3,9-10: Hospodin Bůh zavolal na člověka: „Kde jsi?“

On odpověděl: „Uslyšel jsem v zahradě tvůj hlas a bál jsem se. A protože jsem nahý, ukryl jsem se.“

Lidé začínají prožívat a) vinu a strach – neposlechli Hospodinův příkaz, nevytvářejí spravedlivý svět, jak jej chtěl Bůh; mohou čekat jen smrt, o které Bůh řekl, že jistě pak přijde; b) stud – vidí svou vlastní zranitelnost a křehkost, protože jejich blízké pouto s Bohem se jaksi rozpadlo, zemřelo; zůstávají se svým studem před sebou navzájem a před světem kolem nich.

¹⁹Vzato z překladu ČEP, stejně jako další verše z knihy Genesis v tomto oddílku.

- Genesis 3,16-17: Ženě řekl:

„Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout.“

Adamovi řekl:

„Uposlechl jsi hlasu své ženy a jedl jsi ze stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst. Kvůli tobě nechť je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení.“

To je popis té „okamžité“ smrti, která nastala – i když ještě budou nějakou dobu žít, jsou vyhnáni z Hospodinovy dokonalé zahrady do světa, kde budou prožívat bolest. Země je kvůli nim prokleta – člověk „dotvořil“ život v rozporu s Hospodinovým spravedlivým plánem. Bude poznávat zlo i v tom smyslu, že se zřekl své zodpovědnosti střežit zemi a vystavil ji zlu. Potopa bude jen jednou epizodou v tom scénáři smrti. Člověk ztrácí tu kvalitu života, kterou měl s Bohem v jeho zahradě.

No a dalším rozměrem je „věčná smrt“, tj. odepření přístupu ke stromu života, který byl hned vedle zakázaného stromu – člověk ztrácí i délku života, kterou měl s Bohem v jeho zahradě (Genesis 3,22-24).

Lidé tedy „propadli smrti“ a nemohou se divit ničemu, co se stalo po jejich činu neposlušnosti či nespravedlnosti. NICMÉNĚ, jejich poslání zde na zemi zůstává stejné – nyní znají měřítko dobrého a špatného v každé oblasti, a i když je nyní život náročnější, protože už nežijí v „ideálním“ světě v Hospodinově blízkosti, mají dále dělat věci dobré a odmítat věci zlé. I v „prokletém“ světě, který se už netěší Hospodinovým dobrým darům v plnosti, mají dále vytvářet spravedlivý život – mají být dále obrazem Boha a dělat dobré věci, stejně jako Bůh je dobrý a dělá dobré věci. Dělat zlé věci, které ničí Hospodinův řád, tomu se od Genesis 4 bude říkat „hřích“ – a dále bude platit, že „mzdou hříchu je smrt“, tedy ten, kdo dělá věci nespravedlivé, po právu cítí negativní důsledky ve svém osobním životě, a ve vztahu k Bohu strach i vinu.

Zbývá se ještě vrátit k tomu, proč Bůh vůbec dal do své zahrady strom poznání dobrého a zlého, a proč tedy dal lidem možnost „propadnout smrti“. Na to existují dvě odpovědi, jedna moderní, jazykem dnešní doby, a jedna klasická, na základě prvních dvou kapitol knihy Genesis:

- a) **moderní odpověď:** svoboda je přece největší hodnotou demokratického světa – Bůh vytvořil svět, aby se na něm odhrály jen věci dobré, ale musel dát prostor těm občanům, kteří si budou chtít zvolit i věci zlé (tato odpověď je sice příznačná pro dnešní dobu, ale taktně mlčí o jedné drobnosti, kterou zaznamenává svědectví Bible, a sice že všichni jsme na jedné lodi – důsledky pádu člověka nesou všechny další generace);
- b) **klasická odpověď:** na každém skutku každého člověka záleží, všechny naše etické volby mají svůj dopad; Bůh nás stvořil, abychom byli jeho obrazem (Genesis 1); kapitola 2 knihy Genesis dále rozpracovává, co to znamená být obrazem Boha:

1. rozhodňovat a střežit život, který byl člověku svěřen – člověk dostal mnohé úkoly vládnout a spravovat zemi, a byl také k těmto úkolům vyzbrojen zvláštními schopnostmi;

2. Bůh je láska, a člověk dostal dar rodiny i společnosti, aby mohl sdílet s druhými svou radost z Hospodinových darů a podporovat druhé v těch spravedlivých úkolech, ke kterým je Bůh volá;
3. Bůh je jen dobrý, tj. volí si dělat dobré, i když má možnost dělat zlé – a Bůh chtěl, aby byl v této věci člověk jeho obrazem, tj. dal lidem schopnost morálně posoudit svět, zvážit pravdu a podle toho se rozhodnout jednat (tato schopnost rozhodnout se spravedlivě je něčím hlubším než jen rozhodnout se podle vnějšího zdání (žádoucí na pohled), rozhodnout se podle užitečnosti (s plody dobrými k jídlu), nebo se rozhodnout podle toho, „co z toho já sám získám“ (budete znát dobré i zlé) – jednat spravedlivě znamená odmítnout i zisk (budete jako Bůh znát dobré i zlé), pokud je to zisk za cenu toho, že přinese vinu vůči Bohu a negativní dopad pro mne a pro druhé (kvůli tobě nechť je země prokleta)).

V knize Exodus dále vidíme, že Bohu stále záleží na tom, aby jeho lid žil spravedlivě, a tak po vysvobození Izraele z Egypta jim svěřuje Desatero přikázání (Exodus 20), které jim má připomínat ty správné mantinely spravedlivého života: nejedná se o nová nařízení, která by si Bůh v té chvíli vymyslel²⁰, ale o potvrzení toho, co zahrnovalo spravedlivé jednání už od počátku – Bůh tak vychovává Izrael ve spravedlnosti, připomíná jim ukazatele pro jejich život. Nejsou zachráněni pro bezvládní nebo prázdnotu, ale pro dobrý život, kde „dobrota“ je určena charakterem Boha. Lidé nejsou nestranní, ale Bůh je nestranný – proto Bůh má právo určit mantinely dobrého pro všechny.

Z novozákonního pohledu my křesťané následujeme Ježíše Krista, který je Soudcem v přicházejícím Božím království – viz například Evangelium podle Matouše, kapitoly 5-7 a komentář k nim²¹.

4.3 Bojovník

V knize Exodus vidíme fakt, že Bůh bojuje za svůj lid, dosvědčený v mnoha situacích – lid Izraele si je už od počátku vědom, že na vyjití z otroctví sám nemá. Pokud nezasáhne Bůh, lid Izraele je stále jasně vydán do rukou armády početnější a vyzbrojenější, než oni sami. Na začátku potřebují vysvobození (Exodus 14), v průběhu celé cesty potřebují překonat překážky větší než oni samotní (např. boj s Amálekovci ... Exodus 17), a nakonec potřebují dobýt prostor k životu na nepřátelích v zaslíbené zemi, kterých je též hodně (viz biblická kniha Jozue). Od začátku do konce mají vidět, že Bůh bojuje za ně boje, které by bez něj nedokázali vyhrát. To má být též znamením pro nás, kteří bojujeme se svými pokušeními a pastmi, které svazují náš život, nedovolují nám žít radostně a svobodně, nebo znovu pokrucují naše zvyklosti v tom smyslu, aby náš úkol být obrazem Boha byl překroucen v něco bolestivého a nepěkného.

- Genesis 2,15-17: Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil. A Hospodin Bůh člověku přikázal: „Z každého stromu zahrady smíš jíst. Ze

²⁰Tato myšlenka viz D.Carson: God Who Is There, kapitola 4 o vydání zákona.

²¹rozhovor.cz/matous/mat05-07.php.

stromu poznání dobrého a zlého však nejz. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti.“

Možná v těchto slovech je ukryt první náznak boje – v tom, že člověk má střežit Hospodinovu zahradu, je možná ukryto, že bude někdo, kdo se bude snažit ten harmonický život v zahradě Eden narušit. Boj je tedy úkolem, který Bůh člověku svěřil. Druhá myšlenka na základě těchto slov: boj možná souvisí s životem. Člověk má bojovat za život, prohra v tom boji souvisí se smrtí.

V Genesis 3,1-6 (citováno v předchozím oddílku o tři strany zpět) – v popisu prvního boje člověka s Hospodinovým protivníkem, satanem – je vidět jedna věc: bez ohledu na to, kde se tam ten had vzal, bylo Hospodinovým záměrem, aby člověk tento boj vybojoval. Bůh učí lidi bojovat se zlem, ale jisté boje musí lidi vybojovat sami, Bůh je neudělá za ně. Možná by se dalo též říct, že toto povolání člověka bojovat za dobré věci, obstát v jistých věcech, nenechat se nalákat lží, je součástí života k obrazu Boha, ke kterému byl člověk stvořen. Máme bojovat se zlem na základě těch rad a vodítek, které řekl Bůh. Bůh řekl lidem, že pokud pojedí ovoce ze stromu poznání dobrého a zlého, propadnou smrti – a člověk tak měl obstát před hadovou lží, že smrti nepropadnou.

V každém případě, bitva byla prohrána, člověk propadl smrti, a ponese to důsledky pro všechny další lidské generace. Přesto to není poslední slovo – je to jen třetí kapitola Bible. Bůh totiž říká hadovi, svému nepříteli, který svádí lidi ke smrti:

- Genesis 3,15: Mezi tebe a ženu položím nepřátelství, i mezi símě tvé a símě její. Ono ti rozdrťí hlavu a ty jemu rozdrťíš patu.

To je velmi důležitá věc, protože Bůh zde říká, že historie vesmíru není založená na dualismu – boji dobra se zlem – ale že jednou bude zlo, nepřítel Boha, který svádí k nespravedlivému jednání, naprosto poražen, bude mu rozdrčena hlava. Tj. člověk právě prohrál bitvu, ale válka se smrtí a nespravedlností ještě prohraná není. Naopak Bůh prorocky říká, že „símě ženy“ jednou v tomto boji vyhraje. Takže lidé v tomto boji jednou zvítězí – a přijde člověk, který nikdy nezhrěší, nikdy nebude jednat nespravedlivě, nikdy se nenechá svést k tomu, aby jednal v rozporu s tím, co řekl Bůh. A tím, co vybojuje, vyhraje válku. Jako křesťan věřím, že tímto člověkem je Ježíš Kristus.

Po prvním hříchu člověka (= jednání v rozporu s tím, co přikázal lidem Bůh) nastávají hříchy další, a ve čtvrté kapitole knihy Genesis čteme o záznamu vraždy mezi dětmi Adama a Evy: Kain zabil Ábela, protože Bůh Ábela přijal, projevil mu svou přízeň, kdežto Kaina Bůh nepřijal, protože Kain jednal nespravedlivě. Kain zabíjí Ábela, protože mu závidí, že ho Bůh přijal.

- Genesis 4,6-7: I řekl Hospodin Kainovi: „Proč jsi tak vzplanul? A proč máš tak sinalou tvář? Což nepřijmu i tebe, budeš-li konat dobro? Nebudeš-li konat dobro, hřích se uvelebí ve dveřích a bude po tobě dychtit; ty však máš nad ním vládnout.“

Bůh jasně dává najevo (nejen Kainovi, ale i nám), že úkolem člověka je dále jednat spravedlivě, činit dobré – bojovat s hříchem, jehož tendencí je nás ovládnout, zotročovat pro jistý styl jednání, který uráží Boha a nám bere život. Boj pokračuje, život je těžký,

zjišťujeme, že nespravedlností v konečném důsledku žádný užitek pro sebe nezískáme. Cílem života nás lidí nemá být jen naprostý klídek a pohoda, ale vždy bude probíhat boj kolem nás i v našem srdci. Později (v Novém Zákoně) řekne Ježíš Kristus:

- Matouš 6,31-33: Nemějte starost a neříkejte: co budeme jíst? Co budeme pít? Co si budeme oblékat? Po tom všem se shánějí pohané. Váš nebeský Otec přece ví, že to všechno potřebujete. Hledejte především jeho království a spravedlnost, a všechno ostatní vám bude přidáno.

Ježíš Kristus vyzývá lidi, aby především měli na mysli boj za spravedlnost, za život podle vodítek, které dává Bůh – ve vztahu k Bohu, ve kterém je pro nás králem. Tim Keller k tomu dodává: Štěstí nikdy nenajdeme a nezískáme přímo – štěstí je vždy a pouze jen vedlejším produktem toho, že o něco jiného usilujeme víc než o štěstí (<https://www.youtube.com/watch?v=XP39WYwAkAA>, 6 min): „Ježíš nikdy neřekl: Šťastný bude ten, kdo hladoví a žízni po štěstí, ale řekl: Šťastný bude ten, kdo hladoví a žízni po spravedlnosti (Matouš 5,6) ... Co ten text říká? Když budete hledat spravedlnost víc než štěstí, získáte obojí. Když ale budete hledat štěstí více než spravedlnost, nezískáte nic.“

Apoštol Pavel později vybízí své posluchače k tomu, aby vytrvali v tomto boji, a stále jim připomíná, že protože existuje duchovní svět, tento boj má duchovní rozměr:

- Efezským 6, 10-12: svou sílu hledejte u Pána (Ježíše Krista), v jeho veliké moci. Oblectे plnou Boží zbroj, abyste mohli odolat ďáblovým svodům. Nevedeme svůj boj proti lidským nepřátelům, ale proti mocnostem, silám a všemu, co ovládá tento věk tmy, proti nadzemským duchům zla.

Je docela rozumné hledat sílu u toho jediného, kdo ve svém boji vyhrál na všech frontách.

4.4 Král

Poslední, čtvrtý motiv, dar prostoru k životu, lze spatřit na horizontu knihy Exodus – blízký vztah k Hospodinu, jeho skutky vysvobození i jeho pozvání k životu ve svobodě a spravedlnosti začíná lid Izraele prožívat v závdavcích okamžitě, ovšem to vše směřuje k plnému rozvinutí v zemi, kterou lidu Izraele Hospodin dává. Země, ve které bude přebývat spravedlnost a pro jejíž lid bude Hospodin Bohem, je teprve plným potvrzením Hospodiny moci – teprve uvedením do této země bude završeno to pravé poznání Hospodina.

Tento motiv lze opět dobře vidět i v prvních kapitolách knihy Genesis – Bůh je král a s králem je neoddělitelně spjata země, kterou vlastní, do které může pozvat, koho on sám chce, a kterou může případně někomu svěřit do správy.

- Genesis 1,1: Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.

Hospodinův svět je zvláštní v tom, že je veškerým světem přístupným lidské zkušenosti. Nejedná se o jeden stát či republiku, ale o celý vesmír.

- Genesis 1,3: I řekl Bůh: „Buď světlo!“ A bylo světlo.

Král tvoří ve své zemi nové věci – vytváří prostředí, ve kterém je možné žít.

- Genesis 1,7: Učinil klenbu a oddělil vody pod klenbou od vod nad klenbou. A stalo se tak.

Oddělováním různých kvalit má na mysli různé účely: vody, které budou zavlažovat zemi, mají jinou funkci než vody, ve kterých budou žít vodní živočichové a rostliny.

- Genesis 1,11-12: Bůh také řekl: „Zazelenej se země zelení!“ ... A země vydala zeleň: rozmanité druhy bylin, které se rozmnožují semeny, a rozmanité druhy stromů, které nese plody se semeny. Bůh viděl, že to je dobré.

Věda může poskytnout jen omezené vysvětlení světa: „Květiny jsou zde proto, aby šířily kopie instrukcí k vytvoření dalších květín. ... Rostliny jsou nástroj pro předání rostlinné DNA dalším generacím.“ (Richard Dawkins: Climbing Mount Improbable). Bible k tomu dodává dalších několik rozměrů, když říká, kdo celý tento proces předávání DNA začal – Bůh. A uvedl ho do pohybu s jistým záměrem, který věda odhalit nemůže. Král je zdrojem dobrých věcí, šíří dobro.

- Genesis 1,29: Bůh také řekl: „Hle, dal jsem vám na celé zemi každou bylinu nesoucí semena i každý strom, na němž rostou plody se semeny. To budete mít za pokrm.“

Bůh též život zajišťuje do budoucnosti. Všechny prvky jím nově vytvářených kvalit jsou spojeny do celkového záměru vybudovat zemi a zajistit v ní život.

- Genesis 2,8-9: A Hospodin Bůh vysadil zahradu v Edenu na východě a postavil tam člověka, kterého vytvořil. Hospodin Bůh dal vyrůst ze země všemu stromu žádoucímu na pohled, s plody dobrými k jídlu, ...

Vidíme zde, jak Hospodinova země oplývá hojností a dobrým ovocem. Ovšem také platí, že **král předává svým poddaným úkoly a zodpovědnost:**

- Genesis 1,26: I řekl Bůh: „Učinme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.“

Vladař předává lidem zodpovědnost a moc vládnout. Lidé se stávají také vládci – ale zemi sami nezískali, dostali ji od Vládce.

- Genesis 2,15: Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil.

Člověk dostává úkol obdělávat zahradu (= rozhojňovat její ovoce) a střežit ji před kýmkoli, kdo by chtěl narušit její účel – setkávání člověka se svým Tvůrcem a Králem.

- Genesis 2,20: Člověk tedy pojmenoval všechna zvířata a nebeské ptactvo i všechnu polní zvěř.

Bůh obdařil člověka vlastnostmi potřebnými pro úkoly, ke kterým ho povolal. Ne že by člověk neměl schopnost pojmenovat všechny rostliny, ale to teď není zmíněno, protože je v centru pozornosti hledání živé bytosti, která by sdílela úkoly svěřené Adamovi.

Také je pravdou, že **král má moc**:

- Genesis 3,17: Adamovi Bůh řekl: „Uposlechl jsi hlasu své ženy a jedl jsi ze stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst. Kvůli tobě nechť je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení.“

Král má též moc své požehnání (= dobré dary) svým poddaným vzít (prokletí = omezení dobrých darů v životě lidí mimo Hospodinovu zahradu). Vyhání lidi ze zahrady, kde měli prvotřídní hojnost a ochranu právě díky tomu, že Bůh byl blízko. Nyní mají poznat, že když odmítli život a zvolili si smrt, tak Bůh „poodstoupí“ z jejich života, což povede k těžkostem. Aktérem Hospodinovy moci se stávají cherubové (Genesis 3,24); nevíme moc, jak si tyto bytosti představit, ale „chereb“ je hebrejský výraz pro meč. Tedy král je pevný ve svém rozhodnutí, cesta ke stromu života je zavřená.

- Genesis 6,5: I viděl Hospodin, jak se na zemi rozmnožila zlovůle člověka a že každý výtvar jeho mysli i srdce je v každé chvíli jen zlý.

Lidé věděli, že pokud se vládci vzepřou, tak je čeká smrt, tak nemohli být potopou překvapeni. Bůh také měl k potopě dobrý důvod: to, co vznikalo v lidském srdci, bylo jen zlé, tj. bylo v rozporu se záměrem, pro který Bůh lidi stvořil. Byl pevný a uplatnil svou moc – téměř všichni lidi kromě osmi byli ze zemského povrchu zničeni.

- Genesis 11,1-8: Celá země byla jednotná v řeči i činech. Když táhli na východ, našli v zemi Šineáru pláň a usadili se tam. Tu si řekli vespolek: „Nuže, nadělejme cihel a důkladně je vypalme.“

Cihly měli místo kamene a asfalt místo hlíny. Nato řekli: „Nuže, vybudujme si město a věž, jejíž vrchol bude v nebi. Tak si učiníme jméno a nebudeme rozptýleni po celé zemi.“

I sestoupil Hospodin, aby zhlédl město i věž, které synové lidští budovali. Hospodin totiž řekl: „Hle, jsou jeden lid a všichni mají jednu řeč. A toto je teprve začátek jejich díla. Pak nebudou chtít ustoupit od ničeho, co si usmyslí provést. Nuže, sestoupíme a zmateme jim tam řeč, aby si navzájem nerozuměli.“

I rozehnal je Hospodin po celé zemi, takže upustili od budování města.

Lidé se rozhodli „učinít si jméno“ – jedná se o generaci, která vyrostla z osmi lidí zachráněných po potopě, ale i u nich se projevovalo to, že nebyli ochotni dělat věci, ke kterým je vede Bůh. Řekli si, že si „učiní jméno“ a postaví věž až do nebe, že „budou jako Bůh“. Aby Bůh zabránil naprostému sjednocení lidí proti sobě, uplatnil svou moc – zmátl jejich jazyk.

Toto vykreslení Boha prvních kapitol Bible není úplné, ale dobře vystihuje vládce, který tvoří nové věci, udílí svou moc a dary, ale též si je bere zpět. Vládce, který vymezuje hranice životu, a pak při těchto hranicích stojí. Sám má moc tyto hranice překročit (např.

Enoch nezažil smrt, ale Bůh si ho vzal k sobě ... Genesis 5,22-24), ale dělá to jen pro získání dobrých věcí. Někdo by mohl mít z takového Boha strach – a svým způsobem v bázni před Bohem je strach na místě. Ale není to strach před nepředvídatelným tyranem, který svou moc používá libovolně: Bůh Bible použil svou moc jen v tom směru, o kterém člověk předem věděl.

V dnešním západním světě existuje určitá neúcta vůči autoritám možná více než kdy dříve. Ale jak nám připomíná John Stott (*I Believe in Preaching*, kapitola o autoritách), bez autority by neexistovala svoboda. Jen v hranicích pevně udržovaných autoritami mohla vzniknout demokracie a možnost svobodně se rozhodovat, jakkoli nedokonale to dokážeme uplatňovat. Jen pokud autorita určí absolutní pravdu, existuje svoboda přemýšlet.

And last but not least, když Ježíš Kristus v Novém Zákoně naznačuje svým učedníkům neuvěřitelná slova o tom, že on sám jim bude v nebeském království sloužit ("Blaze těm služebníkům, které pán, až přijde, zastihne bdící. Amen, pravím vám, že se opáše, posadí je ke stolu a sám je bude obsluhovat." Evangelium podle Lukáše 12,37 v překladu ČEP), neznámá to, že se vzdává své autority (viz Don Carson: *Christ and Culture Revisited*, výklad daného verše) nebo že by přestalo platit to, co Ježíš Kristus kdy udělal či řekl. Znamená to, že jen uvnitř pevně stanovených a udržovaných hranic je možná láska.

5 Vztah mezi křesťanskou církví a etnickým Izraelem

Tento a další tři oddíly se zabývají otázkou, jaký je vztah mezi Starou smlouvou (= Tenakem, hebrejskou částí Bible) a Novou smlouvou (= křesťanskou částí Bible), a tedy mezi křesťanstvím a hebraismem. I když vymezení hranic v těchto věcech může být do jisté míry citlivým tématem, je důležité tento vztah prozkoumat, protože křesťané si potřebují ujasnit postoj k Desateru přikázání (a k celé Staré smlouvě) v dnešní době, zatímco pro stoupence hebraismu může být zajímavé vidět, co nového přináší křesťanské spisy vzhledem k Tenaku. Pokud dané otázky nebudou zodpovězeny, minimálně budou v tomto a následujících třech článcích vzneseny.

Rád bych vyšel zejména ze dvou materiálů [32] od Johna Reisingera a dvou článků ze stránky icej.cz (všechny tyto materiály jsou online na internetu).

Dobrým výchozím textem je kniha *Čtyři Abrahamova potomstva*²², která představuje celou problematiku: Abraham, praotec národa Izrael, má podle různých úhlů pohledu čtyři různá potomstva:

1. veškeré fyzické potomstvo, zejména Izáka a Izmaele a jejich potomky;
2. speciální fyzické potomstvo, Jákoba a jeho potomky;
3. konkrétního potomka Ježíše Krista, Mesiáše;
4. duchovní potomky = všechny, kdo uvěřili Bohu.

Při čtení Bible není jednoduché mezi těmito potomky rozlišovat.

²²viz [32], druhý zmíněný pdf text.

- Ad 1) Začneme-li první skupinou potomků (všichni fyzičtí Abrahamovi potomci), sem patří národ Izrael (potomci Abrahamova vnuka Jákoba), ale též například i potomci Izákova bratra Izmaele (dnešní Arabské národy). Abrahamovi řekl Bůh (Genesis 17,6): **Způsobím, aby ses nesmírně rozplodil a učiním z tebe národy – i králové z tebe vzejdou.** To byl Hospodinův slib, který dal nejen Izákovi a Izraeli, ale též Abrahamovu synu Izmaelovi (Gen 17,20): **Vyslyšel jsem tě i ohledně Izmaele – hle, požehnám mu a způsobím, aby se nesmírně rozplodil a rozmnožil; zplodí dvanáctero knížat a učiním z něj veliký národ.** V tomto ohledu lze říci, že Židé i Arabové dostali od Boha stejné požehnání²³.
- Ad 2) Bůh si též z Abrahamových potomků vybírá speciální fyzické potomstvo = potomstvo v linii Abraham – Izák – Jákob, pro které má speciální požehnání, speciální obdarování a plán (Gn 17,7-8): **Potvrzují svou smlouvu s tebou i s tvým budoucím semenem ve všech jejich pokoleních: je to věčná smlouva, že budu tvým Bohem i Bohem tvého budoucího semene. Tobě a tvému budoucímu semeni dám zem tvého putování, celou kanaánskou zem, do věčného vlastnictví a budu jejich Bohem.** (ve verši Gn 17,21 pak vyjasňuje, že tato smlouva se týká linie Izáka, nikoli Izmaele: **Svou smlouvu však potvrdím Izákovi, kterého ti porodí Sára příští rok touto dobou,** a později se dozvíme, že dále se smlouva týká Izákova syna Jákoba, nikoli Ezaua). Tedy národ Izrael = linie Abraham – Izák – Jákob – Jákobovi potomci je speciálním příjemcem smlouvy Hospodina, kterou uzavřel s Abrahamem v Genesis 15 (zaslíbil mu potomstvo a zemi). Když přemýšlíme o hlavním rozdílu mezi Jákobovým potomstvem a jinými liniemi potomků v knize Genesis, zejména tedy linií Izmaele, kromě toho, že každá linie dostává pro život jinou zemi, je hlavním rozdílem u Jákobova potomstva: **A budu jejich Bohem** (Gn 17,8).
- Ad 3) Když přeskočíme mnohá staletí, celý záznam dostává nečekaný obrat v příchodu Ježíše Krista, kdy apoštol Petr po ukřižování a nenebevstoupení Ježíše Krista říká o letnicích při seslání Ducha svatého Židům v Jeruzalémě (Skutky 3,25-26:): **Vy jste synové proroků a smlouvy, kterou Bůh uzavřel s našimi otcí, když řekl Abrahamovi: Ve tvém semeni (potomku) dojdou požehnání všechna pokolení země. Když Bůh vzkřísil svého služebníka, poslal ho v první řadě k vám, aby přinesl požehnání každému, kdo se odvrátí od svých špatností.** Ukazuje, že ten klíčový potomek nebyl Izák, i když Izák a celá linie je důležitá, ale Mesiáš – slíbený Izák byl předobrazem mnohem důležitějšího slíbeného potomka, kterým je Ježíš Kristus. Právě uvedená Petrova slova vysvětlují význam požehnání pro všechny národy řečeného Abrahamovi v Genesis 12,3: Mesiáš vysvobodí lidi nejen od vnějších nepřátel, jako to činili Mojžíš nebo David, ale i od jejich vlastních hříchů – a tak Mesiáš vykoná mnohem důležitější exodus než Mojžíš a je králem mnohem důležitějšího království než David.
- Ad 4) Od Mesiáše je pak už jen krok k lidu Mesiáše – lidem Mesiáše nejsou jen Židé, ale jsou pozváni lidé ze všech národů na zemi. Prorok Jóel vyhlášoval v Iz-

²³O Izmaelovi více viz Genesis 20 - - 22.

raeli cca v 7.století př.n.l. (Jóel 3,5): **Každý, kdo vzývá Hospodinovo jméno, však bude zachráněn. Na hoře Sion, v Jeruzalémě vyvázne, jak Hospodin slíbil, hrstka přeživších, které povolal Hospodin.** A apoštol Petr nyní v Jeruzalémě (Skutky 2,21) cituje: **Každý, kdo vzývá Hospodinovo jméno, však bude zachráněn;** a ve Skutcích 2,25 znovu používá jméno Hospodin při citaci Staré smlouvy a dodává, že cituje místo o Ježíši Kristu!! Tím staví Pána Ježíše Krista na roveň Bohu a vyhláší je jako Mesiáše nejdříve pro Židy (protože vše se odehrává v Jeruzalémě), ale též pro všechny národy, jak prohlásí o Ježíši Kristu apoštol Pavel ve svém listu do Efesu (Efeským 2,16-18, můj vlastní překlad): **On skrze kříž smířil hebreje i pohana v jednom těle s Bohem – svou smrtí zabil nepřítelství mezi nimi. Přišel a přinesl dobrou zprávu o pokoji vám, co jste byli daleko, i těm, co byli blízko, abychom skrze něj měli všichni – hebrej i pohan – v jednom Duchu přístup k Otci.** Pavel i Petr ohlašují kralování Ježíše Krista, který poslal Ducha svatého a chce s lidmi všech národů navázat novou smlouvu – Boží Duch bude přebývat v našem srdci. V této Nové smlouvě zaslíbenou zemí je nebe (Matouš 5,5, Ježíšova slova: **Blaze mírným, neboť dostanou zemi za dědictvím do dědictví**), mnohým potomstvím je lid Mesiáše: Každý, kdo bude vzývat Pánovo jméno, bude zachráněn (kontextem je promluva o Ježíši Kristu).

John Reisinger v knize Čtyři Abrahamova potomstva dále ukazuje, jak smlouva s Abrahamem ohledně potomstva (ad 2 ... speciálního fyzického) a země dochází svého naplnění v Abrahamovu potomku Mesiáši (ad 3), jehož potomstvo (ad 4 ... duchovní potomstvo všech národů všech dob) obdrží nebe (= zemi, kde přebývá spravedlivý a milující Bůh). Důležitou otázkou nyní zůstává, jak chápat v době nového potomstva, nové smlouvy a nové země to „staré“ potomstvo (= etnický Izrael), „starou“ smlouvu (= smlouvu Hospodina s Izraelem předanou skrze Mojžíše) a „starou“ zemi (Kanaan, který obýval etnický Izrael). Některé svátky, věci a činnosti byly označeny ve Staré smlouvě jako „věčné“ – v jakém smyslu k nim dnes máme přistoupit?

- Áron a jeho synové byli ustanoveni jako kněží navěky, trvale (Ex 40,15) – znamená to, že i dnes mají jejich potomci přinášet zvířecí oběti? Mají tak jednat i ti, co se stali křesťany a přijali Ježíše jako Mesiáše? Áronovi synové získali trvalé, věčné kněžství, ale to došlo svého naplnění v Ježíši Kristu (list Židům = list Hebrejům 9,23 - - 10,18).
- Všechny chrámové služby před svatyní mají být vykonávány navěky, trvale (Ex 27,21) – znamená to, že Židé mají, pokud to půjde, najít archu úmluvy, postavit chrám a stan setkávání, a obnovit tuto službu v chrámu? A mají to udělat i ti, co přijali Ježíše jako Mesiáše? Chrámová služba je trvalá, ale chrámem Ducha svatého je Kristovo tělo, církev (Efeským 2,11-22).
- Lid Izraele ve Staré smlouvě má vždy dodržovat Hospodinův Sabat (Ex 31,16-17) – mají nyní stoupenci hebraismu = židovského náboženství, kteří uvěřili Ježíši Kristu jako Mesiáši, pokračovat v dodržování Sabatu? Hospodinův Sabat je trvalý, ale došel svého naplnění v odpočinutí ve spasení (Židům = Hebrejům 4,1-13).

- Obřízka byla ustanovena jako znamení Staré smlouvy trvale, navěky (Gn 17,13) – mají tedy stoupenci hebraismu (ti, co pevně věří, že Tenak = Stará smlouva je Boží slovo) ji dále praktikovat? Obřízka je trvalé znamení, ale došla svého naplnění ve znovuzrození, obřízce našeho srdce, když uvěříme Ježíši Kristu (Koloským 2,11-15).
- Země Kenaanská byla předána lidu Izrael navždy, do trvalého vlastnictví (Gn 17,7-8) – mají tedy Židé, ať už uvěřili Ježíši Kristu nebo ne, usilovat o získání původního území země Izrael, jak bylo představeno Abrahamovi (Gn 15,18-21)? Tato země byla dána Izraeli v trvalé vlastnictví, ale to je jen obrazem nebe, nebeského Jeruzaléma, slíbeného lidu Mesiáše ve Zjevení 21–22.

Rád bych se nyní zaměřil na dva články křesťanské organizace ICEJ (International Christian Embassy Jerusalem), která podporuje současný dnešní Izrael. Nejprve článek Základ křesťanské podpory Izraele, Malcolm Hedding²⁴. Teologická diskuse s autorem:

a) **ad str.1:** příběh spásy je ve skutečnosti židovský ... ano, určitě, protože Ježíš Kristus je Žid (poznámka k biblické citaci: citované místo je z biblického listu Římanům, kapitoly 1, nikoli z kapitoly 9);

b) **ad str.1-2:** žena oděná sluncem je ilustrací Izraele ... dobrá citace Genesis 37, odkud slunce a hvězdy ukazují na Izrael; nicméně mám pocit, že tento závěr je poněkud unáhlený, podobně jako závěr některých křesťanských vykladačů, že žena ze Zjevení 12 je církev. Proč si myslím, že závěry obou stran jsou unáhlené? Vede mne k tomu Zj 12,5-13 – ve Zj 12,1-4 je jasně vidět, že žena ukazuje na Izrael, ovšem ve Zj 12,5-6.13 (**její syn byl vytržen k Bohu a jeho trůnu. A ta žena utekla na poušť, kde měla od Boha připravené místo, ... Když drak uviděl, že byl svržen na zem, začal pronásledovat tu ženu, která porodila toho muže.**) vidíme, že žena je též i pronásledovaným lidem Krista, tedy i církev. Jak je to možné?

Ano, hodně obrazů v knize Zjevení je vzato ze Staré smlouvy, ale nikoli v nezměněné formě²⁵ – dochází zde ke „vzkříšení“ obrazů na jiné rovině. Události ze života ženy ve Zjevení 12 spojují několik starosmluvních obrazů o Izraeli a několik novosmluvních faktů o Ježíši Kristu, křesťanech a církvi – vykladač Bible musí tedy uzavřít, že žena ve Zjevení 12 je „Božím lidem všech dob“, či „lidem Mesiáše“, chcete-li. Protože Mesiášem je Ježíš Kristus, tak Božím lidem je Izrael „před křížem Krista“, ale i církev „po kříži Krista“. Kristův kříž je mezníkem historie, ale též bodem, který spojuje Boží lid všech dob do jednoho lidu, lidu Mesiáše.

Proč si myslím, že některé starosmluvní obrazy dochází v knize Zjevení svého „přerodu“ s jiným, posunutým významem? Protože přesně to Pán Ježíš Kristus říká ve Zjevení 1, při výkladu obrazu svícnu. Jan vidí ve Zjevení 1 vzkříšeného Krista, který drží ve své ruce sedm hvězd a prochází se uprostřed sedmi zlatých svícňů. Svícen je důležitý starosmluvní obraz – ve svém fyzickém významu sedmiramenný svícen, menora, osvětloval vnitřní prostor stanu setkávání před svatyní svatých, kde na stole

²⁴Český překlad článku viz stránka icej.cz

²⁵Viz Ross Taylor, Revelation; pdf komentář na internetu, kde cituje dalšího autora tohoto výroku.

byly předkladné chleby pro Hospodina. Později byl obraz svícnu použit jako symbol v knize Zacharjáš, kapitole 4, kde jsou velekněz Jóšua a král a stavitel chrámu Zerubábel přirovnání ke dvěma olivám dodávajícím olej pro svícen – tj. svícen je zde symbolem znovuoobnovení chrámu v roce cca 515 př.n.l.

Se stejným symbolem, symbolem svícnu, se setkáváme ve Zjevení 1,12 a sám Ježíš Kristus vysvětluje ve Zj 1,20 ... svícen je sbor církve. Tedy starosmluvní symbol představující znovuoobnovení Izraelského Jeruzaléma a chrámu je použit o církvi, protože dochází k podobným věcem, ale na jiné rovině: dochází ke stavbě nového chrámu, kterým je lid Mesiáše ze Židů i Nežidů (Efezským 2,19-22), a od Boha přichází Nový Jeruzalém, kde bude přebývat Boží lid všech dob (Zjevení 21).

- c) **ad str.4:** je neuvěřitelné, že mocnosti temnoty použily Ježíšův plášť a ďáblův meč, aby bojovaly proti židovskému národu ... ano, historie je smutným dokladem toho, že když Židé slyší „Ježíš Kristus“, představí si většinou jen útlak a pronásledování ze strany křesťanů po mnohá staletí; dobrá zpráva o odpuštění přišla od Židů, protože všichni první apoštolové byli Židy. Zde křesťané mají velký dluh, nejen prosit o odpuštění, ale i prakticky pomoci těm, od kterých (jako národa) přišel Mesiáš – reprezentovat tohoto Mesiáše skutečně takového, jaký je. Mesiáše, který zemřel za naše hříchy a nabízí nám nejen nebe, ale už i smíření zde na zemi (Efezským 2,11-18).
- d) **ad str.8-9** , citace Iz 11,11 a Ez 36,24-28: v těchto oddílech se mluví o tom, že Bůh navrátí ostatek Izraele do své země. Zde někde se vyskytuje tajemství mezi vztahem Staré a Nové smlouvy – Nová smlouva mluví jednoznačně o Jeruzalému přicházejícím z nebe, kde bude přebývat veškerý Boží lid (Zjevení 21), kdežto proroci Staré smlouvy mluví o tom, že Pán Bůh navrátí ostatek Izraele do země, kde přebývali jejich otcové. Kde se tyto dvě prorocké linie setkají, není úplně jasné, i když se jedná o velké zaslíbení v obou případech²⁶.

Iz 11,11: **V ten den Pán podruhé vztáhne ruku, aby vykoupil pozůstatek svého lidu z Asýrie, z Dolního i Horního Egypta, z Habeše, Elamu, Babylonie, Chamátu i z mořských ostrovů.** Malcolm upozorňuje, že slovo „podruhé“ mluví o druhém navrácení Izraele do své země, když první vyhnanství mluví o roce 586 př.n.l. a druhé o roce 70 n.l. To je možné, že už k žádnému dalšímu vyhnanství nepříjde, ale zdá se, že slovo „podruhé“ se spíše odkazuje na vykoupení z Exodu 6,6, kde Hospodin též vztáhl = přiložil svou ruku. Verše Iz 11,15-16 mluví o analogii s přechodem Rákosového moře toto spojení potvrzují: **Hospodin vysuší záliv Egyptského moře, na Eufrat máchne rukou své vychřice a rozdělí jej na sedm ramen, aby se dal přejít v sandálech. Tak vznikne cesta pro jeho pozůstatek, pro lid, jež bude v Asýrii zanechán, tak jako kdysi vznikla pro Izrael toho dne, kdy vyšel z Egypta.** To by znamenalo, že současný exodus Židů je už třetí v řadě – ale to nevadí, pokud dané místo mluví o exodu jiné kvality

²⁶Interpretace těchto věcí souvisí i s podrobnějším výkladem biblické knihy Zjevení, který je ovšem mimo rámec tohoto textu. Konkrétněji, diskuse probíhá o interpretaci Zjevení, 20,1-10 ... bude Mesiáš vládnout po svém příchodu tisíc let na této zemi? Nebo se jedná o tisíciletou vládu křesťanů v současném spojení se vzkrášeným Kristem? Nebo se jedná o vládu křesťanů s Kristem v novém nebi a na nové zemi?

v budoucnu, tak se vztahuje k tomu budoucímu, konečnému exodu, který nevíme přesně, kdy nastane, ale bude definitivní²⁷.

Navíc není jasné ani časování, které navrhuje Malcolm, tedy v první fázi příchod Židů, ve druhé fázi jejich duchovní obroda – v začátku kapitoly 11 je totiž popsána vláda Mesiáše, který nastolil mír nejenom mezi lidmi, ale i ve zvířecím světě, a až pak od verše Iz 11,11 se mluví o příchodu Izraele; viděno očima křesťana, toto místo spíše mluví o druhém příchodu Ježíše Krista a tom, jak shromáždí svůj lid (u oddílu Ezech 36,24-27 se sice zdá, že exodus nastává před očištěním: **Posbírám vás z pohanů, shromáždím vás ze všech zemí a přivedu vás zpět do vlasti. Pokropím vás čistou vodou a budete čisti. Ode vší vaší nečistoty a ode všech vašich hnusných model vás očistím. Dám vám nové srdce a do nitra vám vložím nového ducha. Vezmu vám z těla srdce z kamene a dám vám srdce z masa. Vložím vám do nitra svého Ducha a způsobím, abyste se řídili mými pravidly, dodržovali mé zákony a jednali podle nich;** ale v následujícím verši 33 se mluví o opačném pořadí, nejprve očištění, a pak osídlení: **Toto praví Panovník Hospodin: V den, kdy vás očistím od všech vin, znovuobydlim vaše města, aby se vystavělo, co leží v troskách**).

- e) **ad str.10-11:** souhlasím s Malcolmem, že blízkovýchodní konflikt, není politický konflikt, ale duchovní konflikt, který opravdu pramení z iracionálního antisemitismu podněcovaného démonskými duchovními silami. V tomto boji jsou křesťané povoláni, aby podporovali Izrael v tomto antisemitském světě.

Ve svém dalším dokumentu Jádru biblického Sionismu²⁸ opakuje Malcolm Hedding některé biblické oddíly z předchozího materiálu; v teologické diskusi i s tímto druhým článkem bych opět rád zdůraznil, že pokud by byl Izrael ze svého území zase vyhnán, neznamenalo by to, že biblická proroctví nemají pravdu, protože z nich nemůžeme zjistit, který návrat Židů do Izraele bude tím posledním a konečným návratem (ve 20.století a v současnosti se jedná už o třetí etnický exodus, nikoli o druhý – viz bod d) výše).

Dále na str.14 Malcolm cituje Římanům 11,25, **Nechci, bratři, abyste nevěděli o tomto tajemství (abyste nespolehali na vlastní moudrost): Část Izraele se zatvrdila, ale jen dokud se nenaplní počet pohanů**, jako potvrzení argumentu, že Izrael přijde o část svého území. Zde s Malcolmem nesouhlasím, protože si myslím, že kapitoly 9 až 11 listu Římanům se zabývají výhradně otázkou konečné záchrany jednotlivců z etnického Izraele pro věčný život. Tvrdit cokoli jiného na základě tohoto místa není v souladu s pečlivým čtením celé kapitoly.

Co říci závěrem? Z proroctví uváděných na podporu Sionismu (Iz 11,11-16; Ez 36,28-33) je vidět, že daný exodus je spojen s proměnou srdce: **Dám vám nové srdce a do nitra vám vložím nového ducha.** To podle novosmluvních textů a citací starosmluvních textů v Nové smlouvě je spojeno s prvním příchodem Ježíše Krista, jak mu rozumí

²⁷Kniha Izajáš byla napsána v 8.století př.n.l., a proto možná mluví jen o návratu Izraele v letech 540 až 515 př.n.l. Ovšem v celé knize Izajáš se prolíná Mesiáš, a tak je možné, že na pozadí knihy je ohlašována doba, kdy Mesiáš shromáždí svůj lid po svém příchodu, což bude mnohem monumentálnější návrat než první či druhý exodus.

²⁸Též v českém překladu na stránce icej.cz.

křesťané (k tomuto příchodu už došlo, tedy první závdavek těchto slov lze prožívat díky daru Ducha svatého – to je poselství křesťanů vůči věřícím Židům). Bez ohledu na to, v jakém zeměpisném místě se bude většina etnických Židů nacházet, mluví se v těchto textech spíše o tom, že Židé přijmou Ježíše Krista jako Mesiáše a o proměně srdce, která souvisí s přijetím Ducha svatého, jak tyto věci představuje Nová smlouva.

Nemůžeme se ovšem divit, že snahou Židů je se dostat na původní území země zaslíbené ve Staré smlouvě, protože věří, že Bůh bude s jejich národem na tomto území jednat. Mnozí Židé nepraktikují víru svých otců, ovšem stoupenci biblického Sionismu upozorňují na místa v Tenaku, která zdůrazňují, že jednání Boha s etnickým Izraelem je silně svázáno s jejich zemí – zejména Zacharjáš 14,4 uvádí, že Mesiáš se vrátí do Jeruzaléma na Olivetskou horu. Pak existuje druhá velká skupina Židů, ne nutně věřících, kteří se vrátili do Izraele, protože chtějí být součástí státu vytvořeného pro svůj národ. V roce 1948 byl na starém území založen stát Izrael a mnohé vede etnický původ k návratu do země jejich otců (tento exodus Židů z různých prostředí do země Izrael se děje už snad sto let, začal ještě i před rokem 1948, už v podstatě po první světové válce, a pokračuje dodnes). Pán Bůh má s tímto návratem etnického Izraele do svých prastarých území jistě svůj plán. A oni (či minimálně ti věřící z nich) rozhodně chtějí čekat na svého Mesiáše ve své zemi. Nicméně další Židé, co nemají možnost či odvahu se do Izraele vrátit a jsou věřící, mohou věřit starosmluvním místům o tom, že Mesiáš, až přijde, je shromáždí do své země (ta hlavní myšlenka textů Izajáš 11 a Ezechiel 36 je ta, že Bůh na ně nezapomene – on je neztratí, ale přitáhne si je k sobě; to je i v souladu s novosmluvním poselstvím, že klíčové není území, ale vztah k Mesiáši).

6 Pohled do listu Římanům 9 - - 11

Historie vztahu Židů a křesťanů je nepříliš pozitivní²⁹ – ale to není novinkou, už při vzniku církve, a možná tehdy ještě ve větší míře se objevilo napětí mezi křesťanskou církví a stoupenci hebraismu. Proto právě kapitoly 9 až 11 listu Římanům byly napsány, aby vyjasnily vztah mezi křesťany a Židy a možná napomenuly obě strany tohoto napjatého vztahu. Podívejme se do daných kapitol, ne snad k celkovému studiu, ale minimálně s cílem ukázat na několik myšlenek textu. Jak bývá označován teologický vztah mezi křesťanskou církví a etnickým Izraelem?

a) teologie náhrady = substituční teologie: Zmiňuje ji snad Karel Taschner ve svém článku Vztah církve a Izraele (viz <http://www.cb.cz/vydavat-odbor/vztahcai.htm>, 1998, odstavec 2): „Kristus je koncem pozemských zaslíbení Izraele. Církev nastoupila na místo Izraele, stala se dědicem Izraele a Izrael je vlastně vyděděn a ztrácí svá privilegia, jichž užíval v době Staré smlouvy. V této souvislosti se zvláště cituje text: Proto vám říkám, že Boží království vám bude vzato a bude dáno lidu, který ponese jeho ovoce (Mt 21,43). Teologicky je Izrael diskvalifikován.“

b) teologie naplnění: Proroctví pronesená ve starosmluvním Izraeli došla nebo dojdou svého naplnění v církvi. To je názor představený v materiálech [32] a byl zhruba

²⁹Viz např. časopis Slovo z Jeruzaléma, květen 2015, článek Jürgena Böhlera na stranách 32-33.

shrnut v předchozím motivu 5.

V podstatě s tímto pohledem souhlasím, protože podle Galatským 3,29 (Jste-li Kristovi, jste potomstvo Abrahamovo) jsou křesťané Abrahamovými potomky, a také v listu Římanům 9, 1-3 apoštol Pavel pláče nad tím, že navzdory velkým privilegiím jeho etnickí bratři ztrácí to nejdůležitější, a sice věčný život. Podle Nové smlouvy je obřizka opravdu naplněna v Kristově proměně srdce, sabat je opravdu naplněn v Kristově odpočinutí víry, oběti ve stánku a v chrámu byly opravdu naplněny Kristovou obětí, trvalé kněžství Aronovo bylo opravdu naplněno ve veleknězi Ježíši Kristu, a konečně, but not least, slib země bude opravdu naplněn v neotřesitelné a nezničitelné nové zemi a nebi, do které vcházíme skrze vztah ke Kristu, nikoli přestěhováním na území dnešního státu Izrael.

Ronnie Stevens též upozorňuje na verš z 2.listu Korintským 1,20, ze kterého plyne, že všechna Hospodinova zaslíbení jsou naplněna v Kristu³⁰.

c) teologie vytětí a naroubování: Tímto způsobem lze vymezit vztah mezi judaismem a křesťanstvím na základě kapitol 9 až 11 listu Římanům – viz Římanům 11,16-24: mnozí Židé byli pro svou nevíru z „olivy věčného života“ vyřati, to však neznamená, že nemohou být kdykoli znovu naroubováni, pokud se jejich postoj změní. Na druhé straně pohané = Nežidé byli někteří naroubováni, a pokud nevytrvají až do konce ve své víře a nepřestanou se držet Boha, budou vyřati.

V listu Římanům 9,4-5 je též vypsáno nejvíce privilegií, kterých se těší Židovský národ oproti ostatním národům: „Jim totiž patří synovství, sláva i smlouvy, jim byl dán Zákon, bohoslužba i zaslíbení, jejich jsou otcové a z nich tělesně pochází Kristus, který je nade vším, Bůh požehnaný na věky.“ Podívejme se ve stručnosti na ně blíž³¹.

1. **jim patří synovství** – doslova „jim patří přijetí za syny“, stejný výraz jako v Efeským 1,5; ovšem v Římanům 9,1-3 Pavel právě hořce lituje toho, že většina lidu Izraele přichází o to nejcenější, o věčný život s Bohem; co tedy znamená výraz „synovství“ zde? Pravděpodobně to, že Bůh kdysi přijal národ Židovský jako celek „za svého syna“ (Exodus 4,22) a vysvobodil je z otroctví Egypta, jak je zaznamenáno v knize Exodus; ovšem též může být Pavel na mysli skutečnou záchranu pro věčný život v novosmluvním smyslu ostatku = části Izraele v Pavlově době (Římanům 9,27), dnes i v budoucnu.
2. **jim patří sláva** – pravděpodobně má Pavel na mysli Hospodinovu slavnou přítomnost v oblaku uprostřed lidu Izraele při jejich putování pouští, a též následnou přítomnost Boha ve stanu setkávání a později v chrámu. A jedná se též snad i o pohled do současnosti a dopředu, že Bůh bude vždy přítomný uprostřed etnického lidu Izrael.
3. **jim patří smlouvy** – Pavel má asi na mysli smlouvy Hospodina s Abrahamem (o zemi, kde budou jeho potomci trvale žít), s Mojžíšem (pověření žít s Bohem

³⁰viz Ronnie Stevens, série dvacetihodinového audiovýkladu knihy Genesis na stránce reformace.cz.

³¹Zhruba podle komentáře Moo: Letter to the Romans, 1996, komentářová řada NICOT, str 559-568

- v osobním životě i v celé společnosti, a tak ukazovat svým životem na Boha ostatním národům) i s Davidem (o králi = Mesiáši, který bude králem trvalého království); v jistém smyslu se jedná o tři různé závazky Hospodina k Izraeli v historii, ale na jiné rovině se jedná o tři aspekty jediného vztahu, a to vztahu Hospodina k etnickému Izraeli. OVŠEM musíme zde dodat i Novou smlouvu, kterou též Hospodin zamýšlel dát především lidu Izraele (Jeremjáš 31,31-34; Římanům 11,26-27).
4. **jim byl dán Zákon** – stala se velká věc, Bůh mluvil k zástupu lidí (Exodus 20)!! A byli to z většiny etničtí Izraelci. Dostali čestné pověření být Hospodinovými králi a knězi (Exodus 19,5-6). Bůh též promluvil v Ježíši Kristu, apoštol Jan o něm mluví jako o Slovu (Janovo evangelium 1,14: Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi) – a toto privilegium setkat se s Božím Synem, Bohem vysloveným Slovem, měli zase nejdříve lidé etnického Izraele.
 5. **jim byla dána bohoslužba** – zde se má na mysli především systém obětí ve stanu setkávání a v chrámu; lid Izraele byl jako národ vyzván, aby dělal něco ze svým hříchem a obnovoval svůj vztah k Bohu;
 6. **jim byla dána zaslíbení, jejich jsou otcové** – lidé z etnického Izraele byli pozváni, aby se stali součástí zaslíbení daných jejím otcům (viz „jim patří smlouvy“); ovšem všechna zaslíbení též ukazují na Mesiáše a setkávají se v Mesiáši.
 7. **z nich tělesně pochází Kristus, který je nade vším, Bůh požehnaný na věky** – Pavel ještě jednou zdůrazňuje zejména Mesiáše (= Krista), který vyšel ze židovského etnika = národa. Mesiáš bude požehnáním pro všechny národy, ale bude pocházet ze Židů, byl slíben především Židům a narodil se ve starověkém Izraeli. Když nyní lidé, ale též především židé uznají svou nedostatečnost před Bohem, neschopnost zachovat Zákon, tak budou moci přijmout milost Ježíše Krista. To je jeho pointa: pokud existují nějaké přednosti či výhody, etničtí Židé je měli všechny – včetně té klíčové výhody, a sice setkání s Mesiášem, kterou Pavel uvádí jako poslední. Dokonce podle toho nejpravděpodobnějšího překladu prohlašuje, že Mesiáš je Bohem na věky – v souladu s Izajášem 9,5-6; takže by to nemělo nikoho překvapovat.

Teologie vytětí a naroubování je snad nejvhodnějším označením vztahu mezi etnickým Izraelem a křesťany, protože je formulována na základě Bible a upozorňuje obě strany, že mají svůj díl, na který si musí dávat pozor.

- d) teologie zasazení etnického Izraele zpět do jeho země:** Tato teologie přišla do popředí poté, co Izrael byl mezinárodně uznán jako stát v roce 1948. Její zastánci se samozřejmě snaží sladit Starou i Novou smlouvu, tj. spojují starosmluvní proroctví o návratu Izraele zpět do země z Izajáše 11 a Izajáše 14 a Ezechiele 36 a novosmluvní poselství o tom, že milost k lidem od Boha přichází jen skrze Ježíše Krista (Skutky 4,12: V nikom jiném není spása - na světě není lidem dáno jiné jméno, v němž bychom mohli být spaseni).

Je samozřejmě záslužnou prací pomáhat etnickému lidu Izrael jakýmkoli způsobem ve světě, kde se zdá, že Hitlerův duch stále nevymřel a ozývají se iracionální hlasy nenávisti vůči etnickým Židům. Též bych přál všem Židům, aby uvěřili v Ježíše Krista jako Mesiáše, a mohli tak lépe porozumět jeho životu i službě a poselství (a přijali jej jako Mesiáše, který už jednou přišel, kromě toho, že přijde podruhé).

Nicméně teologicky je velmi náročné sladit platnost smlouvy Staré a smlouvy Nové současně – je dosti náročné říkat, že Nová smlouva je klíčová, ale smlouva s Abrahamem uzavřená v Genesis 15 a Genesis 17 též platí. Symbolem platnosti smlouvy s Abrahamem je obřízka (Genesis 17,9-14), jejíž nutnost byla zrušena na sněmu křesťanů v Jeruzalémě (Skutky 15) – důvodem bylo to, že u Boha začala platit jiná smlouva, a sice ta Nová. Není rozumné předpokládat, že etničtí Židé si vynutí praxi obřízky to, aby Hospodin udržel etnický Izrael (či věřící z etnického Izraele) v jeho nové zemi. Bůh může dát tu milost, že stoupenci hebraismu, kteří očekávají příchod Mesiáše na Olivetskou horu, takto budou (alespoň někteří) čekat na území státu Izrael, ale toto by byla milost, nikoli teologická nutnost dokazatelná z Bible³².

Klíčovým textem pro dobré slovo o vztahu obou smluv je novosmluvní list Hebrejům = Židům, kapitola 8: Zde je řečeno (Židům 8,6-7: **Ježíš se stal prostředníkem mnohem lepší smlouvy, založené na lepších zaslíbeních. Kdyby té první smlouvě nebylo co vytknout, nebylo by ji potřeba nahrazovat jinou**), že Bůh opravdu nahradil Starou smlouvu Novou smlouvou, a tedy neplatí obě současně v tom smyslu, že by Židé museli dodržovat i Starou smlouvu (= Abrahamovu a Mojžíšovu smlouvu, protože jsou etničtí Židé) současně s Novou smlouvou (protože přijali milost v Kristu).

Je klíčové, že právě list Židům 8,8-12 cituje Jer 31,31-34, kterážto slova mají totéž poselství jako Ezechiel 36,24-33: „Své zákony jim napíšu na srdce“ (Židům 8,10) je citací Jeremjáše 31,33, ale to je tatáž věta jako Ezechiel 36,26 – to je jasný ukazatel, že slib návratu do země v Ezechieli 36 je naplněn větším zaslíbením věčného života s Ježíšem Kristem v jeho království.

Z těchto teologických nesrovnalostí nelze podle mého názoru vyklíčkovat tím, že řekneme, že Stará smlouva s Mojžíšem byla zrušena, ale s Abrahamem nikoli – to by znamenalo, že např. Hospodinovo slovo Dt 28,64-68 říká, že při neposlechnutí Mojžíšovy smlouvy bude lid Izraele rozehán ze své země, ale díky smlouvě s Abrahamem (z Genesis 15 a Genesis 17) budou nakonec ještě jednou přivedeni zpět – takový výklad není podle mne soudržný, protože Abrahamův lid a Mojžíšův lid je od doby Mojžíše jeden a tentýž. Věřím, že při přijetí obřízky v Exodu 12 se lid Izraele přidal k Abrahamově smlouvě se vším všudy, a Exodus 20 (vydání Desatera, např. Ex 20,12 ... číň to a to, aby byl velký počet tvých dnů ve slíbené zemi) toto ztožnění potvrzuje. Z Lev 25,34 je navíc jasné, že dědictví lidu Izraele = jejich země je věčná, tj. slovo „věčný“ je o daru země užito jak u smlouvy Abrahamovy, tak u smlouvy Mojžíšovy. Pokud tedy smlouva Mojžíšova je nahrazena Novou smlouvou,

³²Celý argument se týká historie před fyzickým návratem Ježíše Krista na zem – to, že po svém příchodu Mesiáš shromáždí svůj lid, nikdo nezpochybňuje.

týká se to i atributu „věčný“ – ten zůstává v platnosti, jen místo určení se z Izraele posunuje na nebe jako na silnější zaslíbení.

Závěrem několik poznámek ohledně dalších článků na internetu:

- Geoff Volker: Mýlil se snad Pavel? (text na stránce reformace.cz) ... v Římanům 9,24-26 Pavel cituje ohledně uvěření nežidovských národů Ozeáše, kapitolu 2, která mluví o navrácení rozptýlených Izrelských kmenů k Bohu!! Tedy správnou interpretací starosmluvních proroctví o navrácení Izraele k Bohu je novosmluvní zvěst o Ježíši Kristu!
- Jiří Doležel: Rozbor prohlášení Proč podporujeme Izrael (viz reformace.cz) ... kritický rozbor prohlášení křesťanské organizace ICEJ (International Christian Embassy Jerusalem = mezinárodní křesťanské velvyslanectví v Jeruzalémě); ještě jednou, cílem není očernit humanitární a finanční pomoc, kterou křesťané skrze tuto organizaci poskytují státu Izrael; cílem je poukázat na to, že biblické verše uváděné na podporu této práce mají ve skutečnosti jiné souvislosti, a tedy jiný výklad. „Utěšte můj lid“ se v novosmluvních souvislostech týká lidu ze všech národů, který Ježíš Kristus zachraňuje z jejich hříchů (Matouš 1,21). Římanům 15,26-27 mluví primárně o podpoře chudších spolubratrů ve víře.

Na druhé straně existuje řada důvodů, proč podporovat Izrael a Židy:

- Humanitární a lidské důvody: sedmdesát let po holokaustu někteří stále zpochybňují právo Židů na svůj vlastní stát (Slovo z Jeruzaléma 2015-březen, str.12-13). Oproti všeobecné propagandě je řada Židů ve světě (Francie, viz Slovo z Jeruzaléma 2015-březen, str. 22-23) i v Izraeli samotném hodně chudých (např. Slovo z Jeruzaléma březen 2015, str.26-27 ... řada mladých nejen Židů v Izraeli dnes si nemůže dovolit středoškolské vzdělání a závisí na humanitárních projektech).
- Teologické důvody – i když i křesťanství mělo svůj zabíjecí středověk, to by nás nemělo opravňovat k tomu, abychom stavěli křesťanství a Bibli na jednu rovinu například s islámem či Koránem. Srovnáme-li totiž například Ježíše Krista a Mohameda, vidíme, že Ježíš Kristus šířil obraz a charakter Boha svým životem a ochotou trpět a zemřít, kdežto Mohamed šířil svůj náboženský systém násilím a mečem a ochotou zabíjet. Už toto jednořádkové srovnání zakladatelů obou hnutí by mělo vést křesťany k vážné teologické diskusi s Islámem. Vážné otázky, která musí být zodpovězeny, jsou například: „Přináší Korán cokoli hodnotného, co ještě není obsaženo v Bibli? Nezamlžuje spíše Korán poselství Bible? Pokud je Mohamed prorokem, která z jeho proroctví se naplnila?“

Podobně musí existovat prostor pro diskusi mezi křesťanstvím a hebraismem, jak se o to snažím v této čtyřčlánkové sérii³³. Vážné otázky, které musí být

³³Věřím, že právě tato série může napomoci vyjasnit vztah mezi hebraismem a křesťanstvím, a tak nejlépe pomůže jak křesťanům, tak Židům.

zodpovězeny, jsou: „Co nového přináší Ježíš Kristus k Tenaku, hebrejské části Bible? Jakým způsobem se proroctví Tenaku naplnila v Nové smlouvě?“

- Vyjádření vděčnosti a misijní záměry vůči Židům: Snad Římanům 15,26-27 lze brát jako výzvu k praktické pomoci Židům, z jejichž národa je Ježíš Kristus – v první řadě chudším křesťanským Židům, kterých většina žije mimo území dnešního státu Izrael, ale jistá část i na území Izraele. Dále křesťanské misijní podněty vůči Židům musí přesáhnout teologickou rovinu a musí být i praktické a hmotné, stejně jako každá účinná misie musí obsahovat i činy, nejen slova.

- Pavel Steiger: A tak bude spasen celý Izrael (viz reformace.cz) ... tento článek upozorňuje na fakt, že verš Římanům 11,26 dokládající skutečnost, že v Izraelském národě dojde k velkému obrácení ke Kristu, je pravděpodobně špatně přeložen! V originálním řeckém textu je totiž napsáno „a tak“, nikoli „pak“ (překlad ČEP) či „však“ (překlad ČSP).

I když tón článku je nekompromisní, upozorňuje na důležité jemnosti při výkladu Římanům 11 – například v Ř 11,14 Pavel říká, že chce přivést ke spáse „některé“ Židy, nikoli všechny. Z Verše Ř 11,26 řada lidí usuzuje, že tento znamená záchranu všech Židů v jistém okamžiku budoucnosti, ale v Ř 11,32 (Bůh totiž všechny uzavřel pod neposlušnost, aby se nade všemi slitoval) už nikdo nevyloží, že budou spaseni všichni lidé žijící na zemi – zkrátka Římanům 11 musíme vždy uvádět do souvislosti s celým listem Římanům a celou Novou smlouvou, jak zdůrazňuje Pavel Steiger („plnost Židů“ (Ř 11,12), stejně jako „plnost pohanů“ (Ř 11,25), pravděpodobně neznamená, že budou pro věčný život zachráněni všichni Židé či všichni pohané).

Navíc mám při čtení Římanům 11 pocit, že důraz je zde nikoli na budoucnost, ale na přítomnost – že nyní mohou být Židé zachráněni pro věčný život, pokud přijmou milost v Ježíši Kristu (důraz je na zachránce Mesiáše, který zachraňuje z hříchů ... Ř 11,26-27); nejprůhodnějším překladem Ř 11,26 je „a takto bude zachráněn veškerý Izrael“ (též i viz Moo, str.711). Vhodným vyvrcholením celé kapitoly je výklad „a tak všichni budou zachráněni jen skrze Ježíše Krista, on neztratí nikoho“ ... tj. přece jen by „Izrael“ na konci tohoto argumentu zahrnoval i Nežidy a Židům ukazoval na nutnost Krista – suma sumárum, Bůh se nade všemi slitoval.

Na druhé straně, podobně jako Douglas Moo, ani já nechci zcela vyloučit možnost, že v poslední době bude zachráněna pro věčný život velká část, ne nutně všichni, v té době na zemi přítomného etnického Izraele. Je to v souladu s linií výkladu Pavla Steigera, že totiž neposlušnost Židů vedla k přijetí pohanů pro věčný život, a to vzbuzuje a vzbudí žárlivost Židů a jejich přijetí dnes i v budoucnu, pokud přijdou k Ježíši Kristu.

Když ani mnozí etničtí Židé, kteří historicky mají řadu výhod a privilegií, o kterých jsme krátce mluvili, nedosáhli věčného života, kdo tedy může být zachráněn pro věčný život? O tom bych krátce rád mluvil v následujícím motivu (článku).

7 Kdo tedy může být zachráněn?

Věřím³⁴, že Bůh dal lidem o sobě poznat absolutní, vždy platné zjevení toho, jaký je Bůh (něco, co o něm platí v každé době) a jaká jsou měřítká, podle kterých se hodnotí, zda je jednání člověka správné nebo ne. Toto absolutní zjevení nemůže být samo o sobě rozporuplné. Co to znamená nyní u otázky, které náboženství je to správné, či který pohled na tento svět a život je ten nejvýstižnější?

Dejme tomu, že nás zajímá jen skutečné jádro – jen množina všech pravd, které mi mohou pomoci získat smíření s Bohem a místo v jeho věčném království. Věřím, že tento základ absolutního zjevení je přístupný všem, protože je zapsán do svědomí každého člověka – tak každý člověk může podle tohoto základu získat věčný život a vztah k Bohu, když

- i) Přizná Bohu (v modlitbě, ve svém srdci) hřích ve svém životě – něco, co není v souladu s etickými měřítky, které ve svém svědomí zná.
- ii) Usiluje o opuštění těch hříchů (které se eticky neslučují s Bohem) a prosí Boha, aby mu v tom pomohl.
- iii) Prosí o odpuštění svých hříchů s vědomím, že odpuštění (milost) je jediná cesta, jak dosáhnout smíření s Bohem.
- iv) Vždy se spoléhá jen na to, že mu Bůh odpustí – ani na konci jeho života ho Bůh nepřijme na základě toho, co on sám dokázal, ale na základě odpuštění.

Názor, který jsem právě vykreslil, by se možná mohl nazvat inkluzivismus (= zahrnutí) – říká totiž, že do Božího království přijdou všichni ti, co prosí Boha o odpuštění a milost. Všechno tohle může dosáhnout kdokoli, protože všechny tyto vstupní informace a pravdy jsou přístupné všem skrze jejich svědomí a skrze přemýšlení o tomto světě, takže všichni na ně mohou reagovat.

Kromě uvedených předchozích čtyř bodů, v souladu s nimiž může kdokoli z nás navázat vztah s Bohem, světová náboženství a světové názory směřují dál, k jakémusi plnému absolutnímu zjevení (ve kterém se mohou objevovat pohledy navzájem sporné, čili ne nutně pravdivé). Proč tedy hledat ještě nějaké další prvky a pravdy toho absolutního zjevení, když zde nastává šance se mýlit? Věřím, že důvody hledat další části absolutního zjevení jsou minimálně tři:

1. Pokud v těch dalších částích absolutního zjevení se vyskytuje nějaké ujištění, že mi Bůh odpustil mé hříchy a přijal mne, zbytek života mohu prožít v radostné důvěře, nikoli v pochybnostech.

³⁴Tento článek byl původně napsán jako odstavec 2.3 v komentáři k listu Efezským, rozovor.cz/efezskym/poznamky.pdf, str. 45-49, nyní následuje jeho drobné přepracování vzhledem k tématu různých etnik a různých systémů víry, zejména tedy víry hebraismu, která je křesťanské víře nejbližší, ale též jakékoli jiné existující víry (hebrejská víra zde znamená židovskou víru, ale slovo Žid nechávám spíše vyhrazeno jako označení národa, ne nutně věřících lidí).

2. Při zkoumání dalších „sfér“ absolutního zjevení si můžeme potvrdit správnost morálních pravidel (vztahujeme je na něco více než na své svědomí, které může být v nějakém ohledu zraněné či necitlivé, nebo své svědomí nechceme brát jako konečnou autoritu a hledáme potvrzení z dalšího, důvěryhodného zdroje).
3. Pokud v některém dílku absolutního zjevení je možnost více poznat Boha (o čem přemýšlí, jaké jsou jeho záměry, jak jednal v historii), můžeme najít odpovědi na některé další svoje otázky.

Křesťanské svědectví o Ježíši Kristu (= část Bible označovaná jako Nová smlouva = Nový zákon) je zodpovědné vůči uvedeným třem důvodům: 1) poskytuje o ujštění o odpuštění našich hříchů – protože Ježíš Kristus za naše hříchy zemřel; Nová smlouva vyjasňuje, že Bůh nás lidi přijímá skrze Ježíše Krista (Efezským 1,5) a že v okamžiku, kdy uvěříme Ježíši Kristu, dostáváme dar Ducha svatého (Efezským 1, 13-14), čili například list Efezským je velmi důležitým čtením; 2) Ježíš Kristus je svým charakterem Boží Syn, tedy jako jediný z lidí plně ukazuje charakter Boha; 3) Nová smlouva (možná doplněná Starou smlouvou = hebrejskými spisy zvanými Tenak) je celkově dobrou odpovědí na otázku, jak Bůh přemýšlí, jaké jsou jeho záměry s člověkem, jak jednal v historii a jak jedná dnes.

Některé věci „před křížem Kristovým“ a „po kříži Kristově“ se v zásadě neliší v tom smyslu, že vždy záleželo či záleží na odpuštění a milosti. V obou případech je ta milost od Boha darovaná skrze víru. Jiné je to, že „po kříži“ přijímáme skrze víru dar Ducha svatého, který nás spojuje se vzkříšeným Kristem.

Tento názor mnozí označují jako výlučně křesťanský – přesto pokud člověk nevěděl nebo neví o Ježíši Kristu, mohl nebo může být přijat právě na základě odpuštění, které Ježíš Kristus vydobyl, i když mu detaily nejsou jasné nebo i když je stoupencem jiného náboženského systému. Velkým nebezpečím, je to, když tento systém „přehlasuje“ základní body i)-iv), například když usiluje o odpuštění naplněním nějakých dalších „očisťujících pravidel či skutků“, kterými má „odčinit“ své špatné činy – pak křesťanská zvěst o milosti „zanikne“ v pravidlech jiného náboženského či filosofického systému.

Místo zaměření na filosofie a systémy víry hodně vzdálené od křesťanství se nyní zaměřme na víru hebrejskou, která je křesťanství nejbližší – ze srovnání hebraismu a křesťanství bude patrný i kontrast křesťanství s jinými systémy víry.

Hebrejská víra, předávaná v Tenaku (což je součást křesťany přijaté Bible) ukazuje na Boha, je kronikou Hospodinových záměrů a jednání se světem. Co může být křesťanství bližšího? Kontrast těchto dvou svědectví ovšem vyjadřuje apoštol Pavel v listu Římanům 9,31-32:

- **Izrael usiloval plnit Zákon, jenž měl vést ke spravedlnosti, ale tohoto cíle nikdy nedosáhl. Proč? Protože ji nehledali na základě víry, ale na základě skutků.**

Zde je vidět rozdíl – mnozí z Izraele nezískali věčný život, protože nepřijali milost, která přišla skrze Ježíše Krista a jím vydobyté odpuštění, nýbrž se soustředili na skutky, kterými si spravedlnost u Boha chtěli zajistit. Tenak, jakoli je svědectvím o jednání Boha

v historii a i součástí křesťanské Bible, může též svým zaměřením na zákon, obřady a pravidla zastřít zvěst o milosti.

Kontrast bude též dobře viditelný, pokud prozkoumáme právě i hebrejskou bohoslužbu. Hospodin Bůh v jednom okamžiku hebrejské historie říká skrze proroka Izajáše docela příkrá slova:

- (Izajáš 1,11-15): **K čemu jsou mi všechny ty vaše oběti? praví Hospodin. Mám už dost beraních zápalů i sádla tučných dobytčat. Krev býků, kozlů a beránků mi není příjemná. Že se mi vůbec chodíte ukazovat! Kdo si myslíte, že o to stojí, abyste šlapali po mých nádvořích?**

Přestaňte přinášet marné oběti! Kouř kadidla je mi odporný. Všechna ta novluní, soboty, slavnosti – ta vaše zlá shromáždění nesnáším! Ta vaše novoluní, ty vaše svátky – jak se mi z duše protiví! Jsou mi břemenem, nemohu je už vydržet. Proto když ke mně vzpínáte ruce, zakrývám si oči před vámi; když své modlitby hromadíte, neslyším. Ruce máte celé od krve.

To jsou zvláštní slova – Bůh nestojí o celý náboženský systém Izraele, o žádné obřady, o žádné obětní dary, dokonce (!!!) ani o modlitby, pokud v nich lid Izraele hledal jen omluvu pro své špatné jednání.

- (Izajáš 1,16-18) **Umyjte se a očistěte! Odkliděte mi už z očí zlo, které jste páchali. Přestaňte jednat zle – jednat dobře se naučte! Prosazujte spravedlnost, podpořte utlačovaného, zjednejte sirotkovi právo a zastaňte se vdov! Potom to můžeme spolu probrat, praví Hospodin: Jsou-li vaše hříchy rudé jako šarlat, zbělají jako sníh. Jsou-li jako purpurová látka, budou jako vlna beránčí.**

Vidíme, že Bůh stál o to, aby obřady a modlitby doprovodili změnou svého srdce a jednání. Nešlo mu o odčinění špatných činů – ty opravdu chtěl projednat a odpustit, pokud k němu přišel člověk pokorný v srdci, zděšený ze své špatnosti.

Tedy ani dodržování hebrejského očištného systému zvířecích obětí automaticky nevedlo k přijetí u Hospodina – tedy žádná příslušnost k etniku, ani příslušnost k jistému typu zbožnosti nezaručí přijetí u Boha. Jediným důvodem přijetí je milost skrze víru, která vede ke změně našeho srdce.

K čemu byl tedy systém obětování zvířat v starosmluvním Izraeli? Byl součástí modlitby (viz Don Carson: *God Who is There*, p.69), kdy jednotliví lidé a kněží se modlili k Bohu, aby vyjádřili, že za svůj hřích si zaslouží smrt (souvislost se zabitím obětního zvířete) a prosili o milost. Samotné obětování zvířete odpuštění nezaručilo. Vztah mezi hebreji a křesťany vyjasňuje list Židům 10,11-12:

- **Každý kněz denně pokračuje v bohoslužbě, při níž znovu a znovu přináší stejné oběti, které nikdy nemohou odstranit hříchy. Kristus však obětoval za hříchy jedinou oběť a usedl navždy po Boží pravici.**

Vidíme, že na základě křesťanského svědectví existuje k Bohu jediná cesta – prosba o milost s opravdovým srdcem a přijetí vírou oběti Ježíše Krista za nás.

8 Desatero v souvislostech

Slova Desatera jsou slova, která lid Izraele slyšel promluvit Hospodina. Jsou to klíčová slova Tenaku, křesťany označovaného jako Stará smlouva, protože ta byla nahrazena Novou smlouvou s lepšími zaslíbeními (viz předchozí motivy 5, 6, 7). Nicméně protože je vyslovil Bůh, měli bychom jim věnovat zvýšenou pozornost.

Zajímavým textem srovnávajícím Starou a Novou smlouvu je kniha Johna Reisingera Kamenné desky³⁵, která upozorňuje na řadu biblických veršů vyjasňujících vztah mezi Desaterem kdysi a dnes či mezi Starou a Novou smlouvou. Věnujme se nyní některým z těchto souvislostí.

8.1 Vztah mezi desaterem a Knihou smlouvy

Desatero (viz Exodus 20) je klíčovým dokumentem Staré smlouvy, protože vymezuje vztah mezi Hospodinem a lidem Izraele. Příkázání desatera napsal sám Hospodin na desky (označované někdy jako desky smlouvy, či jako desky svědectví, slova smlouvy³⁶). Tyto desky byly uchovávány ve schráně svědectví (Dt 9,10).

Zvnějšku na boku schránky smlouvy = schránky svědectví byla uchovávána Kniha smlouvy, což někteří definují jako výnosy Hospodina v kapitolách 21,22,23 knihy Exodus. Je možné, že po dokončení dalších biblických knih, jako jsou knihy Tóry (Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium), byly tyto součástí Knihy smlouvy, tj. dokument označovaný v Bibli jako kniha smlouvy byl vlastně celým Starým zákonem či Starou smlouvou, jak ji známe dnes³⁷. Tedy můžeme shrnout, že Desatero bylo něco jako ústava národa Izrael³⁸, se kterým Hospodin učinil smlouvu, kdežto celý zbytek tóry, či vlastně všechny knihy Staré smlouvy, jsou rozpracováním této ústavy.

I když na smlouvy Hospodina s Abrahamem, Izraelem a Davidem se někdy pohlíží jako na tři různé smlouvy, v podstatě se jedná o smlouvu jedinou, protože se týká jediného lidu, lidu Izraele. Přijetím smlouvy se lid Izraele přidal ke smlouvě uzavřené mezi Hospodinem a Abrahamem.

8.2 Analogie mezi Starou a Novou smlouvou

V jistých ohledech není mezi Starou a Novou smlouvou rozdíl:

1. Desatero, a tedy celá Stará smlouva, byla dána lidu Izraele zachráněnému z otroctví Egypta – tak mohli její poslušností vyjádřit lidé svou vděčnost Pánu. Podobně i v Nové smlouvě vydáváme svůj život Bohu na základě vděčnosti za odpuštění, které nám lidem Bůh dal v Kristu. V obou smlouvách potřebovali a potřebují lidé milost od Boha, aby je mohli dodržet.

³⁵Druhý z materiálů [32].

³⁶Citace biblických míst viz Kamenné desky, kap.1.

³⁷Nebo minimálně Kniha smlouvy = pět knih Mojžíšových = Tóra ... viz Kamenné desky, kapitola 2. Tj. Kniha smlouvy obsahovala všechny výnosy Hospodina ve Staré smlouvě.

³⁸Toto označení viz Kamenné desky, str.28.

2. V obou smlouvách se jedná o vedení jednotlivců i skupin v konkrétní situaci skrze vztah k Bohu – ani Stará smlouva, ani Nová smlouva nám nenabízí vyčerpávající seznam pokynů, které máme dodržovat, ale vztah k Bohu, který má být vodítkem a silou v nových situacích. Desatero je modelem charakteru, který se projevuje v mnoha konkrétních situacích, počínaje kapitolami Exodus 21,22,23. Podobně Ježíš Kristus je modelem charakteru, skrze vztah s ním budujeme svůj charakter a dostáváme moudrost v různých situacích. Vztah mezi dvěma živými bytostmi nelze vypsát na papír – Bible je jen ukazatelem k tomuto vztahu³⁹.
3. Obě smlouvy – Stará skrze Tóru a další spisy, Nová skrze Ježíše Krista, ke kterému přicházíme na základě jeho vyobrazení v novosmluvních spisech – ukazují především na charakter Boha. Vyjdeme-li nejprve z Desatera, tak ad 1) Bůh je jediný hoden chvály, není nikdo jiný, kterému by na lidech záleželo; ad 2) Bůh je jiný, než jsme my lidé schopni obsáhnout, nejsme schopni jej pravdivě zobrazit nějakým předmětem; ad 3) Bůh je pravdivý a pravdomluvný, sám plní a splní, co řekl; ad 4) Bůh má též den, kdy nepracuje – a jen se raduje ze svého díla; není workoholikem, ale má čas na nás lidi, když ho hledáme a přijdem k němu; ad 5) Bůh nám předal ukazatele a vodítka, které jsou pevné a neměnné, nemění své slovo z generace na generaci; chce nám být Otcem, rodičem; ad 6) Bůh si váží života, který dává lidem; on není ten, kdo by cítil zášť nebo závist nebo pohrdal lidmi, v jejichž životě je i velmi málo hodnoty, ale chce ty dobré hodnoty v nás vybudovat; ad 7) Bůh nás respektuje, nechce nás využívat pro své rozmary, jeho pozvání jsou trvalá a stálá a pevná; ad 8) Bůh není ten, kdo by nám chtěl něco ukrást nebo něco upřít, zneužít nás nebo zmanipulovat pro své záměry; ad 9) Bůh nás chce budovat a povzbuzovat, prokazovat nám lásku, je k nám pravdivý a mluví pravdu; ad 10) Hospodinovy záměry pro nás jsou dobré – usiluje o to, co je pro nás nejlepší.

Ježíš Kristus v Nové smlouvě, především viz Matouš 5 - - 7, vyzývá k mnohem vyšším měřítkům, ale sám je též beze zbytku naplňuje. Jeho pokyny a vedení jsou analogické těm, které i on sám zakusil a poslechl ve svém pozemském životě. Pokud budeme trávit čas se svatým Kristem, budeme i my proměněni.

V obou smlouvách. Staré i Nové, Bůh vyzývá: „Buďte svatí, neboť já jsem svatý.“ – viz Leviticus 19,1-2; 1.list Petřův 1,14-16. Tedy v obou smlouvách Bůh vyzývá, aby se lidé přidali k jeho charakteru – to je i v souladu s Genesis 1,26-28 a ukazuje, s jakým záměrem Bůh stvořil nás lidi: abychom byli obrazem charakteru Boha.

8.3 Kontrasty mezi Starou a Novou smlouvou

Na druhé straně je Nová smlouva diametrálně odlišná od té Staré a je jí jasně nadřazená:

- i) Stará smlouva slibuje požehnání v budoucnu po splnění určitých podmínek (Ex 19,5-6): pokud mi budete věrní podle Desatera, budete mi královstvím kněží. Nová smlouva

³⁹Kamenné desky, str. 70: 1.list Korintským 9,19-21 ... před Bohem dnes nejsme bez zákona, naším zákonem je Kristus.

naproti tomu nejprve dává odpuštění a požehnání, "královské kněžstvo" není podmíněno ničím, ale je darem (1.list Petrův 2,9): **Vy jste však vyvolený rod, královské kněžstvo, svatý národ, lid získaný do vlastnictví.**

- ii) Desatero i smlouvu Starou měli lidé dodržovat, aby mohli být přijati u Boha – v Nové smlouvě nás Bůh nejprve přijal skrze Krista a dal nám Ducha svatého (tím způsobem jsou zapsány Hospodinovy ukazatele do našeho srdce ... 2 Kor 3,3), a tak můžeme jej následovat s vděčností.
- iii) Ve Staré smlouvě bylo např. dovoleno mít více manželek (Ex 21,10), v Nové smlouvě je povolena jediná manželka (1.list Timoteovi 3,2; Matouš 5,27-28; 19,1-9). Ježíš v Matouši 21 vysvětluje, že volnější řád v Exodu 21 byl umožněn jen pro tvrdost lidského srdce (Matouš 19). V Nové smlouvě Ježíš Kristus svým životem a charakterem už jednoznačně ukazuje plně charakter Hospodina, jaký opravdu je.
- iv) Podmínkou Staré smlouvy byla obřízka a dodržování Sabatu, porušení těchto symbolů smlouvy bylo vážně potrestáno, protože tím člověk znevážil smlouvu s Hospodinem (Ex 12,14-15.48; Num 15,32-36 ... tím, že člověk nedodržel ani znamení smlouvy, ukazoval, že o vztah s Bohem nemá vůbec zájem)⁴⁰. Nová smlouva nemá žádné viditelné závazky kromě víry, kterou si lidé musí udržet po celý svůj život (Koloským 2,16-17; Židům 8,13). Snad lze říci, že viditelným závazkem Nové smlouvy je křest a večeře Páně⁴¹.
- v) Desatero a pokyny Staré smlouvy mají autoritu, která byla zastíněna učením Ježíše Krista a novosmluvními biblickými knihami. Všechna přikázání Desatera kromě přikázání o Sabatu (což byl symbol smlouvy) Ježíš Kristus v Nové smlouvě zesílil – Desatero není neměnným mravním zákonem, nýbrž od nás Bůh v Nové smlouvě vyžaduje mnohem víc (Matouš 5,17-20). Nelze říci, že úkolem křesťana dnes je dodržovat Desatero, protože Ježíš Kristus nás volá k mnohem vyšším závazkům, které sděluje v Matouši 5–7 nebo skrze apoštoly v ostatních novosmluvních knihách.
- vi) Nová smlouva není jen zesílením Staré smlouvy či smlouvou s jinými znameními – řada starosmluvních pokynů je v Nové smlouvě naprosto zrušena. Na základě Levitiky 19,18-19 bylo ve Staré smlouvě „miluj svého bližního jako sebe“ stejně důležité jako „neosívej své pole dvojím druhem semene“, nebo jako (Lv 19,28) „nedělejte si na těle žádné tetování“. V Nové smlouvě jsou zákony o dvojím osívání pole nebo tetování naprosto zrušeny. Dále např. Pavel v 1.listu Korintským 9,9-10 cituje „nedáš náhubek dobytčeti“ v souvislosti se službou křesťana, tj. na zcela odlišné rovině⁴².
- vii) Vykoupení z Egypta bylo v jistém smyslu jen fyzickým vykoupením z otroctví, nikoli záchranou pro věčný život v novosmluvním smyslu. I když existují analogie mezi

⁴⁰Kamenné desky, str.63 a 76: Neexistuje žádné dělení nařízení Staré smlouvy na morální = mravní, občanské a obřadní nařízení. „Miluj Boha“ bylo řečeno jedním dechem (Lev 19,1-30) vedle pokynů pro křížení dobytka a osetí pole semenem. Podobně obřízka nebyla jen obřadní povinností, ale morální povinností před Bohem.

⁴¹Viz Exkurz 1, str.50-54.

⁴²Kamenné desky, kap. 10.

Starou a Novou smlouvou (viz předchozí oddílek), tak v lidu "vykoupeném z Egypta" byli mnozí, u kterých byla vzpoura vůči Bohu či reptání stejně silné jako u faraona a Egypta (viz Numeri 14,22-23 ... někteří z Izraele desetkrát neposlechli, stejně jako faraon v deseti ranách na Egpt). Asi je možné označit tento rozdíl jako skupinový versus individuální: zatímco z Egypta byl lid Izraele zachráněn jako skupina, jako národ, ale mnozí v něm nezačali Boha poslouchat, novosmluvní záchrana jednotlivců je popsána jako něco, co už nelze zvrátit či ztratit (podobně jako nelze zvrátit narození dítěte).

V tomto smyslu můžeme říci, že lid Izraele byl jako skupina zachráněn jistě i pro věčný život a zákon Desatera rozpracovaný v dalších částech Staré smlouvy byl pro ně způsobem, jak vyjádřit Bohu svou vděčnost a hledat odpuštění, pokud přikázání porušili – ale neplatí to pro všechny; ne všichni z Izraele došli věčné záchrany, i když potřeli dveře krví beránka při prvním slavení pesachu a slyšeli Hospodinův hlas na Sínaji, když promluvil „deset slov“. Na druhé straně novosmluvní záchrana pro věčný život je individuální záchranou jednou provždy (1.list Janův 5,11-13).

- viii)** Kristova prolitá krev završila a naplnila Starou smlouvu a nahradila ji novou smlouvou, kterou zpečetila⁴³: Roztržením opony (Matouš 27,51) bylo završeno místo Leviticus 16,2 (nevstupujte do svatyně, abyste nezemřeli) a nahrazeno listem Židům 10,19-20 (vstupte do svatyně a naleznete život, milost a pomoc).

Závěrem ještě slovíčko ohledně pojmu „neměnný mravní zákon“ – tento pojem nikde v Bibli nevystupuje. Jak je vidět z odkazů na biblická místa v komentáři k Exodu 20 a z právě uvedeného rozboru, nemůžeme ani desatero přikázání označit za neměnný mravní zákon, protože Ježíš Kristus v Nové smlouvě posunul sílu jednotlivých přikázání mnohem výš. Jedině bychom mohli říci, že Bůh Bible je jediný „neměnný dobrý Bůh“ – a Desatero vidí tohoto Boha z velké dálky, zatímco Ježíš Kristus je obrazem tohoto Boha, a též Bůh sám.

Nicméně, musíme též vidět, že lidé od nepaměti věděli ty Hospodinovy výnosy, které souvisí s Desaterem. Až snad na nařízení o zachovávaní Sabatu (které bylo specifickým znamením konkrétní smlouvy Hospodina s Izraelem) lidé vždy věděli, že nemají zabíjet a krást a mají poslouchat rodiče, zkrátka už od Genesis 3 je člověku dáno vědomí Hospodinových ukazatelů. Tak lze říci, že svědomí každého člověka neslo zprávu o Hospodinových požadavcích na náš život – jinak by Bůh nemohl trestat zemi potopou v Genesis 6. Tj. každému člověku je dáno vědomí Hospodinových ukazatelů – v tomto smyslu může říci list Římanům 2,14-15, že svědomí v určitých skutcích obviňuje či hájí i lidi, kteří nikdy Exodus 20 nečetli.

Smutnou zprávou je, že ať už jsou uši našeho vlastního naslouchání Hospodinovu hlasu jakkoli pokřivené, přísnější či benevolentnější, nikdo z nás nebyl schopný splnit ty Hospodinovy výnosy, se kterými sami souhlasíme! Dobrou zprávou je pak to, že Ježíš Kristus beze zbytku naplnil a poslechl Hospodinův hlas, takže je schopný nás dovést mnohem dál – tam, kam bychom sami nedošli.

⁴³Viz Kamenné desky, str.27.

9 Dám jim poznat své jméno

Pohled na slovo "jméno" v Bibli.

Část III

Dodatky

10 A. Autorství, vznik a historicita biblické knihy Genesis

Knih Genesis nabízí různá dělení, rád bych se v tomto článku držel toho základního hrubého dělení na dvě části:

- **10.1** ... Genesis 1–11 ... období od počátku vesmíru do roku cca 2000 př.n.l.
- **10.2** ... Genesis 12–50 ... období cca 2000-1700 př.n.l. v rodině Abrahama a jeho potomků

10.1 Historická věrnost Genesis 1–11

Vznik Gn 1–11: klasický odhadem vzniku této části je doba exodu Izraele z Egypta, o kterémžto datování probíhá diskuse (viz 11). Dobrým odhadem je 15.-13. století před naším letopočtem. Když zvážíme, že v knihách Exodus, Leviticus, Numeri a Deuteronomium Bůh mnohé věci sdělil přímo Mojžíšovi (a řada z těchto věcí je podrobným popisem o mnoha instrukcích, které bylo důležité přesně reprodukovat), je rozumné uzavřít, že většina obsahu těchto knih byla zapsána v Mojžíšově době, v době exodu. V biblické knize Exodus vidíme na řadě míst (Ex 1 nebo Ex 15) známky toho, že její autor znal Genesis 1-11, a tak je dobrým odhadem říci, že i část Genesis 1–11 byla napsána v této době, tj. nejpozději během 13. stol. př.n.l.

Obsah Gn 1-11: Tato část se vyjadřuje k dosti dlouhému úseku historie lidstva, a sice k celému období od nejstarších dob (vznik nebe a země) až po rok cca 2000 př.n.l. Při přemýšlení o historické věrnosti Bible v této části je možná zajímavé položit si otázku, které knihy nebo záznamy nové i staré mluví o tomto období, a srovnat jejich základní myšlenky s myšlenkami v Gn 1–11. Musím se přiznat, že řadu následujících knih jsem nečetl, a tak jejich výčet berte jen jako naznačení směru, kterým byste se mohli ubírat, kdybyste chtěli pokrýt toto téma v širokém rozsahu:

1. Steven Weinberg: První tři minuty (1977, česky, lze koupit v antikvariátech kamených či muj-antikvariat.cz nebo v knihovnách), nebo novější autorova kniha Tváří v tvář (2004)... nositel Nobelovy ceny za fyziku vysvětluje dnes nejrozšířenější Teorii velkého třesku (aspoň tedy v té první knize).

Srovnání s Gn 1–11: Genesis nemluví o vzniku hmoty, pokud uvážíme, že první věta (Na počátku Bůh stvořil nebe a zemi) je nadpisem celé kapitoly, tak Genesis začíná slovy: Na počátku byla země beztvářá a pustá ... Na druhé straně, Genesis se na své první stránce dostává mnohem dál – ke vzniku ekosystému na zemi, vzniku vegetace, zvířat a člověka. Chce hlavně zdůraznit, že Bůh je autorem věcí neživých i bytostí živých a má s tímto vesmírem plán. A navíc to poselství uvedené v předchozí větě

může pochopit každý ve všech dobách, počínaje 13.stol. př.n.l., nikoli několik odborníků dnes, kteří se dokážou prokousat dvěma stránkovou Weinbergovou knihou.

2. Knihy Marka Orko Váchy, například knihy *Tančící skály* nebo *Věda, víra, Darwinova teorie a stvoření* podle knihy *Genesis* (2014)¹ ... Marek Vácha dobře vystihuje vztah vědy a víry v diskusi nad knihou *Genesis* jako kněz i vědec v jedné osobě, a též cituje další autory. Zdůrazňuje, že

- a) věda objevující krásu struktury a procesů v tomto světě může být inspirací pro naši víru;
- b) *Genesis* 1-2 nikdy nebylo zamýšleno jako vědecký popis chronologického vzniku vesmíru a vzniku života, ale jako poetická báseň, která si neklade za cíl popisovat jakékoli teorie o vzniku vesmíru a života, a tak je nemůže potvrdit ani vyvracet – nezabývá se totiž tím, aby splňovala kritéria vědecké terminologie a metodologie;
- c) na druhé straně, jakákoli vědecká teorie, která poukazuje na nepravdivost Gn 1-2, je též odsouzena k nezdaru ze stejného principu – nemůže potvrdit či vyvracet pravdivost Gn 1-2, nezabývá se totiž tím, aby splňovala kritéria metodologie poetické a krásné literatury (a tak ať už se teorie o vzniku vesmíru či života např. v následujících pěti letech budou měnit jakkoliv, teologické poselství Bible bude stále stejné).

Moje reakce: Markovu knihu jsem nečetl a tipuji, že bude perfektní a je základním výchozím bodem pro českého čtenáře. Jen bych rád možná dodal jeden postřeh, který lze vidět ze článků a knih filosofa Jana Horníka – též viz shrnutí dvou článků na adrese rozhovor.cz/existuje/02901ast01.php – a sice: i když věda i výklad Bible mají různé metodologie, stejně se v našem životě musíme snažit o syntézu = spojení pohledů vědy i teologie pro náš život (koneckonců žijeme každý z nás jeden život, a ne dva); proto se ani vědci neubrání touze psát o teologii, ani teologové a vykladači Bible touze psát něco o vědě. V našem životě se věda i teologie střetávají, a kdo nám pomůže vytvořit si celkový obraz? Potřebujeme kritéria celkové syntézy, které snad poskytuje filosofie (a příbuzný obor logika vyjadřování a vyvozování argumentů) – poctivě zodpovědět otázky

- a) Jakými kritérii posoudit správnost interpretace vědeckých měření a faktů?
- b) Jakými kritérii posoudit, o jaký žánr jednotlivých biblických knih se jedná a do jaké míry odpovídají informace v nich skutečnosti historicky i fakticky?

Musíme si přiznat, že věda (= měření a experimenty), teologie (= zjevení přijaté od Boha, které dostali jistí lidé za úkol předat), logika (= interpretace vědy i teologie), filosofie (ucelený systém a pohled na život) i sociální svět (= naše současné mezilidské vztahy v rodině a společnosti) jsou ve smyslu definic uvedených v závorkách

¹Recenze viz iliteratura.cz/Clanek/34061/vacha-marek-orko-veda-vira-darwinova-teorie-a-stvoreni-podle-knihy-genesis

rovnocenné a potřebujeme moudrost pro jejich souhru v našem životě. Marek Vácha tuto souhru zvládl, dokážeme ji i my ostatní?

3. Doporučuji přečíst některou z knih *Mythology of Modern Dating Methods* (1999), *Studies in Flood Geology* (2000), *Thousands not Billions ...* tyto knihy mluví o detailech radiometrického datování, problematice datování geologických vrstev, apod. Já sám se na některou z těchto knih v budoucnu chystám, protože metodologie těchto metod se mi zdá nejasná. V češtině na problém datovacích metod upozorňuje například Prof. RNDr. Vladimír Král, DrSc., který ve své knize *Život - náhoda nebo záměr?* říká: vzorek horniny ze sopky starý 200 let byl oceněn datovacími metodami na stáří 22 tisíc let, což je chyba dvou řádů (metody určily stáří více než stokrát větší).

Tento případ samotný nestačí k víře, že země je podstatně mladší, ale přinejmenším mne činí skeptickým například vůči vývojovým předchůdcům člověka – pokud místo dva milióny let staré lebky je její skutečný věk 20 tisíc, nebo možná jen 10 tisíc let, tak nějaké úvahy o posloupnosti vývojových stupňů člověka nemají smysl, a je stejně dobré, nebo možná ještě lepší uvažovat náhlý zásah Boha do druhu opice (pokud je potřeba držet se evolučního pohledu na svět) – tak náhlý, že vzniká kvalitativně jiný druh na nové rovině, který dostává do správy svět a od začátku je před Bohem morálně zodpovědný.

A od této "chybky v datovacích metodách" existuje pak například už jen krok k tomu ve svém uvažování podřídít datum kambrijské exploze podobné kritice a „přeradit“ její datování pět set miliónů let na stáří 50 tisíc let (při větších číslech mohou přece chyby být větší, tak proč ne třeba chyba ve čtyřech řádech, a nikoli jen ve dvou) a přiřadit k tomuto datu událost potopy, při které pomřela veškerá suchozemská zvířata kromě těch, co byla v Noeho arše.

Na základě právě uvedených několika myšlenek a odkazů na literaturu je možné podat **hrubou chronologii Genesis 1–11**, která spojuje Biblii a historii do jednoho obrazu:

- Stvoření světa Bohem v období od počátku vesmíru a hmoty, až do okamžiku, kdy byl stvořen člověk jako morálně dospělý a odpovědný Bohu (Genesis 1-2) ... zpravidla popisováno vědou v jiné časové posloupnosti, ale to nebere váhu biblické zvěsti, která se zabývá hlavně výslednou strukturou než chronologickými údaji;
- Pád člověka do hříchu a následné objevení bolesti – vznikají první lidské civilizace, počátky umění a řemesel, ale současně se šíří na zemi násilí (Genesis 3-5) ... jakkoli je obtížné najít umístění zahrady Eden v dřívějším světě, odpovídá to zhruba situaci, kdy lidé se začali šířit někde z oblasti dnešního Turecka různými směry, prvnímu městskému osídlení známému v Jerichu (cca 9 000 př.n.l. ([26],str.77)), pak civilizaci „na východě“, řečeno slovy Genesis 4, v Džarmu v Mezopotámii (cca 7 000 př.n.l., [26], str.77); klíčové je zasadit události potopy do této historie – je možné, že k potopě došlo dříve než 9 000 př.n.l. (na druhé straně, Bible zaznamenává v Genesis 4,21, že před potopou už došlo ke vzniku řemeslnictví obrábějícího měď a železo, tak nelze potopu posouvat nezdravě mnoho do minulosti);

- Potopa světa = katastrofa, ve které umírají všichni lidi až na osm lidí, kteří našli záchranu v arše (Genesis 6-9) ... někteří vědci zpochybňují, že k zatopení celé zeměkoule mohlo dojít – nicméně se mohlo jednat o lokální potopu, která pouze zatopila tehdejší celý obývaný svět; zpráva o zániku lidí ve velké katastrofě je součástí všech velkých kultur od Egypta po Čínu.
- Vznik národů z Noeho potomků (Genesis 10-11) ... dochází k prvnímu stěhování rodových skupin, jsou zakládána další města, Bible cituje Babel, Uruk, Akkad, Kalne v Babylónii, a pak se civilizace šíří na sever do Mezopotámie, vznikají města Ašúr, Ninive a další, což odpovídá rozmachu civilizace v dané oblasti).

Několik námitek a reakce na ně:

Námítka 1: Stvoření světa a života v Genesis 1-2 je v rozporu se skutečností.

Odpověď 1: (v duchu knihy [1], výkladu ke kapitolám Gn 1 a Gn 2) Genesis 1 je básnická a teologická skladba, která si neklade za cíl být nutně vědeckým popisem toho, jak vznikla země a život. Gn 1,1 je nadpisem kapitoly, a tak Bible začíná slovy „země byla beztvářá a pustá“ (Gn 1,2), tj. nezajímá ji např., jak je vesmír a země starý – všímá si spíše, že Bůh přetvořil zemi od beztvárnosti k obsahu, zajímá ji Bůh jako dokončovatel, nikoli jako zahajitel: někdo by mohl k Bibli chtít přiřadit jako první část knihu První tři minuty (o prvních třech minutách vesmíru), ale Genesis 1-2 se místo toho zajímá o popis toho, že Bůh připravil zemi k obývání pro člověka a svěřil mu správcovství nad zemí v okamžiku, kdy člověk byl plně morálně schopný a zodpovědný.

Někdo by možná řekl, že jednotlivé „dny“ v Gn 1 byly delšími obdobími. Je ovšem možné, že jednotlivé dny neodráží ani přesné pořadí, v jakém byly různé kategorie vytvořeny, ale spíše strukturu a funkci: první tři dny totiž vykreslují dotvoření země, nebe, pevniny, moře, a až další tři dny mluví o tom, jak Bůh ustanovil obyvatele, vládce a správce těchto jednotlivých prostor – měsíc a hvězdy jako vládce nebe, ptáky jako vládce prostoru pod klenbou, ryby jako vládce moří, člověka jako vládce pevniny. Bůh dokončil a dotvořil celý proces, nebe i země jsou připraveny na jeho plán. A v neposlední řadě, popis stvoření je v šesti dnech, aby byl Bůh vzorem pro člověka, který je povolán pracovat šest dnů v týdnu. To je poselstvím Genesis 1.

Dnešní doba je posedlá chronologií a délkou, ale trochu jí uniká, že Bůh stvořil vesmír a úkolem lidí je být obrazem Boha (Genesis 1,26) – a tak jsou paradoxně dnešní moderní vědecké teorie vzniku vesmíru též v rozporu se skutečností, protože nesdělují to nejdůležitější, co se lidského života týká (a to by mohla být výtka teologie vůči moderní vědě).

Námítka 2: Potopa světa v Genesis 6–8 neodpovídá skutečnosti. Zaznívají hlasy (např. viz [1], komentář ke Genesis 6–8), že potopa světa je jistě vyloučena v posledních dvaceti tisíci letech naší historie a vědecké výpočty vylučují možnost celosvětové potopy, která by přikryla celý svět do výšky 8 000 metrů nad mořem.

Odpověď 2: Naše diskuse v této otázce se nemusí jen zabývat výpočty toho, kam až vysoko mohla či nemohla vystoupat voda po čtyřicetidenním dešti na celém světě – bez ohledu na to, kam až vysoko ta voda vystoupala, chtěl bych říci, že Bůh i tak měl moc vyvolat katastrofu, ve které zahynuli všichni lidi kromě těch osmi uvedených v Genesis 6–8. I kdyby archeologie nenašla dostatečně silnou vrstvu bahna a věda spočítala, že je nemožná potopa celosvětových parametrů, nevyloučí to možnost zániku lidské civilizace, která tehdy žila pouze v části jednoho kontinentu, až na osm lidí, při velké katastrofě, ať už k tomu došlo 3 500 př.n.l., 5 500 př.n.l., 7 500 př.n.l. nebo někdy jindy.

Pokud bychom s potopou světa spojili velkou vrstvu bahna objevenou archeologem Woolleym v Mezopotámii z doby kolem roku 3500 př.n.l. (viz [18]) nebo velkou katastrofu v oblasti středozemního moře kolem roku 5500 př.n.l., která vedla k náhlému zdvižení hladiny asi o šedesát metrů (viz [3]), datování „nesedí“ s čísly v Bibli, podle kterých by k potopě mělo dojít kolem roku 2500 př.n.l. a ke stvoření vesmíru asi v roce 4000 př.n.l.

Archeologické a biblické datování je možné zesynchronizovat, pokud připustíme, že rodokmeny v Gn 5 a Gn 11 jsou selektivní, tj. některé generace jsou z nich vypuštěny (tuto selektivnost je možné připustit tím, že frází např. „ve věku 90 let zplodil Enóš Kénana“ z Gn 5,9 přeložíme ve smyslu „ve věku 90 let se stal Enóš předkem Kénana“ – toto „rozvolnění“ pojmu „otec“ na pojem „předek“ se v rodokmenech Starého Zákona i v jiných rodokmenech z té doby vyskytuje, když ne ve smyslu gramatickém, tak ve smyslu užití. Tuto selektivnost lze vysvětlit jednak důvodem snazšího zapamatování, a též tím, že např. počet deseti generací v rodokmenu symbolizoval završení a úplnost (viz poznámky ke Genesis 10 na stránce rozhovor.cz/genesis).

Námítka 3: Vznik života a člověka zapsaný v Bibli neodpovídá skutečnosti.

Odpověď 3: Ať už člověk vznikl náhlým stvořením (mluvíme pouze o tzv. mikroevoluci: jednotlivé druhy původně stvořil Bůh a ony se vyvíjí jen v mezích svého druhu), nebo náhlým zásahem Boha v procesu evoluce (teistická makroevoluce = vývoj z jediné buňky řízený Bohem), historie ani věda nemůže popřít, že u zrodu člověka jako rozumného a morálně zodpovědného druhu stál Bůh. To, co tvrdí Bible, není popřením evoluce (samotná Genesis 1,24 mluví o tom, že Bůh nestvořil zvířata přímo, ale řekl zemi, aby vydala různé druhy, a to mohlo být procesem evoluce) – ovšem Bible dává evoluci jiný rámeček, mluví o výlučné roli člověka stvořeného k obrazu Boha.

Kdybych se měl pokusit o syntézu vědy i teologie, budu asi postupovat podobně jako autor Genesis 1–11, který nepopřel tehdejší (= 15.-13.stol. př.n.l.) filosofické klima, jako např. stvoření světa a člověka, myšlenky o moudrosti lidí a bohů, událost potopy, vznik národů, apod., ale vzal je jako základ svých myšlenek o historii, Bohu a pohledu na svět – a v tomto klimatu prezentoval radikálně odlišný světový názor a pohled na Boha a člověka. Rád bych proto vzal jako základ knihu [26], která prezentuje pohled na historii běžnému člověku v Česku v roce 1999 (vědci by řekli,

že to je málo vědecká kniha, ale o to mi jde, srovnat knihu určenou běžnému člověku s Bibli, která též je určena běžnému člověku) – syntézou této knihy a Bible (respektive Genesis 1–11) dospívám k následujícím věcem:

Nechci popřít evoluční teorii vzniku života, která je dnes většinovým názorem, i když se stále jedná jen o teorii – ale nechci též popřít svědectví Genesis 1–11, že vznik člověka je jasně ohraničený: nevyvíjela se morální pravidla lidí, ale jasně je hned na začátku určil Bůh – člověk jako živočišný druh vznikl radikálním zásahem Boha a dostal od Boha radikální posláni spravovat zemi a starat se o ni (to bylo hned od začátku plánem Boha pro člověka).

Díky nejasnostem v datovacích metodách (viz literatura v bodě 3.výše) a tomu svědectví Bible, že Bůh jednoznačně dotvořil živočišný druh člověka nadpřirozeným zásahem, nemá smysl hledat vývojové stupně mezi opicí a člověkem, protože žádné nejsou: polovina z těchto domnělých stupňů (pravděpodobně od počátku po druh *Homo habilis*) jsou nižší živočichové, a druhá polovina z těchto domnělých stupňů (pravděpodobně od druhu *Homo erectus* dodnes) jsou plnokrevní lidé. Syntézou obou zdrojů (kniha [26] a Genesis 1–11) lze dospět k charakteristice rozdílů mezi ostatními živočichy a člověkem:

- **Ostatní živočichové:**

- lovci a sběrači (není nutně lidská charakteristika);
- použití kamene jako jednoduchého nástroje (není nutně lidská charakteristika);
- život v jeskyni (není nutně lidská charakteristika);

- **Člověk:**

- myšlení, jazyk a řeč (nejen vztahování k současnosti, ale i k minulosti a budoucnosti) ... viz [26], str.24 u neandrtálce + Genesis 1-2;
- vztahování vůči Bohu, pohřeb svých blízkých (typické pouze pro lidi) ... viz [26], str.22 (neandrtálci), v Genesis 1-11 je též jasně řečeno, že člověk dokázal vnímat Boha, že Bůh s člověkem mluvil a člověk mu jasně rozuměl; první lidé se dokázali vztahovat vůči Bohu možná lépe než my dnes;
- pastevectví, zemědělství, obdělávání půdy (Genesis 2 ... už zahradu Eden měl člověk obdělávat a střežit; Gn 4 ... Ábel byl pastevcem, Kain zemědělcem; první obiloviny jsou nalezeny v jižním Turecku 12,5 až 10 tisíc let př.n.l. ([26], str.50));
- stavba příbytků, rozvoj řemeslnictví (obrábění mědi a železa)... už v Genesis 4,21 je to dosvědčeno o lidech před potopou;
- emoce a city, rozvoj umění (hra na citaru a flétnu ... Genesis 4,21), obrazy a umělecké projevy (v jeskyních – viz [26], kapitola "Pozor na čmáranice" – dále na keramice, apod.);
- schopnost morálně volit a rozhodovat se ... Genesis 1–4 mluví o tom, že člověk měl svobodu jíst všechno ovoce, ale nemohl jíst ze stromu poznání

dobrého a zlého, aby nezemřel (a tak v této věci leží svoboda i etika současně: člověk má velkou svobodu se rozhodovat, ale jedno z těchto rozhodnutí není etické).

Z uvedeného rozboru je vidět můj nesouhlas s větou, že přerod v člověka se odehrával pozvolna a takřka nepostřehnutelně (např. [26],str.20) – tato myšlenka je totiž v rozporu se svědectvím Bible, a navíc nutně nevyplývá ze zpráv o nálezech „mezičlánků“ mezi člověkem a předchozím vývojovým stupněm. Člověk není podle svědectví Bible zrozen v mlze mnoha set tisíců let, ale náhle se stává morálním činitelem, který je schopen rozumět řeči a dorozumívat se, myslet, cítit, morálně se rozhodovat a být Bohu zodpovědný za úkoly, které mu Bůh svěřil ve stvořeném světě, pást zvířata, obdělávat půdu, pohřbívát své blízké, vyrábět nástroje a příbytky. Veškeré znaky svědčící jednoznačně o činnosti člověka pocházejí z dosti nedávné doby, což svědčí o dosti nedávném náhlém vzniku lidského druhu například zhruba kolem roku 15 000 př.n.l. v procesu Bohem řízené evoluce.

10.2 Historická věrnost Genesis 12–50

V dnešní době existují dva velké tábory i mezi znalci Bible – tzv. liberalisté nebo minimalisté, kteří říkají, že minimum událostí v Bibli se událo v historii, a konzervativní větev neboli tzv. maximalisté, kteří říkají, že všechno v Bibli se odehrálo v historii, tak jak je to zde zapsáno. Aby člověk mohl některé z těchto argumentů prozkoumat, musí mít vynikající znalosti archeologie. Ale i tábor archeologů je rozdělen na uvedené dvě skupiny, takže celá diskuse není zdaleka jednoznačná. Představitelem minimalistů je kniha [24], představitelem maximalistů kniha [25]. Do češtiny byla zatím přeložena jen kniha [24].

Jednou z klíčových chronologických otázek Genesis 12–50 je datování události vyjití Izraele z Egypta. Tradičně se toto datování vymezuje do 13.století před letopočtem, do let 1260-1220 př.n.l.. Archeolog Kitchen (viz [25]) v podstatě souhlasí s tímto pohledem a považuje jej vzhledem k historickým a archeologickým nálezům za nejvíce vyvážený (podrobněji viz následující oddíl 11.3). K této události došlo ovšem až ve druhé knize Mojžíšově (kniha Exodus). S knihou Genesis je tento exodus (= latinsky „vyjití“) spojen pomocí veršů Gn 46,26 a Ex 12,40 (k události exodu došlo tedy poté, co rodina Jákobova strávila 430 let v Egyptě).

Další důležitou chronologickou otázkou v knize Genesis jsou údaje o věku lidí před potopou (Gn 5 ... nejstarší Metuzalém dosáhl 969 let), krátce po potopě a i údaje o věku patriarchů Abrahama, Izáka a Jákoba. Kenneth Kitchen (viz [25], str.445-446) uvádí srovnání s ostatními prameny starověku – že bylo v té době běžné rodokmeny významných lidí zejména před potopou, ale i po potopě prodlužovat (uváděný rekord věku sumerského krále v době před potopou je 43 tisíc let – minimálně tedy můžeme říci, že

- a) více dochovaných dokumentů popisuje dobu před potopou jako dobu, kdy se lidé dožívali delšího věku, i když nevíme přesně, proč;
- b) pokud bychom chtěli tvrdit, že není možné, aby lidé kdysi žili déle než dnes, pak Bible je ohledně datování věku před potopou nejpřesnějším dokumentem, který byl

ve 2. tisíciletí př.n.l. napsán), aby tím naznačili dlouhé období, které předcházelo potopě od vzniku světa.

Jeden z možných výkladů vysokého věku v některých těchto rodokmenech je tedy to, že uvedený věk je násobkem skutečného věku těch lidí, např. pětinasobek věku lidí před potopou, dvojnásobek věku lidí po potopě; vliv kultury na toto umělé navyšování věku v té době je tedy možný; v každém případě nevíme přesně vysvětlení skutečného důvodu vyššího věku, než je běžný dnes, a to věku lidí nejen v Genesis 1-11, ale i věku Abrahama (175 let ... Gn 25,7), Izáka (180 let ... Gn 35,28), Jákoba (147 let ... Gn 47,28), Josefa (110 let ... Gn 50,26), a vlastně i věku Izraelského vůdce Mojžíše (120 let ... Deuteronomium 34,7). Pokud z jakéhokoli důvodu je problémem chápat uvedená čísla jako naprosto přesná, jedno z možných vysvětlení věku v knihách Mojžíšových (viz [3] při vysvětlení datování exodu z Egypta) je považovat 40 let za jednotku délky jedné generace (tj. okamžiku, kdy se člověku narodí jeho vlastní děti), což je přibližně dejme tomu 25 let. Při této jednotce délky generace by věk Mojžíše byl tři generace, tedy 75 let, věk Josefa přibližně taky, věk Jákoba méně než 100 let, věk Izáka a Abrahama něco mírně přes sto let. To je jedno z možných vysvětlení věku těchto praotců Izraele, pokud vycházíme z toho, že věk lidí v té době mohl být stejný jako v době naší. Další možností je to, že tento věk zaznamenaný v Bibli je přesný – a že dříve, zejména před potopou, byly klimatické a jiné podmínky na zemi příznivější než dnes a lidé se obecně dožívali delšího věku.

Na základě zakotvení Ex 12,40 do nejvíce archeologicky pravděpodobného roku 1260 př.n.l. + pokud připustíme výše zvažovanou skeptickou hypotézu, že věk patriarchů v Bibli je podroben nějakému jinému než přímočarému časovému klíči, je **hrubá chronologie Genesis 12 – 50** následovná:

- 1940-1840 př.n.l. ... život Abrahama
- 1880-1780 př.n.l. ... život Izáka
- 1800-1720 př.n.l. ... život Jákoba
- 1740-1670 př.n.l. ... život Josefa
- 1690-1260 př.n.l. ... 430 let, které uplynuly mezi Gn 46,26 a Ex 12,40
- 1260-1220 př.n.l. ... doba 40 let mezi vyjítím z Egypta a obsazením Kenaanu

Další možnosti chronologického vymezení budou zmíněny v následujícím oddíle (11). Několik námitek a reakce na ně:

Námítka 4: Velbloudi v Gn 37,25 jsou anachronismem (= neodpovídají historickému období, ke kterému se zmínka vztahuje). Kniha [24] v anglickém vydání, str.37, mluví o tom, že velbloudi byli zkroceni jako zvířata k nošení nákladů až kolem roku 1100 př.n.l. a široce rozšířeni až po roce 1000 př.n.l.; obchod s Arábií vzkvétal až v 8. až 7.stol. př.n.l.; až v 7.století př.n.l. je na obchodních cestách známo větší množství velbloudích kostí.

Tato námitka je hodně populární. V poslední době se například objevil na českém internetu článek s názvem Bible lže – Abraham neměl velbloudy, na adrese tyden.cz/rubriky/veda/technologie/bible-lze-abraham-nemel-velbloudy_297499.html – v souvislosti s nálezem velbloudích kostí v údolí Vádí al-Araba.

Odpověď 4: Kniha [25], str.338, uvádí, že z Egypta (Fayum) je známa lebka velblouda z let asi 2000-1400 př.n.l.; z Egypta (Byblos) je známá figurína klečícího velblouda, kterému na zádech byl za pomoci čepu původně umístěn náklad, ale tento náklad se při figuríně nedochoval (pouze čep je zřetelný) z doby cca 1850 př.n.l.; Z Kanánu je známa čelist velblouda nalezená v hrobě asi z let 1900-1550 př.n.l.; ze severní Sýrie je známé válcové pečetidlo s božstvem vyobrazeným na velbloudu z doby cca 1800 př.n.l. Zatímco tyto věci neukazují na široký výskyt velbloudů, znamenají minimálně, že argument velbloudů by neměl být považován za klíčový nebo určující pro vznik knihy Genesis v 7.stol. př.n.l., který je v táboře autorů knihy [24] vehementně propagován.

Obsahem internetového článku o velbloudech o nálezech v údolí al-Araba je informace, že bylo nalezeno místo s hojným výskytem velbloudích pozůstatků z 9.stol. př.n.l.. I průměrně logickému člověku by to mělo říci, že o počtu velbloudů v 19.stol. př.n.l. tím není dokázáno vůbec nic – nelze proto z toho logicky vyvodit, že Abraham žádné velbloudy neměl – viz též reakce na blogu v angličtině na adrese parablemania.ektopos.com/archives/2014/02/genesis-camels.html.

Námitka 5: Zmínka o Pelištejcích v Gn 26,1 je anachronismem. Pelištejci se objevili ([24], str.37) v Kenaanu až kolem roku 1200 př.n.l., jejich města se rozvíjela až v 11. a 10. stol. př.n.l. a později. Zmiňovat setkání Izáka s Pelištejci kolem roku 1800 př.n.l. je proto anachronismem. Město Gerar bylo kdysi jen malinkou vesničkou, silnou pevností se stalo až v 8. a 7.století př.n.l.

Odpověď 5: ([25], str. 340) je docela dobře možné, že označení Pelištejci je určeno pro národy pocházející z Kréty nebo z Kypru (= Kaftor, také viz Amos 9,7), dříve než označovalo egejské národy v té části jihozápadního Kenaanu. Jedná se prostě o další nekenaaňský element v zemi, se kterým se setkal Abraham a Izák. Když bylo Gerar tak velkou pevností, tak proč se prostě nevypořádalo s nechtěným hebrejským pastevcem? Proč nejsou zmíněna větší Pelištejská města z podější doby? Asi proto, že se jedná o mnohem dřívější události z dob, kdy žádná města kromě Gerar v té oblasti neexistovala.

Námitka 6: Zmínky o Aramejcích v Gn 31,18 jsou anachronismem: [24], str. 39: Aramejci se objevují jako etnická skupina v textech na blízkém východě až od roku 1100 př.n.l. Stali se dominantním faktorem až v 9.stol. př.n.l. a hraniční kámen mezi Jákobem a Aramejcem Lábanem (Gn 31,51-54) odráží situaci z 9. a 8. stol. př.l. To ukazuje na mnohem pozdější vznik celého příběhu o Jákobovi.

Odpověď 6: Zeměpisné označení „roviny aramské“ mohlo být do Bible dodáno později – nikdo nepopírá, že některé zeměpisné názvy v Bibli mohly být v průběhu let korigovány a opraveny; hranice mezi Aramem a Izraelem v 8.století př.l. mohla

klidně vést stejným územím, kde Jákob a Lában o tisíc let dříve postavili posvátný sloup (Gn 31).

Námítka 7: Zmínky o Edómu v Gn 36 jsou anachronismem: Kniha [24], str. 40, mluví o tom, že rozmach Edómu nastal až v 8.stol. př.l., takže zmínky o králich před rokem 1000 př.n.l. jsou zase vykonstruované a prozrazují, že kniha Genesis opět odráží spíše situaci 7.stol. př.n.l. (čili byla asi napsána a vymyšlena až v 7.stol.př.n.l.).

Odpověď 7: kniha [25], str. 196, říká, že celý argument o neexistenci Edómu ve druhém tisíciletí př.n.l. je založen na falešné představě, že národ nemůže mít krále, pokud bydlí ve stanech. Např. seznam asyrských králů začíná sedmnácti králi, kteří žili ve stanech v první (= starší) polovině druhého tisíciletí př.l. Byli to stepní šejkové v oblasti Ašúru, budoucího hlavního města Asýrie. Nezůstaly po nich vykopávky měst, ale to neznamená, že jejich království neexistovala. Další příklad: první a druhá dynastie vládců Egypta byla součástí zemědělsko-pastevecké komunity, bez velkých městských celků a bez kamenné architektury. Přesto nikdo nepochybuje, že egyptská monarchie existovala. Další zmínka – [25], str.473: země Kúš, známá z Abakuk 3,7 jako další stanová velmoc, má své krále a velitele, jeden z nich se objevuje v příběhu Sinuhetově v době asi 1900 př.n.l.; Seir (= oblast Edómu) se objevuje v topografických seznamech v Egyptě z roku 1370 př.n.l., pak opět u Ramesese II (1280 př.n.l.), další zmínku je z doby faraona Merenptaha, dále následuje Rameses III (1170 př.l.), který se zmiňuje, že vypálil Seir, jejich stany a přinesl kořist do Egypta – vše to ukazuje na souvislé obývání Edómu, který je v té oblasti nezanedbatelnou veličinou; názor, že Edóm existuje v rozmachu až v prvním tisíciletí př.l., je tím vyvrácen a je rozumné jej opustit. Tyto končiny byly tak významné, že egyptští králové proti nim vedli války.

11 B. Autorství, vznik a historicita biblické knihy Exodus

Při přemýšlení nad zasazením událostí biblické knihy Exodus do rámce historie bych rád nyní směřoval ve třech oddílech víc a víc do minulosti podle osnovy

- 11.1 ... období 930-400 př.n.l. na území Izraele a Judska a v jejich exilu
- 11.2 ... 1042-930 př.n.l. ... sjednocené království (králové Saul, David, Šalomoun)
- 11.3 ... 1320 př.n.l. plus minus 80 let ... vstup Izraele do země Kanaan

Ke vzniku knihy Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium jen krátce: i když je nepíše Mojžíš v první osobě (ve tvaru „Bůh mi řekl“), ale jsou napsány ve třetí osobě (ve tvaru „Bůh řekl Mojžíšovi“), tak z jejich povahy je zjevné, že řadu popisů a instrukcí od Boha sepsal Mojžíš v době čtyřicetiletého exodu pro pozdější použití a dokončil těsně před vstupem do země Kanaan (snad kromě poslední kapitoly knihy Deuteronomium, která byla doplněna po Mojžíšově smrti). Tj. doba vzniku těchto knih je pevně spojena s intervalem mezi vyjitím z Egypta a okamžikem vstupu lidu Izrael do země Kanaan.

11.1 Období 930-400 př.n.l. na území Izraele a Judska a v jejich exilu

Jedná se o období, o kterém archeologové a historici národa Izrael jsou schopni potvrdit řadu skutečností, které se nacházejí v Bibli:

- 925 př.n.l. ... egyptský král Šóšenk napadl Judsko (1.kniha Královská 14,25) v pátém roce vlády Judského krále Rechoboáma); to je potvrzeno v záznamech krále Šóšenka I., zakladatele 22. dynastie vládců v Egyptě, včetně řady zeměpisných jmen od pouště Negev po Galileu, většinou na území dnešního státu Izrael (viz [25], str.10.).
- 853-845 př.n.l. ... válečné záznamy asyrského krále Šalmanesera III. potvrzují existenci krále Hadad-idri v Damašku, což je považováno za verzi jména Ben-Hadad (citovaného v Bibli např. v 1. knize Královské 15,18), nebo za jméno jednoho z damašských králů dynastie Ben-hada v tomto období (viz [25],str.11).
- 841 př.n.l. ... asyrské texty potvrzují, že králem v Damašku se stal Chazael (citovaný ve 2.knize Královské 9,14); text této slavné Tell Dan stély byl publikován v roce 1993 (viz [25],str.14).

Dále je damašský král Chazael potvrzen na slonovinových fragmentech ze severní Sýrie.

- Izraelský král Achab si vzal za ženu Jezábel, dceru Et-baala, krále Sidónců (1. kniha Královská 16,31) ... a) jméno Jzbl bylo nalezeno na pečeti fénického stylu z přelomu 9. a 8. stol. př.n.l.; to neznamená nutně, že se jedná o Achabovu ženu, ale přinejmenším je potvrzena existence jména v národech okolo Izraele zapsaná v jiném jazyku než hebrejštině; b) jméno Etbaal či Ittobaal je zmíněno v seznamu králů Týru a Sidónu v záznamech asyrského vládce Šalmaneseta III., Achabova současníka (viz [25],str.13).
- 2.kniha Královská 3 (konflikt mezi Izraelským králem Omrím a Mešou, králem Moábu) ... už v roce 1868 byla nalezena stéla, která zmiňuje popis vítězství a období budování v Moábu a mluví o konfliktu s izraelskou dynastií Omrím (viz [25],str.13).
- Atd. Další kapitola knihy [25] mluví o exilu v letech 600-400 př.n.l.

Tento výčet nálezů ilustruje, že v daném období 930-400 př.n.l. datování a informace v Bibli odpovídají historii – je proto rozumné uzavřít, že v tomto období je Bible historicky věrná i v těch věcech, které dosud nebyly potvrzeny z mimobiblických zdrojů. Keneth Kitchen v knize [25] mimo jiné uvádí, že

- (i) v některých národech (typickým příkladem je Egypt) nebyly historicky zaznamenány ty vojenské události, které skončily prohrou – byly zaznamenány pouze úspěchy, což znemožňuje někdy potvrzení biblického údaje ze strany protivníka;
- (ii) jindy měly okolní národy i po několik staletí svých starostí dost, takže je přirozené, že k žádným kontaktům s Izraelem nedocházelo;

- (iii) z archeologických vrstev řady míst v Izraeli je možné dobře zrekonstruovat a potvrdit rámcově historii Izraele ve smyslu klíčových událostí na území řady měst (viz [25],str.52-64 o městech Jeruzalém, Lakíš, Házor, Dan, Kábul, Dór, Gezer, Samaří, Tirza, Timna).

11.2 1042-930 př.n.l. ... období sjednoceného království (Saul, David, Šalomoun

Kenneth Kitchen ([25],str. 92-94) uvádí následující archeologická potvrzení období krále Saula (1042-1010 př.n.l.), Davida (1010-970 př.n.l.) a Šalomouna (970-930 př.n.l.), která byla známá v roce 2003, v době vydání jeho knihy:

- i) Tell Dan stéla z roku 841 př.n.l. mluví o domě Davidově = království Davidově (království nazvaném po významném zakladateli dynastie);
- ii) bét Dávid = dům Davidův je zmíněn i na Mešově stéle (viz výše, oddíl A)) z přibližně stejného období, poloviny 9.stol. př.n.l.;
- iii) v záznamech krále Šóšenka I. o výbojích na území Izraele (kolem r.925 př.n.l., necelých 50 let po Davidově smrti) jsou zmíněny i „výšiny Davidovy“ v poušti Negev, kde David podle Bible často pobýval (1. kniha Samuelova, kapitoly 24; 27; 30);
- iv) Asyrské záznamy mluví o Hadadezerovi, (2.kniha Samuelova 10,15-16), jednom z nejslavnějších Davidových protivníků (1013-972 př.n.l.), který ovládal města Pethor a Mutkinu (Pethor zmiňován v Bibli v Numeri 22,5 a Deuteronomium 23,4).

K tomuto výchozímu bodu z roku 2003 nyní jednu kritiku (a reakci na ni) a jedno doplnění:

- Protože právě zmíněné archeologické zmínky o (zejména nejslavnějším králi) Davidovi jsou nepřímé, je chronologie doby spojeného království (= království nad všemi dvanácti kmeny Izraele, které se po smrti krále Šalomouna rozpadlo na severní zemi Izrael a jižní zemi Judsko) terčem útoků některých historiků a archeologů. Tyto útoky reprezentuje například kniha [24] archeologů Silberman, Filkenstein. Útok se děje v této linii: samozřejmě král David vedl dobovačné bitvy a tyto jsou v archeologických vrstvách potvrzeny, ale kniha [24] navrhuje jiné datování vrstev svědčících o těchto bojích. Ve městech Lakíš a Tel Sera nebyla nalezena nová flišťínská keramika (je všeobecně přijímáno, že flišťínci = pelištejci domigrovali na území Izraele v migrační vlně cca v roce 1180 př.n.l.), tyto vrstvy MUSÍ být tedy mladší, než se původně předpokládalo, aspoň o 40 let. Posun datování se během staletí nabaluje, až pak vrstvám připisovaným původně Davidovi (= cca 1000 př.n.l.) připisuje kniha [24] jiné datum, a sice až datum zásahů Egyptského Šóšenka I., tj. 925 př.n.l., atd – MUSÍ se provést posun datování všech vrstev, což by znamenalo, že doba sjednoceného království nebyla tak slavná, jak se o ní píše v Bibli, ale též plná Kenaanských a jiných vlivů, jak je vidět z archeologie Izraele kolem roku 900 př.n.l.

Kenneth Kitchen ([25],str.140-143) reaguje na tento útok napadající historickou věrnost Bible následujícími argumenty:

1. celá argumentace knihy [24] je založena jen na neexistenci jistého typu keramiky v jistých vrstvách – tuto nepřítomnost nové keramiky lze ovšem vysvětlit i jiným způsobem, např.: proč by města s tradicí své výroby měla hned začít používat novou keramiku ze sousedních měst, když navíc noví dobyvatelé vypálili města a vyvraždili původní obyvatelstvo, a tedy se dalo čekat, že budou i jejich nepřáteli? Nebylo atraktivní chodit nakupovat na trhy do nepřátelských měst (tento jev je doložen i z dalších míst – díky linii dobytého území je nová keramika příchozí dobyvačné kultury silně odlišná od keramiky z blízkých měst, které dobyty novou kulturou nebyly); to, že se nová keramika nenašla ve vrstvách měst Lakíš a Tel Sera z doby 1170-1160 př.n.l., ještě nedokazuje, že Pelištejci nepřišli na blízké území kolem roku 1180 př.n.l.;
 2. kromě toho, kniha [24] uměle mluví o třetí přistěhovalecké vlně kolem roku 1140 př.n.l. nebo mírně později, pro což nejsou žádné důkazy;
 3. kniha [24] též kupí problémy tím, když sto let navíc se snaží namačkat do víceméně dobře datované a popsané historie rozděleného království od roku 930 př.n.l.
- V letech 2005-2006, tedy po vydání knih [24] i [25], publikovala archeoložka Eilat Mazar, the Institute of Archeology, The Hebrew University of Jerusalem², výsledky archeologického výzkumu v Jeruzalémě z roku 2005 – pro ty, co vládnu angličtině, viz reprint článku „Did I find king David's palace?“ nebo videoprezentace [youtube.com/watch?v=7BEjxNL2neY](https://www.youtube.com/watch?v=7BEjxNL2neY) – a informuje o nálezů velké kamenné stavby z roku cca 1000 př.n.l., která byla s velkou pravděpodobností Davidovým palácem. Pro ty, co si nemohou přecíst původní anglický článek na internetu, nyní několik podrobností:
 - Eliat Mazar byla v určení místa vedena Biblií – 2.kniha Samuelova 5,17 mluví o tom, že král David sešel = sestoupil se ukrýt do pevnosti – to znamená, že Davidův palác musel být nahoře nad městem;
 - jedná se o obrovskou budovu, která nebyla chrámem; zdá se, že Eilat Mazar objevila důkaz 2.knihy Samuelovy 5,11: „Chíram, král Týru, pak vyslal k Davidovi posly s cedrovým dřevem a také tesaře a kameníky, aby Davidovi postavili palác“.
Jedná se opravdu o důmyslnou a velkolepou stavbu, hodnou fénického = týrského věhlasu; kvalita provedení je velmi dobrá, což potvrzuje v té době věhlasné fénické metody.
 - Palác podle Bible fungoval několik století – to potvrdila i Mazar, pod jejím dohledem byly paláci nalezeny byly ministrů z roku cca 600 př.n.l. (Gemarjáš citovaný v Bibli – Jer 36,10; jména dalšího velmože z Jer 38,1-4), tj není pochyb, že se jednalo o velmi významnou budovu.
 - Jeruzalém byl Davidem dobyt a je rozumné předpokládat, že David chtěl po dobytí město rozšířit a postavit mnohé stavby mimo původní hradby; celá velká

²Za odkaz vděčím Marcelu Brusovi.

- stavba se nachází na severní straně za městem mimo hradby; celá stavba je něco mezi palácem a pevností, na jedné straně byla nalezena zeď silná 7 metrů.
- Uvnitř paláce byla nalezena keramika z 10 stol. př.n.l. V sutí pod palácem keramika z 11.a 12. století př.n.l. – tedy je rozumné uzavřít, že stavba (aspoň její základní část) byla postavena na přelomu 11. a 10. století př.n.l.

(videodokument dále uvádí, že v opevněné části u potoka Gíchon se nachází jedno z nejstarších míst v Jeruzalémě, o kterém možná píše už Genesis 14,18 jako o místě Salem, kde se Abraham setkal s knězem Malkisedekem. Dále se na prostranství u této „městské studny“ pravděpodobně odehrálo pomazání Šalomouna za krále (viz 1.kniha Královská 1,33-40). V paláci a okolí byla tedy odkryta místa, která svědčí o událostech z doby spojeného království, a možná i o době mnohem starší)

11.3 1320 př.n.l. plus mínus 80 let ... vstup Izraele do země Kanaan

Proč taková nejasnost, stanovit vstup národa Izrael do země určené Hospodinem v intervalu dlouhém 160 let (a odchod Izraele z Egypta tedy o 40 let dříve, protože cesta a pobyt na různých místech zabral právě 40 let)? Časové údaje v Bibli není jednoduché sladit s historií, i když to není nemožné – rád bych nastínil základní diskusi v této otázce.

Začneme chronologickými údaji v Bibli, na základě kterých se exodus a vstup do Kenaanu datuje:

- a) Genesis 15,13 (překlad B21): Tehdy Hospodin Abramovi řekl: „Buď si jist, že tví potomci budou přistěhovalci v zemi, jež nebude jejich; tak budou zotročeni a utiskováni po čtyři sta let.“
- b) Exodus 12,40-41: Lid Izraele tedy přebýval v Egyptě 430 let. Po 430 letech došlo k tomu, že Hospodinovy rody vyšly z Egyptské země.
- c) Soudců 11,26 (překlad B21): Už tři sta let bydlí Izrael v Chešbónu a jeho vesnicích, ...
- d) 1. kniha Královská 6,1 (překlad B21): Čtyřstého osmdesátého roku po vyjití synů Izraele z Egypta, v měsíci ziv (což je druhý měsíc), totiž čtvrtého roku své vlády nad Izraelem, Šalomoun zahájil stavbu Hospodinova chrámu.

Odkaz b) je pouze zpřesněním odkazu a); a odkaz d) je použitelný spíše než c), protože v d) je přesně ukotven vztah mezi příchodem Izraele do Kenaanu a počátkem stavby chrámu 966 př.n.l. (o hodnověrnosti datování období spojeného království už byla řeč v oddílu B).

Když tedy přičteme k roku 966 př.n.l. ještě 480 let od exodu (citace d) a 430 let od příchodu synů Izraele do Egypta (citace b), dostaneme rok 1876 př.n.l., který je podle archeologů anachronismem (= údajem neodpovídajícím historii) minimálně ze dvou důvodů:

- přičtením dalších 22 let dostaneme rok 1898 př.n.l. jako rok prodeje Josefa do otroctví v jeho sedmnácti letech (Genesis 37) ... to je anachronismus, protože cena dvaceti šekelů za otroka odpovídá 18.století př.n.l., a nikoli století devatenáctému;
- přičtením zhruba 200 let dostáváme rok 2076 př.n.l. jako rok, kdy Josefův pradědeček Abraham bojoval proti alianci králů na sever a severovýchod od Kenaanu (Genesis 14) ... to je anachronismus, protože podmínky pro tyto různé aliance v severní Mezopotámii odpovídají období 2000-1700 př.n.l., ale ne předtím ani potom.

Znamená to, že exodus musíme odmítnout jako historický výmysl? Není to nutné, pokud sladíme biblické události s historickými údaji a dáme jistou volnost klíčovým údajům 430 a 480 jako číslům zaokrouhleným, které vyjadřují například počet generací, ale ne nutně přesně daný počet let (nebo číslům shrnujícím časová údobí vlivu různých lidí, která se ovšem ve skutečnosti mohla překrývat – viz dále). Začneme s těmi historickými údaji, které musíme přijmout jako GIVEN (= jako to, co je jasně dáno):

1. Prodej Josefa jako otroka (Genesis 37) za cenu dvaceti šekelů odpovídá 18. stol. př.n.l., tedy zhruba roku 1750 př.n.l. (viz [25],str.320-321), plus minus padesát let.
2. Boj Abrahama s aliancí králů (Genesis 14) má příznivé podmínky vzhledem k situaci na severu Mezopotámie jen v období 2000-1700 př.n.l. (viz např.[25],str.344-345).
3. Merenptahova stéla z roku 1209 př.n.l. ... tato stéla poprvé zmiňuje Izrael jako národ obývající území dřívějšího Kenaanu, kde proti některým místům vedla vítězný boj egyptská armáda. Proto jako nejzazší datum vstupu Izraele do země musíme vzít rok 1210 př.n.l., ale mnohem spíše alespoň rok 1220 př.n.l., aby byl prostor na obsazení země a uvedení v obecnou známost, že dané území patří nyní národu Izraele (viz [25],str.159).

Vyjdeme-li z těchto základních daných věcí, existuje několik variant datování biblických událostí:

Varianta 1 (exodus roku 1446 př.n.l.) (snaží se udržet datování 480 let mezi okamžikem exodu a rokem stavby chrámu 966 př.n.l.; interval 430 let počítá nikoli od vstupu Jákobovy rodiny do Egypta (Genesis 46 ... Josef je ve věku cca čtyřicet let), ale z důvodu mně neznámého – jedná se o vstup Josefova pradědečka Abrahama do Egypta, aby hledal obživu v období hladu podobně jako později Jákob? Nebo se 430 let počítá od okamžiku, kdy tuto věc Hospodin Abrahamovi oznámil? V této variantě mezi smrtí Josefa a narozením Mojžíše neuplynulo až tolik času, asi jen necelých sto let):

- 1900 př.n.l. ... Abraham bojuje s Aliancí králů (Genesis 14)
- 1876 př.n.l. ... 430 let před exodem, okamžik v životě Abrahama
- 1710 př.n.l. ... prodej sedmnáctiletého Josefa do otroctví
- 1690 př.n.l. ... Jákobova rodina přichází do Egypta
- 1620 př.n.l. ... smrt Josefa

- 1526 př.n.l. ... narození Mojžíše
- 1446 př.n.l. ... exodus (vyjití z Egypta)
- 1406 př.n.l. ... vstup do Kenaanu (biblická kniha Jozue), 480 let před stavbou chrámu
- 966 př.n.l. ... Šalomoun začíná stavět chrám Hospodinu

Varianta 2 (exodus roku 1260 př.n.l.) (snaží se udržet datování 430 let mezi vstupem Jákobovy rodiny do Egypta (Genesis 46 ... Josefovi je cca 40 let) a exodem, interval 480 let interpretuje jako součet období působení různých soudců v Izraeli, které se navzájem překrývaly (viz [25], str.207 pro překrývající se chronologie, str.309 pro celkový součet počtu let 480)):

- 1900 př.n.l. ... Abraham bojuje s Aliancí králů (Genesis 14)
- 1710 př.n.l. ... prodej sedmnáctiletého Josefa do otroctví
- 1690 př.n.l. ... Jákobova rodina přichází do Egypta, 430 let před exodem
- 1620 př.n.l. ... smrt Josefa
- 1340 př.n.l. ... narození Mojžíše
- 1260 př.n.l. ... exodus (vyjití z Egypta)
- 1220 př.n.l. ... vstup do Kenaanu (biblická kniha Jozue)
- 966 př.n.l. ... Šalomoun začíná stavět chrám Hospodinu

Varianta 3 (exodus někdy mezi lety 1446 a 1260, nevíme přesně kdy) (archeologie sice mírně preferuje potvrzení ozbrojeného zabránění Kenaanu až ve 13. století během pozdní doby bronzové II, ale většina území ještě není prokopána a je možné, že budou nalezeny důkazy pro jiné interpretace (viz [25],str.182-190); někteří badatelé mluví o tom, že lid Izraele je totéž jako lid Apiru či Chabiru, kteří jsou označováni jako semitské skupiny útočící na dané území kolem roku 1350 př.n.l. nebo 1400 př.n.l.)

Varianta 4 (exodus roku 1446 př.n.l., příchod Jákoba do Egypta cca 1876 př.n.l.) (aby byl výčet variant úplný, musíme uvést i variantu respektující obě čísla 480 i 430 doslova, tj. jak datování 480 let mezi okamžikem exodu a rokem stavby chrámu 966 př.n.l., tak interval 430 let mezi vstupem Jákobovy rodiny do Egypta a exodem; tato varianta se snaží překonat upozornění tradičních kritiků tím, že

- a) Josef mohl být prodán za 20 šekelů do otroctví nejen v 18.století př.n.l., ale z nějakých nám neznámých důvodů se to podařilo i v roce 1876 př.n.l.;
- b) bitva s aliancí králů byla možná i krátce před rokem 2000 – i když pro to nebyly nalezeny obecné předpoklady, bylo to nějak možné v tomto konkrétním případě;

jediný mně dostupný fakt, který potvrzuje toto datování, je video [youtube.com/watch?v=UnMwW-GAKvA](https://www.youtube.com/watch?v=UnMwW-GAKvA), stopáž cca 9:00-11:20 interpretující naleziště vesnic v Egyptě, oblasti Tel el-Daba, oblast F, vrstva D-2 z roku cca 1850 př.n.l., které vykazují architekturu domů ve tvaru písmene U, známou v Izraeli ... ovšem Kenneth Kitchen varuje ([25],str.344) před ukvapenými závěry: Naleziště Tel el-Daba pouze potvrzuje, že v Egyptě se objevovaly prvky architektury, které byly typické v oblasti Kenaanu, tj. to dokazuje, že lidé přicházeli z oblasti Kenaanu v období hladu do Egypta k trvalému osídlení, ne že se přímo jedná o obydlí národa Izrael):

- 2050 př.n.l. ... Abraham bojuje s aliancí králů (Genesis 14)
- 1896 př.n.l. ... prodej sedmnáctiletého Josefa do otroctví
- 1876 př.n.l. ... Jákobova rodina přichází do Egypta, 430 let před exodem
- 1806 př.n.l. ... smrt Josefa
- 1526 př.n.l. ... narození Mojžíše
- 1446 př.n.l. ... exodus (vyjití z Egypta)
- 1406 př.n.l. ... vstup do Kenaanu (biblická kniha Jozue), 480 let před stavbou chrámu
- 966 př.n.l. ... Šalomoun začíná stavět chrám Hospodinu

Tato varianta podle mne není tak neschůdná, jak někteří historikové říkají: pokud bychom Abrahamův boj v Genesis 14 datovali cca 2000 př.n.l. a Abrahamovo narození cca 2050 př.n.l., není nemožné, aby Abrahamův pravnuk Josef se narodil cca kolem 1910 př.n.l. a historikům zbývá diskutovat jediný argument, zda je možné, aby Josef kolem roku 1870 př.n.l. mohl být vezírem v Egyptě. Pokud byl Egypt v té době (respektive daný vládce) tak velkorysý jako Amerika po dlouhou dobu své historie, že totiž schopní či obdarovaní lidé dostali prostor, nevidím důvod, proč by se historie nemohla odehrát přesně tak, jak ji máme napsanou v Bibli.

Zatímco archeologie spíše preferuje variantu 2 datace exodu (roku cca 1260 př.n.l.), mnozí zastávají i některou z variant 1,3,4 (= exodus roku 1446 př.n.l. nebo blízko roku 1400 př.n.l.) ve víře, že archeologie odhalí další fakta v jejich prospěch, a na základě prosté úvahy, že není možné natlačit události popisované v knihách Jozue a Soudců do pouhých dvě stě let 1220-1020 př.n.l. (to je možné za jediné podmínky, a sice když uznáme, že období uváděná v knize soudců se mohou překrývat). Zdá se objektivnější volit varianty 2 až 4, protože tyto dovolují, aby se v průběhu období cca 430 let stal z potomků rodiny Jákoba velký národ. Ani mezi archeology nepanuje shoda v interpretaci mnohých nálezů, jak ukazuje diskuse mezi knihami [24] a [25]. Kniha [24] (v originálu: Bible Unearthed = Bible odkryta) je dobrým reprezentantem moderních autorů, dobře znalých archeologie, jejichž závěry se liší od historických údajů v Bibli (Kenneth Kitchen kritizuje knihu [24] a nazývá příslušnou recenzi knihy [24] (která je součástí knihy [25],str.464-468) slovy: Bible odkryta – nebo jen vykuchána a zcenzurována?).

V každém případě můžeme uzavřít, že

- a) říci cokoli přesného o konkrétním datu z druhého tisíciletí je nesmírně náročné, a tak je normální některé z údajů udávat v časovém rozpětí, reprezentujícím přirozenou míru naší nejistoty vzhledem k archeologickým údajům, které dosud máme k dispozici;
- b) podat hrubou chronologii celého druhého tisíciletí př.n.l. je ještě mnohem náročnější úkol; každý, kdo se o to pokusí, a uváděné varianty chronologie se o to snaží, si musí být vědom, že je nesmírně těžké dokazovat nebo vyvracet celkovou koncepci na základě jen omezeného počtu biblických a archeologických zmínek;
- c) nicméně, můžeme říci, že není znám historický fakt, který by vyvracel příchod Izraele do země Kanaan cca ve třináctém století před našim letopočtem, naopak archeologie zhruba potvrzuje příchod Izraele do Kanaanu v rámci stěhování většího počtu národnostních skupin ve 13. stol. př.n.l.

Následující seznam obsahuje námitky proti biblickému záznamu exodu formulované v knize [24] a reakce na ně pocházející většinou z knihy [25], str. 464-468 (číslování námitek navazuje na předchozí oddíl o historické věrnosti knihy Genesis (viz 10)):

Námitka 8: Některé části Pentateuchu, například kniha Deuteronomium, pocházejí až ze 7.století př.n.l.

Odpověď 8: (viz kapitola 6 knihy [25]) Porovnáním asi čtyřiceti dokumentů z prvního i druhého tisíciletí př.n.l. Kenneth Kitchen dokazuje, že kniha Deuteronomium (nepočítaje kapitolu 34, která je dodatkem) vykazuje ráz smluv ze 14. a 13. století př.n.l. Proto přirovnávat Deuteronomium k asyrským smlouvám 7. století př.n.l. je zavádějící (námitka 8 je sice tradiční námitkou, ale ta nebyla dosud podložena rozsáhlejším srovnávacím materiálem). Pokud by někdo chtěl vycházet z porovnání závěrečných klauzulí požehnání a prokletí (Deuteronomium 28), tak ze srovnání s výše uvedenými čtyřiceti smlouvami vyplývá, že Deuteronomium je podobnější Chamurabiho zákoníku z 18. století př.n.l. než smlouvám z prvního tisíciletí př.n.l.

Odtud sice není vznik Pentateuchu v 7.století př.n.l. vyvrácen, ale je silně zviklán. Kdo by v asyrském nebo babylónském vyhnanství byl schopný vymyslet nebo zkopírovat podle nějaké předlohy smlouvu Hospodina s Izraelem ve stylu užívaném v Egyptě více než pět set let dříve? Mnohem přijatelnější vysvětlení je to, co je prezentováno v Bibli – Mojžíš vychovávaný na faraonově dvoře pro roli vysokého úředníka dobře znal dokumenty aktuální v době cca 1300 př.n.l., takže je zcela přirozené, že celkové sestavení Pentateuchu má rysy těchto smluv.

Námitka 9: Autoři knihy [24] tvrdí, že monoteismus byl uveden na scénu až v 7.století př.n.l.

Odpověď 9: To není pravda – například Achnaton ve 14.století př.n.l. zavedl monoteismus i v Egyptě, a v této atmosféře by nebylo obtížné pro Mojžíše někdy ve 14. či 13. stol. př.n.l. tvrdit, že Hospodin je jediným Bohem pro lid Izraele.

Námitka 10: V Egyptě nebyly nalezeny žádné záznamy o exodu a Izraeli z doby před exodem.

Odpověď 10: Je známo, že v Heliopolis i v samotném Pi-Ramesse existovaly rozsáhlé archívy, ve 13.stol.př.n.l., ze kterých se nedochovalo nic. U Egypta je ten problém, že z mnoha staletí se v ústí Nilu nedochovalo nic, což je dáno vlhkostí a počasiím a povahou originálů v té době. Co se týká jiných národností na území Egypta, tyto nebyly zmiňovány na malbách či stěnách hrobů, pokud nepatřily do domácnosti člena hrobu – zkratka neegyptské vlivy byly ze zpravodajství a historieografie vymazávány.

Ovšem video [youtube.com/watch?v=UnMwW-GAKvA](https://www.youtube.com/watch?v=UnMwW-GAKvA) (od stopáže 11:25) uvádí, že byly v Egyptě nalezeny

- a) obraz znázorňující otroky vyrábějící cihly z hlíny, datovaný do 18. dynastie (1580-1320 př.n.l. ... to by odpovídalo době Exodu 1, zotročení lidu Izraele) a obraz znázorňující kenaanské otroky pracující na vinici v zemi Gošen, datovaný do 15.stol.př.n.l.;
- b) byl nalezen poškozený dokument (papyrus Brooklyn 35.1446) udávající seznam otroků z roku cca 1700 př.n.l., kde mnoho jmen je prokazatelně asiatských (to bylo slovo, kterým egyptané označovali obecně lidi příšle z východu) (viz též [25], str.344).

To jsou důkazy potvrzující, že v Egyptě žilo v průběhu 2. tisíciletí př.n.l. množství asiátů či lidí z jiných národů, kteří tam přišli v období hladu, a pak i zůstali natrvalo; tyto záznamy se netýkají jen země Gošen v Nilské deltě, ale i míst několik set kilometrů jižněji.

Námítka 11: Historie mluví o masivní vojenské egyptské přítomnosti v pásmu Gazy v době 14. a 13. stol. př.n.l. a o nemožnosti Izraele tudy projít.

Odpověď 11: To nikdo nepopírá, v samotné Bibli, Exodus 13,17, je uvedeno, že díky vojenské přítomnosti v pásmu Gazy vedl Hospodin lid Izraele jižní cestou přes Sinajský poloostrov.

Námítka 12: Nebyly nalezeny žádné známky cesty exodu na poloostrově Sinaj.

Odpověď 12: Pokud například místo keramických nádob měl lid Izraele kožené vaky na vodu, je pochopitelné, že archeologie může nalézt jen omezené doklady přítomnosti tábora cca 20 tisíc lidí.

Námítka 13: Proč nebyl egyptský faraó nazván jménem?

Odpověď 13: To není problém, ale spíše potvrzení, že k události exodu došlo dříve než v 11. stol. př.n.l. – od 11.století př.n.l. totiž jméno faraona bylo součástí titulu, nebo bylo dodáváno k titulu. Tak zde máme poněkud zvláštní, tzv. biblický paradox slávy – nad jménem faraona exodu se nemohou historici shodnout, ale známe jména dvou porodních bab (Exodus 1), které odmítaly se účastnit vyhlazovací politiky vůči lidu Izrael a nechávaly izraelské hochy naživu (podle Bible se jmenovaly Šipra a Pua ... nebo to aspoň byly ty porodní asistentky, které se účastnily jednání s faraonem).

Námítka 14: (nepochází z knihy [24]) Proč nebyly nalezeny žádné důkazy zničené egyptské armády v Suezském zálivu? Též se zdá, že na těch místech voda mohla být dost mělká, takže není jasné, že by mohla zahynout celá egyptská armáda, nebo by nemusela celá vejít do moře za Izraelem, nýbrž část armády mohla místo obejít a zaútočit z druhé strany; též není jisté, že by v bahně při odkrytí části moře bylo možné přejít na druhou stranu.

Odpověď 14: Zatímco některé myšlenky této námítky vycházejí z faktu, že přesné místo a situaci v době přechodu (událost Exodu 14) neznáme, kolem roku 2000 bylo nově zdokumentováno navrhované alternativní místo Exodu 14 jako Akabský záliv, nikoli Sueský záliv – tato dokumentace je podrobněji prezentována v angličtině na videu [youtube.com/watch?v=UnMwW-GAKvA](https://www.youtube.com/watch?v=UnMwW-GAKvA) (český dabing videa lze objednat na DVD na stránce www.b-a-n.cz/e-shop.php (Biblické Archeologické Noviny), DVD s názvem Exodus objasněn) a nebo česky v tomto textu, v komentáři ke kapitole Exodus 14 (video bylo též česky zpracováno do článků na stránce znamenicasu.cz/prechod-pres-rude-more).

Zatímco je docela dobře možné, že Suezský záliv měl mnohem víc vody v době exodu a nově navrhované místo není naprosto jisté, jedná se o nově hozenou rukavici pro tuto diskusi a historici by měli vysvětlit, jaká bitva, která pohřbila armádu s vozy, se v Akabském zálivu odehrála.

12 C. Stručný obsah biblické knihy Genesis

Knihu Genesis lze zhruba rozdělit do dvou částí. První částí v kapitolách 1-11 je tzv. prehistorie světa. Mluví se zde o tom, že Bůh stvořil nebe a zemi. Bůh tvoří světlo, nebeskou klenbu, souš, rostliny, slunce a hvězdy, zvířata žijící ve vodě i na pevnině (Gn 1,1–2,3) a vymezuje všem těmto věcem jejich prostor k životu a řád. Zvláštní pozornost při stvoření vesmíru je věnována člověku, který má být obrazem Boha – člověk má obdělávat zemi v zahradě Eden, panovat nad zvířaty, vytvářet lidskou rodinu, která se má šířit po zemi; nemá jíst ze stromu poznání dobrého a zlého, aby nepoznal smrt a utrpení (Gn 2,4-25).

Adam a Eva neposlechnou příkaz Boha a jedí ovoce ze stromu poznání dobrého a zlého – jsou proto vyhnáni ze zahrady a je jim odepřen přístup ke stromu života, který zaručoval věčný život (Gn 3). V rodině Adama a Evy nastává rozdělení, protože jejich prvorozený syn Kain zabíjí svého bratra Ábela (Gn 4,1-16). Kain se svou rodinou odchází na východ od Edenu a buduje město Enoch (Gn 4,17-24), Adamovi a Evě se rodí další syn Šét, z jehož rodu přichází po řadě generací Noe (Gn 4,25–5,32).

Za dnů Noeho Bůh trestá zlé jednání lidí na zemi a sesílá na zemi potopu, která zahubí všechny lidi – pouze Noeho rodina najde milost před tímto trestem. Noe je zachráněn v arše, kterou postaví ze dřeva, společně se suchozemskými zvířaty, která vejdou do archy (Gn 6–8). Bůh Noemu a rodinám jeho synů žehná k dalšímu životu na zemi a ustanovuje duhu jako symbol připomínající Hospodinův slib, že lidé už nikdy nebudou zničeni v potopě (Gn 9,1-17). Po potopě vznikají z rodin Šéma, Cháma a Jefeta všechny národy na zemi (Gn 9,18–10,32). Bůh hatí záměry lidí vybudovat velkou supercivilizaci na jednom

místě při budování Babylonské věže a způsobuje zmatení jazyků, čímž vznikají národy a jsou rozptýleny po celé zemi (Gn 11).

Kapitoly 12–50 soustřeďují pozornost na rodinu Abrama, ke kterému Bůh mluví a slibuje mu, že jej dovede do nové země, kde jej rozplodí ve velký národ, kterému bude Bohem. Toto vyvolení ale není samoúčelné – skrze Abramovu rodinu budou požehnány všechny národy na zemi (Gn 12,1-3). Abram poslechne Hospodinův hlas a vydává se na cestu – přichází do Kenaanské země, o které Bůh říká, že ji dá Abramovým potomkům (Gn 12,4-9). Při velkém hladu Abram sestupuje do Egypta, kde Bůh zázračně ochrání jeho ženu Sáráj, aby mohl splnit slib, že z Abramovy rodiny vytvoří velký národ (Gn 12,10-20). Abramův synovec Lot se od Abrama odděluje a odchází se svou rodinou na pastviny v blízkosti Sodomy (Gn 13). Při bitvě proti sodomskému králi je zajat i Lot, ale Abram se o tomto zajetí dozvídá a se svými služebníky pronásleduje vítěze bitvy a vezme jim vše, co ve své vítězné bitvě získali – Lot se svou rodinou je zachráněn (Gn 14).

Abram stále nemá potomka – ale Bůh Abramovi zaručuje, že mu dá syna, ze kterého vzejde velký národ (Gn 15). Protože Sáráj dlouho nemá děti, dává Abramovi svou otrokyni Hagar, aby se syn narodil z ní (Gn 16) – narodí se jim syn Izmael. Hospodin ovšem promlouvá k Abramovi znovu a říká mu, že on sám zázračně způsobí, že Sáráj se narodí syn Izák – a že to bude tento zázračně narozený syn, s jehož potomky Bůh uskuteční svůj slib (Gn 17). Bůh také mění Abramovi (= vznešený otec) jméno na Abraham (= otec velkého množství) a Sáráj (= vznešená) na Sára (= matka vznešených potomků). Jako vnější znamení toho, že Abraham přijal Hospodinův slib, Bůh vede Abrahama k tomu, aby on i jeho potomci dodržovali obřizku.

Bůh oznamuje Abrahamovi narození syna, a současně mu říká, že se chystá zničit bezbožná města Sodomy a Gomoru. Abraham prosí Boha, aby tato města uchoval, pokud v nich najde aspoň deset spravedlivých lidí (Gn 18). Bůh nakonec obě města zničí ohněm z nebe, ale zachrání spravedlivého Lota a jeho dvě dcery (Gn 19).

Bůh dál zázračně chrání Abrahama a Sárú před Abímelekem, králem Geraru (Gn 20). Sáře se skutečně narodí syn Izák – ale to vede k rozepřím mezi Sárú a Hagar, takže Bůh říká Abrahamovi, aby odeslal Izmaele ze zaslíbené země, že Bůh se postará i o Izmaele. Ovšem svůj velký slib smlouvy Bůh předává Izákovi a jeho potomkům (Gn 21). Bůh chce Abrahama podrobit zkoušce, a přikazuje mu, aby zabil Izáka a obětoval jej jako zápalnou oběť – poté, co Abraham poslechne a chce zabít svého milovaného syna, Bůh volá na Abrahama z nebe a bere zpět svůj příkaz (Gn 22).

Sára umírá (Gn 23) a Abraham posílá svého sluhu do svého rodiště, aby odtud přivedl ženu pro Izáka – služebník na této cestě má zdar a přivádí Izákovi ženu Rebeku (Gn 24). Izákovi a Rebece se narodí synové Ezau a Jákob (Gn 25). Bůh dále chrání Izákovu rodinu (Gn 26), ale nebezpečí pro Izákovy potomky nyní přichází zevnitř: Izák chce požehnat svému staršímu synu Ezauovi, ale Jákob a Rebeka Izáka oklamají, Jákob se vydává za svého bratra a získává otcovo požehnání podvodem (Gn 27) – to vyvolá hněv jeho bratra Ezaua, který chce Jákoba zabít. Izák celou situaci řeší tak, že posílá Jákoba do rodiště Jákobovy matky Rebeky, aby si tam našel manželku. Bůh se Jákobovi zjevuje ve snu a slibuje mu, že jej bude chránit a přivede jej zpátky (Gn 28).

Jákob skutečně nachází Rebeččina bratra Lábanu a prosí jej o ruku Ráchel, ovšem Lában podvodem ve svatební den ožení Jákoba s Ráchelínou sestrou Leou. Jákob získává

za ženu i Ráchel, ale musí za obě ženy sloužit Lábanovi čtrnáct let (Gn 29). Poté slouží u Lábana dál a teprve získává majetek, který patří jemu osobně (Gn 30). Po celkem dvaceti letech Bůh vyzývá Jákoba, aby se vrátil do zaslíbené země. Lában je rozčarován z toho, že Jákob odchází s velkým majetkem a jeho oběma dcerami, ale varován Bohem nechává Jákoba odejít (Gn 31). Jákob se bojí setkání s Ezauem a prosí Boha o požehnání. Bůh mění jeho jméno Jákob (= úskočný) na Izrael (= zápasí Bůh ... Gn 32). Dochází ke smíření Jákoba s Ezauem (Gn 33).

Při svedení Jákobovi dcery Díny domorodcem z města Šekem reagují Jákobovi synové nepřiměřeně, když vyvražďují celé město Šekem (Gn 34). Jákob vede svou rodinu do Bételu, aby tam postavili Bohu oltář a vzdali tak díky za to, že je Bůh po celý život chránil. Bůh potvrzuje, že platí jeho slib zaslíbené země pro Jákobovy potomky (Gn 35). Ezau nebydlí na území zaslíbené země, ale stává se praotcem národa později známého jako Edóm (Gn 36).

Jákob miluje nejvíce svého syna Josefa. Josefovi bratři jej za to nenávidí, tím spíš když jim Josef sděluje sen, který naznačuje, že Josef bude v budoucnu vládnout nad svými bratry i nad celou rodinou. Proto jednou Josefa prodají jako otroka kupcům jdoucím do Egypta a Jákobovi sdělují, že Josefa roztrhala divoká zvěř (Gn 37). Genesis 38 představuje Josefova bratra Judu, z jehož potomků má přijít Mesiáš Izraele. Zatím Josef v Egyptě je prodán jako otrok Potífarovi, faraónovu dvořanovi. Stará se o Potífarův dům, ale protože je obviněn Potífarovou manželkou, jde do vězení (Gn 39). Ve vězení za pomoci Hospodina vyloží sen faraónovu číšníkovi a faraónovu pekaři (Gn 40). O dva roky později se zdá faraónovi sen a nikdo není schopen mu jeho význam vyložit – číšník si vzpomene na Josefa, a Josef je povolán z vězení, aby sen vyložil. Význam snu je důležitý – Bůh sděluje faraónovi skrze sen, že přijde sedm let velké hojnosti, ale po nich sedm let velkého hladu. Tak Egypt musí v letech hojnosti shromažďovat úrodu do zásoby, aby v sedmi letech hladu mohli lidé přežít. Faraó se Josefovi odměňuje a činí jej správcem Egypta, který se bude starat o uložení a vydávání zásob jídla (Gn 41).

Poselství faraónova snu se přesně naplňuje – po sedmiletém období hojnosti nastává velký hlad v Egyptě i okolí, takže i Josefovi bratři přicházejí do Egypta prosit o obilí (Gn 42). Josef se rozhodne bratry vyzkoušet (protože bratři jej ve vysoké funkci nepoznali, ale on je ano) a bere jednoho z nich, Simeóna, do vězení – Simeón bude propuštěn jen tehdy, když při další návštěvě Egypta bratři s sebou vezmou Josefova rodného bratra Benjamína. Jákob se zdráhá do Egypta pustit svého nejmladšího syna, ale díky velkému hladu je nucen tak učinit (Jákob sám s bratry do Egypta nejde). V Egyptě pak po setkání Josefa s Benjamínem je Simeon propuštěn a všech jedenáct bratrů je v Josefově paláci pohoštěno (Gn 43). Poslední část Josefovy zkoušky vůči jeho bratrům spočívá v tom, že Josef obviní bratry, že při hostině ukradli jeho pohár – pohár je nalezen v žoku Benjamína. Josef se rozhodne dát Benjamína do vězení – tu vystoupí Juda a nabízí svůj život za život Benjamína, aby otci Jákobovi nepřivodil ten zármutek, že by Benjamína už nespátřil (Gn 44). Zkouška je splněna, u bratrů nastala proměna – Josef se jim dává poznat (Gn 45) a říká bratrům, aby do Egypta přivedli i otce a celé své rodiny, protože velký hlad bude trvat ještě pět let. Josef bratrům odpouští a říká jim, ať se jej nebojí, že Bůh si použil kdysi jejich nenávist k tomu, aby nyní zachránil nejen velkou část světa před hladem skrze Josefa, ale i celou Jákobovu rodinu (naplnil se dávný Josefův sen, že se mu bratři budou

klanět). Bůh říká Jákobovi, ať se nebojí s celým rodem vejít do Egypta, že on sám je z Egypta v pravý čas přivede zpět do zaslíbené země (Gn 46). Proto celý Jákobův rod přichází do Egypta a usazuje se v části Gošen (Gn 47). Jákob před svou smrtí žehná Josefovi a jeho synům (Gn 48), a také žehná všem dvanácti rodům, které z jeho synů v budoucnosti přijdou (Gn 49). Jákob umírá a je pochován v kenaanské zemi v hrobce Abrahama a Izáka. Josef také umírá – ale Jákobův rod se nevrací do zaslíbené země, nýbrž zůstává v Egyptě ještě dalších čtyři sta let a čeká na Hospodinův pokyn k návratu (Gn 50).

13 D. Stručný obsah biblické knihy Exodus

14 E. Pokus o vystižení poselství biblické knihy Genesis

Nejdůležitějším začátkem u poselství knihy Genesis je dát ji do vztahu s následujícími čtyřmi biblickými knihami Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, se kterými tvoří kniha Genesis jeden celek zvaný Tóra. Zaměřit se jen na poselství knihy Genesis by nebylo vyvážené, protože následující čtyři knihy hlasují v poměru 4:1 pro jiný důraz – jaký je tedy ten největší důraz Tóry? Tento: Prvními čtenáři knihy Genesis byli lidé vyvádění Bohem z Egyptského otroctví, Bohem, který se jim představil jako Hospodin, do země slíbené. Oni neznali Hospodina jako Boha historie, ale znali ho z osobní zkušenosti – přišel a chce je zachránit z protiprávního a nelidského zotročování v Egyptě; předvádí v Egyptě velké zázraky, které nakonec přimějí faraona i jeho hodnostáře propustit národ nazvaný „synové Izraele“. Vede je na horu Sínaj, kde jim dává Desatero přikázání jako základní vodítka pro život ve svobodě a život, ve kterém tento Hospodin, který s nimi má dobré záměry, bude jejich Bohem. Tím klíčovým, co první čtenáři knihy Genesis prožívali, bylo, že Bůh knihy Genesis nyní jedná v jejich životě – vede je pouští, dává jim z nebe zázračný pokrm každé ráno, a též jim obstaral vodu v poušti v několika situacích, kdy už byli vyprahlí žízní. Když byli na své cestě napadeni Amálekovci, musí sami vyjít do boje, ale v tomto boji vyhrávají jen tehdy, když Mojžíš má nad hlavou zdviženou hůl, která je symbolem Hospodinovy přítomnosti a vedení na celé jejich cestě. Vědí, že jejich život i jejich vítězství jsou možná jen proto, že Bůh je s nimi.

Podobně i dnes k nám nepromlouvá nejvíce kniha Genesis, ale to, jak Bůh jedná v našem vlastním životě. Přemýšlím o sobě a o cestě, kterou jdu já: o tom, jak jako dospívající jsem četl příběhy z Bible a viděl jak morální sílu Bible (Exodus 20 nebo Matouš 5–7), tak radost křesťanů, se kterými jsem se setkal a kteří tvrdili, že vydali celý svůj život Bohu a nebojí se toho, kam je Bůh zavede, protože On je dobrý (v porovnání s útržkovitostí dnešního světa, jak vědy, tak ostatních náboženství, tak bavícího průmyslu, které sice vedou propagandu proti Bohu Bible, ale v podstatě nic důležitého nenabízejí). Vidím nedostatečnost svého současného charakteru i po těch více než dvaceti letech, kdy jsem vydal svůj život Ježíši Kristu, ale současně vidím i velikost Ježíše Krista, to, že jeho odpuštění mělo tu moc a hodnotu zaplatit za každý můj hřích a zlobu a rozmrzelost (a stále počítám s tím, že On mne k plnému životu nakonec dovede). Stále platí, že on dává

tu pravou radost, a tak i když v mnoha věcech si nejsem v životě jistý, rád bych prožil svůj život s Bohem, protože vím, že jinak bych se minul toho nejdůležitějšího, o co v životě jde. Vidím náročnost života, jak je těžké postavit dům a mít dobrou rodinu a udržet si smysluplné zaměstnání, vážím si všech, co v tom bojují dobře, ale současně vidím plytkost a povrchnost a nudu toho všeho, pokud v tom není ten hlubší rozměr, tj. Bůh, který mne vyvádí z mého hříchu a uvádí do něčeho většího, co lze dobře nazvat jako Jeho království.

Nevím, jak Bůh promlouvá k vám, ale pokud je Bible pravdivá, tak Bůh mluví ke každému člověku, jak skrze přírodu kolem nás, která svou zvláštností vypovídá o kráse i zvláštnosti života navzdory jeho těžkým stránkám, tak i skrze naše svědomí, které "je stále s námi" a říká nám, že je něco více než jen žít, jak nás napadne, a už se pak k tomu nevracet. A v neposlední řadě k nám Bůh mluví přímo, svým Duchem, jehož hlas můžeme buď zamítnout, nebo naopak zesílit – mluví o našem hříchu, což je někdy bolestivé, ale taky o své ochotě nás z tohoto hříchu vyvést. To vše je důležitější, než číst Bibli, včetně knihy Genesis. Přesto kniha Genesis má svoje poselství, které může být důležitým hlasem od Boha do naší konkrétní situace.

14.1 Poselství Genesis 1-11

Prvních jedenáct kapitol Bible mluví o nejstarší historii tohoto vesmíru, ale na rozdíl ode všech vědeckých knih zde stihne probrat i podstatnou historii lidstva, tu nejranější historii lidí. Pokud věříme, že Bible je inspirovaná Bohem, což bych doporučil, máme zde velmi krátkou, Bohem inspirovanou učebnici dějepisu, kde je shrnuta ta nejranější historie od počátku vesmíru až do roku cca 2000 př.n.l., kdy se narodil Abraham (a kniha Genesis se pak v kapitolách 12-50 zaměřuje více na historii jeho rodiny a počátek jednoho národa).

Přestože poselstvím prvních dvou kapitol Bible je to, že Bůh je autorem vesmíru, ve kterém žijeme, a proto jsme Bohu zodpovědni za svůj život, bylo by nezdravé příliš se zabývat technickou stránkou těchto kapitol na úkor následujících devíti kapitol 3-11. Opět je objemem materiálu přehlasována důležitost prvních dvou kapitol v poměru zhruba 4:1 (přesněji je to 9:2). O čem tedy hlavně mluví celek Genesis 1-11? Zdá se, že témata zde jsou jiná, než by dnešní čtenář ve 21. století očekával, ale přesto je poselství těchto kapitol aktuální jak pro 15.-13. století před naším letopočtem, kdy byl text napsán, tak i pro dnešní dobu.

Genesis 1-11 obsahuje řadu motivů společných pro jiné dokumenty 2.tisíciletí př.n.l., jako např. Atrahasis = Epos o Gilgamešovi; Sumerský příběh o potopě = Eridská Genesis; egyptské texty o stvoření; a babylónská Enuma Eliš. Podobnosti jsou v tom ([7], str. xlviii), že: i) existuje nadpřirozený svět (Bůh či bohové); ii) tyto bytosti jsou osobami, tj. mohou myslet, komunikovat s lidmi, řídit a ovládat svět lidí; iii) člověk je více než hmota, má v sobě duchovní, božský rozměr (Atrahasis ... člověk byl vytvořen ze směsi hlíny a masa a krve jednoho mrtvého boha; Genesis 2,7: Bůh stvořil člověka z prachu země a vdechl do něj dech života); iv) člověk byl vytvořen k obrazu Boha ... to je též součástí egyptských textů o stvoření člověka; v) stvoření je skutkem oddělení světla od tmy, země od moří, způsobený Božím slovem.

Tyto podobnosti nutně neznamenají, že je autor Genesis z těchto knih opsal, nebo ty texty nutně četl – znamená to, že v době cca 1600 př.n.l. byly tyto texty a příběhy

rozšířeny v obecném povědomí lidí v celé této oblasti světa, byly intelektuální součástí své doby na Blízkém Východě (stejně jako dnes hodně lidí mluví o Darwinově evoluční teorii, i když jeho knihu "O původu druhů" nikdy nečetli). Tj. autor Gn 1-11 píše traktát o záležitostech své doby, které jsou v obecném povědomí, takže je lidé (minimálně ti vzdělaní) znají. S některými věcmi souhlasí a vychází z nich, či je potvrzuje i ve svém textu. Přesto Genesis 1-11 působí jako atomová bomba v tehdejší světě – ovšem z jiných důvodů než sporů s evolucionisty o způsobu vzniku života nebo kosmology o způsobu vzniku vesmíru. V čem je tedy ukryta inspirovanost Bohem v prvních kapitlách Bible? Jak říká Gordon Wenham ve svém úvodu ke knize [7], str. xlvii, „Genesis 1-11, jak jej známe dnes, je komentářem, často dosti kritickým, k představám běžným ve starověku ohledně přirozeného a nadpřirozeného světa. Zdá se, že jak jednotlivé příběhy, tak konečná podoba díla jsou polemikou vůči běžně přijímaným názorům o bohu a člověku.“

1. Eridská Genesis ([7], str.xlviii) věří v pokrok a je optimistická (věci, jak začaly, nebyly tak dobré, jak jsou dnes) x ALE x Genesis biblická říká, že věci byly na počátku dokonalé, od Boha, ale až později se pokazily díky lidské hříšnosti: Genesis 3 ... do světa vešla bolest a prokletí; Genesis 4 ... první vražda; Genesis 6 ... země je plná násilí, které Bůh řeší potopou (budoucí pokrok je beznadějný, pokud Bůh nezasáhne se svým milosrdenstvím).

Tato věc je revoluční i v dnešní době, která silně věří v pokrok; ale dosáhlo lidstvo mnoho pokroku od dob Genesis, tj. od roku 1500 př.n.l.? Máme snad lepší zdravotnictví, ale ve světě souhrnem umírá snad větší procento lidí, než tomu bylo dříve – máme zde AIDS a další epidemie. Máme lepší techniku ve zdravotnictví, ale jsou i mezilidské vztahy v nemocnicích a ordinacích na nadstandardní úrovni? Máme nějaké technologie, ale otročíme jim (ať už dobrovolně, nebo pracovní na třisměnný provoz či 24/7). Průmysl se možná vyvíjí, ale změnil se nějak podstatně charakter lidí za posledních dva tisíce let?

2. Babylón prohlašuje ([7], str.xlix), že je centrem civilizace a bránou do nebe (Bab-ili = Brána boží) x ALE x Genesis 11,1-9 říká, že „babel“ neznamená bránu Boží, ale „zmatek, hloupost“ – nedosáhne do nebe, nýbrž Bůh musí sestoupit z nebe, aby jejich chrámovou věž viděl! Babylón byl zamýšlen jako velký monument lidstva, ale místo toho se stal připomínkou Hospodinova soudu nad lidskou pýchou a hloupostí.

Strašně moc věcí dnes se vypíná, vyvyšuje, ukazuje, jak je skvělé – počínaje výrobci piva, fotbalem, či erotickými stránkami na internetu, a konče demokratickým světovým systémem v západním světě: my jsme nejlepší (míněno: bez nás nemůžete žít), nás potřebujete, přivedli jsme věci k dokonalosti. Ale pokud zatlačíme na okraj svého života Boha (což například demokratický systém, i když je v současnosti asi nejvíce žádaným uspořádáním v mnoha zemích, vlastně v podstatě v dnešní době dělá), to jediné nezbytné, a nenasloucháme mu, nežijeme s ním, nenecháme se jím vést, Bible označuje takovou kulturu jako okrajovou, jako „zmatek, hloupost“. Svět je dnes stejně bláhový, soupeří Praha s Brnem nebo i různé státy mezi sebou o to, kdo z nich postaví vyšší dům či věž – proto je stále aktuální i poselství Bible, že Bůh tyto snahy označuje za nepříliš moudré.

3. Podle Mezopotámské verze (viz [7], str.xlix) seslal Bůh potopu, protože lidé byli hluční a bylo jich příliš mnoho x ALE Bible naopak mluví o tom, že Bůh chtěl zvýšit počet lidí (Gn 1,28; 9,1), a že potopu způsobila lidská zkaženost (Genesis 6,5: Bůh viděl, že každý výtvor mysli i srdce člověka je v každé chvíli jen zlý);

Dnes lidi, když čtou o potopě světa, mají tendenci soudit Boha, jak může být tak nekorektní a zahubit lidi – zapomínáme ale, že umíráme úplně všichni, akorát jedni dříve a druzí později, z důvodů, za které si mohou lidi samotní a které jsou také v Genesis 1-11 naznačeny (Genesis 3 ... pád člověka); aktuálnost zprávy o potopě (Genesis 6-9) lze dobře měřit počtem lidí, kterým se zdá, že Bůh měl příliš mnoho pravomoci, pokud zahubil lidi; ale i pro ty, co tento fakt už přijali, je potopa napořád svědectvím, že Bůh je soudcem našich životů, že on rozhoduje o tom, kdo bude žít na této zemi nebo na nějaké jiné zemi.

Lidi by rádi žili věčně, je to jedna z tužeb, která je vidět na naší snaze o lepší zdravotnictví, ale též i Genesis 1-11 mluví o tom, že důvody smrti a nemoci jsou duchovní – a podobně i řešení je duchovní, pouhým vylepšováním lékařských a zdravotnických technologií k věčnému životu nedojdeme.

4. V Babylónské verzi bohové potopu odstartovali, ale vymkla se jim z rukou (viz [7], str.xlix-1 úvodu) a byli zděšeni jejím rozsahem; bůh Enlil je překvapen, že Noe přežil x ALE Bůh Bible není překvapen, potopa je seslána na jeho příkaz a je plně pod jeho kontrolou; ví, že Noe bude zachráněn, od začátku až do konce, protože to je jeho záměr.

Bohové starověku (a i mnozí dnešní, jako například filmový průmysl, sport nebo módní průmysl) jsou zobrazeni jako vrtošiví, ti, co nemají vlastně žádný plán s historií lidí. Naproti tomu Bůh Bible je zobrazen jako ten, který ví, co dělá. Bůh chce dokončit své záměry s lidstvem, a nikdo mu v nich nebude moci zabránit, stejně jako nikdo nemohl zabránit potopě. Je důležité vědět, že Hospodinovy plány se zemí jsou dobré – i když on zachránil jen toho, kdo u něj hledal milost.

5. Na Blízkém Východě byl rozšířen polyteismus (viz [7], str.1 úvodu) x ALE Bible mluví o jediném Bohu, který stvořil celý vesmír a způsobil v něm život.

To je revoluční v tom, že my si nevybíráme Boha, ale Bůh si vybírá nás. V mnoha ohledech se nejen potopa, ale i další události v Genesis 1-11 týkají celého lidstva, což nás upozorňuje na to, že se jedná i o náš příběh a naši historii. Samozřejmě hledáme své vlastní porozumění tomuto Bohu, který nás stvořil, ale různé protichůdné interpretace nás upozorňují na to, že Bůh je ještě někdo jiný – je vždy nad těmi interpretacemi, větší než naše porozumění jemu.

Jako malá odnož polyteismu se v posledních dvou stoletích vyvinul ateismus, který je též v jasném rozporu s Genesis 1-11. I ateisté jsou schováni v Adamovi a Evě, kteří neposlechli Hospodina (Genesis 3), a tak byli vyhnáni od Hospodinovy přítomnosti a stromu života. Ale toto vyhnání z ráje neznamená, že by Bůh přestal existovat. To že se na Boha snažíme zapomenout nebo jej ignorujeme, ještě neznamená, že náš rozum je bohem, který se o nás vždycky postará. Není pravda, že rozum je

nestranný, protože své myšlení vždy vztahujeme k výchozímu bodu – ptáme se buď „co chci já“ nebo co chce Bůh.

6. Podle mytologie Předního Východu (viz [7], str.xlix) jsou slunce, měsíc, hvězdy a mořské nestvůry velkými božstvy x ALE slunce, měsíc, hvězdy, mořští tvorové jsou vytvoření Bohem Bible, Hospodinem.

Toto je jen pokračováním argumentu proti polyteismu – pokud jeden Bůh stvořil celý vesmír a vymezil mu hranice, tak nemá cenu uctívat jiné Bohy ani sebe sama, ale Hospodina, který má moc nás přenést do jiného vesmíru, když tento bude zničen. Pokud tento vesmír se přičiněním lidí a satana (viz Genesis 3) obrátil nesprávným směrem, má Bůh moc vytvořit jiný vesmír, který se už nezkaží. Genesis 3,15 naznačuje, že ta duchovní bytost, která svedla člověka – satan – bude jednou zničen. A zbytek Bible, nikoli Genesis 1-11, mluví o tom, že si do té doby budeme moci vybrat, v kterém z těch dvou vesmírů chceme bydlet.

Jak často se upínáme k něčemu, co má jen malé, krátké trvání – co se brzy zatřese, rozbije a rozpadne. Kniha Genesis nás vyzývá, abychom se obrátili ke Stvořiteli těchto drobností, který je neotřesitelný.

7. Atrahasis a Enuma Eliš (viz [7], str.xlix) mluví o tom, že člověk byl stvořen jako doplněk, dodatek a pozdější myšlenka, aby zásoboval bohy potravou. x ALE podle Genesis 1-11 je člověk vyvrcholením Hospodinova stvoření, kterému se sám Bůh stvořením rostlinného světa stará o potravu (Genesis 1,29).

Podle ateistů (nebo polyteistů ve starověkých verzích) člověk nemá žádné poslání, jen předat svou DNA dalším generacím. To je ovšem poselstvím bez obsahu. Podle Bible je člověk někým mnohem vyšším, vyvrcholením Hospodinova stvoření – má být na zemi obrazem Boha (Genesis 1,26-27), ztělesněním toho neviditelného Boha Stvořitele, obrazem a představitelem toho nejvyššího Dobra a Moci. To je velká výzva pro nás – poznat tohoto Boha a odrážet ho svým životem.

8. Podle jedné Babylonské tradice (viz [7], str.xlix-l úvodu) byly 7., 14., 21., 28. den v měsíci považovány za nešťastné. x ALE Genesis 2 mluví o sedmém dni jako o vyvrcholení týdne, jako svatém dni zasvěceném Hospodinu (dn i, kdy Bůh i člověk užívali ovoce své práce předchozích šesti dnů).

I dnešní svět má stále své pověry, které nám brání vidět každý den jako dar stejně velký jako ty ostatní dny.

9. Někteří tvrdí (viz [7], str.l úvodu), že Sumerský příběh o potopě začínal zmínkou o éře, kdy lidé žili nazí, v harmonii s jinými lidmi a zvířaty, OVŠEM to nebylo považováno za idylickou dobu, nýbrž za bídnou a chudobnou existenci, ze které bohyně Nintur lidstvo zachránila. x ALE Bible mluví o této době před pádem jako o životě bez hříchu, viny, posměchu a zneužití, životu v důvěře a blízkosti, beze studu. Vyhnání z ráje nebylo krokem vpřed, novým evolučním stupněm, jak někteří říkají – jednalo se o vyhnání od té nejdražší a nejvzácnější bytosti, kterou ve svém životě lidé mohli potkat, od zdroje dobrého života samotného.

Dnes se toužíme k životu, popsanému v Genesis 2, vrátit. Nepomůže tomu začít vést nudistický život, jak se o to někteří snaží (tato myšlenka viz Don Carson, *God Who Is There*, kapitola 1), protože vnější podobou nelze navodit vnitřní změnu. Kouzlem té zahrady bylo, že v ní žil Bůh, tj. návrat k harmonii bez Boha Bible nepůjde.

10. Mezopotámský mýtus o Adapovi, prvním ze sedmi mudrců, vypráví (viz [7], str.1 úvodu), jak byl jednou Adapa zavolán do nebe a byl mu nabídnut chléb života, ale on odmítl, protože jej k tomu vedl jeho osobní bůh, a tak dosáhl moudrosti. x ALE Bible podává svědectví o tom, že člověk nebyl moudrý a neposlechl Boha, že nemá jíst ze stromu poznání dobrého a zlého (Genesis 2–3); NAOPAK, člověk je hříšný, protože udělal to, co mu Bůh zakázal.

Genesis opět v kontrastu – mluví o tom, že člověk promrhal to, co mu Bůh svěřil. Není spíše toto naší dnešní zkušeností? Genesis podává svědectví o tom, že člověk svou vzpourou vůči Bohu možná získal větší znalosti o rozsahu a hranicích dobra a zla, ale od Boha, zdroje života, byl oddělen, a tak začal prožívat spíše zlo než dobro. Eva, která byla hned u toho, podává svědectví: Had mne oklamal ... hned poté věděla, že svou neposlušností nic nezískala. Víme to dnes my?

Bible je aktuální a inspirovaná, je Božím slovem = radikálním a jedinečným poselstvím jak pro své první čtenáře, tak pro dnešní dobu. První kapitoly Bible není třeba přepisovat, protože stále jsou v kontrastu s mnoha rozšířenými představami o Bohu, člověku a životě, a tak stále nesou svou sílu.

14.2 Poselství Genesis 12–50

Zpráva prvních jedenácti kapitol je sice pronikavá, ale dost pesimistická. Ovšem kniha Genesis jako celek nevyznívá pesimisticky, ale je zprávou o záchraně a o naději, právě kvůli následujícím kapitolám 12-50, které svým rozsahem podávají čtyřikrát hlasitější slovo. Bůh sám začíná přemáhat prokletí vyslovená v kapitolách 3-11 tím, že uděluje požehnání a přichází sám do života lidí, aby v jejich světě vybudoval ty dobré věci, které oni sami nemají moudrost a sílu si udržet (viz [7], str.li úvodu):

- a) V Genesis 1 bylo člověku řečeno „plodte se a množte se“. V Genesis 12 Bůh promlouvá k Abramovi, a říká mu, že jej chce vést a žehnat mu, aby aspoň jedna rodina dosáhla tohoto cíle – že Bůh vybudoje jeho rod v národ, který neskončí na smetišti zaniklých civilizací.
- b) V Genesis 1 Bůh říká lidem „podmaňte si zemi“ – tato úloha vládnout a kralovat se též lidem nepovedla, jak o tom svědčí například Genesis 3. Ale Bůh slibuje Abramovi = Abrahamovi, že z jeho potomků vzejdou „králové země“ (Genesis 17,6.20).
- c) Adam v Genesis 3 přišel o důvěrnou blízkost s Hospodinem v zahradě – přesto Bůh Abrahamovi slibuje, že bude jeho potomstvu Bohem, tj. v následující historii bude tato důvěrná blízkost obnovena.

- d) V Genesis 3-11 vidíme, že hřích zotročil všechny lidi na zemi. x Ale v Genesis 12 říká Bůh Abrahamovi, že požehná všechny národy na zemi – v tom lze vidět i slib, že Bůh vytvoří společnost a království, kde bude přebývat spravedlnost a hřích tam už nebude mít místo.
- e) Suma sumárum, v Genesis 3-11 hřích zabránil Hospodinovým záměrům pro lidstvo. Ve zbytku Bible se mluví o tom, že Bůh si vyvolí člověka či lidi, skrze který celé lidstvo zachrání. To je též rozehráno v Genesis 37-50, ve zvláštním záznamu o Josefovi, Abrahamovu vnukovi, skrze jehož čestné jednání a obdarování je zachráněn celý tehdejší svět od hladu. Ale knihy Exodus až Deuteronomium, a potažmo i další knihy Bible, budou mluvit ještě o dalších druzích záchrany.

Poselstvím knihy Genesis je, že **Bůh je osobní**. Bůh sám přichází za Abramem a nabízí mu, že bude jeho Bohem. Říká, že on sám zajistí ty dvě velké touhy, které jsou srdci člověka, a to touhu po rodině a touhu po místě, které by člověk "obdělával a střežil" (svou prací rozhojňoval jeho ovoce). Ale věřím také, že Bůh jednal i s ostatními jednotlivci a národy, které žily a žijí na zemi (a o kterých Bible už moc nepíše). Podobně i dnes Bůh přichází k srdci každého člověka a **nabízí, že bude naším Bohem**. Chce být zárukou toho, že ve svém životě prožijeme „to nejlepší“ i navzdory svému hříchu (ani my sami nedokážeme poníčit to, co pro nás má Bůh připraveno ... navzdory, že Abram nebránil Sáru a vydal ji do panovníkova harému, Bůh ji zázračně ochránil a vrátil Abramovi; když přestalo hrozit Abrahamově rodině vnější nebezpečí, začalo jim hrozit nebezpečí vnitřní – Ezau chce zabít svého bratra; navzdory Jákobově aroganci a úskočnosti jej Bůh ochrání a svěřuje mu smlouvu o zaslíbené zemi, o kterou Ezau nestojí). Chce nám také připomínat, že nás stvořil proto, abychom na této zemi naplňovali jeho záměry – nežijeme sami sobě, ale Jemu a naším úkolem je objevovat a naplňovat Jeho plán (aby mohl Bůh dál každý den říkat, že to, co se na zemi děje, je dobré, nebo dokonce velmi dobré).

Neodpustím si také ještě více rozvinout jednu myšlenku z knihy [15], která se mi znovu a znovu vrací na mysl a kterou už jsem uvedl v předchozím odstavci: Bůh má moc uchránit pro nás to, co je pro nás nejlepší. **Mohli bychom si myslet, že pokud se dnes rozhodneme špatně, tak od zítřka už nemůžeme prožívat to nejlepší, ale jen to druhé nejlepší pro svůj život – ale tak to není.** Hospodinův plán nefunguje tímto způsobem. Pokud nás už strhl jednou proud Hospodinovy lásky, tak jsme jím nesení až do cíle i navzdory svému hříchu, a je tak prudký, že ke břehu se prostě nedostaneme :-). Podobně Abraham, Izák i Jákob byli ve svém životě unášeni Bohem spíše navzdory než díky svému charakteru a svým rozhodnutím. Josefovi bratři přijali od Josefa požehnání, i když jej kdysi prodali do otroctví (samozřejmě museli prožít pokání – museli litovat svého hříchu a změnit se, bez toho by k jejich smíření s Josefem asi nedošlo). Nikdy není pozdě se Boha ptát, jaké jsou ty Jeho záměry pro náš život a co pro nás má ještě připraveno.

Vraťme se k úvodní myšlence, že prvními čtenáři knihy Genesis byli ti, co prožívali události Exodu až Deuteronomia: oni byli zachraňováni tím Bohem, který kdysi na začátku stvořil vesmír (Genesis 1–2), právě proto, že záchranu z hříchu potřebovali (Genesis 3–11). Tito lidé se mohli pro Hospodinův hlas obrátit i k minulým generacím své rodiny (Genesis 12-50). Podobně i my můžeme slyšet Jeho hlas též i nepřímo, skrze osudy rodičů a prarodičů a jejich rodin.

Když se podívám do své rodiny, skrze mé rodiče a prarodiče ke mně též mluví Bůh: Z prázdninových návštěv si pamatuji, jak dědeček a babička každý den zpívali písně a četli si oddíly z Bible podle každoročně vydávaného rozpisu evangelické církve Na každý den – to byl začátek jejich dne. Druhý dědeček s babičkou, s nimiž jsme bydleli společně ve dvougeneračním domě, též byli zapojeni do evangelické církve ve Velké, která byla spravována farářem z Hrubé Vrbky, což znamenalo, že když farář nemohl, připravil si dědeček kázání z nějaké knihy či měl na starosti jiné čtené kázání ve velické modlitebně. Bůh byl pro moje prarodiče někým, koho měli ve vážnosti.

Když přemýšlím o životě svých rodičů a tet a strýců, a svých bratrů, bratranců a sestřenic, také ke mně skrze jejich životy mluví Bůh – vidím několik desítek osudů, z nichž těžkosti a hádky se nevyhly nikomu. Vidím, že nestačí o Bohu mluvit, ale spíše jeho spravedlnost žít – vidím konflikty, ale též možnost, jak ty konflikty řešit, pokud by došlo k odpuštění. Vidím život jednoho vzdáleného strýce, který zahořkl vůči Bohu, když jeho manželka zemřela v šedesáti a on prožil sám celé dlouhé stáří – to je svědectví o zármutku. Můj právoplatný strýc žije celý svůj dlouhý život v kuchyni, protože kvůli obrně nohou nemůže chodit ani plně využívat žádné klouby svého těla – to též přineslo konflikty, ale i u něj víra hraje roli a dává smysl jeho životu (to je svědectví o víře – těší se na vzkříšené tělo, protože sám nikdy nezažil, jaké to je chodit). Vidím svoje vlastní nezdravé schovávání se za víru v situacích, které spíše vyžadovaly pevnost a odvahu – to je sice smutné, ale nedává mi to právo odejít od víry, protože vím, že Bůh Bible je ten pravý. Žiju svůj vlastní život, ale mám stejného Boha jako moji rodiče a prarodiče.

Naše rodina může někdy na Boha ukazovat hlasitěji než Bible – při čtení Bible jsme v nebezpečí, že ji čteme jen jako příběh, který nemá spojitost s námi. Ale rodina mluví často pravdivěji, protože se jedná o konkrétní životní osudy, a tak nás zbavuje nebezpečí brát Boha jen teoreticky.

Možná ne všichni vaši prarodiče byli věřící, možná věřili jiným věcem, ale to nesnižuje hodnotu hlasu, který k vám mluví z vaší rodiny. Možná vám rodiče doma dali do ruky Bibli a řekli: poznej svého nepřítele – přečti si, čemu věřit nechceme. Možná jste se všichni beze slov doma domluvili, že ten tichý hlas, kterým o Bohu svědčí Bible, slyšet nechcete (a příliš rychle jste zamítli důkazy, které svědčí o její pravdivosti). Určitě uvidíte věci dobré i méně dobré. Nicméně rád bych sebe i vás vyzval k zodpovězení otázky: Jak Bůh jednal v životě mé rodiny? Třeba najdeme i nějakou spojitost s Genesis 12–50 a s knihou Exodus, kdy Bůh přichází za potomky člověka Izraele a říká jim: já jsem Bůh vašich otců – slíbil jsem vašim otcům dobré věci, a nyní ve vašem životě je naplním. **Chcete, abych byl vašim Bohem?** Možná uslyšíte: Já jsem Bůh, kterého tvoje rodina odmítla. Ale otázka zůstane stejná.

15 F. Pokus o vystižení poselství biblické knihy Exodus

Literatura

- [1] Peter Enns: Exodus (Zondervan 2000, edice NIVAC). Uvedení do knihy Exodus s textem ve verzi NIV, doplněno zamyšleními, jak tato kniha prakticky promlouvá k životu křesťana. Cca 600 stran.
- [2] **Douglas K. Stuart: Exodus (B&H Publishers 2006, edice NAC). Cca 800 stran. Opět s textem verze NIV, ale podrobnější než [1].** Asi nejlepší evangelikální komentář ke knize Exodus. Uvádí důležité poznámky, např. k číslovce tisíc v čísle 600 000 označující počet mužů vycházejících z Egypta, k otázce zatvrzení faraonova srdce při egyptských ranách, atd.
- [3] **Brevard S. Childs: Exodus (The Westminster Press 1974, edice OTL). Podrobnější komentář i s poznámkami k hebrejskému překladu. Už je starší, ale stále je doporučován jako velmi dobrý komentář ke knize Exodus, možná proto, že dobře shrnuje informace o různých hebrejských a křesťanských výkladech v průběhu celé historie až do roku 1970, a možná i z jiných hledisek je to kvalitní text v jednom svazku (cca 630 stran).** Houtman ([14],[15],[16] a Propp ([17],[18]) jsou novější a obsáhlejší, a představují tedy nejmodernější odborné komentáře nad knihou Exodus – ovšem nechtěl bych je číst bez knihy [3] jako výchozího kvalitního odborného bodu).
- [4] Karel A. Deurloo: Exodus a exil. Eman 2007, edice Malá biblická teologie, svazek I, cca 150 stran. Tato kniha si stručně všímá hlavních teologických motivů v prvním (13.stol. př.n.l.) i druhém (6.stol. př.n.l.) exodu Izraele, a tak sleduje motivy vyhnanství (otroctví) a návratu z vyhnanství v celém Tenaku. Nejedná se o výklady souvislých oddílů.
- [5] Jiří Beneš: Desítka (Desatero aneb deset slov o Bohu a člověku). Návrat domů 2008. Cca 200 stran. Výklad Desatera Hospodinových přikázání z Exodus 20 a Deuteronomium 5 v kontextu celé Bible. Velmi dobré a podrobné uvedení do výkladu Desatera.
- [6] James Packer: Choďme Duchem. Z originálu napsaného roku 1984 vyšlo v češtině 1999. Cca 220 stran. Autor se v této knize zaměřuje na otázku, co to znamená nechat se vést Duchem svatým (což je analogie putování v knize Exodus, kde Hospodinův oblak vedl národ Izrael). Kniha obsahuje výborné postřehy o různých typech zbožnosti. V části o "charismatických darech" zde uprostřed mnoha dobrých postřehů J.Packer vyjadřuje poněkud nevstřícný názor, že tzv. "charismatické dary" v dnešní době jsou něčím jiným než duchovní dary v knize Skutky a v 1.listu Korintským (vyváženější a vstřícnější závěr v tomto směru vyjadřuje kniha D. Carsona: Showing the Spirit (1985)).
- [7] Jerome Daley: When God waits (Waterbrook Press 2005). Cca 170 stran. Tato kniha mluví o obdobích čekání, kdy člověk má určitou vizi, co chce v životě dělat, ale setkává se s překážkami. Proč má čekat a jak je řešit? Podobně i Mojžíš měl určitou vizi, jak pomoci svému lidu, ale nevěděl, jak ji uskutečnit, spíše naopak. Musel čekat, až k němu promluví Bůh. Co se můžeme naučit z toho, že musíme čekat?

-
- [8] Eugene H. Peterson: *The Contemplative Pastor* (Eerdmans 1989, cca 170 stran). Tuto knihu napsal pastor jednoho sboru po 25 letech práce v tomto sboru, aby povzbudil všechny pastory a duchovní vedoucí na jejich cestě. I když autor nemluví o knize Exodus, jsou zde myšlenky na podobné téma, jako byl osud Mojžíše – o životě toho, kdo duchovně vede druhé.
- [9] Jan Heller: *Hlubinné vrty* (2007). Tato kniha obsahuje (co se týká sledování souvislého biblického textu): 50 stran je věnováno výkladu prvních 11 kapitol Genesis, 40 stran je věnováno výkladu Desatera (Exodus 20 a Deuteronomium 5), a podstatná část knihy je věnována výkladu obětního systému a významu obětí v Tóře (Leviticus?).
- [10] Richard Rohr, Andreas Ebert: *Devět tváří duše* (Synergie 2001, 3.vydání, cca 250 stran). Tato poněkud psychologičtěji laděná kniha představuje dělení lidských osobností na devět temperamentů. Souvislost s knihou Exodus zde vidím v tom, že u každého z temperamentů je vykreslen jeho hřích – všichni žijeme v nebezpečí zajetí v negativních stránkách našeho temperamentu. I to je jedna z rovin vysvobození, ke kterému nás volá Bůh.
- [11] Dallas Willard, Don Simpson: *Revolution of character*. Tato kniha mluví o podobném tématu jako kniha [10] – o vysvobození od sebe sama, od svých zlovyků a slabých stránek svého charakteru. Mluví konkrétně o tom, co to znamená obrátit se k Bohu: proměnit svou mysl, své city a pocity, svou vůli, své tělo, své vztahy s druhými (myšlenky jsou většinou doloženy citacemi z Bible).
- [12] Roy a Revel Hession: *Kalvárie, nebo Sínaj? Návrat domů* 2004, 110 stran. Praktická brožurka manželů Hessionových shrnuje jejich životní vodítka ke zbožnosti (vyváženost mezi vírou chápanou jako hledání zážitků na jedné straně a vytíženým životem služby na druhé straně).
- [13] Viktor Ber: *Vyprávění a právo v knize Exodus*. Mlým 2009, cca 200 stran. Autor se zabývá zejména pasážemi obsahujícími právo: asi na 100 stranách (v kapitolách 4 a 6 knihy) podává svůj překlad kapitol 12-13, kapitol 20-23 a druhé poloviny kapitoly 34 knihy Exodus a komentář k těmto kapitolám. Dále asi na 50 stranách (kapitoly 3 a 5) mluví z hlediska práva o všech 40 kapitolách Exodu a uvádí širší souvislosti knihy. I když kniha Exodus je zkoumána většinou pouze z hlediska právních otázek ve vyprávění, čtenář najde mnohé pomocné postřehy k celé biblické knize. Po úvodním nástinu knihy Exodus (str.1-7) následuje exkurz do různých interpretačních přístupů práva a vyprávění v literatuře (str. 8-51) – pokud by čtenáře odradil, navrhuji jej přeskočit: zbytek knihy od str. 53 je čtivý a autor srozumitelně vysvětluje závěry, ke kterým dospěl (nakl. Mlým je dost nedostupné, v knihkupectví knihu obvykle nemají a musí ji objednat, ale stále je ještě k dispozici).
- [14] Cornelius Houtman: *Exodus 1-7*, Kampen: Kok Publishing House 1993.
- [15] Cornelius Houtman: *Exodus 8-19*, Kampen: Kok Publishing House 1996.
- [16] Cornelius Houtman: *Exodus 20-40*, Leuven: Peeters, 2000.

- [17] W.H.C.Propp: Exodus 1-18. New York 1999, edice Anchor Bible. Dobrý lingvista, ale v recenzích je označován za slabého v historické orientaci.
- [18] W.H.C.Propp: Exodus 19-40. New York 2006, edice Anchor Bible. Dobrý lingvista, ale v recenzích je označován za slabého v historické orientaci.
- [19] Komentář AUDIO ONLINE v češtině: Michael Waloschek: Exodus (2002). Audio lze stáhnout po registraci na stránce kam.cz a po přihlášení. Dostupné na <http://www.kam.cz/download/?dfid=248>.
- [20] Komentář LECTIO ONLINE v angličtině: Thomas Constable (kolem roku 1990, občas přepracováno a doplněno): Exodus (cca 180 stran). Dostupné na <http://www.soniclight.com/constable/notes.htm>.
- [21] Roy Hession: Dobrá zpráva pro špatné lidi. Návrat domů 2009. Stran cca 150. V této knize autor shrnuje podstatu křesťanského poselství slovy, která odrážejí jeho celoživotní zkušenosti kazatele evangelia.
- [22] Nicky Gumbel: Význam smrti Ježíše Krista. Videopřednáška v rámci tzv. Kurzů Alfa (kurzy seznamující s křesťanským poselstvím).
- [23] Ron Wyatt: Exodus objasněn. DVD zpracovávající závěry archeologa Rona Wyatta, distribuce na adrese www.b-a-n.cz. Tento druhý díl cyklu DVD se zabývá událostmi exodu Izraele z Egypta a dává alternativní vysvětlení trasy Exodu a verše Ex 14,6 na základě archeologických a podmořských výzkumů Dr. Lennarta Möllera v roce 2000 v Akabském zálivu. Dokument je také k nalezení na Youtube, na adrese <https://www.youtube.com/watch?v=UnMwW-GAKvA>.
- [24] Finkelstein, I., Silberman, N.A.: Objevování Bible: Svatá písmena Izraele ve světle moderní archeologie. Nakl. Vyšehrad, Praha 2007. Tato kniha přistupuje k historicitě Bible kriticky: příběhy patriarchů a exodus se nikdy neodehrály. Historicitu doby Izraelských králů Saula, Davida a Šalomouna je zveličena a v měřítku uvedeném v Bibli se tyto věci neodehrály. Knihy Starého Zákona vznikly mnohem později než události, o kterých SZ mluví. Atd.
- [25] Kitchen, K.A.: On the Reliability of the Old Testament. Eerdmans Publishing 2003, Cambridge (Paperback Edition 2006). Tato kniha spíše potvrzuje historicitu Starého Zákona. Uvádí argumenty ke zvážení, proč předchozí kniha [24] činí spíše ukvapené a archeologicky nejisté závěry.
- [26] **Stan Evers: Kristus v knize Exodus. 2012, stran 188.** Souvislosti starozákonního záznamu exodu a novozákonní křesťanské víry. Důležitá kniha pro českého čtenáře.
- [27] Victor Hamilton: Exodus, 2011. 752 stran, komentář verš po verši+ vlastní autorův překlad knihy Exodus do angličtiny. Mimo komentářové řady, ovšem autor napsal v sérii NICOT komentář ke Genesis, který má reputaci jednoho ze dvou nejdůležitějších komentářů ke Genesis, tj. i nezávisle publikovaný komentář ke knize Exodus by mohl být velmi kvalitní – ovoce celoživotního studia.

-
- [28] Duane Garret: Exodus, 2013. 752 stran, komentář verš po verši + vlastní autorův překlad knihy Exodus do angličtiny. Komentářová řada KEL.
- [29] **Desmond Alexander: Exodus, ještě nevyšlo. Komentář verš po verši a vlastní autorův překlad knihy Exodus do angličtiny. Komentářová řada AOTC. Po knihách [2] a [3] bude zřejmě [28] nebo [29] třetí nejlepší volbou. Knihy [3] (1974), [2] (2006) a [29] (dosud nevyšlo) budou dobrým průřezem výkladů knihy Exodus v posledních padesáti letech.**
- [30] Vladimír Paserin st.: Kristus v obraze stánku. 138 stran, 2009, vo slovenčine, výklad kapitol Exodus 25-30 z křesťanského pohledu, zřejmě se jedná o podobné zaměření jako kniha [26], s tím, že kniha [26] si klade komplexnější cíle mluvit o celé knize Exodus.
- [31] Exodus, 2013, vo slovenčine, bohatý výklad knihy Exodus vycházející z hebrejského textu, řecké Septuaginty i řady komentátorů v historii církve. Nejpodrobnější dílo v češtině či slovenčině tohoto rázu. V této edici od slovenských autorů vyšlo dosud Genesis (2008), Exodus (2013), Abdijáš Jonáš Micheáš (2010) a svazek Markova evangelia v sesterské novozákonní sérii (2013).
- [32] John Reisinger: Kamenné desky. Pdf soubor v češtině přístupný na internetu na stránce Reformace.cz. Toto dílko se zabývá obsahem a platností Desatera přikázání, jeho rolí ve své době i dnes. Je zde důraz na postoje reformované teologie, v kontrastu s teologií smlouvy (covenant theology) a dispenzační teologií (dispensationalism). Doplnění tématu lze též najít v knize Čtyři Abrahamova potomstva, též přístupné od stejného autora na českém internetovém prostoru.